

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETAS

Alfonsas Laurinavičius
Stanislava Sarapinienė
Jūratė Jadvyga Gurevičienė
Elena Martiuševskaja
Alvydas Jablonskis

MUITINĖ
TARPTAUTINĖS PREKYBOS
LOGISTINĖJE GRANDINĖJE

Mokslo studija

Vilnius
2014

UDK 339.54
Mu25

Recenzavo:

prof. habil. dr. Ona Gražina Rakauskienė, Mykolo Romerio universitetas
dr. Danutė Adomavičiūtė, Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos
finansų ministerijos
dr. Tautvydas Banelis, Muitinės informacinių sistemų centro direktoriaus
pavaduotojas

Autorių indėlis:

prof. dr. Alfonsas Laurinavičius – Įžanga, I–II skyriai, Studijos santrauka
(7,1 autorinio lanko)
Stanislava Sarapinienė – III skyrius, 1–6 ir 8 skirsniai (4,9 autorinio lanko)
doc. dr. Jūratė Jadvyga Gurevičienė – III skyrius, 7 skirsnis (0,9 autorinio lanko)
Elena Martiuševskaja – IV skyrius (1,1 autorinio lanko)
dr. Alvydas Jablonskis – V skyrius (5,1 autorinio lanko)

Redakcinė kolegija:

prof. dr. Alfonsas Laurinavičius, doc. dr. Jūratė J. Gurevičienė,
dr. Alvydas Jablonskis

Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Ekonomi-
kos ir verslo instituto 2013 m. gruodžio 4 d. posėdyje (protokolo Nr. 1EVI-6) pritarta
leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Mokslo programos „Gyvenimo kokybės gerinimas ir
užimtumo galimybių didinimas“ komiteto 2013 m. gruodžio 19 d. posėdyje (protokolo
Nr. MP3-3) pritarta leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto tarybos
2013 m. gruodžio 23 d. posėdyje (protokolo Nr. 10-7/10-148-(1.15 E-20101) pritarta
leidybai.

Mykolo Romerio universiteto Mokslo-mokomųjų leidinių aprobavimo leidybai ko-
misija 2014 m. sausio 10 d. posėdyje (protokolo Nr. 2L-5) pritarta leidybai.

***Visos knygos leidybos teisės saugomos. Ši knyga arba kuri nors jos dalis negali būti
dauginama, taisoma arba kitu būdu platinama be leidėjo sutikimo.***

ISBN 978-9955-19-644-0 (spausdinta versija)

ISBN 978-9955-19-643-3 (elektroninė versija) © Mykolo Romerio universitetas, 2014

TURINYS

IŽANGA.....	5
I. STUDIJOS TYRINĖJIMŲ KONTŪRAI	9
Alfonsas LAURINAVIČIUS	
Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto	
Ekonomikos ir verslo institutas	
II. LIETUVOS RESPUBLIKOS MUITINĖS TEISĖS IŽVALGOS	35
Alfonsas LAURINAVIČIUS	
Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto	
Ekonomikos ir verslo institutas	
III. MUITINĖS FORMALUMAI TARPTAUTINĖJE PREKYBOJE.....	108
Stanislava SARAPINIENĖ, Jūratė Jadvyga GUREVIČIENĖ	
Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto	
Finansų ir mokesčių katedra	
IV. MUITINĖS TEISINIS STATUSAS BALTARUSIJOS RESPUBLIKOS, KAZACHSTANO RESPUBLIKOS IR RUSIJOS FEDERACIJOS MUITŲ SĄJUNGOJE (anglų k.)	210
Elena MARTIUŠEVSKAJA	
Baltarusijos valstybinio universiteto Tarptautinių ryšių fakulteto	
Muitinės katedra	
V. MATERIALIEJI SRAUTAI TARPTAUTINĖS PREKYBOS LOGISTINĖJE GRANDINĖJE	228
Alvydas JABLONSKIS	
Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto	
Ekonomikos ir verslo institutas	
STUDIJOS SANTRAUKA	310
SUMMARY OF THE STUDY.....	318

IŽANGA

Muitinės moksliniai tyrinėjimai yra ganėtinai nauja sritis. Dėl globalizacijos procesų keitėsi tarptautinės prekybos politika ir jos įgyvendinimas. Muitinė tapo reikšminga tarptautinės prekybos sistemos dalimi. Didėjant prekybos mastams stiprėja ūkio subjektų poreikis, kad muitinė padėtų, teiktų atitinkamas paslaugas sudarant vienodas konkurencingumo sąlygas ir apginant rinką nuo apgaulingos prekybos. Muitinė turi specialių priemonių kovoti su muitinės ir komerciniais pažeidimais, užtikrinant gyventojų saugumą. Taigi muitinės mokslas apima tradicinių funkcijų įgyvendinimą bei nagrinėja problemas, kaip spręsti naujai kylančius tarptautinės prekybos logistikos grandinės poreikius ir reikalavimus. Svarbiausias muitinės mokslinių tyrinėjimų aspektas – muitinės veiklos, procesų ir procedūrų tobulinimas. Muitinės modernizavimas yra neatsiejamas nuo veiklos teisinių prielaidų kūrimo, strategijų rengimo, organizacinių ir technologinių naujovių kūrimo ir įgyvendinimo.

Pažymėtina, kad visuomeniniai muitiniai santykiai yra specifinė sritis, susijusi su daugeliu mokslų, mokslinių tyrinėjimų sričių, todėl mokslininkams, tyrėjams reikia turėti specialių kompetencijų, praktinės patirties ir žinių. Tai paaiškina, kodėl ši mokslinių tyrinėjimų sritis nesulaukia didesnio tyrėjų dėmesio, o mokslinėje literatūroje išspausdinti straipsniai tik iš dalies tenkina šiuolaikinės žinių visuomenės poreikius.

Lietuvos muitinės mokslinius tyrimus, muitinės studijas daugiausia inspiravo mūsų šalies siekis tapti Europos Sąjungos (ES) valstybe nare, o muitinės – visaverčiu muitinių santykių valdymo subjektu. Pažymėtina, kad tuo laikotarpiu ES muitinė taip pat gyveno veikiamą didelių permainų. 2005 m. buvo pakeistas Bendrijos muitinės kodeksas (galiojęs nuo 1992 m.), sukuriantis prielaidas kurti modernią teisinę ir technologinę aplinką. Stiprinami ir plečiami šalių narių muitinių įgaliojimai kurti teisėtą prekybą skatinančią aplinką. **Pagrindinis ES muitinės modernizacijos siekis** – tikslingai, nukreipiant muitinės išteklius pagal tarptautinės prekybos interesus, padėti ES verslui stiprinti įmonių konkurencingumą pasaulio rinkose. Spartėjanti tarptautinė prekyba, naujos gamybos ir transporto technologijos reikalauja, kad prekės būtų pristatomos gavėjui būtent tada,

kai jų reikia, todėl muitinės formalumai turi būti atliekami kuo greičiau, netrikdant prekių srautų judėjimo, bet ir nemažinant muitinio tikrinimo efektyvumo¹.

Esminį muitinės veiklos, o kartu mokslinių tyrinėjimų posūkį, lėmusį artėjimą link Bendrijos muitinės kodekso (BMK), žymi 1996 m. (įsigaliojo 1998 m.) priimtas Lietuvos Respublikos muitinės kodeksas. Jis parengtas remiantis tuo metu galiojusio ir veikusio 1992 m. BMK nuostatomis, t. y. suderintas su pagrindinėmis muitinės veiklą reglamentuojančiomis tarptautinėmis konvencijomis bei šiuo kodeksu. Todėl, atsižvelgiant į ES muitinių santykių valdymo pokyčius, jis buvo nuolat keičiamas.

Kitas aspektas, plačiai nagrinėjamas šioje studijoje, – ES muitinės veikla yra grįsta strateginiu mąstymu, veiklos pokyčių modeliavimu prognozuojant artimąją ir tolimąją ateitį. 1998 m. parengtas pirmasis muitinės strateginių direktyvų rinkinys, siekiant pateikti ES muitinės veiklos kryptį sistemą, apibrėžti visuomeninių muitinių santykių apimtį. Tai esminių reikalavimų sistema, metodologinis pagrindas plėtoti šiuolaikinės muitinės mokslą. Jos yra reikšmingas metodologinis pagrindas atliekant trūkumų analizę, lyginant dabartinę padėtį atskirose šalyse su ES reikalavimais bei moksliskai pagrindžiant planuojamas muitinės reformas, jas įgyvendinant ir kt. Trumpai tariant, sukurtas konceptualaus muitinės pokyčių inicijavimo, vertinimo modelio pagrindas.

Reaguodamas į pasaulinės ekonomikos, pasaulinės prekybos plėtros kryptis, Europos Komisijos muitų ir mokesčių direktoratas 2007 m. atnaujino ir išplėtė Muitinės strateginių direktyvų sąrašą, nes „laikotarpio savitumai reikalauja muitinių administracijų vadybinius gebėjimus pakelti į kur kas aukštesnį vadybinį lygmenį“², t. y. plečiamos ES muitinių funkcijos. Atnaujintasis muitinių direktyvų rinkinys išplėstas nuo 13 iki 22 pagrindinių sričių. Žvelgiant iš strateginių perspektyvų kilo poreikis, kad muitinės mokslas apimtų intelektinės nuosavybės teisių apsaugą, sustiprinant kovą su klastojimu ir piratavimu, taip pat nagrinėtų muitinės galimybių plėtrą kovojant su terorizmu ir organizuotu nusikalstamumu, užtikrinant visuomenės apsaugą apskritai. Taigi sparčiai didėjantys prekybos bei tarptautinių krovinių, prekių

¹ Adomavičiūtė D. *Muitinės audito modelis verslo įmonių veiklos vertinimui*. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2011, p. 8.

² Kovac I. *Ižanga. Muitinės strateginės direktyvos (Customs Blueprint), 2007 m. papildytas ir pataisytas Europos Komisijos Muitų ir mokesčių generalinio direktorato*.

judėjimo mastai įpareigoja muitinės mokslą nagrinėti, kaip geriau suderinti taisykles bei procedūras suvokiant muitinės lemiamą vaidmenį užtikrinant tarptautinės prekybos logistikos grandinės saugumą. Studijoje pažymima ir tai, kad muitinės mokslas įgyja tarptautinį, arba globalų, aspektą, nes šiuolaikinės muitinės tarnybos visame pasaulyje susiduria su panašiomis problemomis ir iššūkiais, reikalaujančiais keisti veiklos pobūdį. Studijos autoriai, remdamiesi šiomis nuostatomis, teisės aktais, strateginiais dokumentais, siekia pateikti visuomeninių muitinių santykių valdymo išvalgas, pažangiausios veiklos konceptus.

Muitinės mokslo ir studijų gyvybingumą atskleidžia nuolat gvildenamos muitinės problemos Pasaulio muitinių organizacijos (PMO), ES struktūrose ir nacionalinėse muitinėse, muitinės veiklos kokybė suinteresuotose bendruomenėse, nuolat rengiami įvairūs šiuos visuomeninius santykius reglamentuojantys šaltiniai. Tai skatina rengti atitinkamus mokslo projektus – mokslo dalyvavimą tobulinant praktiką. Muitinės mokslo reikšmę nusako tai, kad ji orientuota siekti, kaip rašo D. Adomavičiūtė, teigiamų rezultatų ir pačiam verslui, ir bendrai šalies ekonomikai, sudaryti prielaidas gilintis į verslo veiklos palaikymo procesus, pažinti naujus reiškinius, kurie lemia sėkmingą tarptautinės prekybos plėtrą bei raidą. Pavyzdžiui, Lietuvos muitinės pirmoji strategija, orientuojantis į 1998 m. Muitinės strateginių direktyvų ir kitų strateginių dokumentų nuostatas, parengta 1999 m. Jau 2002 m. atnaujinta ir joje atsispindėtos, pavyzdžiui, 2001 m. gegužės 31 d. patvirtintos Europos Komisijos komunikato tarybos, Europos Parlamento ir Ekonominių, socialinių reikalų komiteto Muitų sąjungos strategijos nuostatos.

Šiuo laikotarpiu muitinės modernizacija papildoma naujais aspektais. Nuolatinų atstovų komitetas (pranc. *Comité des Représentants Permanents – COREPER I*)³ 2013 m. liepos 17 d. pritarė reglamentui dėl veiksmų programos muitams ES 2014–2020 m. („Muitinė 2020“)⁴. Programa siekiam modernizuoti Muitų sąjungą, suteikti paramą informacinių technologijų siste-

³ COREPER (pranc. *Comité des Représentants Permanents*) – ES valstybių narių vyriausybės nuolatinų atstovų komitetas, atsakingas už Tarybos darbo rengimą ir Tarybos jam pavestų užduočių atlikimą, t. y. jis iš anksto išnagrinėja visus Tarybos posėdžio darbotvarkės klausimus, išskyrus pasirengimą Žemės ūkio ir žuvininkystės tarybai. Šiuos klausimais nagrinėja, pateikia Tarybai Specialusis žemės ūkio komitetas.

COREPER sudaro dvi skirtingas ES teisėkūros sritis kuruojantys pakomitečiai: COREPER II sudaro ES valstybių narių nuolatiniai atstovai, o COREPER I – nuolatinų atstovų pavaduotojai.

⁴ Tekstui pritarė ES Taryba, Europos Komisija ir Europos Parlamentas.

mų plėtrai, vykdant bendrus veiksmus ir stiprinant darbuotojų gebėjimus. Viena iš laikmečio problemų, pristatytų veiksmų programoje „Muitinė 2020“ ir susijusių su mokslo ir studijų parama, – plėtoti ES muitinių administracijos bendradarbiavimą siekiant, kad muitinės dirbtų efektyviau ir būtų išvengta neatitikčių, galinčių trukdyti Muitų sąjungos veiklai. Laisvėjanti tarptautinė prekyba yra neatsiejama nuo kompiuterinių, informacinių technologijų, todėl programiniuose dokumentuose plačiai aptariamas visavertės elektroninės muitinių sistemos kūrimas⁵.

Viena iš nacionalinės muitinės mokslinių tyrimų problemų – kaip sisteminiu požiūriu nagrinėti muitinės atliekamą veiklą, jos daugialypių funkcijų įgyvendinimą. Šios srities mokslininkai, ekspertai savo darbuose diskutuoja dėl mokslinės tiriamosios veiklos apimtys ir turinio. Pavyzdžiui, J. Radžiukynas išskiria keturias pagrindines muitinės tyrimų kryptis:

1. Narystės ES įsipareigojimų ir atsakomybės už tinkamą Muitų sąjungos funkcionavimą;
2. Verslo įmonių konkurencingumo didinimą;
3. Mokslinius tyrimus užkertant kelią muitinės pažeidimams (muitinės procedūrų, prekių kilmės, vertės ir klasifikavimo, fiktyvaus prekių importo ir eksporto), nelegalią prekybą (narkotikais, ginklais, suklasotais gaminiais);
4. Mokslinius tyrinėjimus nagrinėjant kompiuterinės technikos ir technologijų galimybes, atveriančias naujas muitinės darbo formas (kontrolės, rizikos veiksnių analizės, informacijos, sukaupotos profiliuotose duomenų bazėse, organizavimo, verslo struktūrų ir visuomenės informavimo ir kt.), muitų procedūrų (elektroninio prekių deklaravimo, supaprastintų muitinių procedūrų taikymo ir kt.) galimybes.⁶

Studijos autoriai išsako savo nuomonę, kelia problemas, ragindami inicijuoti mokslines diskusijas. **Studijos tikslas** – apibrėžti esmines muitinės mokslo sritis ir paskatinti mokslininkus ir šios srities ekspertus įsitraukti į mokslinius tyrimus teikiant įžvalgas, geriausius praktinės veiklos konceptus.

⁵ Nuo 2014 m. sausio 1 d. per septynerius metus šiai programai suplanuota skirti 522,9 milijono eurų.

⁶ Radžiukynas J. Lietuvos muitinės pokyčių valdymo organizaciniai aspektai. *Jurisprudencija*. Visuomenės saugumas ir policijos mokslai. 48 (40): 47–48.

I.

STUDIJOS TYRINĖJIMŲ KONTŪRAI

➤ TIKSLAI:

- filosofiniu diskursu apžvelgti studijos rengimo koncepciją;
- pateikti muitinės vaidmens pokyčių tarptautinės prekybos logistinėje grandinėje teorines išvalgas;
- pateikti muitinių santykių reguliavimo sisteminės analizės prielaidas;
- supažindinti skaitytoją su studijos tyrimų struktūriniu modeliu.

➤ SKYRIAUS TURINYS

1. Tarptautinis verslas plečiant žinojimą – mažinant atskirtį | 10
 2. Filosofinė tarptautinės prekybos procesų valdymo samprata | 13
 3. Saviraidos principo poveikis globalizacijos procesams | 17
 4. Saviraidos principo poveikio tyrinėjimai tarptautinės prekybos, muitinės srityse | 22
 5. Tarptautinės prekybos principai | 24
 - 5.1. Diskriminavimo samprata tarptautinėje prekyboje | 26
 - 5.2. Nacionalinio režimo principas (*National treatment*) | 28
 - 5.3. Didžiausio palankumo prekyboje (*Freer trade*) principas | 28
 - 5.4. Nuspėjamumo, arba numatomumo (*predictability*), principas | 29
 - 5.5. Sąžiningo konkurencijos skatinimas (*Promoting fair competition*) | 30
 6. Skyriaus apibendrinimas ir pagrindinės išvados bei teiginiai | 31
- Literatūra | 33
-

1. Tarptautinis verslas plečiant žinojimą – mažinant atskirtį

Sukurti visai populiacijai vienodas socialines ir ekonomines sąlygas, kurios užtikrintų palankią visuomenės raidos, jos gerovės kūrimo aplinką, yra laikmečio siektinas uždavinys. Pagal sociologines motyvacijos teorijas, norint įgyvendinti tokį uždavinį, būtina orientuotis į įvairių visuomenės grupių interesus, sumažinti jų pažeidžiamumą, suteikti jiems vienodas sąlygas bei didinti visuomenės įtaką sprendžiant įvairius su jų poreikiais susijusius klausimus. Pavyzdžiui, remiantis E. Mejo (Elton Mayo) socialiniu modeliu, žmonių elgseną daugiausia veikia grupių, kurioms jie priklauso, nariai, o ne valdymo kontrolė ir paskatos⁷. Mūsų nuomone, ši nuostata sėkmingai įgyvendinama vykstant ekonomikos globalizacijai, kuriantis tarptautinio verslo bendruomenėms – plėtojant XXI a. socialinių procesų valdymo sistemą stiprinant organizacijų vaidmenį. Šios studijos rengėjai siekia šiame kontekste nagrinėti tarptautinės prekybos klausimus, atskleisti mutinės, kaip suverenių valstybių institucijos, sparčiai kintantį socialinį ekonominį vaidmenį.

Tarptautinės prekybos sąvokos turinys yra sudėtingas, todėl literatūroje ši sąvoka apibrėžiama gana skirtingai. Pavyzdžiui, Pasaulio prekybos organizacija (PPO) tarptautinę prekybą apibrėžia kaip „prekių srautus, (susidarančius) prekes gabenant per teritorines valstybių sienas“. Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO) dokumentuose dažniausiai traktuojama kaip „tarptautinis prekių pirkimas ir pardavimas“. Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacija (OECD) tarptautinę prekybą įvardija kaip importo ir eksporto veiklą⁸. Apibendrinant tarptautinės prekybos sampratą, galima išskirti jos sistemos pagrindines sudedamąsias dalis:

- a) produktų (paslaugų) gamybą,
- b) jų gabenimo logistinę grandinę, kurią, kertant muitų teritorijas, kontroliuoja valstybių sienas saugančios tarnybos,
- c) prekybos korporacijas, pateikiančias produktus galutiniam vartotojui.

Studijos moksliniu pagrindu laikomas J. E. Stiglicio (Joseph Eugene Stiglitz) teiginys, kad tarptautinės prekybos plėtrą skatina nemaži pokyčiai, kurie kartu atveria įmonėms galimybes, leidžiančias praplėsti dabarti-

⁷ Bugakovas M., Merkevičius J. Žmonių elgsenos suvokimas. *Sociologinės motyvacijos teorijos: Mejo socialinis modelis*. <http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas/personalo_motyvacija_I/fcontent.html>.

⁸ OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) [online], 2007. Glossary [cited 9 April 2007]. Available from Internet: <<http://stats.oecd.org/glossary>>.

nio žinojimo akiratį, sumažinti atskirtį⁹. Kitais žodžiais tariant, šiuolaikinė tarptautinė prekyba – tai sudėtingas reiškinys, atliekantis ypatingą vaidmenį skatinant socialinę ekonominę raidą. Susiduriame su alternatyviomis, vadinamosiomis naujomis prekybos teorijomis. Naujos prekybos teorijos yra tos, kurios apima masto, tinklo, inovacijų ir globalios konkurencijos sąvokas¹⁰. Žinojimas, mažinantis atskirtį tarptautiniu mastu, suvokiamas kaip regionų, valstybių, korporacijų dalyvavimas įsisavinant naujas rinkas, plėtojant savo veiklą sąžiningos, skaidrios, nediskriminacinės konkurencijos sąlygomis.

Tema gana plati, todėl tikimasi, kad studija turės tęsinį. Šioje knygoje daugiausia dėmesio skiriama muitinių politikai, jos įgyvendinimo priemonėms bei operacijų ypatumams saugant intelektinius produktus, teikiant paslaugas.

Tarptautinės prekybos pokyčiams, jos plėtrai didelę reikšmę turėjo jai taikytų įvairių nacionalinės teisės apribojimų atsisakymas. Panaikinus vietos rinkų specifiką, nyksta valstybės reguliavimo mechanizmų sudarytos kliūtys. Plėtojant ES pasaulyje susiformavo toks reiškinys kaip bendra Europos rinka. Apskritai pasaulyje regionalizacijos procesai įgyja didėjančią pagreitį ir mastą. Kuriasi kitų pasaulio regionų rinkos, formuojasi atitinkama gamybos ir rinkų politika¹¹ savu ruožtu daranti poveikį tarptautinės prekybos logistinei grandinei bei muitinės veiklos politikai.

Pažymėtina, kad pasaulyje nacionalinės viešojo administravimo ir kontrolės sistemos, kuriai priskiriamos ir muitinės, yra skirtingos. Iki šiol viešojo administravimo sektoriuje vyravę valdymo stereotipai, biurokratiniai valdymo metodai keičiasi, atsiranda naujų vadybos principų ir nuostatų, paneigiančių senus, klasikinės valstybės biurokratijos sukurtus valdymo sektorius¹². Jos skiriasi ir savo teisine, organizacine struktūra, ir jai įgyvendinti pavestomis viešojo administravimo, kontrolės funkcijomis. Trumpai tariant, tarptautinės prekybos subjektai susiduria su skirtingomis muitinių politiko-

⁹ Stiglitz J. E. Towards a new paradigm for development: strategies, policies and processes (chapter 2). In *The Rebel within*. London: Wimbledon Publishing Company, 2001, p. 57–93.

¹⁰ Dulupcu M. A., Demirel O. Globalizacija ir internacionalizacija. EcoLab. *Project has been funded with support from the European Commission* (226388-CP-1-2005-1-DE-COMENIUS-C21), 2009, p. 30–31.

¹¹ Olins W. *Prekės ženklas* (versta į lietuvių k. iš Olins W. *On Brand*. London: Thames & Hudson Ltd., 2003). Vilnius: Mūsų knyga, 2006, p. 141.

¹² Masiulis K. Valstybės tarnybos iššūkiai: vietoj išvadų. *Valstybės tarnyba Lietuvoje: praeitis ir dabartis*. Ats. red. K. Masiulis ir A. Krupavičius. Vilnius: UAB „PRAction“, 2007, p. 405.

mis, todėl muitinių teisinių santykių reglamentavimas, muitinės įstaigų ir pareigūnų veiklos principai yra svarbus mokslinių tyrinėjimų objektas.

A. Burinskienė, kaip ir daugelis kitų šios srities mokslininkų, nagrinėdama tarptautinės prekybos plėtojimo perspektyvas, ypatingą dėmesį skiria prekių pardavimui tarptautinėse rinkose. Mūsų laikų tarptautinė prekyba yra nulemta naujai susiklosčiusių ir plėtojamų ekonomikos globalizacijos santykių. Ypač akivaizdūs produktų gamybos ir realizavimo pokyčiai, pavyzdžiui, vis dažniau prekių ženklo valdymą perima prekybos tinklai. Atsakomybė už gaminio ar paslaugos ženklo patikimumą vis dažniau pirmiausia tenka pardavėjui – tarptautinės prekybos korporacijoms. Jos naudoja tarptautinės prekybos logistikos paslaugomis, o kartu nuolat bendrauja ir su kita šalimi – galutinių prekių vartotoju. Taigi rinkose, J. E. Stiglico, S. Kuznetso ir kitų autoritetinių mokslininkų nuomone, plėtojant tarptautinę prekybą turėtų būti siekiama didinti pardavimo apimtį, plėsti prekių asortimentą, sukurti pridėtinę vertę, o verslo vadybinės inovacijos turėtų būti grindžiamos „einančia į priekį technologija“.¹³ Remiantis autorių mintimi, reikia pridurti, kad inovacinės kompiuterinės, informacinės technologijos (pvz., elektroninis deklaravimas), siekiant šių tikslų, diegiamos ir valstybinėse įstaigose. Šiuolaikinės muitinės ir kitų viešojo administravimo ir kontrolės įstaigų technologijos, tarnautojų kompetencijos turi atitikti tarptautinius standartus. Atsižvelgiant į laikmečio reikalavimus, muitinė privalo taikyti veiksmingus valdymo metodus, tapti ir išlikti konkurencinga institucija ES rinkoje, nes konkurencingumo principas galioja ir valstybinio – viešojo administravimo – sektoriaus institucijoms¹⁴. Svarbiausios ES šalių prekybos su trečiosiomis šalimis nuostatos muitinės veiklos srityje yra suformuotos fundamentiniuose teisės aktuose – BMK, Modernizuotame muitinės kodekse (MMK) (Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 450/2008), Sąjungos muitinės kodekse (SMK) (Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013) – pateikiančiuose kodifikuotą muitų teisės normų rinkinį. Pažymėtina, kad kodekso pakeitimai atliekami orientuojantis į nuolat kintančius valstybės įstaigų ir verslo įmonių santykius, kuriant palankias sąlygas verslui, užtikrinant tarptautinės prekybos logistinės grandinės saugą ir saugumą.

¹³ Burinskienė A. Tarptautinė prekyba įmonių veiklos praktikoje. *Verslas, vadyba ir studijos*. 2010, 8 (1): 38.

¹⁴ Lietuvos Respublikos muitinės 2006–2008 m. strateginis veiklos planas (biudžeto formavimo programos). *Muitinės pažangios patirties biuletenis*. 2006/04 (19): 6.

Šioje studijoje „ėjimas į priekį“ siejamas su teisiniais, organizaciniais aspektais sudarant palankias ekonominio bendradarbiavimo su trečiosiomis šalimis prielaidas. Bandoma nagrinėti žingsnius, kaip kuriama palanki sinergija¹⁵ įgyvendinant PPO ir ES tarptautinės prekybos politiką, kaip remiantis PMO iniciatyvomis plėtojamas muitinių bei muitinių ir verslo bendradarbiavimas. Taigi modernizuojant muitinių valdymą siekiama šalinti socialines, ekonomines, psichologines ir moralines tarptautinės prekybos kliūtis – atverti intelektualines, žmogaus kūrybinės veiklos erdves dėl visuotinės gerovės.

2. Filosofinė tarptautinės prekybos procesų valdymo samprata

Daugelis socialinių reiškinių, procesų, kurie leidžia apibūdinti pasaulio socialinės organizacijos būklę, reiškiasi dichotomijų (priešpriešų) pavidalu, pavyzdžiui, vienytiškumo ir diferenciacijos siekis, stabilumas ir mobilumas, planingumas ir spontaniškumas (stichiškumo apraiška), darna ir konfliktiškumas, integracija, decentralizacija ir pan. Reiškinių, procesų asimetriškumas yra socialinės įtampos laukų radimosi priežastis, o įtampa – didelė varomoji jėga, skatinanti nenutrūkstamą kaitą visose gyvenimo srityse. Mokslinėje literatūroje tai įvardijama *saviraidos šaltiniu*. Didžioji raidos paslaptis ta, kad amžinai tarpusavyje prieštaraudami šie procesai amžinai ir sąveikauja. Sparčios mokslo ir technologijų pažangos laikmečiu socialinių ekonominių santykių raida susiduria su bifurkacijos (mažo pakitimo inovacijos sistemos parametruose, sukeliančio visos sistemos ilgalaikės dinaminės elgsenos kokybines permainas) reiškiniu. Nežymūs visuomeninių santykių reguliavimo pokyčiai, palaikomi ir plėtojami naudojantis teisinėmis priemonėmis ar vadybos inovacijomis, dažnai daro tokį didelį poveikį, kad iš esmės pakeičia tradiciškai nusistovėjusią

¹⁵ *Sinergitikos, sinergijos* terminą mokslo darbuose pirmas pradėjo vartoti praėjusio šimtmečio 8 dešimtmetyje vokiečių fizikas G. Chakenas, siekdamas apibrėžti tarpdalykinę mokslinių tyrimų kryptį, orientuotą į universalių įvairios prigimties sistemose saviorganizacijos procesų pažinimą. Saviorganizacijos sąvoka atskleidžia nuolatinės kaitos tendenciją kaip XXI a. visuomeninių santykių savitumą arba kaip laikmečio tendenciją.

Sinergijos objektas yra saviorganizacija, kuri taip pat suvokiama kaip struktūriškas nestabilios, vadinamosios *bifurkacijos* (susidvejėjimo) būsenos procesas. Tai tvarkingų, organizuotų erdvinių ir atsiradusių laikinų struktūrų sudėtingose, nelinejiniu būdu besivystančiose sistemose procesų valdymas remiantis universaliu metodologiniu, teoriniu sinergijos modeliu. Problema ta, kad nestabilumo veiksmų veikiamo sistemos raida tampa neapibrėžta, o padariniai sunkiai nuspėjami. Net dėl nereikšmingų, atsitiktinių nukrypimų galimi esminiai tolesnio sistemos funkcionavimo, procesų valdymo metodų, priemonių pokyčiai, siekiant nukreipti saviorganizacijos energiją palaikyti stabilumą, užtikrinti socialiai priimtina tvarką.

padėtį, atveria naujas erdves „eiti į priekį“. Tokia nuostata ypač sureikšmina veikėjų, turinčių įtakos tarptautinės ekonomikos subjektams, vaidmenį.

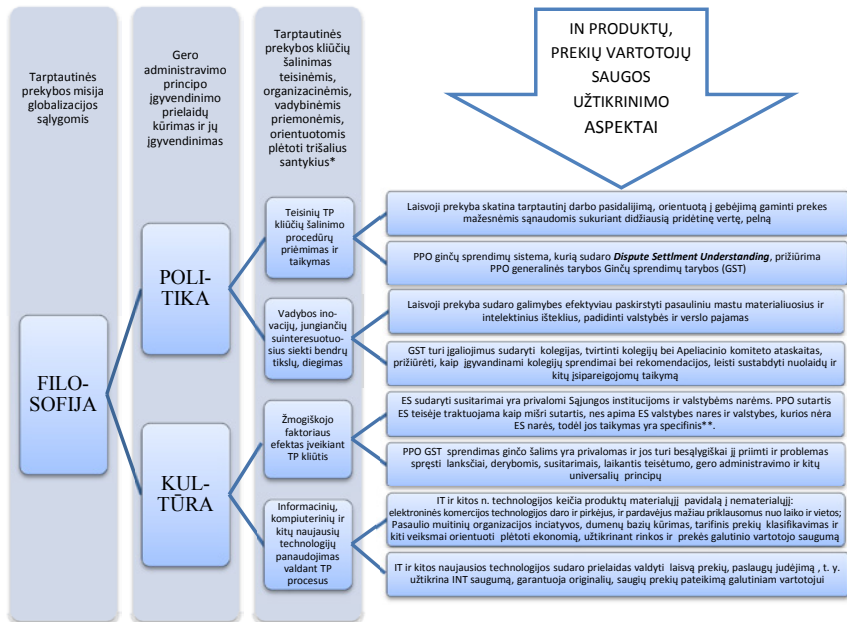
Saviraida nėra traktuojama kaip savaiminis, tiesinis (stabiliai vykstantis) procesas. Kaita gali vykti revoliuciniu ir evoliuciniu būdu, be to, galimi ir sąstingio ar net nuosmukio laikotarpiai. Saviraida yra veikiamą, tobulinama civilizacijos¹⁶, reiškiančios intelektualinį siekį sistemiškai suvokti ir pertvarkyti visą aplinką, įgyvendinti iniciatyvas ir kt. Studijoje sistemiškai nagrinėjamos mutinių problemos reikšmės samprata pateikiama paveiksle (žr. 1 pav.).

Pasaulinė ekonomikos integracija ir diferenciacija yra viena iš tų dichotomijų, kurios išskirtinos dėl visuotinumų pobūdžio. Tai procesai ir reiškiniai, skatinantys kurti pasaulinę ekonomikos bei socialinę politiką, reikalaujančią naujo požiūrio į ūkio valdymą: valstybės perorientuoja savo politiką bendromis pastangomis kurti naują bendradarbiavimo ir sanglaudos modelį. Numatomas bendras tikslas – plėtoti pasaulinį ūkį nukreipiant visus išteklius tam, kad vis geriau būtų tenkinami žmonių gerovės poreikiai. Tai esminis globalizacijos, kaip naujai besiformuojančios civilizacijos, požymis. Kartu keičiasi ir *kultūros, civilizacijos* samprata – ji suprantama kaip *pasiektas savivokos lygis*. Būtent šia visuomeninių santykių raidos samprata vadovaujasi studijos rengėjai ir, siekdami palaikyti „ėjimą į priekį“, nagrinėja laisvėjančios tarptautinės prekybos kontrolės kryptis.

Nagrinėjant globalizacijos filosofinį pateisinimą, reikia atsigręžti į komunistinės praeities ideologinį palikimą, vis dar turintį poveikį mūsų šalies žmonių sąmonei. Saviraidos filosofija, iš pirmo žvilgsnio turinti tam tikrą dialektinės raidos teorijos požymių, kartais yra tapatinama arba gretinama su *dialektinio materializmo* skelbtomis idealistinėmis nuostatomis. Dialektinis materializmas suvokiamas kaip marksistinės pažinimo teorijos metodologinis pagrindas, kuriuo siūloma remtis nagrinėjant bendriausius gamtos, visuomenės ir mąstymo raidos dėsnius. Tendencingai buvo siekiama įteigti, kad kaitos, vystymosi procesas yra vientisas. Vystymosi pobūdis – tai esą priešingų jėgų ir tendencijų nuolatinė kova, nes nykstant vieniems prieštaravimams atsiranda kitų prieštaravimų, naujų materijos savybių, kokybių, ryšių. Per tuos dialektinius procesus pereinama nuo žemesnių, arba paprastesnių, materijos organizacijos laipsnių į aukštesnius, turinčius labiau diferencijuotą struktūrą

¹⁶ Civilizacija (pranc. *civilisation*, lot. *civilis* – pilietis. Istoriskai susiklosčiusi vietinė socialinės ekonominės ir kultūrinės visuomenės struktūra, pasižyminti savitais saviorganizavimo bruožais.

ir daugiau ryšių, siejančių atskirų sistemų elementus¹⁷. Vertinant dialektinio materializmo teoriją pažymėtina, kad klaidinga taikyti tą pačią metodologiją nagrinėjant gamtos ir visuomeninių santykių procesus.

1 pav. Tarptautinės prekybos plėtros dimensija ir jos valdymo modelis¹⁸

¹⁷ Lietuviškoji tarybinė enciklopedija. T. 3. Vilnius: Mokslas, 1978, p. 31.

¹⁸ Pastabos: *Kliūtims šalinti, siekiant laisvo prekių judėjimo ES šalyse narėse, svarbus vaidmuo tenka Europos Teisingumo Teismui (ETT). ETT suformuluota *intelektinės nuosavybės buvimas ir įgyvendinimo doktrina*. Pavyzdžiui, ETT konstatavo, kad EB sutartie 295 straipsnis išsaugo valstybės narės teisę pripažinti intelektinės nuosavybės teisių (INT) buvimą, o INT įgyvendinimą iš esmės reguliuoja Bendrijos teisė. Jo formuluojamos doktrininės nuostatos yra reikšmingos ir prekybai trečiosiose šalyse, nes priimtą sprendimus orientuojamas į PPO, Pasaulinės intelektinės nuosavybės organizacijos (PINO) reikalavimus modernizuoti ir liberalizuoti pasaulinę tarptautinę prekybą.

**ETT dėl ES sudarytų tarptautinių sutarčių tiesioginio veikimo savo nuomonę išsakė *Kupferberg* byloje. Šioje byloje Teismas pripažino tarptautinių sutarčių tiesioginį veikimą, jei toks susitarimas atitinka tiesioginio veikimo sąlygas, taikomas bet kokiai kitai ES teisės normai. Tačiau, be tradicinių tiesioginio veikimo sąlygų, ETT nustatė ir papildomą kriterijų – tarptautinė sutartis dėl savo pobūdžio arba dėl savo struktūros turi būti suderinama su tiesioginio veikimo savybe. Būtent dėl šios sąlygos, kaip rašo I. Daukšienė, nebuvo pripažintas 1947 m. GAAT tiesioginis veikimas.

Kitas daug diskusijų keliantis teiginys yra tas, kad vystymosi procesas yra vientisas. Idealistinis požiūris, reikalaujantis laikyti procesų raidą fatališka, bei visuomeninių santykių idealizavimas, juos prilyginantis gamtos reiškiniams, iškreipia strateginį mąstymą apie verslo galimybes, neleidžia visuomenės nariams atskleisti savo verslumo savybių, gebėjimų kurti išvalgas, įgyvendinti naujas idėjas. Ž. P. Sartras pagrindė būtinybę pereiti nuo „neigimo dialektikos“ prie „praktikos dialektikos“ ir dialektiką suvokti kaip gyvą veiksmo logiką, atsiskleidžiančią praktikos procesuose, o ne kaip duotybę¹⁹.

Pagal saviraidos teoriją suprantama, kad pasauliniai procesai sukuria „aukštos įtampos“ laukus, reikalaujančius specialių technologinių, intelektinių priemonių jiems įveikti, valdyti – veiksmingai derinti skirtingus šalių interesus, atsirandančias kliūtis. Šios ypatingos sąveikos tvarumą lemia kita dichotomija – *protingo planingumo ir spontaniškumo santykis*. Studijoje ši problema nagrinėjama orientuojantis į muitinių visuomeninių santykių raidos, jų teisinio ir neteisinio norminimo poreikius. Valstybės tarnyboje ir versle kylančių problemų sprendimo mechanika yra paremta bendraisiais (teisės, moralės) principais, tokiais kaip proporcingumas, teisėtų lūkesčių apsauga, geras administravimas ir kt., įtvirtinančiais bendrąsias demokratinio bendrabūvio nuostatas.

Istorinė patirtis atskleidė, kokios gali būti pasekmės, kai nesprendžiamos tokios grėsmingos įtampos. Itin sureikšminus integraciją arba diferenciaciją dichotomija gali suirti ir dažniausiai suyra griaudama saviraidos mechaniką. Iškreiptos dichotomijos pavyzdys gali būti daugiau negu šešis dešimtmečius egzistavusi Tarybų Socialistinių Respublikų Sąjunga (TSRS) ir žlugusi pirmiausia dėl neribotų integracinių siekių, t. y. bandymo viską kontroliuoti ir valdyti pagal „vienintelį teisingą“ dialektinio materializmo pagrindu sukurtą modelį. Imperija, prievarta sukurta iš daugybės labai skirtingų dviejų žemynų kultūrų valstybių, atsiribojo nuo esą neteisingo pasaulio, todėl buvo uždara bendriesiems kultūros ir civilizacijos procesams, tapo konservatyvi, neatliepi socialiniams iššūkiams. Ilgus dešimtmečius TSRS aukščiausiu tikslu laikė siekį panaikinti socialinę įtampą, slopinti visus intelektinius ekonominius procesus, paneigti integracijos su išoriniu pasauliu, kaip visuotinės gerovės kūrimo šaltinio, poreikį. Turint omenyje, kad iškreipto socialinių procesų valdymo kelių dešimtmečių patirtis vis dar turi įtakos mūsų visuomenės sąmonei, studijoje siekiama muitinės ir tarptautinės

¹⁹ Sartre J. P. Critique de la raison dialectique (précédé de Questions de méthode). T. I. *Théorie des ensembles pratiques*. Paris: Gallimard, 1960, p. 133.

prekybos visuomeninius santykius nagrinėti konceptualiai, remiantis neoliberaliosios filosofijos nuostatomis.

Kintant integracijos bei diferenciacijos pobūdžiui kinta priešybių sukuriami įtampos laukai, jų pobūdis. Juos nuolat stebėti, analizuoti ir vertinti – tai vienas iš sudėtingiausių pasaulinės politikos uždavinių. Nuo reiškinių, procesų (pvz., valstybių, tarptautinių organizacijų bei darnios teisės, bendrų moralinių vertybių pripažinimo ir jų apsaugos) integracijos ir diferenciacijos santykio priklauso ir nacionalinės, ir pasaulinės ekonomikos gyvybingumas, gebėjimas pasinaudoti naujaisiais mokslo žiniomis, technologijomis – civilizacijos ir kultūros laimėjimais. Optimalus integracijos ir diferenciacijos santykis globalizacijai, kaip naujam kultūros ir civilizacijos laikmečiui, suteikia savybę, arba gebėjimą, palaikant protingą kintamumą (dinamiškumą) išsaugoti santykinį pastovumą (globalizacijos subjektams būdingas savybes, jų identitetą). Todėl, analizuojant tarptautinės prekybos ir muitinės veiklos problemas globalizacijos reiškinių ir procesų kontekste, svarbūs subjektai yra tarptautinės, tarpvalstybinės organizacijos, tokios kaip PPO, PMO, PINO, OECD ir kitos, veikiančios konvencijų pagrindu, jų skelbiamos iniciatyvos valdant permainingą pasaulį – išsaugant jo subjektų įvairovę bei jų reikšmingumą ir lygiateisiškumą viso pasaulio mastu. Trumpas diskursas atskleidžia, kad filosofija, kultūra ir politika yra vienos sistemos elementai, atskleidžiantys skirtingų lygių reiškinių ir procesų sąveiką, leidžiantys tikslingai nukreipti socialinės įtampos lauką, derinti skirtingus visuomeninių santykių aspektus kintant visuomenei ir visuomeninių santykių turiniui.

3. Saviraidos principo poveikis globalizacijos procesams

Pasaulinė socialinių santykių kaita yra sudėtingas procesas, apimantis gana prieštaringas dimensijas. Globalizacijos procesų aiškinimas yra sudėtingas, daugialypis, priklausančias nuo tokių aplinkybių kaip laikas, vieta, apimtis, priežasties ir pasekmės ciklai ir jų perspektyvos bei kitų veiksnių. Todėl visiškai suprantama, kad akademinės studijos pagrindžiančios socialinių santykių kultūros pokyčių nagrinėjimą, padeda juos diferencijuoti pagal dalykus, atskleisti socialinių santykių specifiką ir kt. Šioje studijoje socialinę, ekonominę kaitą pasaulyje bandoma nagrinėti atskleidžiant šiuolaikinės pažangios tarptautinės prekybos dimensiją socialiniais, teisiniais, ekonominiais, istoriniais, kultūriniais aspektais, nagrinėjant juos teoriniu ir praktiniu požiūriais.

Ekonominės veiklos internacionalizavimas nėra naujas reiškinys. Sutarima, kad Europoje ūkinių ryšių internacionalizavimą paskatino XVIII a. industrializavimo ir pramoninės revoliucijos veiksniai bei XIX a. kapitalo koncentracijos procesai. Išnagrinėję tarptautinės prekybos, ilgalaikio ir trumpalaikio kapitalo bei darbo judėjimo duomenis, mokslininkai atkreipė dėmesį į precedento neturinčią tarptautinę ekonominę integraciją 1870–1914 m. Jie priėjo prie išvados, kad to meto tarptautinės ekonominės integracijos mastas lenkė net XX a. pabaigos rodiklius ir, pavyzdžiui, P. Hirsto, G. Thompsono teigimu, „šiandien turime ne visiškai globalizuotą, bet internacionalizuotą ekonomiką ir ją atitinkančias nacionalines politikas“²⁰.

Kita vertus, autoriai, nagrinėjantys tarptautinius socialinius, ekonominius santykius, atkreipia dėmesį į tai, kad integracijos sąvokos kokybinis turinys yra pakitęs. Tarptautinė ekonominė integracija 1870–1914 m. buvo paviršutinė, apimanti pirmiausia savarankiškų firmų produktų ir paslaugų mainus bei portfelinio kapitalo tarptautinį judėjimą. Kitas požymis – iki XX a. vidurio prekių gamybos procesai vykdavo daugiausia nacionaliniuose ūkiuose. Tarptautinėje prekyboje vyravo savarankiškų (ekonominė prasme) įmonių mainai žaliavomis, maisto prekėmis ir gatavais pramoniniais produktais, pagamintais atskirose šalyse. Gamybos subjektai (įmonės, bendrovės, pramonės šakos ir pan.) buvo išskirtinai nacionaliniai²¹.

Šiuolaikinė tarptautinė integracija suvokiama kaip bendrai veikiančių tarptautinių bendrovių veikla, siejama giluminių ekonominių ryšių. Integraciniai procesai pateisinami bendru interesu prisitaikyti prie sparčiai kintančių vartotojų poreikių. Ekonominė logika besivadovaudamos tarptautinės bendrovės, kurdamos vertingumo grandinę, savo pajėgas išdėstė įvairiose pasaulio teritorijose. Kitas požymis – kad kuriamos modernios refleksyvos gamybos sistemos, susiejančios į darnią visumą žaliavų įsigijimo, jų perdirbimo, gatavų produktų rinkodaros, paskirstymo ir aptarnavimo veiklas. Šiuolaikinės tarptautinės bendrovės atlieka organizavimo, koordinavimo, reguliavimo, finansavimo ir kontroliavimo funkcijas. Integrali bendrovių raida

²⁰ Hirst P. & G. Thompson. The Problem of Globalization: International Economic Relations. *National Economic Management, an the Formation of Trading Blocs Economy and Society*. 1992, 21 (4): 349.

²¹ Globalizacijos paradigmą nagrinėja ir Lietuvos mokslininkai, pavyzdžiui: Juščius V. Ekonomikos internacionalizacijos ir globalizacijos poveikis gamybos-paskirstymo vartojimo santykių raidai. *Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga*. Kaunas: KTU, 2006.

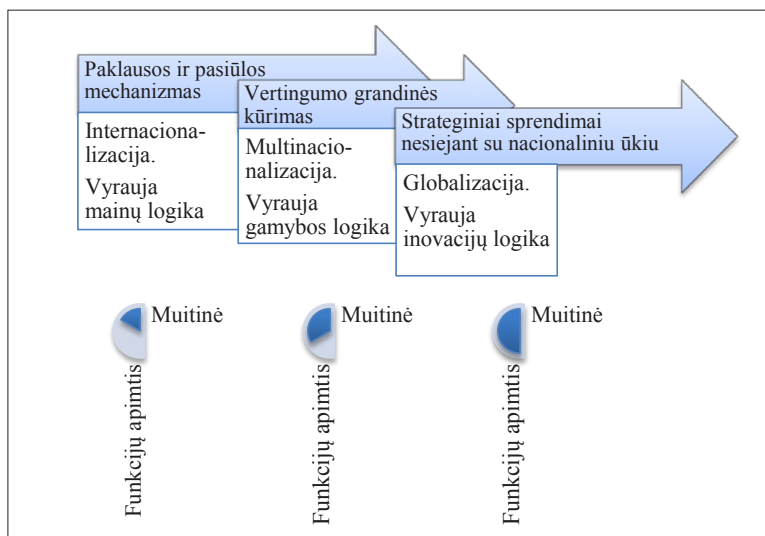
suvokiama kaip internacionalinis reiškinyss ir mokslinėje literatūroje įvardijamas pagrindiniu globalizacijos skatinimo veiksmu.

Nagrinėdami integracijos mastą ir tendencijas susiduriame su muitų teritorijų, šalies ekonominės erdvės apsaugos problema, todėl muitinė globalios integracijos kontekste tampa reikšminga priemone procesams, susijusiems su tarptautiniu verslu, valdyti. Ekonomikos globalizacijos iššūkiai reikalauja plėsti muitinių funkcijas, tobulinti kompetencijas, o svarbiausia – keisti požiūrį į muitinius teisinius santykius.

Nagrinėjant globalizacijos klausimus dažnai išaiškėja skirtingos nuomonės, vyksta diskusijos dėl sąvokos turinio apibrėžimo, procesą lemiančių priežasčių, periodizacijos, pasekmių ir perspektyvų bei kitų dalykų. Kita vertus, diskusijose išryškėja ir bendri bruožai. Visi sutaria, kad visos globalizacijos apraiškos nėra užbaigto pavidalo – tai visuma tebesitęsiančių, tarpusavyje susijusių ir dažnai prieštaringų procesų, o jų vyksmas nėra tiesinis, arba tolygus, ir istoriniame laike, ir geografinėje erdvėje technologinės raidos metu. Procesų neužbaigtumo idėja padeda atskleisti specifines sąvokas, pavyzdžiui, atskirti ekonomikos internacionalizacijos ir globalizacijos sampratą. *Internacionalizacijos* procesai reiškia ekonominės veiklos išplėtimą už nacionalinės valstybės ribų. Tai kiekybiniai procesai, sietini, pavyzdžiui, su tarptautinio verslo ekstensyvia plėtra geografinėje erdvėje, peržengiančioje valstybės arba valstybių sienas įsisavinant naujas rinkas ir jose įsitvirtinant. *Globalizacijos* procesai taip pat veda link veiklos išplėtimo už nacionalinės valstybės sienų, tačiau skiriamasis jos bruožas – funkcionali išskaidytų tarptautinėje erdvėje veiklų integracija.

Suprantama, kad atriboti internacionalizacijos ir globalizacijos sąvokas, lokalizuotai nagrinėti procesus yra svarbiau teoriniu nei praktiniu požiūriu, siekiant šiuos tarpusavyje susipynusius reiškinius nagrinėti kaip savarankiškus mokslinio tyrimo objektus. Praktikos požiūriu reikia pažymėti, kad ekonomikos globalizacija yra logiškas internacionalizacijos tęsinys, jos tolesnis kokybinis žingsnis, reiškiantis, kad pasaulinėje geografinėje erdvėje išskaidytos veiklos yra susiejamos į darnų, tikslingai funkcionuojantį kompleksą – tarptautines bendroves. Kartu nustatomi įvairių sektorių, veikėjų ryšių palaikymo, tarpusavio priklausomybės lygiai mainų, gamybos, inovacijų logistikos srityse ir pan., bendroje vertingumo kūrimo sistemoje. Bendrovių, tarpvalstybinės, nacionalinės struktūros ir kiti juridiniai subjektai pasidalija ir pasiskirsto vaidmenimis ir atsakomybe. Trumpai tariant, kuriamas atitin-

kamų reiškinių ir procesų valdymo modelis. Sąvokų santykis, sutariant, kad jos yra susijusios, mokslinėje literatūroje pateikiamas kaip socialinių ekonominių procesų plėtros modelis (žr. 2 pav.)

2 pav. Pasaulinio ūkio procesų raidos tendencijos
(Autoriaus parengta remiantis R. Gordono teorija ir PMO strateginiais dokumentais)

Mainų logika – ūkiniai vienetai, veikiantys atskirų valstybių teritorijose. Prireikus jie keičiasi informacija, produktais, paslaugomis ar gamybos veiksniais. Mainus, arba tarptautinę prekybą, reguliuoja paklausos ir pasiūlos mechanizmas, todėl internacionalizacijos lygį geriausiai atspindi tarptautinės prekybos srautų, jų saugumo, patikimumo rodikliai.

Gamybos logika – pokyčiai, reiškiantys, kad korporacijų veikla peržengia vienos valstybės sienas, vyksta organizuotai ir kryptingai, yra grindžiama vertingumo kūrimo grandinės efektyvumo kriterijais. Pažymėtina, kad bendrovės nepraranda nacionalinio pobūdžio, savo veiklą sieja su nacionalinio ūkio sistema. Tarptautinių bendrovių skiriamaisiais požymiais dažniausiai laikomi tiesioginių užsienio investicijų, kiti materialieji srautai, pasiekiantys kelių valstybių teritorijas ir koordinuojami gamybos valdymo, rinkodaros veiksmams.

Inovacijų logika – pasižymi tuo, kad globalioje erdvėje išdėstyta vertingumo kūrimo sistema yra skirta korporacijos strateginiams tikslams pa-

siekti. Vadybos inovacijos naudojamos tam, kad atskirus sistemos elementus sujungtų į vientisą sistemą taip, kad jie atliktų apibrėžtą strateginį vaidmenį įgyvendinant korporacijos filosofiją. Pasaulinių korporacijų skiriamasis bruožas tas, kad jų sprendimai nesiejami su vienos valstybės ūkio sistema. Bendrovės štabas ir jo padaliniai dažniausiai būna išsibarstę globalioje erdvėje ir veiklos valdomos taikant sudėtingus vadybos modelius remiantis PPO, PMO standartais, rekomendacijomis, tarptautinėmis sutartimis ir kt.

Atskiras mokslinės analizės objektas – muitinės vaidmens pokyčiai pasaulinio ūkio sistemoje. Pažymėtina, kad jai skiriamų funkcijų nuolat daugėja (žr. 2 pav.). Problema ta, kad muitinė patiria ne vien tikrai kiekybinius darbo apimties pokyčius, bet jai keliami nauji, aukštesni kokybiniai visuomeninių muitinių santykių valdymo reikalavimai. Būtent kokybinis, reikalaujantis keisti mąstymą, „ėjimo į priekį“ santykių turinys yra itin sudėtingas dėl įvairių socialinių, ekonominių, kultūrinių, istorinių ir net psichologinių, demografinių aplinkybių, taip pat individualių savitumų, kultūros tradicijų.

Pažymėtina, kad pasaulinio ūkio teorijų yra įvairių. Pavyzdžiui, švedų mokslininkas H. Jannsonas pasaulinio ūkio procesus vertina nagrinėdamas skirtingus verslo įmonių tipus. Jis taip pat išskiria tris įmonių kategorijas:

- ✓ nacionalinės firmos, veikiančios atskiros šalies rinkose ir dar neįtrauktos į internacionalizacijos procesus;
- ✓ neužbaigtos internacionalizacijos firmos, vertingumo grandinės kūrimo procese peržengiančios nacionalines ribas, bet dar nepasiekusios brandžių daugiašalių korporacijų lygio;
- ✓ internacionalizuotos firmos, užbaigusios internacionalizacijos procesą ir tapusios brandžiomis tarptautinėmis korporacijomis²².

Kitų mokslininkų darbuose (R. Gordon, H. Jannson) šie reiškiniai ir procesai įvardijami įvairiais naujadarais, pavyzdžiui:

- ✓ *etnocentrinės tarptautinės bendrovės* – veiklą plėtoja ir strategijas kuria vienos šalies teritorijoje, o užsienio rinkas laiko vietinių rinkų strateginės plėtros sritimi;
- ✓ *policentrinės tarptautinės bendrovės* – jų strategijos orientuotos į globalią erdvę, tačiau nepraranda ryšio su kilmės šalimi. Nors bendrovės naudojami globalioje erdvėje išskaidyta ir valdoma vertingumo kūrimo

²² Janson H. Cituota iš Jusčius V. Ekonomikos internacionalizacijos ir globalizacijos poveikis gamybos –paskirstymo – vartojimo santykių raidai. *Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga*. Kauno technologijos universitetas, 2006, p. 5.

grandine, tačiau valdymo centras, pagrindinė gamyba, moksliniai tyrimai išlieka vienoje šalyje, t. y. pripažįsta vidaus ir kitų rinkų skirtumus ir kuria geresnio vietinių rinkų panaudojimo strategijas;

- ✓ *regiocentrinės tarptautinės bendrovės* – regioną vertina kaip vientisą perspektyvią rinką, todėl nepaiso nacionalinių ekonominių sienų, t. y. savo veiklą organizuoja regioniniu pagrindu;
- ✓ *geocentrinės tarptautinės korporacijos* – visiškai globalizuotos veiklos dariniai, nesilaikantys tradicinių verslo organizavimo principų. Tokios korporacijos nesusijusios su atskiromis nacionalinėmis valstybėmis, o valdymo centras, reaguodamas į pasaulinės rinkos pokyčius, gali retkarčiais migruoti. Sėkmės garantu laiko gebėjimą pasaulinę praktiką pritaikyti vietinėmis sąlygomis, iškelia globalumo pranašumus ir verslo kultūroje, ir rinkose.

Išties teoriniai konstruktai nepateikia naujos teorijos, tik sukelia naujų minčių, pateikia metodologinių išvalgų globalizacijos tikrovei nagrinėti. Siekiant suvokti globalizacijos filosofiją ir galimas kliūtis modernizuojant ūkį, būtina moksliniais metodais nagrinėti integracijos turinį, vidines sąsajas, logiką bei perspektyvas, praktikos sisteminės analizės pagrindu kurti išvalgas, skatinančias „ėjimą į priekį“. Atsigręžiant į muitinės problematiką, pažymėtinas jų ypatingas vaidmuo šalies ir tarptautiniame ūkyje dėl jų specifinio dalyvavimo valdant visuomeninius ekonominius, teisinius santykius.

4. Saviraidos principo poveikio tyrinėjimai tarptautinės prekybos, muitinės srityse

Prieš 50 metų pasaulis kilo iš Antrojo pasaulinio karo griuvėsių. Vienu syk reikėjo spręsti skirtingas problemas: ir kaip įveikti nacionalinių ekonomikų destruktijas, ir kaip nukreipti procesus į naują pasaulinę tvarką, ir kaip pasikeitusiame pasaulyje kurti visuomenės gerovę. Priėmus nestandartinius sprendimus, per šį istorinį laikotarpį buvo atkurta pasaulinė ekonomika, pasaulio visuomenės pasitikėjimas ateitimi, gerove. Šiandien matome ir toliau sparčiai kintantį pasaulį, patiriame jo iššūkius, patvirtinančius pasaulinės socialinės raidos sudėtingumą, reiškinių, procesų asimetriškumą, bei jaučiame nuolatinę socialinę įtampą. Šaltojo karo pabaiga ir žlugusi komandinė, valstybės kontroliuojama ekonomika smarkiai paveikė tarptautinės prekybos sistemą, jos vaidmenį pasauliniu mastu.

Taigi naujosios ūkio sistemos architektai pradėjo nuo pamatų visose srityse ir suformulavo ateities – XXI a. – civilizacijos viziją. Prekyba, investicijos, technologijos ir komunikacija pasuko pasaulį ieškoti *skirtingų ūkio sistemų, skirtingo išsivystymo nacionalinių rinkų ekonominės sąveikos galimybių*. Filosofinis naujosios tarptautinės prekybos pagrindas yra dvi strategiškai svarbios idėjos, suformuluotos praėjusio šimtmečio penktame dešimtmetyje. Jų pagrindu pakloti naujojo ūkio pamatai garantavo pastarojo penkiasdešimtmečio ekonomikos sėkmę. Glaustai jas galima apibūdinti taip:

Pirmoji idėja – tikėjimas, kad *liberali, atvira tarptautinės prekybos sistema*, plėtojant ekonominę gerovę, yra esminis dalykas tenkinant tarptautinius vartojimo poreikius, užtikrinant stabilią ekonomiką. Naujoji ekonominė tvarka – tai politinės ir saugumo sistemos pamatas. Naujasis požiūris padėjo įveikti 1948 m. *ekonominę depresiją*, kuri pasireiškė mažėjančia gamyba ir prekyba. Pokario ekonomikos architektų numatytą ekonomikos atkūrimą ir atsigavimą lėmė *atvira rinka ir prekybos liberalizavimas*. Praktika patvirtino, kad pasirinktas kelias yra teisingas. Idėjos tvarumą patvirtina ir mūsų laikmečio problemų sprendimai – naujoji ūkio sistema gana sėkmingai įveikia XXI a. pradžios finansų krizę ir kitus ekonominius sunkumus. Remiantis statistikos duomenimis galima teigti, kad „ėjimą į priekį“ po krizės, ypač Lietuvoje, paspartino naujoji tarptautinė prekyba.

Antroji idėja yra ta, kad *tarptautinė prekyba turi garantuoti fizinį ir moralinį nacionalinių ūkių, rinkų saugumą*. Ekonominių santykių patikimumas ir tvarumas turi būti kuriamas laikantis skaidrumo (nuspėjamumo) principo, kuris materializuojamas sukuriant bendrą, suderintą, visas valstybes kaip lygiateises partneres susiejančią taisyklių (standartų) sistemą, ir sprendžiant standartų įgyvendinimo klausimus bei kilusią interesų įtampą susitarimais, t. y. kuo mažiau kišantis į šiuos santykius valstybei voliuntaristiniais metodais. Ekonomiškai pagrįstų teisėtų interesų gynimas, remiantis nepolitizuota normų sistema, ilgainiui turi darytis vis prieinamesnis, patikimesnis. Svarbi aplinkybė, kad ši sistema taikoma ne valstybėms valdyti (ji atsieta nuo valstybių politikos). Ji išimtinai reglamentuoja ekonomikos augimo priemonės. Tai nereiškia, kad nelieta nacionalinės valdžios atsakomybės už tarptautinės prekybos nuostatų įgyvendinimą. Valstybės laikosi susitarimo reglamentuoti ekonomikos sritis pagal derybose apibrėžtas aplinkybes, sukuria palankias sąlygas valstybėms partnerėms naudotis rinka, t. y. šalinami tarifiniai ir ntarifiniai laisvos prekybos trukdžiai. Šiuo požiūriu ypač svarbus vaidmuo

tenka muitų teritorijų bei tarptautinės prekybos grandinės saugumą užtikrinančioms muitinėms. Pasikeitęs valstybės ir verslo santykis iš esmės keičia teisinius muitinius santykius, muitinės teisės reguliavimo objektą, principus. Muitinė, kaip valstybės tarnyba, kontroliuojanti krovinių, prekių vežimą per muitų sienas, kartu dalyvauja kuriant ekonomiką, visuomenės gerovę. Todėl svarbu, kad visuomeniniai muitiniai santykiai būtų mokslinių tyrinėjimų sritis, sulauktų ekspertų ir mokslininkų paramos sprendžiant strateginius muitinių veiklos tobulinimo klausimus.

5. Tarptautinės prekybos principai

Visuomeninių muitinių santykių reguliavimo samprata yra neatsiejamai susijusi su tarptautinės prekybos filosofija, jos conceptualių principų įgyvendinimu. Studijos autoriai sutartinai remiasi bendromis PPO, PMO deklaruojamomis nuostatomis.

PPO 1995 m. sausį įsteigimas simbolizuoja esminį lūžį pertvarkant vieną iš globalios ekonomikos sričių – pasaulinę, tarptautinę prekybos sistemą. Kitaip sakant, praėjusio amžiaus antrosios pusės pokyčiai buvo orientuoti tobulinti politiškai, ideologiškai susiskaldžiusio pasaulio vadybą, įveikti XXI a. pasaulinės ekonomikos integracijos iššūkius. Turint omenyje, kad XXI a. muitinė yra tarptautinės prekybos sistemos dalis, muitinės principų įgyvendinimas savu ruožtu yra svarbus akstinas sprendžiant visuomeninių muitinių santykių valdymo problemas.

Principo sąvoka plačiai vartojama sprendžiant įvairius visuomeninių santykių klausimus. Principo (lot. *principium* – pradžia, pagrindas) sąvoka turi ne vieną reikšmę ir jos aiškinimas daug priklauso nuo to, kokiam kontekste ji vartojama. Kalbant apie tarptautinę prekybą, pasaulinį ūkį, reikia suvokti pagrindinius naujosios teorijos teiginius, ekonomiškai susijusio pasaulio idėjas.

Bendrieji principai (idėjos) susiformavo atsiradus būtinybei priimti tarpvalstybines sutartis, konvencijas, sujungiančias valstybes į vienokio ar kitokio pobūdžio sąjungas. Pasaulinės organizacijos modeliuoja bendrabūvio principus siekdamos užtikrinti pagarbą pagrindinėms žmogaus teisėms ir laisvėms, atverti žmonijai kūrybines, intelektines galimybes, leidžiančias ūkį pakelti į naują organizacinę, ekonominę, mokslinę bei technologinę lygį. Pagrindinę žmogaus teisių, ekonominių racionalizacijų idėjų kūrėjo ir

šių procesų skatintojo vaidmenį pasauliniu mastu prisiima JTO. Jos įstatų 55 punkte įrašytas siekis pripažinti visų tautų lygiavertiškumą: „...siekdama sudaryti stabilumo ir gerovės sąlygas, būtinas taikiems ir draugiškiems tautų savitarpio ryšiams, pagrįstiems tautų lygiavertiškumo ir apsisprendimo principo gerbimu, JTO padeda <...> c) siekti, kad būtų gerbiamos žmogaus teisės ir pagrindinės laisvės ir kad visi jų laikytųsi nepriklausomai nuo rasės, lyties, kalbos ir religijos.“²³

Pačiu autoritetingiausiu žmogaus teisių šaltiniu laikoma 1948 m. gruodžio 10 d. JTO Generalinės asamblėjos priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija (VŽTD). Ji turėjo didžiulę reikšmę priimant daugelį daugiašalių ir dvišalių sutarčių. Šiandien pasaulis vadovaujasi ganėtinai išsamia žmogaus teisių ir laisvių apsaugos sistema, kurios pamatus sudaro VŽTD kartu su 1966 m. gruodžio 16 d. Generalinės asamblėjos priimtais dokumentais:

- ✓ Tarptautiniu ekonominiu, socialiniu ir kultūrinių teisių paktu;
- ✓ Tarptautiniu pilietinių ir politinių teisių paktu;
- ✓ Tarptautinio pilietinių ir politinių teisių pakto fakultatyviniu protokolu.

Šie dokumentai sudaro Žmogaus teisių chartiją. Suprantama, kad Žmogaus teisių chartija, pateikdama visuotinai pripažintas nuostatas, daro lemiamą poveikį regioninių konvencijų ir pasaulinių, tarptautinių organizacijų dvasiai.

Kitas aspektas – tarptautinės prekybos vadybą ir administravimą, sprendžiant prekių kaip INT apsaugos klausimus, veikia ne tik bendri, bet ir regioniniai, o iš dalies ir nacionalinių verslo kultūrų, visuomeninių teisių santykių reglamentavimo savitumai, susiformavę įvairiose žmogaus teisių apsaugos srityse. Plėtojant pasaulinę prekybą (įgyvendinant pasaulinės prekybos administravimą) susiduriama su valstybių sąjungų preferencinėmis²⁴ nuostatomis dėl verslo, taip pat tarptautinės prekybos, apeinant konkurencijos reikalavimus. Tai suprantama kaip intelektinių galimybių plėtos prielaida, neleidžianti eliminuoti²⁵ iš rinkos tų, kurie neturi tinkamų sąlygų arba kuriems permainos sudarė nepalankias aplinkybes ir kt. Tai sudėtingi

²³ *Žmogaus teisė. Tarptautinių dokumentų rinkinys*. Vilnius: Mintis, 1991, p. 5–6.

²⁴ Preferencija (lot. *praeferentia* – pirmenybė) – išimtinė prekybos lengvata, nustatyta kai kurioms įvežamoms prekėms, dėl tam tikrų aplinkybių teikiamas prioritetas.

²⁵ Eliminacija (lot. *eliminatio* – išvaymas, pašalinimas) – kovoje dėl būvio neprisitaikiusiems leidimas žūti, išnykti.

klausimai, kuriuos siekiama spręsti sutelktomis PPO, PINO, PMO ir kitų pasaulinių, tarptautinių organizacijų pajėgomis.

PPO sutarčių yra daug, savo turiniu yra kompleksiškos, apimančios daug sričių, o jas tarpusavyje sieja bendrieji principai, savita teisinė reglamentacija. Dažniausiai išskiriamos šios sutarčių ir tarptautinio ūkio sritys:

- žemės ūkio;
- tekstilės ir aprangos;
- bankininkystės;
- telekomunikacijų;
- valstybinių pirkimų;
- pramoninių standartų ir prekių saugumo;
- intelektinės nuosavybės;
- maisto produktų sanitarinio reguliavimo ir kt.

Taigi specifinių visuomeninių santykių, teisinio reguliavimo sričių tarpusavio suderinamumas yra sprendžiamas visiems pasaulinės prekybos partneriams laikantis bendrųjų principų. Jie sujungia visus šiuos dokumentus į vientisą reguliavimo sistemą. Tiesioginis pagrindinių principų taikymas supaprastina derybas, suteikia joms aiškų kryptingumą priimant bendras ginčų sprendimo procedūras, sprendžiant kitus klausimus. Taigi pagrindiniai principai yra daugiašalės prekybos sistemos standartizavimo objektyvusis pagrindas.

5.1. Diskriminavimo samprata tarptautinėje prekyboje

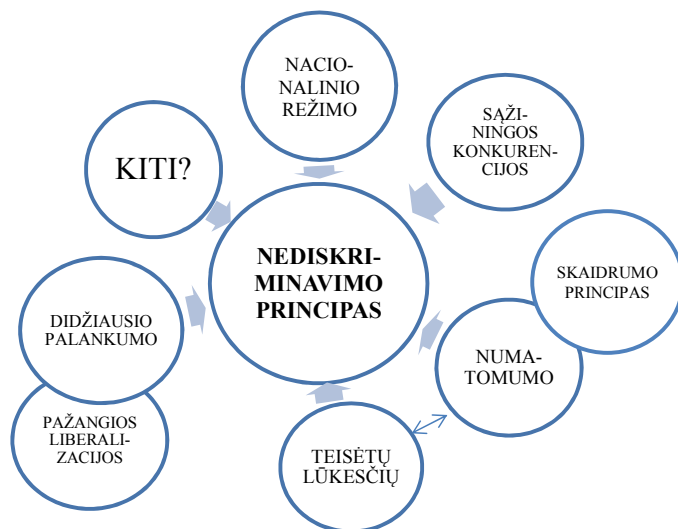
Pagrindinė PPO reglamentavimo sistemos idėja – vengti diskriminacijos. Ji turi padėti plėtoti valstybių savitarpio supratimui, užkirsti kelią kraštutiniais tarpvalstybinių santykių sprendimo būdams, kilti naujam pasauliniam karui, vietiniams kariniams konfliktams. Visuotinis šio principo pripažinimas padėjo pastaraisiais dešimtmečiais išvengti konfliktų, išprovokavusių pasaulinius karus.

Prekyba be diskriminacijos – tai lygiateisiai ekonominiai, prekybiniai valstybių santykiai vengiant rodyti savo išskirtinumą, pranašumą kitų šalių atžvilgiu (*most-favoured-nation* – MFN). Valstybės savo ekonominėje, muitų teritorijoje, rinkoje negali trukdyti, daryti dirbtinų kliūčių, nepagrįstai uždrausti kitų valstybių prekybą, taikyti MFN statusą arba nustatyti ypatingus reikalavimus kitų šalių prekėms, paslaugoms. Principas draudžia įvesti pa-

pildomą nacionalinio perdirbimo (laikinojo įvežimo arba išvežimo perdirbti procedūros taikymo) priežiūrą, nacionalinio režimo (*national treatment*) reikalavimus, nepagrįstai iškeliant nacionalinius savitumus, pavyzdžiui, nustatant diskriminacinius mokesčius (mokesčių diskriminacija²⁶). MFN reiškia, kad valstybės rodo didžiausią palankumą (*freer treatment*) – siekį nuolat mažinti tarptautinės prekybos kliūtis, daro savo rinką atviresnę, sukuria vienodas prekybos prekėmis ir paslaugomis sąlygas visiems prekybos partneriams, t. y. neskirsto jų į turtingus ar besivystančius, silpnus ar stiprius. Šis principas įtvirtintas taisyklių ir standartų, plėtojančių atvirumo, naudingumo ir savitarpio supratimo tarptautinėje prekyboje ekonomines idėjas, sistemoje (*General Agreement on Tariffs and Trade* – GATT), t. y. prekybą produktais reglamentuojančioje sutartyje (GATT, 1 str.). Jis yra svarbiausia pagrindinio susitarimo dėl prekybos paslaugų (GATT, 2 str.) ir dėl intelektinės nuosavybės teisių aspektų, susijusių su tarptautine prekyba (*Agreement on Trade Related Aspects of Intellectual Property Rights* – TRIPS), sutarties (4 str.) bei iš dalies kitų sustirimų dokumentų idėja. Tai leidžia teigti, kad nediskriminavimo principas yra viską apimantis, nes trys minėtos susitarimų sritys kartu yra ir pagrindinės PPO veiklos kryptys.

Šis principas buvo svarbi prielaida kurti unifikuotą pasaulinės prekybos taisyklių sistemą. Taisyklėmis paremta bendra politika priimama PPO šalių dalyvių konsensusu. Naujausias pavyzdys – aštuoni derybų raundai, nubrėžę naujas tarptautinės prekybos sistemos veiklos ir bendradarbiavimo kryptis, socialinės atsakomybės sritis. Kita vertus, visi sutaria, kad prekybos be diskriminacijos pripažinimas yra pačios GATT sistemos atsiradimo prielaida, jėga, vienijanti pasaulio ekonomiką. Nediskriminavimo principas yra veiksmingas ir sprendžiant finansų klausimus, ir leidžiant parduoti produkciją užsienio rinkose nesudarant papildomų mokestinių kliūčių kitiems tiekėjams. Taigi nediskriminavimo principas yra visų valstybių – mažų ir didelių, išsivysčiusių ir besivystančių – teisingo bendradarbiavimo pagrindas. Nediskriminavimo principas nėra vienintelis tarptautinės prekybos principas. Jo turinys atskleidžiamas nagrinėjant principų sistemą, kuriais vadovaujamasi sprendžiant tarptautinės prekybos klausimus, nagrinėjant tarpvalstybinius prekybos ginčus.

²⁶ Usher J. A. *Bendrieji Europos Bendrijos principai*. Vilnius: ALK/Naujoji Rosma, 2001, p. 23–30.

3 pav. Tarptautinės prekybos principų sistema

5.2. Nacionalinio režimo principas (*National treatment*)

Šis principas yra nediskriminavimo sampratos sudedamoji dalis ir reikalauja, kad prekyba vietinėmis ir iš kitų šalių atvežtomis prekėmis būtų vieno- da. Ta pati nuostata turi būti taikoma ir prekybai paslaugomis, prekių ženklams, patentams, autorių teisėms ir kitai intelektinei nuosavybei. Šis nediskriminavimo principo aspektas, įtvirtintas visose trijose PPO veiklos srityse (Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos – GATT 3 str.; Bendrojo susitarimo dėl muitų tarifų ir prekybos paslaugomis 3 str., GATS 17 str.; Susitarimas dėl intelektinės nuosavybės teisių prekyboje aspektų – TRIPS 3 str.), orientuoja mažinti tarptautinės prekybos ribojimus visomis kryptimis.

5.3. Didžiausio palankumo prekyboje (*Freer trade*) principas

Kita reikšminga nediskriminavimo principo sudedamoji – reikalavimas taikyti tarptautinės prekybos partneriams didžiausią palankumą. Supranta- ma, kad atspirties taškas yra atitinkamų reikalavimų materializavimas juos reglamentuojant nacionalinėje teisėje ir sudarant prielaidas praktikoje diegti laisvėjančios prekybos reikalavimus. Prekybos kliūtys yra mažinamos nuo- seklėmis derybomis.

Mažinti kliūtis siekiama plėtojant tarptautinės prekybos partnerių tarpusavio pasitikėjimą. Tai paaiškina, kodėl ES teisėje jie dažniausiai apibrėžiami kaip teisėti lūkesčiai²⁷, atsirandantys įgyvendinant proporcingumo principą, arba teisingumo koncepciją. Specialiojoje Vakarų literatūroje teisingumo koncepcijos pagrindine idėja laikomas proporcingumo principas. Jo įgyvendinimas sustiprina individualių (subjektinių) teisių apsaugą ir nacionaliniu, ir supranacionaliniu lygiu. Tarp svarbių PPO susitarimų, skatinančių palankių prekybos sąlygų plėtrą, yra pareiga mokėti muitą (privalomieji muitų tarifai). Draudžiama savarankiškai įvesti nemokestines priemones, pavyzdžiui, importo draudimus ar kvotas ir kitas priemones, orientuotas padalyti rinką.

Įkūrus GATT (1947–1948 m.) įvyko aštuoni derybų raundai tarptautinės prekybos klausimais. Devintojo raundo pasiekimas – Dohos vystymosi darbotvarkė, kurios nuoseklus įgyvendinimas yra XXI a. ekonomikos plėtros sudedamoji dalis, pasaulinės prekybos liberalizavimo strategija. Bendra sutartinė PPO (GATT) valstybių narių veikla pasiekė ekonomikai reikšmingų rezultatų, pavyzdžiui, nustatyti mažesni negu 4 proc. pramoninių prekių muitų tarifai. Siūlome diskusijomis išsiaiškinti šio rodiklio socialinę, ekonominę reikšmę.

9-ajame dešimtmetyje pradėtos derybose dėl netarifinių (nemokestinių) kliūčių intelektinės nuosavybės produktams, tarp jų prekėms, šalinimo. Intelektinės nuosavybės objektams taikomas ypatingas statusas, be to, tai sąlygiškai nauja tarptautinio reglamentavimo sritis.

Atvira rinka turi daug pranašumų, tačiau, siekiant derinti skirtingus regionų, valstybių rinkų interesus, ji turi būti nuolat kontroliuojama, vertinama kaip vientisa, integrali tarptautinės prekybos erdvė, atitinkanti laikmečio iššūkius. Tai siekiama įgyvendinti remiantis pažangios liberalizacijos (*progressive liberalization*) principu, sudarant palankias sąlygas prisiimti atitinkamus įsipareigojimus mažiau ekonomiškai išsivysčiusioms šalims, stiprinant PPO valstybių narių tarpusavio pasitikėjimą.

5.4. Nuspėjamumo, arba numatomumo (*predictability*), principas

Tai susiję su tam tikrų lūkesčių apsaugos principu. Nuspėjamumas vertinamas atsižvelgiant į žinias ir informaciją, kuri yra arba turi būti prieinama „apdairiam bei informuotam verslininkui“. Taigi nuspėjamumo siekiai materializuojasi per tarpusavio bendradarbiavimą ir veiklos skaidrumą. Užsienio bendrovės, investuotojai ir valstybinės įstaigos turi žinoti, kad jokios preky-

²⁷ Usher J. A. *Bendrieji Europos Bendrijos principai*. Vilnius: ALK/Naujoji Rosma. 2001, p. 63–87.

bos kliūtys (tarifinės ir netarifinės) nebus taikomos subjektyviais sumetimais keliant grėsmę nediskriminavimo principo įgyvendinimui. Tvirti tarifai ir atvira rinka – tai besąlygiški įsipareigojimai, imperatyvi norma (*bound*), visuotinai taikoma PPO sistemoje. Kartais garantijos, kad nebus kliūčių, verslui yra reikšmingesnės negu mokesčių mažinimas, nes verslui leidžia numatyti aiškias strateginės plėtros gaires. Stabilumas ir nuspėjamumas labiau skatina investicijas, nes sukuria palankias veiklos sąlygas, duoda didesnę pelną, sudaro sveikos konkurencijos sąlygas, dėl to atsiranda galimybė mažinti verslo administravimo, o kartu ir prekių kainas. Taigi daugiašalė prekybos sistema yra kuriama valstybių pastangomis tam, kad visose verslo srityse būtų pasiektas stabilumas ir skaidrumas. Kita vertus, skaidrumas negali būti siejamas su sąstingiu. Vadybos, technologijų inovacijos, kitos naujovės tarptautiniame versle, tarptautinėje prekyboje yra savaime suprantamas reikalavimas siekiant reaguoti į globalizacijos iššūkius. Sistema gali didinti skaidrumą ir stabilumą, patikimumą plėtodama savo veiklą įvairiais būdais, pavyzdžiui:

- valstybės gali keisti prekybos tvarką, tačiau tik derėdamosi su partneriais ir prisiimdamos atsakomybę už nuostolius, kuriuos dėl to patirtų kita šalis;
- valstybės gali savarankiškai spręsti prekybos plėtros klausimus nesudarydamos kiekybinių ir jiems prilygstančių importo apribojimų;
- valstybių prekybos įstatymai turi būti aiškūs ir skaidrūs (*transparent*).

Bendromis valstybių pastangomis yra kuriama tarptautinės prekybos politika, orientuota į skaidrumo principo diegimą ir nacionalinių, ir daugiašalių sutarčių lygiu.

5.5. Sąžiningo konkurencijos skatinimas (*Promoting fair competition*)

Valstybių prekybos partnerių tarpusavio pasitikėjimą labiausiai žlugdo nesąžiningumas (*unfair*), pavyzdžiui, eksporto subsidijavimas, produktų dempingas siekiant įgyti pranašumų rinkoje. Kartais PPO yra įvardijama kaip laisvos prekybos institucija, bet tai nėra visiškai tikslus naujosios pasaulinės prekybos sistemos apibūdinimas. PPO (GATT) – tai taisyklių, standartų, *plėtojančių atvirumo, naudingumo ir savitarpio supratimo tarptautinėje prekyboje ekonomines idėjas, sistema*. Sistema neatsisako tarifų ir tam tikrų kitų apsaugos priemonių.

Nediskriminavimo, nacionalinio režimo principai orientuoti į prekybos patikimumą. Problema yra kompleksinė (sudėtinga), tad stengiamasi sukurti

taisykles, kriterijus, padedančius objektyviai nustatyti, kas yra sąžininga, o kas ne, kaip valdžios institucijos gali spręsti tam tikras problemas siekdamas apsaugoti, palaikyti teisingą importą – mažinti arba visiškai panaikinti tarptautinės prekybos kliūtis. Pavyzdžiui, ES vidaus rinkoje laisvas prekių judėjimas yra pirmoji iš Romos sutarties keturių laisvių, sudarančių bendrosios rinkos pagrindą, kuri įgyvendinama taikant *abipusio pripažinimo* principą. Kita vertus, būtų neteisinga ignoruoti kai kuriuos nacionalinius savitumus. Todėl Europos Bendrijos (EB) sutarties 28, 29, 30 straipsniai reglamentuoja galimybę teikti pirmenybę nacionalinėms priemonėms, esant sąlygai, kad tie nacionaliniai interesai būtų EB pripažinti vertingais.²⁸

Daugelis kitų PPO sutarčių, remiantis tarptautinės prekybos principais, reglamentuoja teisingą konkurencingumo palaikymą, pavyzdžiui, žemės ūkio, intelektinė nuosavybės, paslaugų ir kituose sektoriuose. Susitarimai dėl valdžios palaikomų plėtros krypčių (suformuotų pliuralistinių²⁹ (*plurilateral*) sutarimų, asignuotų³⁰ keleto PPO valstybių narių) turi skatinti ir plėsti konkurencingumą, kad iš to verslas gautų naudos ir svarbiausius poreikius tenkintų tūkstančiai gyventojų daugelyje šalių. Tikrovėje tokios politikos socialinę, ekonominę naudą rodo padidėjusios pirkėjų galimybės, didėjantis atitinkamų prekių vartotojų skaičius ir pan.

6. Skyriaus apibendrinimas ir pagrindinės išvados bei teiginiai

Kurti palankią visuomenės raidos ir jos gerovės kūrimo aplinką yra esminis laikmečio siekinys. Muitinės veikla, orientuota į tarptautinės prekybos palengvinimą, tarptautinės prekybos logistinių srautų saugos ir saugumo užtikrinimą, taip pat yra svarbus tarptautinės prekybos sistemos segmentas skatinant sąžiningą rinkos ekonomiką, tenkinant prekių vartotojų poreikius. Mokslininkai atkreipia dėmesį, kad tarptautinė prekyba nuolat patiria pokyčius, kurie savo ruožtu, muitinei ir kitoms valstybinėms, supranacionalinėms tarnyboms lengvinant verslo sąlygas, atveria įmonėms galimybes, leidžian-

²⁸ Laurinavičius A. *Intelektinės nuosavybės apsauga tarptautinėje prekyboje*. Vilnius: MRU, 2009, p. 13–146.

²⁹ Pliuralizmas (gr. *pluralis* – daugybinis) – tai filosofinė doktrina, nepripažįstanti vienovės absoliutumo. Pasaulinės ekonomikos raidą sieja su savitų nacionalinių ūkių klestėjimu, su valstybių gerovės plėtra.

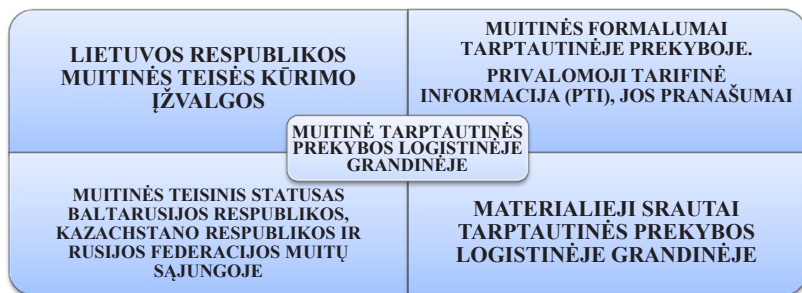
³⁰ Asignavimas (lot. *assigno* – (pa)skiriu, duodu) – piniginių lėšų skyrimas iš valstybės biudžeto arba kitų šaltinių kuriems nors tikslams, programoms įgyvendinti arba atskiroms organizacijoms, asmenims paremti.

čias praplėsti dabartinio žinojimo akiratį, plėtoti ekonominę, intelektualinę veiklą, sumažinti atskirtį.

Tačiau globalizacija ir su ją susiję procesai savaime nėra vertybė. Siekiant naujojo pasaulio tvarkos, priimami tarptautiniai susitarimai, konvencijos, kuriamos tarptautinės organizacijos, padedančios sureguliuoti suinteresuotųjų šalių interesus, siekius – kuriama nauja tvarka pasaulyje. Studijoje keliama hipotezė, kad tarptautinės prekybos subjektai susiduria su skirtingomis muitinių politikomis, todėl muitinių teisinių santykių reglamentavimas, muitinės įstaių ir pareigūnų veiklos principai yra svarbus mokslinių tyrinėjimų objektas.

Pasaulinė ekonomikos integracija ir diferenciacija yra viena iš dichotomijų, stipriai veikiančių socialinį, ekonominį žmonių gyvenimą. Naujai susiklosčiusi padėtis pasaulyje skatina kurti pasaulinę ekonomiką bei socialinę politiką, reikalaujančią naujo požiūrio į ūkio valdymą, plėtoti pasaulinį ūkį nukreipiant visus išteklius tam, kad vis geriau būtų tenkinami žmonių gerovės poreikiai. Globalizacijos filosofinis pateisinimas, anot mokslininkų, tyrinėjančių šiuolaikinius socialinius, ekonominius procesus, reiškia siekį suvokti būtinumą pereiti nuo „neigimo dialektikos“ prie „praktikos dialektikos“ ir dialektiką suvokti kaip gyvą veiksmo logiką, atsiskleidžiančią praktikos procesuose. Taigi XXI a. žmogaus gyvenimas pasaulyje yra ne duotybė, o kaip veiklos sritis (laukas), veikiama žmogaus intelektinių galių, valdant permainingą pasaulį – išsaugant jo subjektų įvairovę bei jų reikšmingumą ir lygiateisiškumą viso pasaulio mastu.

Trumpas diskursas atskleidžia šios pirmos muitinės klausimais studijos turinį. Autorių nuomone, reikia skaitytoją orientuoti į esminius teorinius ir praktinius dalykus – pateikti muitinių santykių tyrinėjimo objektą (žr. 4 pav.).

4 pav. Pagrindinės temos, nagrinėjamos studijoje „Muitinė tarptautinės prekybos logistinėje grandinėje“

Pagrindinės nuostatos, pagrindžiančios šios studijos tyrinėjimo turinį bei svarbą:

- ✓ Filosofija, kultūra ir politika yra vienos sistemos elementai, atskleidžiantys skirtingų lygių reiškinių ir procesų sąveiką, leidžiantys tikslingai nukreipti įvairaus pobūdžio socialines įtampas, derinti skirtingus visuomeninių santykių aspektus, strateguoti darnios ateities galimybes.
- ✓ Nagrinėdami integracijos mastą ir kryptis susiduriame su muitų teritorijų, šalies ekonominės erdvės apsaugos problema, todėl muitinė pasaulinės integracijos kontekste tampa svarbia priemone valdant su tarptautiniu verslu susijusius procesus. Ekonomikos globalizacijos iššūkiai reikalauja plėsti muitinių funkcijas, tobulinti kompetencijas, o svarbiausia – keisti požiūrį į muitinius teisinius santykius.
- ✓ Integrali bendrovių, supranacionalinių korporacijų raida suvokiama kaip internacionalinis reiškinys ir mokslinėje literatūroje įvardijama pagrindiniu globalizacijos skatinimo veiksnium.
- ✓ Muitinėms tenka ypač svarbus vaidmuo užtikrinant muitų teritorijų bei tarptautinės prekybos grandinės saugumą, šalinant tarifinius ir netarifinius laisvos prekybos trukdžius.
- ✓ Muitinė, kaip valstybės tarnyba, kontroliuojanti krovinių, prekių vežimą per muitų sienas, kartu dalyvauja kuriant ekonomiką, visuomenės gerovę.

Literatūra

1. Bugakovas M., Merkevičius, J. *Žmonių elgsenos suvokimas. Sociologinės motyvacijos teorijos: Mejo socialinis modelis*. <http://distance.ktu.lt/kursai/verslumas/personalo_motyvacija_I/fcontent.html>.
2. Burinskienė A. Tarptautinė prekyba įmonių veiklos praktikoje. *Verslas, vadyba ir studijos*. 2010, 8 (1).
3. Dulupçu M. A., Demirel O. Globalizacija ir internacionalizacija. *EcoLab. Project has been funded with support from the European Commission (226388-CP-1-2005-1-DE-COMENIUS-C21)*, 2009.
4. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013, kuriuo nustatomas Sąjungos muitinės kodeksas.
5. Hirst P. & Thompson G. „The Problem of Globalization: International Economic Relations, National Economic Management, and the Formation of Trading Blocs“. *Economy and Society*. 1992, 21 (4).

6. Juščius V. Ekonomikos internacionalizacijos ir globalizacijos poveikis gamybos-paskirstymo vartojimo santykių raidai. *Habilitacijos procedūrai teikiamų mokslo darbų apžvalga*. Kaunas: KTU, 2006.
7. Laurinavičius A. *Intelektinės nuosavybės apsauga tarptautinėje prekyboje*. Vilnius: MRU, 2009.
8. *Lietuviškoji tarybinė enciklopedija*. T. 3. Vilnius: Mokslas, 1978.
9. Lietuvos Respublikos mutinės 2006–2008 m. strateginis veiklos planas (biudžeto formavimo programos). *Mutinės pažangios patirties biuletenis*. 2006/04 (19).
10. Masiulis K. Valstybės tarnybos iššūkiai: vietoj išvadų. *Valstybės tarnyba Lietuvoje: praeitis ir dabartis*. Ats. red. K. Masiulis ir A. Krupavičius. Vilnius: UAB „Practica“, 2007.
11. OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development) [online]. 2007. Glossary [cited 9 April 2007]. Available from Internet: <<http://stats.oecd.org/glossary>>.
12. Olins W. *Prekės ženklas* (versta į lietuvių k. iš Olins W. On Brand. London: Thames & Hudson Ltd, 2003). Vilnius: Mūsų knyga, 2006.
13. Sartre J. P. Critique de la raison dialectique (précédé de Questions de méthode). T. I. *Théorie des ensembles pratiques*. Paris: Gallimard, 1960.
14. Stiglitz J. E. *Towards a new paradigm for development: strategies, policies and processes*. London: Wimbledon Publishing Company, 2001, chapter 2.
15. Usher J. A. Bendrieji Europos Bendrijos principai. *The Rebel within*. Vilnius: ALK / Naujoji Rosma, 2001.

II.

LIETUVOS RESPUBLIKOS MUITINĖS TEISĖS ĮŽVALGOS

➤ TIKSLAI:

- Apžvelgti visuomeninių muitinių santykių raidą;
- Sisteminiu požiūriu išnagrinėti muitinės funkcijas, sudarančias prielaidas kurti savarankišką muitinės teisės šaką;
- Pateikti konceptualius pasiūlymus dėl galimo muitinės teisės sisteminimo, kodifikavimo, atskleisti muitinių santykių reguliavimo sisteminės analizės prielaidas;
- Išnagrinėti muitinės administravimo pokyčius, kylančius iš ES Komisijos mokesčių ir muitų generalinio direktorato (DG TAXUD/R3) standartizuotų pasiūlymų.

➤ SKYRIAUS TURINYS

1. Muitinės teisės dimensija | 36
 2. Muitinės funkcijų raida | 38
 3. Visuomeninių muitinių santykių objekto dinaminės raidos strategija | 40
 4. ES nacionalinių (Lietuvos) muitinių funkcijų raidos gairės | 55
 5. Muitinės teisės savarankiškumo teorinės prielaidos | 61
 6. Muitinės teisės kodifikavimo koncepcija | 67
 7. Muitinių santykių diskursas, brėžiantis muitinės teisės sisteminimo apmatų | 72
 - 7.1. Bendroji muitinės teisės dalis | 75
 - 7.2. Ypatingoji muitinės teisės dalis | 78
 - 7.3. Profesiniai standartai kuriant koordinuotą muitinės specialistų profesinio tobulėjimo sistemą | 83
 - 7.4. Specialioji muitinės teisės dalis | 86
 - 7.5. Muitinės specialistų kompetencijų valdymas | 90
 8. Skyriaus apibendrinimas ir pagrindinės išvados bei teiginiai | 100
- Literatūra | 104
-

1. Muitinės teisės dimensija

Muitinės teisė – kas tai? Literatūros šaltiniuose, praktinės patirties analizės ekspertinėse išvadose ir kituose specialiuose muitinių teisinių santykių šaltiniuose vartojamos muitų teisės ir muitinės teisės sąvokos. Šioje studijoje jos laikomos susijusiomis sąvokomis. Muitų teisė suprantama kaip muitinės teisės struktūrinis elementas. Šiuo metu muitinės teisės sąvoka plačiai vartojama Mykolo Romerio universiteto studijų programose. Universitete dėstomi tokie dalykai kaip muitinės teisė, muitinių administravimo pagrindai bei posistemiai, muitinės procedūros, rizikos valdymas muitinėje, muitinė ir intelektinės nuosavybės apsauga ir kt. Ši sąvoka vartojama mokslo darbuose, enciklopediniuose leidiniuose.

Pažymėtina, kad muitinės teisė neturi aiškaus apibrėžimo, yra mokslinių diskusijų objektas. Mokslininkus ir ekspertus, nagrinėjančius muitinės teisę, sąlygiškai galima suskirstyti pagal tai, kokios veiklos aspektu jie vartoja muitinės teisės sąvoką specialiojoje literatūroje:

- ✓ Kaip studijų dalyką – akademinę bendruomenę, rengianti ir įgyvendinanti muitinės studijų programas;
- ✓ Kaip teisės mokslo sritį – mokslininkai ir ekspertai, nagrinėjantys muitinius teisinius santykius, taikantys mokslinius metodus, metodologijas;
- ✓ Kaip specifinių teisės aktų, teisiškai įtvirtintų normų, standartų sistemą – praktikai, administruojantys muitinius teisinius santykius, įgyvendinantys muitų teisės aktus, taisykles, standartus.

Pagrindinis mokslinio nagrinėjimo klausimas, koks muitinės teisės statusas, ar aiškiai apibrėžta jos vieta Lietuvos teisės sistemoje? Kitaip tariant, ar muitinės teisė turi savarankiškai susiklosčiusią, išsikristalizavusią visuomeninių santykių reguliavimo sritį. Problema ta, kad, nagrinėdami muitinės teisės šaltinius, susiduriame su skirtingu muitinės teisės suvokimu, jos aiškinimu teisės teorijos požiūriu. Dažniausiai muitinės teisė yra suvokiama kaip:

- ✓ savarankiška kompleksinė teisės šaka;
- ✓ regioninės integracijos³¹ teisės šaka;
- ✓ administracinės teisės posakis;
- ✓ administracinės teisės institutas.

³¹ Sąvoką „regioninės integracijos teisė“ ETT teisėjų pavartojo savo pastabose dėl ES prisijungimo prie Europos žmogaus teisių konvencijos: Document de réflexion de la CJUE sur certains aspects de l'adhésion de l'Union européenne à la Convention EDH. *Revue trimestrielle de droit européen*. 2011, 1 (47): 36.

Visos nuomonės yra pakankamai pagrįstos specialiojoje literatūroje, ekspertų išvadose pateikiant svarius argumentus. Kita vertus, tokia požiūrių įvairovė paaiškinama tuo, kad, apibrėždami muitinės teisės dalyką, autoriai skirtingai aiškina teisinius požymius, teisinio reguliavimo ypatumus. Autoriai skirtingai vertina pagalbinius kriterijus, atskleidžiančius muitinius santykius, muitinių veiklos specifiką, arba apskritai į juos nekreipia dėmesio. Problema ta, kad mokslo bendruomenė nėra suinteresuota objektyviai atskleisti integracinių muitinių teisinių santykių dalyką, supranacionalinio teisinio reguliavimo metodus, specialiųjų principų ypatumus ir kitus skiriamuosius teisinių santykių požymius. Remiantis šaltiniu analize, galima daryti prielaidą, kad iki galo nesuvokiamas valstybės suinteresuotumas reguliuoti muitų, ekonominės teritorijos valdymo bei tarptautinės prekybos, kaip svarbios šalies ekonominių santykių dalies, klausimus, išskiriant savarankišką šių visuomeninių santykių reguliavimo sritį. Mūsų nuomone, šių specifinių, ekonomiškai labai reikšmingų valstybei, ES ir tarptautiniu mastu visuomeninių santykių reguliavimas peržengia tradicinių teisės šakų ribas. Kyla poreikis problemą nagrinėti sisteminės analizės metodais, siekiant pateikti Lietuvos muitinės teisės įžvalgą, apibrėžti jos reguliavimo ribas regioninės integracinės teisės požiūriu. Taigi suinteresuotosioms šalims reikia nuoseklios, sisteminės analizės metodais atliktos praktikos, socialinių tyrinėjimų duomenų analizės.

Esant didelei nuomonių įvairovei, išlieka galimybė ir poreikis, kad mokslininkai ir šios srities ekspertai, praktikai išsakytų atskirą nuomonę, t. y. siūlytą koncepciją, kuri geriausiai atitiktų Lietuvos Respublikos teisės sistemos formavimosi principus, laikmečio poreikius. Šioje studijoje daroma prielaida, kad muitinės teisė yra „integracinė kompleksinė“ teisės šaka. Studijoje siekiama formuoti muitinių teisinių santykius doktrininį požiūrį, susiejantį muitinės nacionalinius, ES ir tarptautinius teisės šaltinius, įstatymus, teisinę praktiką ir neteises taisykles, principus, standartus. Atspirties tašku laikomi muitinės teisės konceptai, atskleidžiantys, kad muitinės teisė sparčiai formuojasi ir jau šiuo metu reguliuoja visuomeninius santykius, turinčius integracinei teisės šakai būdingus požymius. Šių santykių savitumas reiškiasi ir teisiniu, ir instituciniu lygiais. E. Jarašiūnas, nagrinėdamas ES teisinio kvalifikavimo problemas, pažymi, kad „ES ir valstybių narių sąveikos mechanizmas originalus, jį analizuojant atskleidžiama gerokai daugiau aspektų, nei vertinant primityvaus pobūdžio vertikalios hierarchijos

santykius³². Taigi vienas iš pagrindinių siekių – atsakyti į klausimą, kas, remiantis tradiciniais teisės teorijos kriterijais, yra muitinės teisė, ar ji atitinka teisės teorijos nuostatas, reikalaujančias, kad savarankiška teisės šaka turėtų specialų reguliavimo objektą ir reguliavimo metodą, specialiuosius principus bei kitus teisės šakai būdingus bruožus.

2. Muitinės funkcijų raida

Laisvojoje enciklopedijoje „Vikipedija“ muitų teisė apibūdinama kaip visuma teisės normų, reguliuojančių muitus ir su jais susijusią veiklą. Objektivia prasme – tai teisės šaka, o subjektyvia – tai asmens teisė nustatyti ir imti muitus³³.

„Visuotinėje lietuvių enciklopedijoje“ apskritai nėra sąvokos „muitų teisė“. Šiai visuomeninių santykių sričiai apibūdinti vartojamos dvi tarpusavyje susijusios sąvokos: „muitinė“³⁴ ir „muitinės teisė“³⁵. Muitinė – tai valstybės institucija, atsakinga už muitų ir kai kuriais atvejais kitų pasienyje mokamų mokesčių (pvz., pridėtinės vertės, akcizų) rinkimą valstybėje ir už įvežamų krovinių kontrolę. Muitinės funkcijoms priskiriama prekių, kurias įvežti draudžia tarptautiniai ar nacionaliniai teisės aktai, kontrolė administruoja eksporto, importo muitus, mokesčius, kontroliuoja bendrojo muitų tarifo, muitų ir kitų muitinės administruojamų mokesčių, jų lengvatų taikymą ir kt. Muitinė priskiriama prie teisėsaugos institucijų sistemos, kovojančios su muitinės įstatymų pažeidimais, siekiančios garantuoti muitinės teisės aktų įgyvendinimą, atliekančios muitinės teisės aktų pažeidimų prevenciją ir tyrimą. Pažymintina, kad muitinės dažniausiai yra steigiamos prie vienos iš šalies ministerijų (pvz., Lietuvoje – prie Finansų ministerijos) arba kaip savarankiška institucija (pvz., Baltarusijos valstybinis muitinės komitetas, Rusijos federalinė muitinės tarnyba (rus. *Федеральная таможенная служба России*), Islandijos muitinės direktoratas, Japonijos muitinė ir kt.), kai kuriose šalyse muitinės yra vienos iš šalies ministerijų struktūrinis padalinys (pvz., Angoloje, Togo Respublikoje).

³² Jarašiūnas E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4): 1323–1347. <https://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/st/archyvas/dwn.php?id.>.

³³ <http://lt.wikipedia.org/wiki/Muit%C5%B3_teis%C4%97>.

³⁴ Matulienė S. Muitinė. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. XV. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009, p. 568–569.

³⁵ Matulienė S. Muitinės teisė. *Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. XV. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009, p. 570–571.

Daugelio valstybių muitinės yra nepriklausomos tarpvalstybinės PMO, įkurtos 1952 m. (iki 1994 m. – Muitinių bendradarbiavimo taryba), narės. PMO atstovauja nacionalinių muitinių interesams pasauliniu lygiu, siekia padidinti muitinių veiklos veiksmingumą, supaprastinti, suderinti muitinės procedūras, garantuoti prekių tiekimo grandinės saugumą, palengvinti tarptautinę prekybą, tobulinti muitinės teisės aktų taikymą ir laikymąsi bei intelektinės nuosavybės teisių apsaugą, skatinti viešojo ir privataus sektorių partnerystę, inicijuoti muitinės specialistų rengimo programų derinimą ir kt. Trumpai tariant, PMO daro tarptautinį, viršvalstybinį poveikį tarptautiniais susitarimais apibrėždama visuomeninių muitinių santykių, muitinės teisės reguliavimo sritį.

Žvelgiant iš istorinės perspektyvos, muitinės, kaip prekių mainų sistemos elemento, funkcijos apibūdinamos net priešistoriniuose šaltiniuose. Stiprėjant valstybei keitėsi muitinės vaidmuo. Išsaugant jos tradicinį vaidmenį jai priskiriamos vis naujos funkcijos. Muitinių vaidmuo ypač padidėjo feodalinėse imperijose, daromas didelis žingsnis link muitinės statuso tarptautiškumo. Pavyzdžiui, kariaujančios valstybės (administracinių feodaliniai dariniai) taikos sutartyse susitaria dėl prekybos tarp valstybių bei nustato atskirų prekių (pvz., vyno, kailių, duonos ar mėsos) muitus ir kitus mokesčius. Tradiciškai muitai vienai tarptautinių prekybos santykių šaliai yra kaip lengvatos, kitai – kaip nepavaldžios ekonominės teritorijos kliūtys prekiauti tam tikrais produktais, gaminiais. Taigi muitinė tampa tarptautinės, tarpfeodalinės prekybos reguliavimo priemone (valstybine arba privačia organizacija), turinčia administracinius įgaliojimus dėl atitinkamų sutarčių ar kitų teisinių santykių įgyvendinimo.

Muitinė kaip institucija mūsų laikmečio samprata išsiskyrė vėliau, nes viduramžiais muitinės funkcijas – muitus, mokesťines rinkliavas – rinko valstybės, feodo ar miestų paskirti atstovai. Kita vertus, jau tada šalia prekybos kelių, tiltų, uostų buvo steigiami rinkliavų postai, primenantys šių dienų muitinės postus ant valstybės muitų sienos. Be to, kontroliavo prekių judėjimą turguose, mugėse, o tai sietina su muitinės vidaus įstaigų veikla. Būtent tokio pobūdžio postai vėliau tapo išorinėmis ir vidinėmis muitinėmis. Europoje muitinės tapo efektyvia valdžios priemone kontroliuojant žmonių judėjimą, produkcijos, žaliavų įvežimą, išvežimą (importą, eksportą, tranzitą). Stiprėjant valstybei, kaip juridiniam subjektui, didėjo muitinių politinė, ekonominė reikšmė. Joms pavedama kontroliuoti išorines ekonomines sienas, taip pat atlikti tam tikras funkcijas saugant šalies suverenitetą.

ES ekonominėje, muitų teritorijoje, kurioje derinami nacionaliniai, tarpvalstybiniai ir Bendrijos teisinio reguliavimo metodai, muitinės teisė išreiškia savitą susijusių savarankiškų teisinio reguliavimo sistemų sąveiką. Teisės požiūriu esminė šios teisinės sistemos charakteristika – integracijos teisė. Darnus jos veikimas grindžiamas prasminiais veikimo sričių paskirstymo ryšiais. ES ir valstybių narių sąveikos, visuomeninių santykių reguliavimo mechanizmas yra originalus – vienintelis tokio tipo darinys pasaulyje³⁶. ES muitinė suvokiama kaip tarptautinės prekybos sistemos sudedamoji dalis (darnaus veikimo sritis) ir yra vienas iš Europos šalių atsakų globalizacijos iššūkiams.

3. Visuomeninių muitinių santykių objekto dinaminės raidos strategija

Praėjusio šimtmečio paskutiniai dešimtmečiai pasižymi didelėmis permainomis viešųjų santykių administravimo srityje: orientuojantis į Vakarų kultūros laimėjimus formuojasi vadybinė valstybė. Tai reiškia, kad įvertinus sparčius ekonomikos pokyčius buvo paskelbta vakarietiškos gerovės valstybės kūrimo strategija, žyminti atsakomybės tarp valstybės ir verslo persikirstymą. Vadovaudamasi naująja valstybės socialinės, ekonominės raidos filosofija muitinė deda pastangas, kad prekių judėjimas ES ir už jos ribų būtų paprastesnis, greitesnis, pigesnis ir saugesnis³⁷.

Septintajame–aštuntajame dešimtmečiais viešojo administravimo srityje įvyksta lūžis: mažinamas valstybės reguliuojamasis vaidmuo perduodant tam tikras funkcijas verslui bei trečiajam sektoriui³⁸. Sumažėjo valstybės kontrolė verslo administravimo, finansinių paslaugų, telekomunikacijų, vandens ūkio ir kitų komunalinių paslaugų srityse. Vakarų demokratinėse valstybėse, atsisakius smulkmeniško verslo reglamentavimo bei sparčiai tobulėjant informacinėms technologijoms, susidarė visiškai nauja socialinė aplinka, reikalaujanti keisti požiūrį į valstybės ir verslo administravimą, įvairių ne pelno organizacijų, interesų bendruomenių vaidmenį. Tai reiškia, kad

³⁶ Jarašiūnas E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4): 1343–1344. <https://www.mruni.eu/lt/mokslo_darbai/st/archyvas/dwn.php?id.>.

³⁷ Widdowson D. The Changing Role of Customs: Evolution or Revolution. *World Customs Journal*. March 2007, 1 (1): 32.

³⁸ Trečiajam sektoriui įvairūs autoriai priskiria labdaros, kultūros, meno, religines organizacijas, profsąjungas ir kt.

Vakarų valstybės ir bendruomenės apsisprendžia bendromis jėgomis plėtoti gerovę įgyvendinant laisvės idėją (laisvą prekių, paslaugų, kapitalo ir asmenų judėjimą) kaip naujojo bendrabūvio esminę vertybę.

Vertinant padėtį iš teisės ir vadybos pozicijų, keičiasi verslo ir valstybės tarnybų santykis, veiklos bei tarpusavio bendradarbiavimo taisyklės. Verslo bendrovės atitrūksta nuo savo nacionalinių šaknų, darosi atviros ir pasirengusios priimti globalizacijos iššūkius. Jos siekia sudaryti sandorius visame pasaulyje palankiausiomis sąlygomis. Rinkdamasis, kur investuoti, verslas ieško valstybių, kuriose palankiausia mokesčių ir saugumo (ekonominio, finansinio ir fizinio) užtikrinimo politika.

Laikmetis reikalauja, kad, formuojantis rinkos visuomeniniams ekonominiams santykiams, būtų atkreiptas dėmesį į naujai kylančias verslo problemas³⁹. Vienas iš rinkos ekonomikos skiriamųjų bruožų yra tas, kad verslo bendrovės nuolat patiria spaudimą dviem priešingomis kryptimis. Valstybė, visuomenė, interesų grupėms atstovaujantis trečiasis sektorius⁴⁰, žiniasklaidos atstovai reikalauja, kad savo ekonominę, socialinę galią jos derintų su atsakomybe visuomenei, gamtai. Iš bendrovių reikalaujama moralios elgsenos, visuomeninės atsakomybės. Šioje srityje taisyklės tapo griežtesnės, o jų elgsena vertinama reikliau, todėl bendrovės yra priverstos ieškoti sau palankių rinkų bei šalių, kur galėtų mažesnėmis sąnaudomis gaminti pageidaujamos kokybės produkciją. Pagrindinis reikalavimas – kad prekių importas, eksportas, tranzitas ir įvežimas perdirbti būtų skaidrus ir kontroliuojamas. Būtent didesnis skaidrumas yra viena iš aplinkybių, verčiančių bendroves imtis didesnės atsakomybės.

Kitas bruožas – verslo organizacijos nuolat jaučia konkurencinę įtampą. Apie bendrovės verslo sėkmę sprendžiama iš jos akcijų vertės biržose, kuri priklauso nuo įmonių plėtros tempų. Tai labai sunkus uždavinys, todėl silpnesniems verslo subjektams atsiranda pagunda falsifikuoti įmonės biudžeto

³⁹ Olins W. On Brand. *Prekės ženklas*. Vilnius: Mūsų knyga, 2006, p. 221.

⁴⁰ Plėtojant vadybinę valstybę, tarp verslo ir valstybės subjektų randasi visuomeniniai dariniai, kurių veikla orientuota plėtoti visuomenės gerovę. Kaip pavyzdį galima pateikti Britanijoje įsikūrusios „Oxham“ labdaros organizaciją, septintajame dešimtmetyje įsteigtą bendrovę „Fairtrade“ („Garbinga prekyba“). Jos tikslas – kad besivystančių šalių verslas už savo produkciją gautų deramą kainą. „Fairtrade“ neskatina pirkti jų sukurto produkto, pavyzdžiui, iš labdarinių paskatų. Ji remiasi nuostata, kad emociniai veiksniai pradeda daryti įtaką, kai kaina ir kokybė yra konkurencingos. Tai viena iš naujesnių iniciatyvų, užimančių nedidelę rinkos dalį, tačiau brėžianti reikšmingą takoskyrą tarp tradicinio ir naujojo požiūrio į verslą ir skatinanti sparčią etiško verslo plėtrą.

skaičius, o kartu pažeisti ir savo socialines priedermes. Taigi bendrovės yra spaudžiamos tapti pavyzdinėmis „verslo pilietėmis“, o finansų rinkos verčia duoti rekordinį pelną, 5–10 kartų pranokstantį bendrąją ekonomikos augimą (visa ekonomika kasmet auga 1–3 proc.).

Tokie akivaizdūs ekonominio gyvenimo, jo valdymo poslinkiai žinias-klaidoje populiariojoje literatūroje vertinami kaip vyraujanti pozicija, igrta palaikant verslo santykius su valstybės įstaigomis. Vertinant pagal socialinės dichotomijos idėją, tai iškreipta vadybinės valstybės ir verslo santykių, bendradarbiavimo koncepcijos samprata. Tarp valstybės ir verslo, t. y. tarp mutinės, kitų valstybės įstaigų ir tarptautinės prekybos struktūrų, atsiradusi įtampa lemia visuomeninių santykių valdymo pokyčius, skatina priimti laiko dvasią atitinkančius sprendimus tobulinant įvairių suinteresuotųjų šalių bendradarbiavimą. Ši socialinė įtampa pasižymi potencialia jėga, ji yra viena iš pagrindinių varomųjų jėgų įgyvendinant gerovės valstybės idėją. Tai reiškia, kad mutinės, kaip valstybės institucijos, ir verslo santykių raida veda link glaudesnio bendradarbiavimo sprendžiant saugumo ir kitas problemas. Teisinėje demokratinėje valstybėje tradiciškai saugumo užtikrinimas yra valstybės funkcija. Aukštesnės pakopos – vadybinėje – valstybėje, mažėjant biudžetinėms įplaukoms ir keičiantis viešųjų ir privačių subjektų santykių reguliavimo filosofijai, mažinamas teisėtvarkos funkcijas įgyvendinančių institucijų ir pareigūnų skaičius, jų voliuntaristiniai įgaliojimai. Saugumo palaikymas tampa verslo ir valstybės bei trečiojo sektoriaus bendradarbiavimo objektu telkiant bendruomenės, interesų grupių pajėgas kuriant visuomenės gerovę, užtikrinant vartotojų saugą, valstybės ir visuomenės saugumą. Policijos, arba policinėje, veikloje, kurioje dalyvauja ir mutinės tarnybos, tai įvardijama bendruomenės policinių pajėgų⁴¹ kūrimu (angl. *Community policing*).

Kita vertus, ES mutinės veikla yra susijusi su muitų teisės nuostatų taikymu įgyvendinant muitų bei tarptautinės prekybos politiką. Visada buvo asocialių bendrovių, kurios apgaudinėjo savo produktų, paslaugų vartotojus siekdamos greito ir didelio pelno. Abejotinas finansinis sąžiningumas, gobšumas, apgavystės, ataskaitų klastojimas ir panašūs dalykai nėra naujiena

⁴¹ Justickis V. *Prevenčinės policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu*. Vilnius: LTA, 2000, p. 6.

Customs Blueprints. Pathways to modern customs. Mutinės departamento prie LR Finansų ministerijos vertimas į lietuvių k.: Mutinės strateginės direktyvų – modernios mutinės link [žiūrėta 2013-12-04]. <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/info_docs/customs/customs_blueprint_en.pdf>.

verslo pasaulyje. Todėl, vertinant verslo pokyčius ir siekiant tinkamai įgyvendinti savo funkcijas, valstybės įstaigoms (pvz., muitinei ir kitoms sieną kontroliuojančioms tarnyboms) kyla būtinybė ieškoti naujų veiklos būdų, keisti vidaus administravimo modelį, tarnybinės veiklos metodus. ES muitinėse, kaip tiesiogiai teikiančiose paslaugas, kontroliuojančiose teisėtą prekių judėjimą, yra kuriama savita vidinė organizacija. Ji, palyginti su kitais departamentais, turi šiek tiek didesnę autonomiją dėl jai keliamos atsakomybės vykdant apsauginę funkciją, kovojant su įstatymui nepaklusnia prekyba ir kontrabanda⁴². Toks teiginys išplaukia iš visuomeninių muitinių santykių valdymo šaltinių analizės.

Muitinės teisės objekto apibrėžties nustatymo požiūriu yra reikšmingos Europos Komisijos muitų ir mokesčių generalinio direktorato 1998 m. Muitinės strateginės direktyvos (MSD)⁴³, sisteminančios muitinių santykių įvairovę, todėl laikytinos itin reikšmingu XXI a. muitinės teisės kūrimo šaltiniu. Strateginės direktyvos yra praktinio pobūdžio gairės, sukurtos remiantis ES gerąja praktika. Direktyvos – tai svarbūs kriterijai, atramos taškai kuriant ir įgyvendinant muitinę teisę. Pažymėtina, kad MSD apibrėžia muitinės teisės ir su ją susijusių ekonominių, moralinių, kultūrinių santykių objektus, atskleidžia jų tarpusavio sąsajas, sąveiką bei muitinės teisės specifinius bruožus. Jų tiesioginio taikymo pagrindas paaiškinamas tuo, kad MSD buvo parengtos siekiant suteikti pagalbą Rytų ir Vidurio Europos šalims, siekiančioms narystės ES, joms ruošiantis veikti pagal susiklosčiusius ES muitinės įstatymus ir standartus. MSD orientuotos supaprastinti muitinės operacijų, procedūrų ir procesų valdymą bei priežiūrą pagal ES standartus.

Dėl MSD sėkmingo praktinio taikymo, joms pasiteisinus kaip vertingai ir naudingai priemonei vykdant muitinių reformas, sudarant efektyvesnės muitinių administracijų veiklos prielaidas, 2007 m. Europos Komisijos muitų ir mokesčių generalinis direktoratas priėmė naują, išplėtotą ir papildytą iš

⁴² Wulf De Luc. Human Resources and Organizational Issues in Customs. *Customs Modernization Handbook* (edited by Luc de Wulf, Jose B. Sokol). Washington: The World Bank, 2005 (I), p. 37.

⁴³ *Customs Blueprints. Pathways to modern customs*. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos vertimas į lietuvių k.: Muitinės strateginės direktyvos – modernios muitinės link. <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/info_docs/customs/customs_blueprint_en.pdf> [žiūrėta 2013-12-04]. Pažymėtina, kad Europos Komisijos muitų ir mokesčių generalinis direktoratas 2007 m. pateikė naują dokumento redakciją ir numatė, kad 2014 m. jis bus pataisytas, papildytas naujomis muitinės direktyvomis.

22 MSD redakciją. Dokumento įžangoje pažymima, kad *globalizacija, sparčiai didėjantys prekybos mastai bei didėjanti transporto judėjimo apimtis verčia muitines kaip galima geriau suderinti taisykles bei procedūras*. Kitas naujas iššūkis, atskleidžiamas naujosiose MSD, – *tai lemiamas muitinės vaidmuo, užtikrinant tarptautinės prekybos tiekimo grandinės saugumą. Atsaku į šį iššūkį tapo ne tik veiksmai, ginant intelektinės nuosavybės teises bei sustiprinant kovą su klastojimu ir piratavimu, bet taip pat padidėjęs muitinės vaidmuo kovojant su terorizmu ir organizuotu nusikalstamumu bei užtikrinant visuomenės apsaugą apskritai*.

Dokumento rengimo grupėje dirbo Europos Komisijos muitų ir mokesčių generalinio direktorato bei ES valstybių narių muitinių administracijų ekspertai. Ypatingą pridėtinę vertę rengiamam naujosios redakcijos dokumento projektui suteikė naujųjų ES Rytų ir Vidurio Europos valstybių narių ekspertų pasiūlymai, rekomendacijos. Jie rėmėsi savo valstybių muitinių praktinės patirties, naudojant muitinės strategines direktyvas kuriant savo institucijų teisinio reglamentavimo sistemas, plėtojant administracinius gebėjimus, orientuojantis į ES šalių senbuvių patirtį, analize. Apie tarptautinę dokumento reikšmę byloja tai, kad pastaraisiais metais jis yra plačiai taikomas kitose trečiosiose valstybėse, siekiančiose tapti PPO narėmis, taip pat Australijoje⁴⁴ bei Azijos, Pietų Afrikos valstybėse plėtojant ir vykdant muitinės reformas, modernizavimo projektus. Praktikai ir mokslininkai sutaria, kad šių dokumentų sėkmę lėmė tai, jog šiuolaikinės muitinės tarnybos visame pasaulyje susiduria su panašiomis problemomis ir iššūkiais. Naujojo laikmečio sąlygomis muitinės atlieka tradicines mokesčių surinkimo ir kitas funkcijas. Be to, muitinei keliama reikalavimai gebėti veiksmingai valdyti ir kontroliuoti išorines sienas, kartu užtikrinant visuomenės, ūkio subjektų, vykdančių tarptautinę prekybą, interesus. Materialiai ir moraliai jos skatinamos diegti socialines inovacijas, padedančias užtikrinti prekybos palengvinimą, taupyti verslo subjektų laiką kertant muitų teritorijų sienas ir kt.

MSD, kaip muitinės teisės šaltinyje, mūsų nuomone, yra atskleidžiamas muitinės teisės pagrindinių sąvokų turinys. Galima teigti, kad MSD skyrčiau „Teisės aktai“ 1 str. strategiškai pateikia muitinės teisės objekto – muitinių teisinių santykių sritį: *„Sukurti tvirtą ir visapusišką teisinę sistemą, kuri užtikrintų, jog tinkamas ir / arba suderintas nacionalinių bei tarptautinių muitinės*

⁴⁴ Blueprint for Reform 2013–2018. *A Blueprint for the Reform of the Australian Customs and Border Protection Service* [žiūrėta 2013-12-04]. < <http://www.customs.gov.au/webdata/resources/files/ACBPS-Blueprint-for-Reform-2013-2018.pdf>>.

teisės aktų taikymas sustiprintų muitinės pareigūnų įgaliojimus bei nuobaudų taikymą, ir kuri aiškiai nustatytų muitinės pareigūnų, ūkio subjektų ir visuomenės pareigas ir teises.“ Iš to išplaukia, kad muitinių santykių reglamentavimas skirtas sukurti muitinės teisės sistemą, kuri padėtų užtikrinti tvirtus ES ir jos valstybių narių vidaus santykius.

Kitas MSD keliamas muitinės teisės bruožas – muitinės įstaigų ir pareigūnų diskrecijos plėtra, orientuota vadovaujantis proporcingumo principu plėtoti teises, įgaliojimus; iš kitos pusės – didinti atsakomybę už muitinei patiktų funkcijų, atitinkančių laikmečio poreikius, įgyvendinimą. Pagaliau keliamas trečias reikalavimas – įgyvendinant funkcijas diegti ir taikyti valdymo naujoves. Muitinės teisės normos, standartai, taisyklės įgyvendinamos plėtojant, perimant Vakarų Europoje susiklosčiusias ir puoselėjamas tradicijas. Šis procesas apima visas visuomeninio gyvenimo sritis:

✓ valstybės įstaigas (muitinės įstaigas), kurios diegia modernius, verslo aplinkai būdingus vadybos modelius, kuria administravimo diskrecinę teisę ir kt. Vakarų šalyse puoselėjamos gero administravimo teorijos, jų raidos kryptys grįstos tikėjimu žmogaus galiomis ir didesniu savitarpio pasitikėjimu, sąveika⁴⁵;

✓ verslo (tarptautinės prekybos subjektus, veikiančius tarptautinės logistikos grandinėje) bendruomenes, juridinius asmenis. Verslo juridinių asmenų teisinis statusas visose šalyse keičiasi bent dėl kelių priežasčių: siekiant įgyvendinti ES direktyvas yra derinama įmonių teisė, teisinis reguliavimas pritaikomas prie rinkos ekonomikos sąlygų. Lietuvos ir kitų pokomunistinių ES valstybių narių verslas (pasirengimo narystei laikotarpiu ir šių dienų sąlygomis) susiduria su ypač dideliais sunkumais. Be kitų, visai ES būdingų verslo teisinio reguliavimo pokyčių, dar dažnokai susiduriama ir su socialistinės ekonomikos, nepripažinusios privatinės nuosavybės, keliamomis kliūtimis⁴⁶. Valstybės įstaigos, atliekančios kontrolę ir priežiūrą, dažnai rodo perdėm kritišką požiūrį, įtarumą verslo juridinių asmenų reiškiams poreikiams, siekia išsaugoti valstybės įstaigų ir pareigūnų dominavimą, voliuntaristinį administravimą visose jų intelektinės veiklos srityse;

⁴⁵ Laurinavičius A. *Tarnybinė teisė ir naujoji valstybės tarnybų (institucijų) valdymo paradigma*. Monografija. Vilnius: MRU, 2010, p. 241.

⁴⁶ Pakalniškis V., Tiknūtė A. Juridinio asmens instituto raidos bruožai šiuolaikinėje Lietuvos privatinėje teisėje. *Regnum EST. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui* – 20. Vilnius: MRU, 2010, p. 575–576.

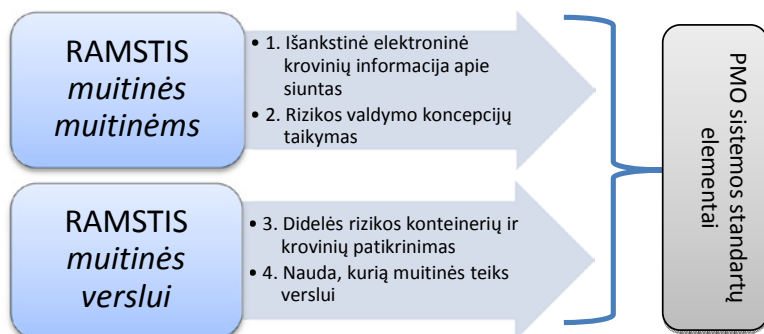
✓ pilietines, nevyriausybines organizacijas (tarptautinio verslo, vartotojų bendruomenes, asociacijas, klubus ir kt.), kurios dažnai žymimos trumpiniu NVO, jų partnerystės ir bendradarbiavimo konceptus, kuriant naujas teises, vadybines priemones, atitinkančias laiko dvasią ir visų suinteresuotųjų šalių poreikius. NVO – tai piliečių laisva valia, apsisprendimu įkurtas formalus ar neformalus socialinis darinys, veikiantis visuomenės arba atskirų bendruomenių labui, nesiekiantis gauti pelno ar tiesiogiai dalyvauti valdant valstybę. Šios struktūros iki smulkmenų žino ir suvokia piliečių, bendruomenių, Lietuvos gyventojų poreikius, interesus, nes tai jų pačių problemos. Pagal Vakarų tradicijas NVO yra laikomos patikimomis ir efektyviai veikiančiomis tarpininkavimo tarp visuomenės ir valstybės institucijomis.⁴⁷

Reguliuojant teisinius muitinius santykius, svarbus muitinės teisės šaltinis yra 2005 m. PMO tarptautinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistema⁴⁸. Šioje PMO sistemoje, skirtoje pasaulinei prekybai apsaugoti ir supaprastinti, išdėstyti principai bei standartai, pristatomi kaip mažiausi reikalavimai, kuriuos privalo tenkinti nacionalinės muitinės – PMO narės.

Muitinė, turėdama specifinius įgaliojimus ir žinių, plėtodama muitinės logistiką, gali ir turi vaidinti pagrindinį vaidmenį saugant ir supaprastinant pasaulinę prekybą. Siekiant optimizuoti tarptautinės prekių tiekimo grandinės apsaugą ir kartu užtikrinant nuolatinę prekybos supaprastinimą, reikalingas holistinis požiūris. Todėl PMO skatina muitines diegti naujus visuomeninių santykių reguliavimo metodus: sudaryti bendradarbiavimo susitarimus su kitomis valdžios įstaigomis bei verslo bendruomenėmis. Šia PMO tarptautinės prekybos saugumo ir supaprastinimo sistema siekiama teisinėmis, administracinėmis, vadybinėmis priemonėmis nustatyti standartus, kurie didintų užimtumą bei nuspėjamumą, pasauliniu mastu apsaugotų ir supaprastintų tarptautinę prekybą, skatintų nepertraukiamą prekių judėjimą saugiomis tarptautinės prekybos logistikos grandinėmis. PMO standartų sistema padėjo XXI a. muitinės reformos ir modernizacijos pamatus, ji leidžia muitinių administracijoms susidoroti su naujos tarptautinės prekybos aplinkos problemomis. Bendradarbiavimo ir partnerystės metodas taikomas sprendžiant esminius muitinių santykių klausimus (žr. 5 pav.)

⁴⁷ Laurinavičius A. *Tarnybinė teisė ir naujoji valstybės tarnybų (institucijų) valdymo paradigma*. Monografija. Vilnius: MRU, 2010, p. 243–244.

⁴⁸ *Pasaulio muitinių organizacija – 2005 pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo sistema*. <<http://www.cust.lt/miscdata/PMOstandart.pdf>>.

Šaltinis: sudaryta autoriaus pagal 2005 m. Pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistemą.

5 pav. PMO pateiktos Pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistemos struktūra

Pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistema siekia nustatyti standartus, kurie didintų užtikrintumą ir nuspėjamumą, pasauliniu mastu apsaugotų tiekimo grandinę bei supaprastintų prekybą, ir suteikti galimybę integruotai valdyti tiekimo visais gabenimo būdais grandinę⁴⁹. Taigi vienas iš pagrindinių PMO tikslų šioje sistemoje – siekti efektyviau įgyvendinti muitinių administracijoms pavestas funkcijas mažinant intervencinio pobūdžio teisinių priemonių taikymą. Užtikrinant ES išorinės sienos ir ES muitų teritorijos apsaugą, atliekant teisės saugos funkcijas bei vykdant operatyvinę, žvalgybinę prevencinę veiklą – įgyvendinant veiklos pokyčius – muitinei siūloma visose srityse ir atsižvelgiant į realias galimybes diegti ir plėtoti bendradarbiavimo metodą. Jį taikyti visose visuomeninių muitinių santykių srityse: muitinės administracijų, specializuotų institucijų bei suinteresuoto verslo struktūrų veikloje atliekant muitinės operacijas, procedūras. Muitinė, taikydama bendradarbiavimo ir partnerystės metodus, naudojami ne tik socialinėmis technologijomis, bet ir neintervencine tyrimo įranga, pavyzdžiui, didelio masto rentgeno spindulių aparatūra bei spinduliniais detektoriais ir kita modernia technologija.

Taigi PMO sistemos ramsčiai, atskleidžiantys visuomeninių santykių reguliavimo specifiką, yra:

- muitinės muitinėms;
- muitinės ir verslo partnerystė.

⁴⁹ Adomavičiūtė D. *Muitinės audito modelis verslo įmonių veiklos vertinimui*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU, 2011, p. 23.

Tai dviejų ramsčių strategija, gana išsamiai atskleidžianti bendradarbiavimo ir partnerystės įgyvendinimo esmę (žr. 5 pav.). Ramsčiai yra sudaryti iš standartų, kurie sujungti siekiant užtikrinti, kad būtų lengvai suprantami bei greitai įgyvendinami tarptautiniu lygiu. Ši sistema pateikia naują, konsoliduotos veiklos koncepciją, numatančią išplėsti pasaulio prekybą, užtikrinti geresnę apsaugą nuo terorizmo bei padidinti muitinės ir prekybos partnerių indėlį kuriant gerovę. Taikant modernius teisės normų įgyvendinimo metodus, kitas inovatyvias technologijas, spartėja prekių įforminimas ir išleidimas, padidėja muitinės operacijų ir procedūrų administravimo efektyvumas. Muitinės administracija, siekdama įtraukti privatų verslą į tarptautinės prekybos grandinės saugumo užtikrinimą, mezga partnerystės ryšius (žr. 1 lentelę).

1 lentelė. PMO sistemos ramsčio „muitinės verslui“ pagrindiniai standartai⁵⁰

1 partnerystė – muitinės ir verslo partnerystės programa turėtų leisti tarptautinės prekybos tiekimo grandinėje dalyvaujantiems verslininkams verslo modelių grįstus planus padaryti lankstesnius ir pritaikyti savo individualiems poreikiams tenkinti.

2 saugumas – į savo verslo praktiką ĮEOV įtrauks mokslškai pagrįstą geriausią saugumo užtikrinimo patirtį.

3 įgaliojimas – muitinės administracija kartu su verslo bendruomenės atstovais sukurs kokybės patvirtinimo arba akreditavimo procedūras, kurios skatintų verslą per jų, kaip ĮEOV, statusą.

4 komunikavimas – siekdama skatinti taikyti mažiausius saugumo standartų bei geriausią tiekimo grandinės saugumo praktiką, muitinės administracija reguliariai atnaujins muitinės ir verslo partnerystės programas.

5 supaprastinimas – muitinės administracija dirbs kartu su ĮEOV, kad padidintų tarptautinės prekybos grandinės, prasidedančios muitinės teritorijoje arba per ją einančios, saugumą ir supaprastinimą.

Pažymėtina, kad daugiausia dėmesio skiriama muitinės reguliavimo sričiai, orientuotai nustatyti dideles tarptautinės prekybos logistikos grandinės saugumo garantijas siūlančias įmones. Šioje sistemoje išdėstomi kriterijai, pagal kuriuos verslininkai šioje prekių ir kitų produktų tiekimo grandinėje gali įgyti aprobuotą saugumo partnerio statusą: verslininkai įvardijami *įgaliojimo turinčiais ekonominių operacijų vykdytojais*. Nustatomi ir įtvirtinami iš esmės pasikeitę muitinės ir verslo santykiai. Šio ramsčio kriterijai apima:

- komunikavimo strategijas ir planus;

⁵⁰ Laurinavičius A. *Intelektinės nuosavybės apsauga tarptautinėje prekyboje*. Vilnius: MRU, 2009, p. 72–76.

• grėsmės įvertinimą, procedūrines priemones, užkertančias kelią ne teisėtoms ar neturinčioms dokumentų prekėms patekti į tarptautinio tiekimo grandinę ir kt. Verslo ir muitinės partnerystė, pagrįsta keliais esminiais veiksniais, kuriuos papildo abipusis vaidmenų ir išipareigojimų pasidalijimo pripažinimas. Vadovaudamosi daugeliu inovacinių programų, muitinių administracijos ir tarptautinis prekybos verslas, prisijungęs prie PMO sistemos, standartizuoja savo veiklą pagal ramsčio „muitinės verslui“ siūlomas iniciatyvas.

Ramsčio „muitinės muitinėms“ standartai pateikia tarpusavyje susijusių veiklų sistemą, kuri įgyvendinama taikant tarpinstitucinius bendradarbiavimo metodus. Nagrinėjant funkcinio požiūriu, santykių reguliavimo pokyčiai yra orientuoti ir į tradicines, ir į naujasias muitinės funkcijas. Plėtojamas bendradarbiavimas siekiant padidinti tarptautinės prekybos logistikos grandinės saugumą ir suprasti krovinių ir konteinerių, prekių ir žaliavų bei kitų produktų judėjimą tarptautinės prekybos logistikos grandinėje. Numatoma, kad geresnių rezultatų bus pasiekta tada, kai muitinių administracijos, ekspertinės, teisėsaugos ir kitos institucijos dirbs taikydamos bendrai priimtus, teisiškai pagrįstus standartus. Ramstis „muitinės muitinėms“ yra šių specifinių santykių efektyvinimo mechanizmas, padedantis atsakyti į klausimus:

- ✓ kaip tarptautinės prekybos tiekimo grandinę apsaugoti nuo terorizmo grėsmių ir kitų tarptautinio nusikalstamumo formų;
- ✓ kaip įgyvendinti muitinės veiklą reglamentuojančius teisės aktus laikantis vienodų reikalavimų ir kt. (žr. 2 lentelę).

2 lentelė. PMO sistemos ramsčio „muitinės muitinėms“ pagrindiniai standartai, įgyvendinami plėtojant tarpinstitucinį bendradarbiavimą

1. Integruotas tiekimo grandinės valdymas. Muitinių administracijos turi laikytis integruotų muitinių tikrinimų procedūrų, kurios bendrais bruožais išdėstytos Integruoto tiekimo grandinės valdymo (ISCM) gairėse.

2. Teisė tikrinti krovinius. Muitinės administracija turi teisę tikrinti išvykstančius, atvykstančius, gabenamus tranzitu (įskaitant pasiliekančius pasienyje) ar persiunčiamus per šalį krovinius.

3. Modernios technologijos tikrinimo įrangoje. Įvertinus riziką, patikrinimams turi būti naudojama neintervencinė tikrinimo (NII) įranga bei spinduliniai detektoriai. Tokia įranga yra reikalinga norint greitai patikrinti didelės rizikos konteinerius ar krovinius nestabdant teisėtų prekių judėjimo srauto.

4. Rizikos valdymo sistemos. Kad būtų galima nustatyti potencialiai rizikingas siuntas, muitinių administracijos turi įdiegti rizikos valdymo sistemas bei jas automatizuoti. Tokioje sistemoje turėtų būti nustatyti grėsmių patvirtinimo, sprendimų priėmimo bei geriausios praktikos identifikavimo mechanizmai.

5. Didelės rizikos kroviniai ar konteineriai. Didelės rizikos krovinių ir konteinerių siuntas sudaro tos siuntos, apie kurias nėra tokios informacijos, kad jas būtų galima laikyti nerizikingomis, siuntos, kurias nurodo žvalgyba, bei siuntos, kurios kaip didelės rizikos identifikuojamos su saugumu susijusiais duomenimis paremta rizikos skaičiavimo metodologija.

6. Išankstinė elektroninė informacija. Kad būtų galima tinkamai įvertinti riziką, muitinės administracija turi laiku paprašyti išankstinės elektroninės informacijos apie krovinį bei konteinerį.

7. Identifikavimas ir komunikavimas. Muitinių administracijos turi numatyti galimybę bendrai identifikuoti ir atrūšiuoti siuntas, naudoti standartizuotus identifikavimo kriterijų rinkinius bei suderintus komunikavimo ir keitimosi informacija mechanizmus. Šie elementai padeda kurti abipusio patikrinimų pripažinimo sistemas.

8. Veiklos rodikliai. Muitinės administracija turi sudaryti statistikos ataskaitas, kuriose atspindi veiklos rezultatai, įskaitant patikrintų siuntų skaičių, didelės rizikos siuntų pogrupį, atliktus didelės rizikos siuntų tikrinimus, neintervencine technika atliktus didelės rizikos siuntų tikrinimus, neintervencine technika atliktus ir fizinius didelės rizikos siuntų tikrinimus, tik fizinius didelės rizikos siuntų tikrinimus, muitinio įforminimo laiką bei teigiamus ir neigiamus rezultatus, tačiau jais neapsiriboti. Tokias ataskaitas jungia PMO.

9. Saugumo įvertinimai. Dirbdama kartu su kitomis kompetentingomis įstaigomis, muitinės administracija turi įvertinti saugumą, taip pat ir prekėms judant tarptautine tiekimo grandine, bei išipareigoti skubiai spręsti nustatytas problemas. To reikia norint greitai patikrinti didelės rizikos konteinerius ar krovinius nestabdant teisėto prekių srauto.

10. Darbuotojų sąžiningumas. Muitinės administracija ir kitos kompetentingos įstaigos turi būti skatinamos įdiegti programas, skirtas darbuotojų nesąžiningumui pažaboti, sąžiningos veiklos pažeidimams nustatyti ir jiems įveikti.

11. Išvykimo saugumo patikrinimai. Pagrįstu importuojančiosios šalies prašymu muitinės administracija turi atlikti išvykstančių didelės rizikos konteinerių ir krovinių saugumo patikrinimus.

Muitinės teisės ir administravimo specialistai, mokslininkai pažymi, kad tinklo „muitinės muitinėms“ susitarimai skatina nenutrūkstamą prekių judėjimą saugia tarptautinės prekybos grandine, apskritai didina tarptautinės prekybos logistikos sistemos patikimumą. Šie tinklo susitarimai leidžia laiku keistis tikslia informacija, kuri muitinių administracijoms padeda veiksmingiau valdyti riziką. Tai ne tik padidina muitinės galimybę aptikti didelės ri-

zikos siuntas, bet ir leidžia muitinių administracijoms tobulinti tarptautinės prekybos grandinėje atliekamus patikrinimus bei geriau ir efektyviau skirstyti muitinės išteklis naudojantis muitinės administracinės diskrecijos teise, mažinant intervencinio pobūdžio teisinių priemonių taikymą⁵¹.

Grįžtant prie MSD, kurias rengiant ir tobulinant atsižvelgiama PMO standartų sistemą ir kitus dokumentus, nagrinėjimo pažymėtina, kad XXI a. muitinės reformos dar labiau sustiprina muitinės teisės institutus, kurių šaltiniai yra ES teisė. Kuriant ES muitinę kaip tvirtą ir visapusišką muitinės teisės sistemą ir suvokiant muitinės teisės socialinę reikšmę, europinėse MSD numatoma:

- ✓ MSD identifikuoti atliekant atitinkamus nacionalinių institucijų administravimo ir būtiniausius konstitucinius pakeitimus, būtinus užtikrinant tarptautinių bei ES muitų teisės taikymą.
- ✓ Peržiūrėti nacionalinius teisės aktus, siekiant nustatyti neatitiktis ES muitų teisės aktams ir kitiems tarptautiniams susitarimams muitinės teisės srityje.
- ✓ Peržiūrėti nacionalinius teisės aktus, siekiant nustatyti dubliavimąsi kolizijas ar spragas kitų su muitinės veikla susijusių nacionalinių teisės aktų, sukuriant tinkamą automatizuotų ir kompiuterizuotų muitinės procedūrų taikymo pagrindą.
- ✓ Pataisyti arba anuliuoti teisės aktus, neatitinkančius MSD nuostatų.⁵²

Tai muitinės teisės tarptautinio aspekto užtikrinimo kriterijų sistema. ES muitinė suvokiama kaip integrali, ES valstybių narių muitinės jungianti sistema. ES muitinės teisės šaltinių reikšmę ir apimtį apibūdina keliama reikalavimai ne vien tik parengti bendrus susitarimus dėl muitinių įstaigų, pareigūnų kompetencijų derinimo, tačiau keliamas reikalavimas atlikti būtiniausius konstitucinius pakeitimus, reikalingus užtikrinti vienodą tarptautinių susitarimų bei ES muitų teisės taikymą. Tai plaukia iš ES pirminės teisės, Bendrijos steigimo sutarčių, sutarčių, papildančių bendrijas, valstybių stojimo į ES sutarčių. Direktyvos kelia kategorišką reikalavimą – derinti atitinkamus teisės aktus ir prireikus anuliuoti nacionalinius teisės aktus, neatitinkančius MSD nuostatų.

Dar vienas svarbus MSD aspektas kuriant muitinės teisę, mūsų nuomone, tas, kad dokumente gana išsamiai apibrėžiamas muitinės teisės objektas,

⁵¹ Adomavičiūtė D. *Muitinės audito modelis verslo įmonių veiklos vertinimui*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU, 2011, p. 24–30.

⁵² Muitinės strateginė direktyva. Teisės aktai 3 skirsnis. Pagrindiniai rodikliai.

kurio skiriamasis požymis yra įvairios kilmės, tarptautinių, ES, nacionalinių socialinių normų integralumas. Reglamentuodamos muitinius santykius MSD numato⁵³:

✓ Sukurti šiuolaikinę įstatymų bazę, nustatančią organizacinius principus ir struktūrą. Šiuolaikinės teisės skiriamasis bruožas tas, kad žmogaus pirmumo teisinė idėja tapo daugelio įstatymų objektine realybe. Tai reiškia, kad visuomenė turi teisę teisinėmis priemonėmis kištis į ekonominius santykius, kai tai yra būtina užtikrinant socialinio solidarumo ir subsidiarumo principus.⁵⁴

✓ Nustatyti muitinės administracijų įgaliojimų ribas administruojant muitinės sistemą. Tai atskleidžia muitinės ir verslo juridinių subjektų socialinės sąveikos sampratą. Socialinė sąveika pasireiškia muitinės ir verslo partnerystėje, bendradarbiavimu atskleidžiant suinteresuotų socialinių objektų vienas kitam tiesioginius ir netiesioginius poveikių procesus, jų būklės pokyčius, socialinius poveikius atsirasti naujiems teisiniams objektams⁵⁵. Socialinės sąveikos objektas, vykdant muitinės administracinę veiklą, yra muitinio santykio subjektų elgsena, atitinkami socialiniai teisiniai procesai.

✓ Teisinėmis priemonėmis nustatytas muitinės administracijos finansavimo mechanizmas. Tai atskira teisinių santykių sritis, kuriai reikėtų skirti išsamią mokslo ir praktikos studiją.

✓ Įsteigti tyrimo ir audito tarnybas, reglamentuoti jų veiklą laikantis Europos muitinės standartų. Visose ES valstybėse narėse yra kuriamos muitinės kriminalinės tarnybos, kurių veiklos specifiniai aspektai yra reglamentuojami muitinės teisės aktais. Tarnybų teisinis statusas yra gana panašus, skiriasi tik jų pavaldumas: vienose šalyse tarnybos pavaldžios vidaus reikalų ministerijoms, kitose – finansų ministerijoms⁵⁶.

✓ Nustatyti nacionalines kaltinimo pateikimo procedūras už muitinės pažeidimus užtikrinant jų veiksmingą taikymą. Tai teisinio reguliavimo sritis, priskiriama nacionalinei teisei, kuri kuriama lygiai taip pat – laikantis žmogaus teisių bei tarptautinių susitarimų nuostatų.

⁵³ Muitinės strateginės direktyvos. Ten pat.

⁵⁴ Urmonas A. Administracinės teisės socialinės sąveikos. *Regnum EST. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui* – 20. Vilnius: MRU, 2010, p. 485–486.

⁵⁵ Urmonas A. Administracinės teisės socialinės sąveikos. *Regnum EST. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui* – 20. Vilnius: MRU, 2010, p. 490–491.

⁵⁶ Černeckis K. Establishment and Development of Financial Police Department and Customs Criminal Board. Sustainable Development of Tax and Customs Administration within the EU. *Tarptautinės konferencijos pranešimas*. Ryga, 2013 m. spalio 31.

✓ Nustatyti visų kvalifikuotų muitinės analitinių institucijų teisinius pagrindus.

✓ Nustatyti ir visuomenei paskelbti muitinės administracijos kompetencijas administravimo ir operatyviniais, žvalgybiniais klausimais. „*Muitinės veikla grindžiama įstatymo viršenybės, teisėtumo, žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo, asmenų lygybės prieš įstatymą, viešumo ir profesinės paslapties, skaidrumo, profesionalumo, asmeninės iniciatyvos bei atsakomybės ir tarnybinės drausmės, vienvaldiškumo ir kolegialumo derinimo principais*“ (LR MĮ 7 str.). Viešumo principui muitinėje reglamentuoti skiriamas ypatingas dėmesys jį apibrėžiant atskiru šio įstatymo straipsniu:

1. *Muitinė Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka informuoja apie savo veiklą Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių institucijas ir įstaigas, visuomenės informavimo priemonės, suinteresuotas verslo asociacijas bei visuomenę.*

2. *Kiekvienas asmuo Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka turi teisę gauti muitinės duomenų bazėse ir (arba) dokumentų archyvuose saugomą neslaptą informaciją apie savo veiklą, susijusią su jo atliktomis importo, eksporto ir (arba) tranzito operacijomis* (LRMĮ 10 str.).

Reikia turėti omenyje, kad muitinės įstaigų ir pareigūnų teisių ir pareigų ribos yra plečiamos kuriant diskrecijos teisę, t. y. teisę spręsti kokį nors klausimą, atlikti kitus profesinius veiksmus savo nuožiūra. Tokia institucijos ar pareigūno teisė palengvina užtikrinti, kad muitinei priskirtos funkcijos būtų atliktos veiksmingai, kartu prisideda prie žmogaus teisių ir laisvių įgyvendinimo.⁵⁷ Tai dar viena visuomeninių santykių sritis, kuri reglamentuojama remiantis muitinės teisės šaltiniais, o jos įgyvendinimas grįstas įvairiomis socialinėmis normomis, standartais, taisyklėmis.

Apibendrinant visuomeninių muitinių santykių objekto dinaminės raidos strategiją reikia pasakyti, kad XXI a. Europos muitinei pavedamos vis naujos funkcijos siekiant tobulinti rinkos, tarptautinės prekybos grandinės ir visuomenės apsaugą bei įgyvendinti muitų ir tarptautinės prekybos politikos, verslo sąlygų palengvinimą⁵⁸. Problema ta, kad muitinės, kaip ir verslo,

⁵⁷ Pranevičienė B., Urmonas A. Diskrecijos teisės atsiradimo valstybės tarnyboje priežastys ir esmė. *Valstybės tarnybos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Lietuvos viešojo administravimo institutas, 2008, p. 20.

⁵⁸ *Muitinės pažangios patirties biuletenis*. Vilnius: Muitinės departamentas prie LR FM. 2006/03 (18): 4.

plėtros tikslai turi vidinių prieštaravimų, kaip teikti didesnes saugos ir saugumo garantijas supaprastinant muitinės kontrolės operacijas, procedūras. Kita aplinkybė – reakcija į laikmečio reikalavimus, iššūkius. Orientuojantis į socialinės ekonominės raidos kryptis keičiasi įmonių teisė, visuomeninių santykių pagrindiniais subjektais tampa trišalių susitarimų veikėjai: valstybės tarnybos įgaliotos įstaigos, verslo juridiniai asmenys ir NVO. Sparčiai keičiasi technologinė aplinka, turinti lemiamą poveikį visuomeninių santykių raidai. Globalizacija ir prekybos liberalizavimas, padidėjusi tarptautinės prekybos apimtis, prekių rūšių ir transporto paslaugų modernizavimas (*sophisticated nature*), elektroninės komercijos plėtra kelia naujus iššūkius muitinių administracijoms. XXI a. muitinėje daugiausia dėmesio skiriama ne importuojamų krovinių fizinei kontrolei, o verifikacijai, t. y. išdavus leidimą auditu grindžiamai kontrolei⁵⁹.

ES muitinėms tenka svarbus vaidmuo užkertant kelią pažeisti tarptautines konvencijas, organizuoti teroristinius aktus, kovojant su kontrabanda, pinigų plovimu, pornografijos platinimu, neteisėtų ginklų, narkotikų ir kitų draudžiamų prekių gabenimu, išpėjant dėl galimų sveikatos ar aplinkosaugos pavojų. Didinant saugumą labai svarbus įpareigojimas – stiprinti kontrolę prie išorinės ES sienos (pvz., Lietuvos muitinei reikia užtikrinti 720 km ES sienos ruožo su Baltarusija ir 303 km su Rusijos Federacija saugumą).

Kitas lygiavertis reikalavimas, ypač aiškiai atskleidžiantis muitinės teisės integracinio pobūdžio reikalingumą, – palengvinti sąžiningų (*bona fide*) keliautojų judėjimą bei teisėtą prekybą⁶⁰. Šiuo požiūriu ypač reikšmingas valstybių narių sąveikos teisinis mechanizmas, susiejantis nacionalinius, tarpvalstybinius ir Bendrijos teisės šaltinius. Suderintas teisės veikimas išskiria skirtingų subjektų prasminio veikimo sritį – originalų muitinių teisinių santykių objektą ir reguliavimo dalyką.

Muitinė turi prisiimti įsipareigojimus dėl verslo saugumo užtikrinimo taikant visiems ūkio subjektams vienodus kontrolės standartus. Saugumas turi būti užtikrinamas taip, kad tarnybiniai veiksmai sudarytų kuo mažiau kliūčių teisėtam verslui. Verslo sąlygos yra palengvinamos supaprastinant

⁵⁹ Wulf De Luc Strategy for Customs Modernization. *Customs Modernization Handbook* (edited by Luk de Wulf, Jose B. Sokol). Washington: The World Bank, 2005, p. 6–7.

⁶⁰ Saugumo įgyvendinimo klausimų sprendimą Europos Komisija pateikė Tarybai, Europos Parlamentui ir Ekonominių ir socialinių reikalų komitetui 2003 m. komunikate „Dėl muitinių vaidmens integruotai valdant išores sienas“.

muitinės procedūras, patikimiems tarptautinės prekybos operatoriams taikant lengvatas⁶¹. Įgalioti ekonominių operacijų vykdytojai (gamintojai, eksportuotojai ir importuotojai, vežėjai, tarpininkai, uostai, terminalai, sandėliai), dalyvaujantys tarptautinės prekybos grandinėje ir atitinkantys tiekimo grandinės saugumo reikalavimus, dėl greitesnių muitinės įforminimo procedūrų prekėms, retesnių arba dalinių operatyviai atliekamų tikrinimų įgyja moralinių pranašumų, o kartu gauna ir materialinės naudos.

Žvelgiant iš šalies, reikalavimai supaprastinti tarptautinės prekybos sąlygas ir didinti saugumo garantijas gali būti suprantami kaip priešingų siekių konfliktas, tarptautinio lygio institucijų deklaruojamų iniciatyvų kolizija. Tai išties sudėtingas laikmečio iššūkis, reikalaujantis derinti tarpusavyje prieštarungus muitinės ir tarptautinio verslo interesus. Tai dar viena specifinė muitinių santykių sritis – vykdyti prevenciją, užkirsti kelią, atskleisti muitinės teisės pažeidimus. Šiam tikslui įgyvendinti steigiamos specializuotos muitinės tyrimo ir audito tarnybos, kriminalinės, žvalgybinės tarnybos. Jos aprūpinamos moderniausia technologine įranga ir sukuriamos jų profesinei veiklai palankios teisinės, organizacinės sąlygos. Vakarų patirtis leidžia daryti prielaidą, kad, siekiant tenkinti socialinės ir ekonominės raidos suponuotus poreikius, pirmiausia būtina viešajame sektoriuje (statutinių institucijų veikloje) diegti vadybos ir verslo administravimo metodus panaudojant naujausius technikos, technologijos, elektronikos ir kitus mokslo laimėjimus bei siekti daug glaudesnio atitinkamų valstybės tarnybų ir verslo subjektų bendradarbiavimo.

4. ES nacionalinių (Lietuvos) muitinių funkcijų raidos gairės

Integracijos laikotarpiu, laikantis naujosios ES muitinės veiklos filosofijos, iš esmės buvo pertvarkoma Lietuvos ir kitų pokomunistinių šalių muitinių struktūra, kuriamas atitinkamas veiklos modelis. Nuosekliai buvo dirbama derinant teisės aktus, tobulinami muitinės veiklos metodai, t. y. įtemptai dirbama rengiantis narystei pagal ES programos (nacionalinės *Acquis* pri-

⁶¹ PMO taryba 2002 m. birželį priėmė rezoliuciją dėl tarptautinės prekybos saugumo ir prekybos palengvinimo. Be egzistavusių programų, praktinės mokslinės analizės pagrindu parengtų rekomendacijų, 2005 m. birželio 23 d. PMO metinėje Tarybos sesijoje, dalyvaujant visoms 166 PMO narėms, buvo patvirtinta Pasaulio prekybos saugumo ir supaprastinamo standartų sistema. Tai naujas požiūris į muitinės ir verslo bendradarbiavimą bei partnerystės klausimų sprendimą.

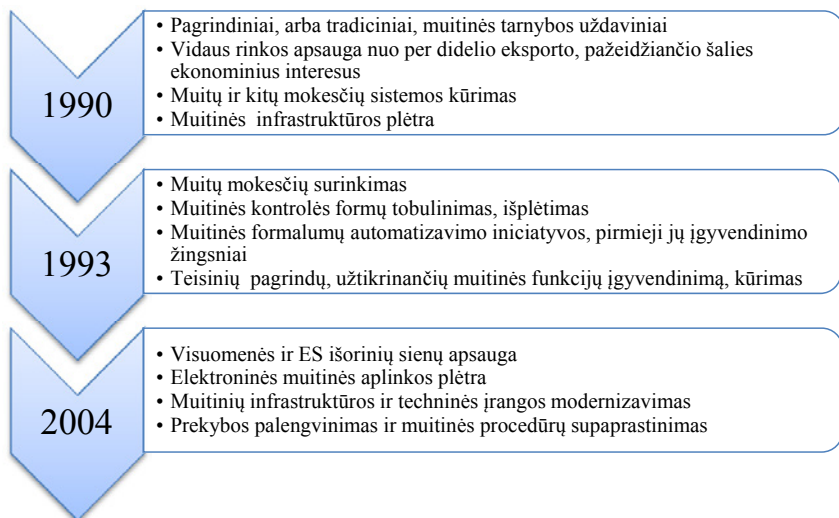
ėmimo programos) teisės derinimo priemonių planą. Iškelti sudėtingi veiklos tobulinimo uždaviniai:

- liberalizuoti muitinės ir ūkio subjektų santykius;
- supaprastinti muitinės procedūras;
- vykdyti įsipareigojimus, ypač susijusius su valdymo gerinimu;
- modernizuoti muitinės postų infrastruktūrą;
- gerinti kovą su kontrabanda ir kitais muitų įstatymų pažeidimais;
- įdiegti šiuolaikinę kontrolės įrangą;
- sparčiau kurti ir diegti informacinę sistemą muitinėje.

Ypač daug dėmesio skiriama informacinėms sistemoms. Jos turėjo būti sukurtos iki 2003 m., t. y. likus vieniems metams iki planuojamos Lietuvos narystės ES. Reikėjo skubos tvarka įgyvendinti bendro tarifų valdymo, tranzito kontrolės, mokesčių apskaitos ir kontrolės, deklaracijų apdorojimo (ASYCUDA), bendro duomenų ir balso perdavimo tinklo, automatizuotos biuro informacinės, norminės informacijos valdymo ir kitus projektus. Be to, buvo būtina sukurti tinklą, kuris užtikrintų Europos Komisijos ir Lietuvos administruojamų informacinių sistemų keitimąsi duomenimis.⁶² Vertinant teisės požiūriu, buvo kuriami iš esmės visiškai naujos visuomeninių muitinių santykių reglamentavimo sistemos pamatai.

Tuo laikotarpiu su panašiomis problemomis susidūrė ir kitos Baltijos rytinės valstybės Estija ir Latvija. Muitinės ekspertų (I. Gulbe-Otanke, A. V. van Kommer, A. V. Krastinš ir kt.) išvadose, apibendrinančiose šiuolaikinės muitinės raidą, sąlygiškai išskiriami nepriklausomybę atkūrusių valstybių trys svarbiausi žingsniai reformuojant muitinę, keičiant teisinį jų statusą (žr. 6 pav.).

⁶² Pažymėtina, kad 2013 m. priimtas ES muitinės kodeksas, orientuotas įgyvendinti strateginį planą „Muitinė 2020“, numato visus su muitine susijusius veiksmus laipsniškai perkelti į elektroninę erdvę, kad daugelį su muitine susijusių operacijų galėtų atlikti pats verslas. Vaizdžiai kalbant, siekiama sukurti „elektroninę muitinę“. Dabar muitinių bendradarbiavimas, daugelis su verslu susijusių operacijų dar vis atliekama popieriuje – vyksta ne elektroninėje erdvėje. Ekonominį modernizavimo mastą ir šios veiklos teisinio reglamentavimo reikšmę geriausiai apibūdina skaičiai. Pavyzdžiui, muitinės deklaracijos daugelyje šalių jau pildomos elektroniniu būdu. 2012 m. ES muitinės gavo 261 mln. deklaracijų, arba 15 deklaracijų kas sekundę. Prekių, perėjusių muitinės procedūras, vertė pernai siekė 3,5 trilijono eurų.

Šaltinis: Tarptautinės konferencijos „Sustainable Development of Tax and Customs Administrations within the EU“ (Ryga, 20131031) pranešimų medžiaga.

6 pav. Muitinės funkcijų raida

Naujausias muitinės raidos etapas – tai sparčios plėtros laikotarpis. Jis prasidėjo 2004 m. gegužės 1 d., Lietuvai ir kitoms Rytų Baltijos šalims tapus ES narėmis ir visa apimtimi įsigaliojus ES muitinės kodeksui⁶³, kitiems teisės aktams⁶⁴. Lietuva, tapusi ES rytiniais vartais į pasaulį ir siekdama veiksmingai pasinaudoti regiono pranašumais, turi ypač daug dėmesio skirti Vakarų tradicijas atitinkančiam savo veiklos modeliui, pritaikytam efektyviai prekių (krovinių) srautų kontrolei, tranzitiniais krovinių srautams valdyti, kurti⁶⁵. Autoriai (P. Gordhan, R. Klevečka, J. Radžiukynas, D. Widdowson, L. de Wulf ir kt.), analizuojantys XXI a. muitinės raidos gaires, sutaria, kad, be tradicinės funkcijos – išdo pajamų rinkimo ir muitinės kontrolės, turi būti plėtojamas tarptautinės prekybos grandinės saugumo užtikrinimas (žr. 6 pav.):

- prekybos duomenų rinkimas statistikos ir kontrolės tikslais;

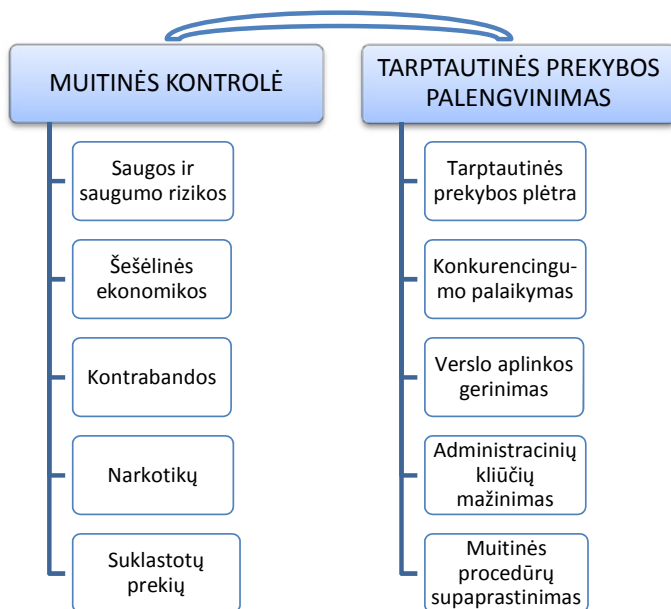
⁶³ Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, priimtas 1992 m. spalio 12 d., nustatantis BMK. „Bendrosios nuostatos“, 1 sk. 1 str.

⁶⁴ 2004 m. gegužės 1 d. Lietuva tapo viena iš 25 visateisių ES valstybių narių kartu su devyniomis kitomis valstybėmis – Čekija, Estija, Kipru, Latvija, Lenkija, Malta, Slovakija, Slovėnija ir Vengrija.

⁶⁵ Lietuvą kerta visų rūšių (sausumos, geležinkelio, jūrų, oro), keliai, vedantys iš Vakarų į Rytus.

- efektyvus sienų valdymas sudarant palankias sąlygas prekėms, paslaugoms judėti ir palaikant tarptautinį verslo konkurencingumą;
- teisės aktų, reglamentuojančių laisvo judėjimo kontrolę, reikalavimų įgyvendinimas ir nacionalinio saugumo užtikrinimas.

Didžiausią poveikį šiuolaikiniams muitiniams santykiams daro reikalavimai palengvinti tarptautinę prekybą ir supaprastinti muitinės procedūras. Problema ta, kad muitinė visuomeninių santykių, tarptautinės prekybos kontekste tradiciškai vis dar yra suvokiama kaip trukdis, arba valstybės sukurta kliūtis, plėtojant tarptautinį verslą. Taigi muitinės formalumai visuomenėje dažnai suvokiami kaip išorinis prekybos trukdis, netarifinė kliūtis tarptautinės logistikos grandinėje. Tokia nuomonė turi ir ekonominį paaiškinimą, nes dėl muitinės reikalavimų laikymosi ir kontrolės tenka patirti dideles išlaidas, ES mastu – apie 12,5 ir 23 mlrd. eurų. O tai savo ruožtu sudaro apie 15 proc. nuo tarptautinės prekybos finansinių rodiklių. Be to, šie skaičiai neatspindi kitų su muitinių veikla susijusių tarptautinės prekybos problemų, tokių kaip krovinių prastovos ant muitų sienos, vėlavimas tiekiant produktus rinkai, vartotojų nepasitenkinimas dėl tarptautinės prekybos logistikos netenkintų lūkesčių ir kt.

7 pav. Muitinių teisinių santykių, orientuotų spręsti laikmečio klausimus, kontūrai

Iš muitinių tikimasi adekvataus atsako, t. y. tarptautinės prekybos palengvinimo, muitinės procedūrų ir dokumentų supaprastinimo, didesnio skaidrumo plėtojant diskrecine teise grįstas muitinės funkcijas (žr. 7 pav.). Tikslas – sumažinti neigiamą muitinės veiklos poveikį, plėtojant tarptautinės prekybos įmones, nacionalinę ir ES ekonomiką bei užsienio investicijas. Tokių siekių deklaravimas laikomas svarbiu žingsniu link savarankiškos, modernios integracinės muitinės teisės išsikristalizavimo, nes tokio pobūdžio visuomeninių santykių reglamentavimas nėra būdingas tradicinėms teisės šakoms, kitų valstybės institucijų administracinei veiklai.

Kitas nacionalinių muitinių raidos aspektas – įgyvendinant naujas funkcijas kečiasi muitinės vieta, jos santykis su kitomis organizacijomis. Problema ta, kad jos įgyvendinamos suvokiant valstybės, verslo ir NVO bendradarbiavimo filosofines nuostatas, pareigūnams vadovaujantis sisteminiu mąstymu. Muitinės institucijų bendradarbiavimas ir partnerystė apima įvairias sritis. Remiantis praktinės veikos mokslinė analize, mokslininkų ir ekspertų išvadomis bei teisės šaltiniais, sąlygiškai būtų galima išskirti tokias veiklos modernizavimo kryptis:

1. Bendradarbiavimas su kitomis valstybinėmis institucijomis, kaip antai:
 - ✓ Valstybės sienos apsaugos tarnyba;
 - ✓ Maisto ir veterinarijos tarnyba;
 - ✓ Policijos ir kitomis tarnybomis.
2. Partnerystė su tarptautinės prekybos subjektais siekiant tobulinti muitinius teisinius santykius:
 - ✓ Muitinės konsultacinis komitetas;
 - ✓ Prekybos rūmai, siekiantys padėti įmonėms užtikrinti jų efektyvumą, konkurencingumą kuriant palankią verslo aplinką;
 - ✓ Lietuvos regionų (Vilniaus, Kauno, Klaipėdos, Panevėžio, Šiaulių) Prekybos, pramonės ir amatų rūmai. Tai verslo asociacijos, kurios susibūrė siekdamos atstovauti savo narių interesams, daryti poveikį centrinės ir vietinės valdžios sprendimų priėmimui, siekti bendromis pastangomis plėtoti atitinkamus verslus įdiegiant naujas technologijas, išsaugoti turimas ir įsisavinti naujas rinkas ir kt.
3. Nacionalinės muitinės ir skirtingų, tarpusavyje nepavaldžių veikėjų tarptautinio bendradarbiavimo plėtra:
 - ✓ Europos Komisija;
 - ✓ PMO;

- ✓ ES šalių narių muitinių administracijų (pirmiausia tarp ES Baltijos šalių ir Norvegijos) bendradarbiavimas;
- ✓ Partnerystė su Rytų kaimyninių šalių muitinių administracijomis (Rusijos, Baltarusijos, Kazachstano;
- ✓ Bendradarbiavimas su ES Rytų partnerystės šalių muitinių administracijomis ir kt.

Trumpa nepriklausomybę atkūrusių nacionalinių muitinių veiklos istorinės raidos apžvalga leidžia teigti, kad ji visada išsaugo savo tradicinį vaidmenį – pildyti valstybės iždą, patikimai kontroliuoti valstybės sienų saugumą. Tačiau Lietuvos ir kitoms nacionalinėms muitinėms tapus ES muitinės struktūrine dalimi reikia iš esmės keisti kontrolės metodus, veiklos prioritetus, strateginius tikslus: ES ekonominės erdvės, jos piliečių saugumas, valstybės ir privataus verslo interesai turi būti ginami kuriant muitinės teisę, pasitelkiant modernias informacines sistemas, elektronines ir kitas technologijas.

Vienas iš ryškiausių XXI a. muitinės administravimo skiriamųjų bruožų – kuriama patikima muitinės rizikos valdymo sistema. Taigi naujoji veiklos koncepcija orientuota sukurti šiuolaikišką kontrolės mechanizmą – rizikos valdymo sistemą, apimančią prekybą ES viduje ir su trečiosiomis šalimis⁶⁶. Didinant tarptautinės prekybos ir muitinės patikimumą ir savitarpio pasitikėjimą, daug nuostatų yra susiję su vadinamųjų autorizuočių ekonominių operatorių – patikimų vežėjų instituto kūrimu. Tai reiškia, kad siekiant sumažinti riziką, kylančią ES bendrijai, jos piliečiams ir prekybos partneriams, muitinio tikrinimo veiksmai turi būti grindžiami atitinkamais ES teisės aktais, Komisijos parengtais juos įgyvendinančiais teisės aktais, bendrai suderintais standartais – patikimais rizikos vertinimo kriterijais, taikomais prekių bei ekonominių operacijų vykdytojų atrankai.

Laikmečio reikalavimas – teisėti valstybės ir verslo interesai yra vienas iš reikšmingų – būtina veiksmingai teisiškai ir ekonomiškai apsaugoti ir valstybės, ir visuomenės (verslo bendruomenių) interesus. Naujoms ES muitinėms, neturinčioms savos veiklos kultūros tradicijų, patirties įgūdžių, keliama labai sudėtingi uždaviniai, nes tarptautinių krovinių tiekimas nuo siuntėjo iki gavėjo apima ištisą prekių, medžiagų judėjimo logistinę grandinę, kurioje dalyvauja įvairūs veikėjai: gamintojai, eksportuotojai ir importuotojai, vežimo ir sandėliavimo operatoriai, ekspedicinės įmonės, muitinės

⁶⁶ Laurinavičius A. *Bendruomenės teisėtvara*. Vilnius: LTU, 2000.

įstaigos ir tarpininkai. Kiekvienas jų atlieka tam tikras operacijas, procedūras ar funkcijas, kiekviename šios grandinės segmente yra galimos saugumo grėsmės ir rizika. Be to, tarptautinės prekybos grandinė apima ne vien prekių tiekimą, bet ir pinigų bei informacijos srautų judėjimą. Tai reiškia, kad reikia vienodai dėmesio skirti visai tarptautinės prekybos grandinei, neišskiriant įprastinių prekių įvežimo, išvežimo ar tranzito kontrolės procedūrų.

Taigi Lietuvos muitinė, atlikdama kontrolę, saugumo užtikrinimo sumetimais turi remtis rizikos valdymo teisiniais pagrindais, reglamentuojančiais įvairių valstybės kompetentingų institucijų ir verslo darinių turimos informacijos panaudojimą, valdymą ir saugojimą. Nesudarius viską apimančios muitų (muitinės – A. L.) teisės reguliavimo sistemos, reguliuojančios visą muitų (muitinių – A. L.) teisinių santykių kompleksą, neįmanoma užtikrinti valstybės muitinio suvereniteto ir ekonominio saugumo⁶⁷. Valstybės tarnybų ir verslo subjektų bendradarbiavimas, savitarpio parama – tai naujojo muitinės veiklos modelio kūrimo gairės. Modernizavimo reikalavimai turėtų būti konceptualus pagrindas apibrėžiant muitinių teisinių santykių objektą. Tai leistų, diegiant naujausius vadybos ir administravimo metodus, teisinėmis priemonėmis tarpusavyje derinti muitinės, kaip statutinės valstybės institucijos, ir tarptautinio verslo subjektų interesus.

5. Muitinės teisės savarankiškumo teorinės prielaidos

Nagrinėdami teisinio reguliavimo mechaniką, teisės sisteminimo reikalavimus susiduriame su specifinėmis teisės sąvokomis. Siekiant palengvinti bendravimą su skaitytoju, reikia aptarti bent pagrindines iš jų. Kadangi mūsų tyrinėjimų dalykas yra muitinės teisės kaip savarankiškos teisės šakos išskyrimas, viena iš pagrindinių sąvokų yra „teisės šaka“. Tai viena iš plačiai vartojamų, moksliniais metodais apibrėžtų teisės teorijos kategorijų. Teisės šaka – visuma, arba sistema⁶⁸, teisės normų, kuri reguliuoja visuomenėje susidarantį kokybiškai tarpusavyje suderintus ir socialiai reikšmingus, tam tikrą žmonių gyvenimo sritį veikiančius santykius. Studijos požiūriu svarbu nagrinėti teisės, reguliuojančios specifinius visuomeninius santykius, siste-

⁶⁷ Raišutis A. Lietuvos Respublikos muitų teisės savarankiškumo problematika. *Jurisprudencija*. 2005, 70 (62): 75.

⁶⁸ **Teisės sistema** – tai teisės normų visumos egzistavimo ir veikimo būdas, kai visos teisės normos suskirstytos į teisės institutus, požakius, šakas, susijusios tarpusavio priklausomybe ir veikia garantuodamos viena kitos veiksmingumą.

minimo proceso savitumus – teisinius muitinius santykius, kurie yra visuomeninių muitinių santykių dalis.

Teisės normos sisteminamos pagal reguliavimo objektą ir metodą telkiant jas į tarpusavyje susijusius darinius: teisės institutus, teisės pošakius, teisės šakas. Iš to išeina, kad teisės šakai atsirasti būtinos aišrios prielaidos, pavyzdžiui:

- ✓ tam tikros rūšies visuomeniniai santykiai, sudarantys kokybiškai vienišą, ekonomine, socialine prasmėmis tarpusavyje susijusį kompleksą. Juos materializavus teisinėmis normomis muitiniai visuomeniniai santykiai tampa teisiniai;
- ✓ sisteminama visuomeninių teisinių santykių sritis turi gana aiškiai ir objektyviai skirtis nuo santykių, reguliuojamų kitų teisė šakų;
- ✓ visuomenė, socialinės grupės ar suinteresuotos žmonių bendruomenės turi suvokti santykių reikšmę, jų išskirtinumą. Jausti realų atitinkamos darnaus veikimo srities teisinio reguliavimo poreikį.

Studijoje keliama hipotezė, kad muitinės teisės normos, apimančios muitinės institucijų vidaus santykius ir santykius su visuomene, tarptautinio verslo juridiniais, fiziniais asmenimis, kitais suinteresuotaisiais tarptautinės prekybos (prekių judėjimo) logistinės grandinės veikėjais, turi būti sisteminamos kuriant muitinės teisės šaką. Vienas iš esminių jos išskirtinumų – tai integrali – kompleksinė teisės šaka, nes normų sistemą sudaro (integruoja) tarptautinės, ES ir nacionalinės pozityviosios teisės normos. Ją sudaro kompleksas privatinės ir viešosios teisės institutų, normų. Be to, teisinis reguliavimas yra glaudžiai susijęs su techninėmis, moralinėmis normomis, tarptautinės prekybos papročiais, tradicijomis ir kt.

Teisinis reguliavimas laikytinas esmine teisės dalimi, darančia poveikį subjektų elgesiui ir veiklai, suteikiančia santykių norminimui imperatyvumą. Bendriausias teisės veikimo objektas (literatūroje vartojamos ir kitos sąvokos, tokios kaip dalykas, sritis ir pan.) yra atsiradę visuomeniniai (specifiniai) santykiai. Reguliavimas – tai bendruomenės, šalies, regiono reikalų tvarkymas pagal tam tikrą pavyzdį. Reguliavimo funkciją atlieka socialinės normos kaip socialiai reikšmingi elgesio modeliai, standartai, etalonai. Dažniausiai yra išskiriamos tokios socialinių normų rūšys kaip religinės, politinės, korporatyvinės, paprotinės, moralinės, teisinės ir kt. Teisinis reguliavimas literatūroje dažnai įvardijamas kaip teisiniais įsakymais (liepimais), normomis nustatomi reguliuojamų santykių dalyvių veiklos orientyrai, kuriais siekiama faktinių teisės tikslų. Teisinio reguliavimo priemonėmis – teisės normomis, teisine filosofija – yra formuojamas,

standartizuojamas žmonių elgesys, teisinė kultūra. Visuomenės raidoje teisinis reguliavimas atlieka išskirtinį vaidmenį, nes jis yra pagrindinis veiksnys, nustatantis visuomenėje egzistuojančią tvarką⁶⁹. Reguliavimas visuomeninių santykių srityje suvokiamas kaip tam tikras socialinės transformacijos, socialinio kontravimo priemonė, perkelianti modelio elementą (-us) (idėjos, lūkesčio, intereso, poreikio ir panašias konstantas) iš statinės į dinaminę aplinką⁷⁰. Valstybė, teisės normomis reguliuodama įvairias visuomeninio gyvenimo sritis, siekia apsaugoti asmens, bendruomenių ir pačios valstybės vidaus bei tarptautinius interesus.

Pilietinės visuomenės raidos kontekste teisinis reguliavimas suvokiamas kaip viena iš veiksmingiausių formų užtikrinant viešųjų ir privačių interesų apsaugą, nes turi stiprų auklėjamąjį poveikį kuriant visuomeninių santykių sinergiją, palaikant sutartinių ir valstybės sankcionuotų priemonių įgyvendinimą, skatinant civilizuotą, moralų visuomenės bendrabūvį, juridinių ir fizinių subjektų bendradarbiavimą kuriant gerovę, siekiant įgyvendinti socialinį teisingumą ir kitus bendrabūvio principus. Nagrinėjant teisės kūrimo problemas ES kontekste, tyrinėjamas teisės vaidmuo regioninėje integracijoje, bendrųjų Europos bendrijos teisės principų mechanizmo veikimas visuomeninių santykių, arba tikslingos veiklos, srityse ir kt. Priežastis ta, kad visuomeninių santykių teisinio reguliavimo srities sampratą, jos ribas nulemia daug veiksnių, o svarbiausia – skirtingose valstybėse ar regionuose jie skiriasi. Itin didelę įtaką daro tokie veiksniai kaip:

- ✓ vyraujanti religija;
- ✓ visuomenės kultūros, teisinės kultūros lygis;
- ✓ senieji papročiai, kultūros tradicijos standartai;
- ✓ valstybės socialinė, ekonominė padėtis;
- ✓ pilietiškumo ir visuomeniškumo vertybių suvokimas, jų palaikymas;
- ✓ globalizavimo, regionalizavimo procesai ir kt.

Skirtingose šalyse ir net bendruomenėse gali būti sureikšminami skirtingai veiksniai. Be to, teisinio reguliavimo srities esmė ir ribos yra neatsiejamos nuo šalies ekonominės raidos, gerovės kūrimo tendencijų. Kita vertus, statistikos duomenų, praktinės patirties ir kitų šaltinių analizė leidžia teigti, kad šalies ekonomikos galimybės labai priklauso nuo ekonominių, muitų

⁶⁹ Urmonas A., Milčiuvienė S. Elektros rinkos teisinis reguliavimas. *Jurisprudencija*. 2003, 42 (34): 91.

⁷⁰ Raišutis A. Lietuvos respublikos muitų teisės savarankiškumo problematika. *Jurisprudencija*. 2005, 70 (62): 76.

sienų apsaugos ir kontrolės lygio, šioje erdvėje veikiančių subjektų interesų apsaugos nuo atitinkamų nacionalinių, ES ir tarptautinių normų pažeidimo, taip pat nuo tarptautinės prekybos subjektų bendradarbiavimo tradicijų siekiant aukštų ekonominių rodiklių, teigiamų poslinkių kuriant visuomenės gerovę. Vadinasi, visuomeninių muitinių santykių materializavimas, jų sisteminimas yra objektyvi būtinybė. Dėl visuomeninių muitinių santykių sudėtingumo ir tendencijos plėstis kyla būtinybė teoriškai apibrėžti reguliavimo ribas ir pagrįsti jos vietą Lietuvos teisės sistemoje.

Sisteminant visuomeninių santykių įvairovės reguliavimą, teisės šakos turinį sudarančiomis dalimis gali būti „teisės pošakiai“, „teisės institutai“, „teisės normos“, taip pat „teisės principai“. S. Vansevičius, nagrinėdamas teisinio reguliavimo mechaniką, rašo, kad „didelių teisės šakų viduje išsiskiria pošakiai, apimantys keletą tos šakos institutų. Pošakį sudaro grupė teisės normų, turinčių bendras principines nuostatas, būdingas keletui teisės šakos institutų“⁷¹. A. Vaišvila pažymi, kad „...nustatant, kas bendra tarp skirtingų institutų teisės normų, sukuriamas antrasis, bendresnis teisės normų integracijos lygmuo – teisės pošakis, jungiantis kelis teisės institutus ir sudarantis santykinai savarankišką teisės šakos dalį“. Vadinasi, normos yra sisteminamos laikantis atitinkamos struktūrinės hierarchijos, t. y. kuriant teisės šakos elementus. Turinį ir muitinės teisės sisteminimo prielaidas, kuriant teisės institutus, pošakius, aptarėme ankstesniuose skirsniuose, nagrinėdami muitinės funkcijas ir jų reguliavimo ypatumus.

S. Vansevičius, A. Vaišvila, G. Dambrauskienė ir kiti teisės teorijos mokslininkai sutaria dėl esminių teisės šakos, teisės pošakio, teisės instituto⁷² skiriamųjų bruožų, jų vietos teisinio reguliavimo mechanikos hierarchinėje piramidėje. Nors pošakis taip pat gali turėti savo reguliavimo dalyką, atspirties taškas, išskiriant savarankišką teisės šaką, yra savarankiškas teisinio reguliavimo dalykas⁷³, apibrėžiantis šios teisės šakos reguliuojamus santykius, taip

⁷¹ Vansevičius S. *Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 146.

⁷² Teisės institutas – teisės normų visuma, sudaranti atskirą teisės šakos reguliuojamų visuomeninių santykių reliatyviai izoliuotą rūšį. Ji jungia normas, kurios reguliuoja tik dalį tam tikros rūšies santykių.

⁷³ Teisinio reguliavimo dalykas – tai visuomeninių santykių įvairovė, individų, kolektyvų veiksmai, kurie teisės normomis gali būti objektyviai sureguliuoti ir kuriems tam tikromis sąlygomis gali būti reikalingas valingas teisinis poveikis. Ne visi veiksmai ir socialinių subjektų santykiai gali būti teisinio poveikio objektas, o tik tie, kurie tomis sąlygomis yra tipiški, kartojami, visuotiniai, galimi teisiškai kontroliuoti ir formalūs, t. y. išreikšti teisiškai. Teisinis reguliavimas apima ne visus žmonių santykius, be to, teisinio reguliavimo dalykas, arba objektas, arba sritis, nustato tam tikrų santykių reguliavimo ribas.

pat išskiriantis tarpusavyje susijusius visuomeninių santykių, kuriems taikomas teisinis reguliavimas, sritį. Vienas iš skiriamųjų bruožų tas, kad, kuriant muitinės teisę, susiduriama su teisinio reguliavimo objektų įvairove. Teisinių muitinių santykių turinį sudaro privatinės ir viešosios teisės normos, sprendžiamos ir teisėsaugos, žvalgybos, ir ekonominės problemos, jomis siekiama apsaugoti kitų techninių, socialinių normų, standartų veikimą, ginti ir viešąjį, ir privatų interesą. Pavyzdžiui, rizikos valdymas muitinėje, intelektinės nuosavybės teisių apsauga ir kiti aspektai normina specifinius visuomeninius santykius, kurie savo ruožtu gali būti apibrėžti kaip savarankiška teisinių santykių sritis. Tarifinis prekių klasifikavimas, muitinės procedūrų supaprastinimas ir kitos veiklos yra palaikomos teisinėmis priemonėmis.

Kitas ne mažiau svarbus teisės teorijos reikalavimas siekiant išskirti teisės šaką – būtinas atskiras, arba savarankiškas, **teisinio reguliavimo metodas**⁷⁴. Taigi teisinio reguliavimo **dalykas** pagal visuomeninių santykių reguliavimo teoriją apibrėžia, ką teisė reguliuoja. Anot autorių, savarankiškai teisės šakai atsirasti neužtenka, kad ji reguliuotų santykinai izoliuotą socialinių santykių grupę, arba visuomeninių santykių sistemą, – reikia, kad ji nagrinėtų, kaip tie santykiai yra reguliuojami – atskleistų teisinio reguliavimo metodą. Kitaip sakant, reikia, kad tam tikra socialinių santykių grupė, be bendrojo teisinio reguliavimo metodo, turėtų savitą specifinį reguliavimo metodą. Remiamasi įsitikinimu, kad muitinė, jos įstaigos, pareigūnai turi specifinius įgaliojimus ir profesines žinias bei kompetencijas, todėl yra pagrindinė tarnyba, sauganti muitų ir ekonomines sienas, vaidina pagrindinį vaidmenį saugant ir supaprastinant pasaulinę prekybą, įgyvendinant ES laisvo prekių judėjimo principą, prekių judėjimo taisykles į ES trečiąsias šalis ir iš trečiųjų šalių į ES. Savo veikloje taiko novatoriškus visuomeninių muitinių santykių reguliavimo metodus, orientuotus plėtoti valstybės, verslo ir NVO partnerystę ir bendradarbiavimą. Remiantis PMO ir ES Komisijos muitų ir mokesčių generalinio direktorato atitinkamais dokumentais (pvz., kituose skirsniuose nagrinėtomis

⁷⁴ Teisinio reguliavimo metodas – tai teisės poveikio visuomeniniams santykiams, teisinių liepimų ir teisinių leidimų, teisinio poveikio žmogaus elgesiui būdų ir priemonių sistema. Pagrindiniai teisinio reguliavimo metodai yra **imperatyvusis**, arba direktyvusis (kai teisės normų kūrėjas tiksliai apibrėžia elgesio standartą, nustato teisinius liepimus, t. y. teisinius draudimus ir teisinius įpareigojimus, ir **dispozityvusis**, arba autonominis, paremtas santykių lygybės principu ir orientuotas į nuostatą, kad visuomeniniai santykiai atsiranda anksčiau už teisės normą, t. y. dispozityvaus reguliavimo atveju yra derinami teisiniai leidimai su teisiniais liepimais, apibrėžiančiais tų leidimų taikymo laisvę).

PMO pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo sistema, ES muitinės strateginėmis direktyvomis ir kt.), pagrindiniu veiklos metodu šioje sistemoje laikomas muitinių administracijų, specializuotų institucijų tarpusavio bendradarbiavimas bei partnerystė ir jų bendradarbiavimas su verslo struktūromis.

Apibendrinant literatūros šaltinius ir remiantis A. Vaišvilos, kitų autorių atskleistomis teisės teorijos doktrininėmis nuostatomis, pažymėtina, kad yra pakankamos savarankiškos teisės šakos atsiradimo prielaidos. Jos pagrindiniai požymiai yra:

1) didelis visuomeninių santykių savitumas. Visuomeninius muitinius santykius reguliuoja tarptautinės, ES ir nacionalinės pozityviosios teisės normos, taip pat viešosios ir privatinės teisės normos, todėl yra integracinė-kompleksinė teisės šaka;

2) didelė jų socialinė svarba. XXI a. muitinė yra tarptautinės prekybos infrastruktūros segmentas, ji atlieka tradicines ir naujas, nuolat plečiamas funkcijas integruojant įvairias „prasmės veikimo sritis, kontroliuojant, teikiant paslaugas tarptautiniam verslui, užtikrinant ES sienų ir ekonominės bei muitų teritorijos saugumą;

3) nėra galimybės tuos santykius tinkamai sureguliuoti remiantis turimų teisės šakų normomis. PMO, ES Komisijos muitų ir mokesčių generalinis direktoratas, atitinkami ES Komisijai pavaldūs padaliniai siekia, kad nacionalinės muitinės operatyviai ir lanksčiai reaguotų į laikmečio reikalavimus, nuolat derintų ES ir nacionalinę teisę – pagal ES valstybės narės kultūrinės, teisinės tradicijas bei strateginius siekius kurtų muitinės įstaigų ir pareigūnų diskrecijos teisę ir kt. Šios ir kitos aplinkybės skatina plėtoti muitinės teisės savarankiškumą – ją sisteminti, supaprastinti jos taikymą reguliuojant praktinius santykius;

4) būtinybę taikyti šiai santykių grupei specialų teisinio reguliavimo metodą lemia muitinės įstaigų, pareigūnų teisinis statusas. Pagrindinė tendencija – vykdyti pavestas funkcijas plėtojant partnerystę ir bendradarbiavimą.⁷⁵

Be to, būtini saviti, tik šiai teisės šakai būdingi santykių **reguliavimo principai**. Teisės principais išreiškiami juridinio ar fizinio asmens teisių, laisvių siekiai, jie yra logiškai išvedami iš teisės esmės kaip subjektinių teisių ir pareigų vienovės. ES ir jos valstybių narių teisėje teisės principas yra ne tik idėjos (teoriniai konstruktai), bet ir teisės norma bei teisiniai santykiai. Tai gi teisiniai principai peržengia teisės idėjos ribas ir įgyja norminį bei teisės taikymo turinį. Išsamiai nenagrinėdami muitinės teisės principų, pažymėsi-

⁷⁵ Vaišvila A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 262.

me, kad jie yra susiję su tarptautinės prekybos teisės ideologija ir principais, orientuotais siekti laisvos, nediskriminacinės tarptautinės prekybos. Kitas aspektas – supaprastinti muitinės operacijas, procedūras, palengvinti verslo sąlygas ir taip prisidėti prie ekonominių rodiklių didėjimo, palankaus moralinio klimato, palankios sinergijos kūrimo.

Taigi darytina išvada, kad teisės šaką nuo teisės pošakio padeda atiboti atskiros teisinio reguliavimo metodo buvimas arba nebuvimas. Teisės šaka dažnai suvokiama kaip subordinacijos pagrindu nustatyta išbaigta teisės normų sistema. Anot A. Vaišvilos, tai plačiausios apimties teisės normų grupė, apimanti teisės institutus, teisės pošakius ir reguliuojanti vienos rūšies visuomeninius teisės santykius jai būdingu metodu⁷⁶. Kiekviena teisės šaka turi atskirą, plačios kokybinės apimties teisinio reguliavimo objektą. Remiantis muitinės funkcijų ir jų įgyvendinimo analize bei teisės teorijos teiginiais dėl teisės šakos požymių, daroma prielaida, kad muitinės teisė yra *integracinė-kompleksinė teisės šaka*: plačios apimties teisės normų grupė jungia ir susistemina atitinkamus teisės institutus, teisės pošakius ir reguliuoja vienos rūšies visuomeninius teisės santykius jai būdingu metodu. Ji taip pat apima sisteminio teisės taikymo muitinės administracinės veiklos ir muitinės verslo partnerystės srityse taisykles ir teisės principus.

6. Muitinės teisės kodifikavimo koncepcija

Muitų teisinių santykių reguliavimo **objektas** – kroviniai ir kiti objektai, gabenami (importuojant, eksportuojant, tranzitu) įvairiomis transportavimo priemonėmis (vandens, sausumos, oro, geležinkelio bei vamzdiniais, elektros perdavimo linijomis) per valstybės (valstybių sąjungų) muitų sienas. Be to, muitinė vykdo intelektinės nuosavybės apsaugą (2003 m. liepos 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1383/2003⁷⁷, o nuo 2013 – Europos Parlamento ir

⁷⁶ Vaišvila A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.

⁷⁷ Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1383/2003 dėl muitinės veiksmų, atliekamų su prekėmis, kurios, kaip įtariama, pagamintos pažeidžiant tam tikras intelektinės nuosavybės teises, ir priemonių, kurių turi būti imamasi prekių atžvilgiu nustačius, kad jos pagamintos pažeidžiant tokią teisę.

Komisijos 2004 m. spalio 21 d. reglamentas (EB) Nr. 1891/2004, nustatantis Tarybos reglamento (EB) Nr. 1383/2003 dėl muitinės veiksmų, atliekamų su prekėmis, kurios, kaip įtariama, pagamintos pažeidžiant tam tikras intelektinės nuosavybės teises, ir priemonių, kurių turi būti imamasi prekių atžvilgiu nustačius, kad jos pagamintos pažeidžiant tokią teisę, įgyvendinimo nuostatas.

Tarybos reglamentas (ES) Nr. 608/2013⁷⁸), atlieka kontrolę ir priežiūrą pagal Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvenciją (Convention on International Trade in Endangered Species of Wild Fauna and Flora – CITES), taip pat vykdo Tarybos reglamentą Nr. 338/97⁷⁹ dėl nykstančių ir retų gyvūnų, išvežamų kultūros vertybių apsaugą, grynųjų pinigų, dvigubos paskirties ir strateginių prekių gabenimo kontrolę ir kt. Kaip rašoma naujojoje Finansų ministerijos strateginėje programoje, muitinė yra svarbi institucija užtikrinant šalies makroekonominį stabilumą ir ekonomikos plėtrą. Muitinės veiklos sričiai priklauso tokios veiklos kaip teisėtos prekybos palengvinimas, tarptautiniam prekių gabenimui naudojamos tiekimo grandinės kontrolė, valstybių narių muitinių ir kitų institucijų bei muitinės ir verslo bendruomenės bendradarbiavimo plėtra⁸⁰.

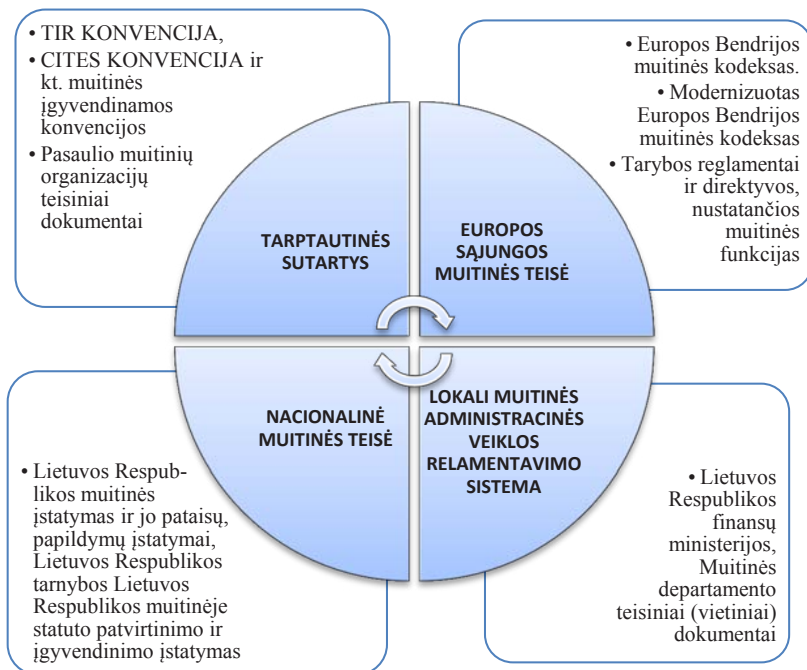
Atsižvelgiant į muitų teisinio reguliavimo regioninį, kompleksinį pobūdį, apsauginių (baudžiamųjų) ir reguliacinių (sutartinių) bei ES teisės normų derinimo tendencijas, muitinės teisės reguliavimo metodas nėra vienalytis. Teisės teorijos požiūriu tai pateisinama pažymint, kad kompleksinė teisės šaka nereikalauja vienintelio išskirtinio reguliavimo metodo. Kiekvienai muitinių (muitus reglamentuojančių teisės aktų ir kitų normų) teisinių santykių rūšiai taikomi saviti teisinio poveikio būdai. Muitinių teisinių santykių kompleksinį pobūdį turi atitikti kompleksinis jų reguliavimo metodas, t. y. reikalaujama derinti imperatyvų ir dispozityvų teisinio reguliavimo metodus. Imperatyviojo (direktyvinio) teisinio reguliavimo metodo esmė: „Viskas draudžiama, kas įstatymu nėra leidžiama.“ Jis plačiausiai taikomas viešojoje teisėje, administracinėje, baudžiamojame ir kitose šakose. Pagal šį metodą visuomeniniai muitiniai santykiai gali atsirasti tik tada, kai atsiranda juos leidžianti teisės norma. Taigi šiuo metodu siekiama išsamiai, aiškiai, vienareikšmiškai reglamentuoti visuomeninio muitinio santykio dalyvių elgesį.

⁷⁸ Regulation (EU) No. 608/2013 OF THE European Parliament and of the Council of 12 June 2013 concerning customs enforcement of intellectual property rights and repealing Council Regulation (EC) No 1383/2003. 29.6.2013 *Official Journal of the European Union* L 181/15.

⁷⁹ Tarybos 1996 m. gruodžio 9 d. reglamentas (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (12.900.0032) 2013–2015 m. strateginis veiklos planas 11.4. Programa „Lietuvos Respublikos muitinės veikla“ (kodas – 01-06), Lietuvos Respublikos finansų ministro 2012 m. gruodžio 7 d. įsakymu Nr. 1K-418 (Lietuvos Respublikos finansų ministro 2013 m. gegužės 24 d. įsakymo Nr. 1K-192 redakcija).

Dispozityviojo (autonominio) teisinio reguliavimo metodo esmė: „Leidžiama viskas, kas neuždrausta dispozityviosios teisės normomis.“ Jis būdingas privatiniais teisiniais santykiams – civilinei teisei, tarptautinės prekybos teisei, intelektinės nuosavybės teisei – ir yra orientuotas reguliuoti tik pagrindines elgesio kryptis, jo ribas. Todėl teisinio santykio šalys turi teisę imtis iniciatyvų sukonkretinti savo teises ir pareigas, ieškoti bendro sutarimo nevaržant kitos šalies teisės savarankiškai, neperžengiant imperatyviąja teise nustatytų ribų, pasirinkti sau geriausią elgesio variantą. Tai reiškia, kad visuomeninių santykių šalys derybų ar kitu derinimo būdu pačios prisiima elgesio ribojimus ir sudaromose sutartyse, bendradarbiavimo, partnerystės susitarimuose nurodo teises ir pareigas. Būtent sandoris yra dispozityvaus teisinio reguliavimo pagrindas.

8 pav. Konceptualus muitinės teisės normų kodifikavimo modelis

Taigi muitinės teisės metodas yra integralus, jį sudaro leidžiamasis ir draudžiamasis metodai, taip ir jų sąveika. Muitinės teisėje vyraavęs imperaty-

visis teisinio reguliavimo metodas, XXI a. muitinėje vis daugiau vietos užima dispozityvusis teisinio reguliavimo metodas, kuris tradiciškai pasireiškia tuo, kad niekam negali būti apribota arba atimta teisė įvežti arba išvežti iš valstybės muitų teritorijos prekių ir kitų prekybos, mainų objektų, išskyrus teisės aktuose nustatytas išimtis. Šiuo laikmečiu muitinės ir verslo teisiniai santykiai plėtojami bendradarbiavimo ir partnerystės metodais vis labiau trinant ribą tarp viešosios ir privatinės teisės sričių. Prieiname prie išvados, kad muitinės teisės normų sistemą sudaro keturios esminės sudedamosios dalys (žr. 8 pav.).

Muitinės kodifikacijos pagrindas yra Europos Bendrijos muitinės kodeksas (jo naujausios versijos), orientuotas integruoti muitinių teisinius santykius ES (regiono) mastu, ir Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas, todėl galima teigti, kad muitinės teisė yra kodifikuota teisės šaka. Kodifikavimo modelis apima ir viešosios, ir privatinės teisės normas, siekia jų darnos integruojant teisinius muitinius santykius į tarptautinės prekybos teisę. Taigi gana didelę šių visuomeninių santykių dalį sudaro pavaldumo santykiai, tačiau vertinant teisinio reguliavimo perspektyvą, keičiantis muitinės valdymo srities apimčiai ir metodams, diegiant socialines ir kitas technologijas, tikėtina, kad jie sudarys vis mažesnę muitinio teisinio reguliavimo dalyko dalį. Muitinio (muitų) teisinio reguliavimo dalyką sudaro kokybiškai susiję visuomeniniai santykiai, reguliuojami įvairių teisės šakų normų: konstitucinės teisės, administracinės teisės, darbo teisės ir kitų nacionalinės teisės šakų, taip pat tarptautinės teisės, ES teisės. Būdami skirtingi savo sudėtimi, visi šie teisiniai muitiniai santykiai yra įtraukti, arba sujungti, į specifinę visumą pagal vieną prasminį sisteminantį požymį: prekių, kitų produktų ir transporto priemonių gabenimą per valstybės muitų sieną. Dėl šios priežasties muitiniai santykiai, būdami kompleksinis darinys, sudaro vieną visumą ir išskiriami kaip savarankiška integracinė kompleksinė muitų teisės šaka, turinti specifinę, tik jai būdingą teisinio reguliavimo dalyką.

Didelė muitinės teisės šaltinių gausa ir jų įvairovė kelia reikalavimą su sisteminti teisės aktus. Be to, muitinius teisinius santykius norminantys teisės aktai sparčiai keičiasi, nuolat tobulinami, priimami nauji, tikslinantys ir išplečiantys reguliavimo sritį. Nagrinėjant muitinės veiklos praktiką susiduriama su normų kolizija, nustatomos reguliavimo spragos ir kt. Šios ir kitos aplinkybės skatina muitinės teisę susisteminti, kodifikuoti. Tai nauja sudėtinga tema, todėl apsiribosime išsakydami kai kurias įžvalgas, nuomones.

A. Raišutis laikosi nuomonės, kad muitinės teisė yra kodifikuota. Nuo 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojus Europos Bendrijos muitinės kodeksui, „dauguma skirtingos teisinės priklausomybės teisės normų, reguliuojančių įvairius muitinius (muitų) teisinius santykius, yra integruotos į vientisą funkcinę logiškai pagrįstą visumą būtent kodifikuoto teisės šaltinio“⁸¹. D. Povilauskienė, nagrinėdama prekių kontrolės pokyčius pasienyje Lietuvai tapus ES valstybe nare, muitinių santykių sistemoje išskiria:

- ✓ muitinės ir verslo bendradarbiavimas įgyvendinant „ES muitų teisę bei šios srities tarptautines konvencijas“;
- ✓ užsienio prekybos reguliavimą apsaugant ekonomines valstybės sienas, formuojant biudžetą;
- ✓ užsienio prekybos reguliavimo tarifines ir netarifines priemones.⁸²

Specialiojoje literatūroje, ekspertinėse išvadose, kituose šaltiniuose pateikiama įvairių nuomonių, idėjų dėl muitinės teisės sisteminimo. Kitaip sakant, teoretikai ir praktikai suvokia muitinės teisės sisteminimo, kodifikavimo poreikį. Tačiau iki šiol išlieka techninė kliūtis – rasti visoms šalims priimtina būdą, kaip sisteminti, kodifikuoti muitinius santykius reglamentuojančias teisės normas. Teorinė diskusija skatina išsakyti įvairias įžvalgas. Atsižvelgiant į susiklosčiusią socialinę tikrovę, jos lygmenį bei kylančius naujus poreikius, vienas iš galimų kodifikacijos būdų, kuris pirmiausia galėtų būti taikomas muitinės studijose, mokslinėje tiriamojoje veikloje, – taikyti tradicines teisės moksle ir praktikoje priimtas sąvokas. Šiuo atveju muitinės teisę sudaro:

- ✓ **Bendroji muitinės teisės dalis**, apimanti muitinės įstaigų, pareigūnų įgyvendinamą, kontroliuojamą muitų teisę bei atitinkamas tarptautines konvencijas. Kodifikacijos pagrindas – Europos Bendrijos muitinės kodeksas (2008 m. Modernizuotas Bendrijos muitinės kodeksas, 2013 m. ES muitinės kodeksas) bei atitinkami ES reglamentai, direktyvos; Bendroji dalis sisteminama remiantis veiklos srities integracine nuostata, kad Lietuvos muitinė yra ES muitinės sudedamoji dalis ir prisiima visai muitų teritorijai būdingas – bendrąsias funkcijas;

⁸¹ Raišutis A. Lietuvos respublikos muitų teisės savarankiškumo problematika. *Jurisprudencija*. 2005, 70 (62): 75.

⁸² Povilauskienė D. *Teisė ir muitinės veikla*. Vilnius: MRU, 2006, p. 38–50.

- ✓ **Ypatingoji muitinės teisės dalis** – Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas ir Lietuvos Vyriausybės teisės aktai, skirti muitinių santykiams reglamentuoti; Ypatingoji dalis sisteminama remiantis jos statusu, galiojimo ribomis Lietuvos valstybėje. Nacionalinė muitinės teisė orientuota užtikrinti šalies makroekonominį stabilumą ir ekonomikos plėtrą. Atsižvelgiant į šią nuostatą sisteminami teisės aktai, tobulinamas teisinių muitinių santykių reglamentavimas;
- ✓ **Specialioji muitinės teisės dalis** – Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinės statuto patvirtinimo ir įgyvendinimo įstatymas bei Muitinės departamento teisiniai (vietiniai) dokumentai. Specialioji dalis sisteminama atsižvelgiant į Lietuvos muitinės veiklos bendruosius ir specialiuosius reikalavimus. Pastarieji pagal nusistovėjusias Lietuvos muitinės tradicijas dar skirstomi į pagrindinius ir papildomus, detalizuojančius, standartizuojančius muitinės įstaigų, pareigūnų kompetencijas, karjeros sistemos reikalavimus⁸³. Specialieji teisės aktai gali būti skirstomi į terminuotus – galiojančius konkretų terminą, kuriam pasibaigus tokie teisės aktai, be kompetentingų įstaigų, pareigūnų sprendimo pratęsti jų galiojimą, netenka galios, bei neterminuotus.

Taigi prieiname prie išvados, kad skirtingos teisinės priklausomybės teisės normos, reguliuojančios įvairius muitinius teisinius santykius, kodifikuotų teisės šaltinių yra integruojamos į vientisą funkcinę, logiškai pagrįstą visumą, todėl reikėtų moksliniais pagrindais nagrinėti sistemos požakius ir institutus, pagrįsti jų vietą muitinių teisinių santykių sistemoje. Organiška, o kartu ir diferencijuota įstatymų, teisės institutų, normų vienovė, pagrįsta muitinės teisės šakos struktūrinių elementų koordinavimu bei subordinacija, padėtų sukurti nuoseklią, užbaigtą vidinę muitinės teisės struktūrą, kuri atitiktų reguliuojamų visuomeninių muitinių santykių pobūdį.

7. Muitinių santykių diskursas, brėžiantis muitinės teisės sisteminimo apmatus

Muitiniai teisiniai santykiai atsiranda įgyvendinant muitinės įstaigų administravimą bei vykdant joms pavestas kontrolės, priežiūros bei pas-

⁸³ Laurinavičius A., Jovaišienė R. Muitinė ir karjeros tarnyboje problemos. *Jurisprudencija*. Visuomenės saugumas ir policijos mokslai. 2003, 49 (41): 38.

laugų teikimo tarptautinės prekybos verslui funkcijas. Tarnybinių funkcijų įgyvendinimas kyla iš įvairių šaltinių: iš viešosios teisės (administracinės, valstybės tarnybos, baudžiamosios, finansų ir mokesčių); muitinės partnerystės santykiai priskirtini privatinei teisei (civilinei teisei, darbo teisei ir kt.), taip pat iš ES teisės ir tarptautinės teisės šaltinių. Taigi, gindama viešuosius interesus, muitinė remiasi viešosios teisės (nacionalinės, ES, tarptautinės) normomis. Spręsdama muitinės ir verslo partnerystės klausimus, įgyvendindama verslo palengvinimo ir kitas iniciatyvas, dalyvauja įgyvendinant privatinės teisės, reguliacines normas. Kadangi muitinė laikoma ES ir tarptautinės teisės subjektu, didžiąją jos veiklos teisės normų dalį sudaro šių teisės sričių normos.

Muitinės teisės integralumas yra viena iš pagrindinių aplinkybių, kad muitinės teisė mūsų laikmečiu yra svarbi mokslinio nagrinėjimo tema, platus diskusijų laukas. Šiuo diskursu siekiama pagrįsti studijoje keliamą hipotezę, kad muitinės teisė yra savarankiška integracinė, t. y. atliekanti ES valstybių narių muitinių integravimą, ir kompleksinę, skėtiniu principu sujungianti skirtingus teisės institutus, normas, teisės šaka. Objektvyvus pagrindas tas, kad kai kurie pošakiai, institutai, kartu priklausydami ir kitoms šakoms, tų santykių sričių pagrindu vystosi kaip atskiri teisės pošakiai ar institutai. Strateginiu požiūriu muitinės teisė įprasmina, materializuoja specifinę bendro veikimo sritį ES (regiono) mastu. Siekiant priartėti prie vienodos šios teisės šakos sampratos, skatinama plėtoti diskursą dėl muitinės teisės, kaip *integracinės-kompleksinės ES valstybių narių muitinės* teisės šakos, kūrimo, jos kodifikavimo. Studijoje diskurso ribas apsibrėžiamo ankstesniame skirsnyje pateikta muitinės sisteminimo, kodifikavimo nuostatomis, filosofine socialinių santykių valdymo, reglamentavimo vizija.

Taigi pasirinktos temos požiūriu svarbu nagrinėti šią teisės šaką integraciniu požiūriu, atskleisti conceptualius viešosios ir privatinės teisės savitumus bei jų reikšmingas sąsajas išskiriant ir formuojant muitinės teisę. Siekiant suvokti teisinių muitinių santykių integralumą bei hierarchiją, būtina remtis šių specifinių visuomeninių santykių reguliavimo esminiais principais, nagrinėti jų tarpusavio sąveiką (žr. 3 lentelę).

3 lentelė. Studijos požiūriu reikšmingi teisės principai, kuriais remiantis reguliuojami teisiniai muitiniai santykiai

ES (BENDRIJOS) bendrieji PRINCIPAI	PASAULIO MUITINIŲ ORGANIZACIJOS PRINCIPAI, įgyvendinami ES muitinėje	LIETUVOS MUITINĖS TEISĖS (veiklą grindžiantys) PRINCIPAI	PMO IR ES MUITINĖ SIEKIA ĮGYVENDINTI PPO PRINCIPUS
1. Proporcingumo principas 2. Teisėtų lūkesčių 3. Teisinio tikrumo 4. Nediskriminavimo 5. Gero administravimo principai (administracinis sąžiningumas, nuoseklumas, kruopštumas, informavimas, apimantis neklaidinimą, paaiškinimą, veiksmų pagrįstumą 6. Draudimai priimti priemones, arba ekvivalentiškas joms priemones, apribojančias prekybą tarp ES valstybių narių	1. Muitinės ir verslo partnerystė 2. Informacijos verslininkams teikimas 3. Įgaliojimų verslo atstovams suteikimas 4. Muitinės procedūrų supaprastinimas 5. Tarptautinės prekybos saugumo užtikrinimas 6. Naujų technologijų diegimas	1. Įstatymo viršenybės 2. Teisėtumo 3. Žmogaus teisių ir laisvių užtikrinimo 4. Asmenų lygybės 5. Įstatymui 6. Viešumo ir profesinės paslapties 7. Skaidrumo 8. Profesionalumo 9. Asmeninės iniciatyvos bei atsakomybės derinimo 10. Tarnybinės drausmės 11. Vienvaldiškumo ir kolegialumo derinimo	1. Nediskriminavimo principas 2. Prekybos laisvės 3. Prekybos verslo skaidrumas 4. Didžiausio palankumo arba nacionalinio statuso 5. Sąžiningos konkurencijos 6. Prekyba laikantis nustatytų arba sutartinių taisyklių

Principų sąrašas nėra baigtinis. Principų lyginamosios analizės kriterijai yra reikalavimai, keliami XXI a. muitinei. Apibendrinant studijoje atliktą analizę, būtų galima išskirti bent kelis esminius kriterijus:

- didinti užtikrintumą ir nuspėjamumą patikimai apsaugant tiekimo grandinę;
- supaprastinti tarptautinę prekybą sudarant galimybes integruotai valdyti tiekimą visais gabenimo būdais;
- tobulinti muitinių administracijų bendradarbiavimą siekiant padidinti jų gebėjimus valdyti riziką;

- d) stiprinti muitinės ir tarptautinės prekybos verslo bendradarbiavimą kuriant nepertraukiamą prekių judėjimą saugiomis tarptautinės prekybos grandinėmis.

7.1. Bendroji muitinės teisės dalis

Pastarąjį dešimtmetį muitinės teisiniai pagrindai buvo kuriami atsižvelgiant į Lietuvos konstitucingumo tradicijas bei orientuojantis į Europos Bendrijos muitinių santykių reglamentavimo patirtį – siekiama sukurti patikimą ir tvirtą šių specifinių visuomeninių santykių reglamentavimą. Nuo 1995 m. Lietuvos užsienio politikos prioritetine kryptimi tapo narystė ES. Būtent šiuo laikotarpiu įvyksta esminis muitinės teisės kūrimo lūžis – primami nauji teisės aktai, įstatymų pataisos ir papildymai atsižvelgiant į ES muitinės teisės nuostatas, Europos Bendrijos muitinių strateginius siekius. Iki 1995 m. galiojusį Lietuvos Respublikos muitinės įstatymą⁸⁴ 1996 m. (įsigaliojo 1998 m.) pakeitė Lietuvos Respublikos muitinės kodeksas⁸⁵. Jis parengtas remiantis ES muitinės kodekso nuostatomis ir suderintas su šiuo kodeksu bei pagrindinėmis muitinės veiklą reglamentuojančiomis tarptautinėmis konvencijomis. Tai vienas pirmųjų Lietuvos įstatymų, suderintų su ES teisės aktais⁸⁶. Taip pat pamažu adaptuojami ir kiti teisiniai dokumentai, artinamos jų principinės nuostatos prie EB deklaruojamos muitų politikos. Šie veiksmai sietini, pavyzdžiui, su tokiomis visuomeninių muitinių santykių taisyklėmis kaip Lietuvos Respublikos muitų tarifų⁸⁷ nustatymas, atspindintis Tarybos reglamentą Nr. 2658/87⁸⁸, ir kitais tuomet priimtais ar pakeistais Lietuvos Respublikos muitinės teisės šaltiniais. Pagrindinis reformų orientyras – 1992 m. spalio 12 d. Europos Bendrijos muitinės kodeksas⁸⁹, kiti Europos Bendrijos dokumentai, reguliuojantys šią visuomeninių santykių sritį.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas. 1993 04 29. Nr. Į-1 40.

⁸⁵ Lietuvos Respublikos muitinės kodeksas. 1996 04 18. Nr. Į-1292.

⁸⁶ Atkurtos Lietuvos muitinės 10-metis. Vilnius: Diemedis, 2000, p. 13.

⁸⁷ Lietuvos Respublikos muitų tarifų įstatymas. 1993 04 27. Nr. Į-138.

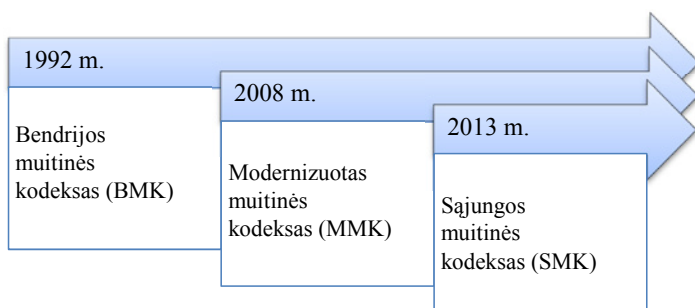
⁸⁸ Tarybos reglamentas dėl tarifų ir statistinės prekių nomenklatūros ir dėl bendrojo muitų tarifo Nr. 2658/87.

⁸⁹ Tarybos Reglamentas (EEB) Nr. 2913/92 (1992 m. spalio 12 d.), nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą.

Komisijos reglamentas (EEB) Nr. 2454/93, išdėstantis Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 2913/92, nustatantį Bendrijos muitinės kodeksą, įgyvendinimo nuostatas.

Svarbus juridinis faktas – 2001 m. lapkričio 28 d. Briuselyje baigtos derbos dėl Muitų sąjungos skyriaus. Lietuvos Respublikos muitinių teisinių santykių reguliavimo strategija ir tikslai tapo analogiški arba artimi ES muitų, muitinių veiklos teisinio reguliavimo strategijai ir tikslams. Iš esmės pasikeičia kovos su kontrabanda ir jos prevencijos taktika. Pažeidimų prevencijos ir tyrimų tarnyba nuo 2002 m. sausio 1 d. pertvarkoma į Muitinės kriminalinę tarnybą sukuriant savarankišką Muitinės departamentui atskaitingą įstaigą. Jai suteikiamas operatyvinės veiklos subjekto statusas. Tarnyba atlieka baudžiamųjų bylų ikiteisminį tyrimą, bendradarbiauja su įvairiomis teisėsaugos organizacijomis dalyvaudama tarptautiniuose muitinės veiklos srities projektuose, plėtoja bendradarbiavimą su ES ir kaimyninių šalių institucijomis kovojant su kontrabanda, muitinės apgaule ir kitais muitinės teisės pažeidimais.

Teisės filosofijoje keliamas siekis, kad teisinėje valstybėje teisėkūros procesas būtų nukreiptas siekti rezultato, įkūnijančio socialinį kompromisą, t. y. reikalaujama sukurti, pakeisti, panaikinti teisės normas pagal visų visuomenės narių teisių ir teisėtų interesų apsaugos poreikį. ES yra vienintelis tokio tipo regioninis darinys. Vienas iš skiriamųjų bruožų – derinti ES valstybių narių muitinių strateginę plėtrą reaguojant į laikmečio iššūkius. Nauji muitinės kodeksai iš esmės yra naujosios muitinės kodekso redakcijos, atspindinčios PMO iniciatyvų įgyvendinimą ir ES muitinės modernizavimo laimėjimus, „ėjimo į priekį“ žingsnių įtvirtinimas, materializavimas teisinėmis priemonėmis (žr. 9 pav.).

9 pav. Muitinių teisinių santykių raidos ES įtvirtinimas

Šios studijos požiūriu problema ta, kad Lietuvos Respublikos muitinio teisinio reguliavimo srities vyraujanti sudedamoji dalis yra ES muitinės teisė. ES teisės sistema ir sisteminimo principai yra saviti, nesutampantys nei su

tarptautinės, nei su nacionalinės teisės sistemomis. O Lietuvos Respublikos teisinių muitinių santykių reguliavimas privalo atitikti ES priimtų teisės aktų nuostatas, standartus, taisykles, laikytis ES Teisingumo Teismo sprendimų, oficialių ES institucijų nuomonių ir kt. Be to, Europos teisė yra gyva, nuolat vystosi priimant naujas sutartis, kurios papildo arba pataiso 1957 m. Romos sutartį. Taip pat Komisijos ir Ministrų Tarybos iniciatyva išleidžiamos teisinės priemonės, priimami įstatymo galią turintys Teisingumo Teismo nutarimai nagrinėjant atitinkamas bylas.⁹⁰

Problemos sprendimas grindžiamas bendrąja jurisprudencija. Pažymėtina, kad bendrasis, doktrininis EB teisinio statuso suvokimas, EB ir valstybių narių nacionalinės teisės santykis iš esmės nustatytas remiantis dviem Europos Teisingumo Teismo bylomis:

- ✓ 1963 m. byla 26/62 Van Gend & Loos;
- ✓ 1964 m. byla 6/64 Costa prieš ENEL.

Pirmoji iš jų yra byla, kurioje ginčijami teisiniai muitiniai santykiai. Nyderlandų transporto įmonė „Van Gend & Loos“ nacionaliniam teismui apskundė Nyderlandų muitų valdybą. Pagrindas – muitinė nustatė didesnę negu anksčiau cheminio gaminio, į šalį įvežamo iš Vokietijos, muitą. Įmonė įtarė, kad taip yra pažeidžiamas Europos ekonominės bendrijos (EEB) sutarties 12 straipsnis, kuriuo valstybėms narėms draudžiama bendrojoje rinkoje nustatyti naujus ir didinti jau taikomus muitus⁹¹. Nyderlandų teismas sustabdė bylos nagrinėjimą ir kreipėsi į Teisingumo Teismą dėl straipsnio apimties išaiškinimo. Teisingumo Teismas šios bylos sprendime pažymi, jog „Bendrija sudaro naują tarptautinės teisės teisinę sistemą, kurios labui valstybės, nors ir tik tam tikrose nustatytose srityse, apribojo savo suverenias teises ir kurios subjektai yra ne tik valstybės narės, bet ir jų nacionaliniai subjektai“. Taigi muitiniai teisiniai santykiai savo apimtį turiniu bei teisine prigimtimi yra reikšmingi bendrame ES visuomeninių teisinių santykių kontekste, svarbus atramos taškas reguliuojant tarptautinius ekonominius santykius, teisinę jų apsaugą.

Kitoje 1964 m. byloje *Costa prieš ENEL* Teisingumo Teismas savo ruožtu patikslino ES ir nacionalinės teisės santykio sampratą. Teisingumo Teismo sprendime pažymima, kad nacionalinės kompetencijos apribojimai arba dalies

⁹⁰ Leach R. Europa. *Glausta Europos Sąjungos enciklopedija*. Vilnius: Vaga, 2007, p. 114.

⁹¹ EEB – tai Bendrosios rinkos pavadinimas pagal 1957 m. Romos sutartį. Vėliau EEB susijungė su Euroatomu bei Europos anglių bei plieno bendrija ir tapo EB.

valstybių narių funkcijų perdavimas Bendrijai nereiškia valstybių realios valdžios praradimo: valstybės nedaugelyje sričių apribojo savo suverenias teises ir taip sukūrė teisę, taikomą jų nacionaliniams subjektams ir joms pačioms. Taigi šiose ir vėlesnėse Teisingumo Teismo bylose prieita prie išvados, kad ES teisės aktai yra viršesni už nacionalinės teisės įstatymus, teisminę valdžią, vykdomąją valdžią ir konstitucinį reguliavimą.⁹² EB, vėliau ES, teisė savu ruožtu tampa tiesiogiai taikoma reguliuojant tam tikrus visuomeninius santykius.

Šių bylų Teisingumo Teismo sprendimai paklojo doktrininės nuostatos pamatą, kad iš sutarties, kaip pirminės teisės šaltinio, kilusi teisė dėl savo ypatingos ir originalios prigimties neturėtų būti teisiškai kvestionuojama vidaus teisės aktu, kad ir koks jis būtų, nes tuomet prarastų savo, kaip Bendrijos teisės, pobūdį ir dėl to kiltų grėsmė pačios Bendrijos teisiniam pagrindui.⁹³ ES jurisprudencija – tai atskira ir labai sudėtinga teisės kūrimo ir įgyvendinimo tema, todėl pažymėsime tik šios studijos pažiūriu reikšmingą nuostatą, kad dėl šios priežasties Lietuvos Respublikos, kaip atskiros valstybės ekonominės ir muitų teritorijos, valstybės ir visuomenės interesai yra derinami su ES ekonominės integracijos interesais. Ekonominės ir muitų teritorijos sauga ir saugumas, ES teisei teikiant pirmumą, labai priklauso nuo ES interesų įgyvendinimo ES valstybėse narėse (vidaus santykių reguliavimo) ir bendrų ekonominių interesų trečiųjų šalių (ne ES valstybių narių, tarptautinio verslo subjektų) atžvilgiu. Kyla klausimas, ar ES teisei suteikus viršenybę nacionalinės teisės atžvilgiu išlieka galimybės teisinėmis priemonėmis įkūnyti muitinių santykių socialinį kompromisą, kokia apimtimi yra apribota ES valstybių narių suvereni teisėkūra.

7.2. Ypatingoji muitinės teisės dalis

Nagrinėjant šią muitinės teisės dalį, kurią galima įvardyti nacionaline muitinės teisės dalimi, svarbu nustatyti, kaip teisinis reguliavimas dalyvauja sprendžiant socialinio kompromiso klausimus atsižvelgiant į šalies socialinius, ekonominius, kultūrinius aspektus, istorinės raidos savitumus ir kt. ETT sprendimuose įtvirtinta imperatyvi nuostata, kad, siekiant darnaus visuomeninių teisinių santykių reguliavimo visoje ES ekonominėje, muitų

⁹² ETT byla 11/70, *Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getriebe und Futtermittel* (1970), ECR 1125.

⁹³ Borchardt K.-D. *Europos Sąjungos teisės pagrindai*. Europos Sąjunga: Europos Sąjungos leidybos biuras, 2011, p. 29–30.

teritorijoje, reikalaujama ES teisės aktus laikyti viršesniais už nacionalinius teisės įstatymus, teisminę valdžią, vykdomąją valdžią ir net konstitucinį reguliavimą. Kita vertus, ETT sprendimuose pabrėžiama, kad nacionalinės kompetencijos apribojimai taikomi tam tikrose konkrečiose srityse, o valdžios funkcijų perdavimas Bendrijai yra dalinis. Tai lemia, kad visos ES šalys narės turi savo būdus, kaip išspręsti konfliktus tarp Europos teisės ir savo konstitucijos⁹⁴. Be to, yra gana aiškiai apibrėžta nacionalinių teisės aktų veikimo (nacionalinės teisės pirmumo) sritis. Pavyzdžiui, nacionalinių muitinės teisės aktų veikimo sritį apibūdina nuostatos:

- ✓ negali pakartoti ar perteikti tiesiogiai taikomų ES teisės aktų nuostatų;
- ✓ negali jiems prieštarauti;
- ✓ gali reglamentuoti dalykus, kurių neregamentuoja ES teisės aktai;
- ✓ skatinama išsamiau, atsižvelgiant į socialinius ekonominius aspektus bei kultūros tradicijas, apibrėžti šalies praktikoje taikoma teisės aktų nuostatas.

Šios nuostatos įtvirtintos ir 2004 m. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymo (LRMĮ) 4 str., nustatančiame Lietuvos Respublikos muitinės departamento ir muitinės įstaigų kompetenciją muitų teisės aktų taikymo srityje:

1. Už EB muitų teisės aktų, reglamentuojančių muitinius santykius Lietuvos Respublikos muitų teritorijoje, nuostatų taikymą yra atsakinga Lietuvos muitinės administracija, jeigu Lietuvos Respublikos teisės aktai nenustato ko kita.

2. Muitinės įstaigų kompetenciją muitų teisės aktų taikymo srityje nustato Muitinės departamentas, jeigu šiuose teisės aktuose atskirai nenurodytos už jų nuostatų įgyvendinimą atsakingos muitinės įstaigos.

3. Sprendimus dėl EB muitų teisės aktų nuostatų, kuriose sprendimo priėmimo teisė deleguota muitinei, taikymo Lietuvos Respublikos muitų teritorijoje priima arba atitinkamų nuostatų taikymo Lietuvos Respublikoje tvarką nustato Muitinės departamento generalinis direktorius arba jo įgaliojta muitinės įstaiga.

Todėl veikia tokie nacionaliniai teisės aktai kaip LRMĮ bei atitinkami Vyriausybės nutarimai (pvz., dėl BMK, (MMK)⁹⁵, jo įgyvendinimo nuostatų taikymo ir kt.), Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statutas, instruk-

⁹⁴ Leach R. Europa. *Glausta Europos Sąjungos enciklopedija*. Vilnius: Vaga, 2007, p. 115.

⁹⁵ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. balandžio 23 d. reglamentas (EB) Nr. 450/2008 dėl Bendrijos muitinių kodekso (Modernizuoto muitinės kodekso) (2008, OL L 145).

cijos, rekomendacijos muitinės pareigūnams, pareigybių aprašai, Muitinės departamento generalinio direktoriaus įsakymai ir kt. Pagrindinis muitinės teisės ypatingąją dalį kodifikuojantis teisės aktas – nuo 2004 m. gegužės 1 d. įsigaliojęs naujasis LRMĮ, kurio 3 straipsnio 5 dalis nustato, kad *Europos Bendrijos muitų teisės aktai bei Lietuvos Respublikos tarptautinių sutarčių ir Lietuvos Respublikos teisės aktų nuostatos, už kurių įgyvendinimą atsakinga muitinė, taip pat teisės aktai, kuriuos muitinė leidžia naudodamasi jos veiklą reglamentuojančių teisės aktų jai suteiktais įgaliojimais, ir įgyvendinant Lietuvos Respublikos tarptautines sutartis muitinės sudaryti susitarimai su kitų valstybių muitinėmis*⁹⁶.

Prisimenant teisinio reguliavimo raidą pažymėtina, kad 1990 m. spalio 9 d. buvo priimtas „Laikinasis muitinės įstatymas“, įteisinęs Lietuvos muitinės atkūrimą. Naujas, neterminuotai veikiantis Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas (MĮ-93) buvo priimtas 1993 m. balandžio 29 d. laikantis bendrų Lietuvos valstybės institucijų, įstaigų veiklos reglamentavimo taisyklių. MĮ-93 buvo plačios apimties, reglamentavo institucijų vidaus tvarką ir administracinės veiklos funkcijas, jų vykdymą. 2004 m. įstatymas reglamentavo, apibrėžė muitinės įstaigų ir pareigūnų kompetencijas, veiklos ribas ir tikslus. Trumpai tariant, MĮ-93 apėmė visą muitinių teisinių santykių sritį, todėl kartu atliko ir tam tikrą nacionalinės muitinės teisės kodifikavimo funkciją. Muitinei pavesta atlikti labai įvairias funkcijas, todėl MĮ-93 buvo siekiama reguliuoti daugybę visuomeninių muitinių santykių derinant imperatyvias ir dispozityvias normas, taip pat nustatant blanketines normas, reikalaujančias atsižvelgti į kitų teisinių ir neteisinių aktų taisykles, nuostatas ir kt.

2004 m. LRMĮ iš esmės reglamentuoja muitinės administracinę veiklą įgyvendinant jai pavestas funkcijas. Šio įstatymo 1 str. nustato:

1) *Lietuvos Respublikos muitinės paskirtį, veiklos principus ir teisinius pagrindus, funkcijas, struktūrą, veiklos organizavimą, finansavimą, bendradarbiavimo su valstybės ir savivaldybės institucijomis ir įstaigomis, kitais asmenimis, Europos Sąjungos ir užsienio valstybių institucijomis pagrindus;*

2) *Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnų įgaliojimus, teises, pareigas, garantijas ir atsakomybę;*

3) *iš trečiųjų šalių importuotų ir į trečiąsias šalis eksportuojamų prekių muitinės priežiūros tvarką;*

⁹⁶ Lietuvos Respublikos muitinės 2004 m. balandžio 27 d. įstatymas Nr. IX–2183.

4) Lietuvos Respublikos muitinės administruojamų mokesčių taikymo tvarką;
5) Lietuvos Respublikos užsienio prekybos statistinių duomenų rinkimo ir apdorojimo tvarką.

2. Šiuo įstatymu įgyvendinami įstatymo priede nurodyti Europos Sąjungos teisės aktai.

Pažymėtina, kad pagal LRMĮ vidaus administravimo klausimus, pareigūno profesinius santykius, tarnybinės etikos sritį normina ir sistemina Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statutas bei Lietuvos muitinės pareigūnų etikos kodeksas. Šie dokumentai, autoriaus nuomone, yra Muitinės teisės specialiosios dalies pagrindas, sistemina, kodifikuoja žinybinius dokumentus, todėl plačiau nagrinėjami kitame skirsnyje „Muitinės teisės specialioji dalis“.

Glaustai nagrinėjant šiuos specifinius santykius siekiama pagrįsti teiginį, kad *formaliai* yra kuriamos gana palankios sąlygos veiksmingai siekti socialinio kompromiso, pašalinti iš teisėkūros proceso neteisėtus interesus ir sukurti veiksmingą Lietuvos muitinės teisės sistemą, darančią teigiamą įtaką rinkos sistemai funkcionuoti bei apsaugančią muitų teisės ir muitinio teisinio santykio subjektų teises bei teisėtus interesus.

Teisės teorijose pažymima, kad teisinės demokratinės valstybės visuomeninių teisinių santykių reglamentavimo veiksmingumo samprata apima du pagrindinius aspektus: *formalųjį* ir *socialinį* veiksmingumą⁹⁷. Formalusis teisės veiksmingumas parodo, jog teisė veikia taip, kaip jai numatyta. Muitinės teisės normų laikymasis užtikrinamas naudojant valstybės prievartą, kuri yra glaudžiai susijusi su administracinę ir baudžiamąją atsakomybę nustatančiomis administracinės ir baudžiamosios teisės šakų teisės (apsauginėmis) normomis, imperatyvaus teisinio reguliavimo metodo taikymu. Kita vertus, reikia pažymėti, kad privatinė, civilinė teisė taip pat yra atvira pokyčiams. Pagal civilinės teisės normų poveikio visuomeniniams santykiams pobūdį teisės mokslininkai išskiria dvi reguliavimo funkcijų rūšis:

- 1) statiškąją,
- 2) dinamiškąją.

Statiškos reguliavimo funkcijos poveikis reiškiasi tuo, kad atitinkami civilinės teisės institutai įtvirtina visuomenei bei valstybei pageidautinus visuomeninius santykius (pvz., intelektinės teisės institutas įtvirtina atitinkamų subjektų nuosavybę į pramoninės nuosavybės objektus, prekių ženklus, pra-

⁹⁷ Vaišvila A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000, p. 372.

moninį dizainą ir kt.). Civilinių teisinių santykių reguliavimo dinamiškumas pasireiškia tuo, kad civilinės teisės normų poveikis nukreipiamas į visuomeninių santykių dinamikos įforminimą, tų santykių keitimą, tobulinimą, skatinimą atsirasti naujiems teisiniams santykiams, atitinkantiems žmogaus ir visuomenės poreikius.

Apskritai teisės mokslininkai laikosi nuomonės, kad socialinis, arba turiningasis, teisės veiksmingumas parodo, jog yra pasiekti šių teisės normų socialiniai tikslai. Socialinis teisės veiksmingumas, jei jis atitinka teisės adresatų lūkesčius, taip pat gali būti įvardijamas kaip teisės naudingumas. Teisės, kaip ir bet kurio kito reiškinio veiksmingumas, neišvengiamai matuojamas ekonominiais (plačiąja prasme) kriterijais, poslinkiu link siekiamo tikslo. Šia prasme teisės veiksmingumas yra tapatus teisės rezultatyvumui⁹⁸. Nagrinėdami muitinius teisinius santykius, susiduriame su muitinės ir verslo bendradarbiavimu ir partneryste siekiant palengvinti tarptautinės prekybos sąlygas. Tai galima įvardyti kaip netiesioginius, arba plačiąja prasme ekonominių tikslų, siekius. LRMĮ šiuos santykius iš dalies nustato 13 straipsnyje „Muitinės bendradarbiavimas ir ataskaitų teikimas Europos Komisijai ir Lietuvos Respublikos kompetentingoms institucijoms“, kurio pirmoje dalyje, be kitų bendradarbiavimo aspektų, įtvirtinama esminė nuostata – muitinė, atlikdama savo funkcijas, bendradarbiauja su Lietuvos Respublikos valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis bei kitomis įstaigomis, įmonėmis ir organizacijomis. Būtent formaliojo ir socialinio veiksmingumo, rezultatyvumo suderinamumas, atsiskleidžiantis muitinės įstaigų ir pareigūnų veikloje, atspindi ypatingosios dalies užbaigtumą – muitinės teisės atitiktį visuomenės lūkesčiams.

Ankstesniuose skirsniuose rašyta, kad Vakarų demokratijos šalių teisėje siekiama laipsniškai švelninti takoskyrą tarp viešosios ir privatinės teisės. Nacionalinės muitinės teisės viena iš siekiamybių – didinti lankstumą praturtinant imperatyvinio reguliavimo metodą bendradarbiavimo ir partnerystės, pareigūnų diskrecinės teisės plėtros nuostatomis. Administracinės diskrecijos teisė dažnai apibrėžiama muitinės įgaliotų įstaigų, pareigūnų sutartimis su verslo subjektais. Apskritai, nagrinėjant Lietuvos pozityviosios teisės šaltinius, pastebima tendencija, kad vykdomoji institucija gali gana laisvai pasirinkti įstatymo įgyvendinimo veiklos variantus, nes priimtieji

⁹⁸ Šimašius R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas. *Jurisprudencija*. 2004, t. 54 (46): 64.

įstatymai yra deklaratyvūs.⁹⁹ Taigi, kuriant muitinės teisę, kyla klausimas, kaip spręsti teisės rezultatyvumo gerinimo klausimus – sudėtingos muitinių infrastruktūros plėtra, muitinės operacijų ir procedūrų valdymu bei vidaus administravimo tobulinimu, orientuojantis į PMO ir ES muitinės siekį, kad pasauliniu, regioniniu mastu muitinės veikų veiksmingai ir darniai. Muitinių administracijų veiklos norminimas, valdymo modernizavimas pagal mūsų siūlomą modelį yra specialioji muitinės teisės dalis.

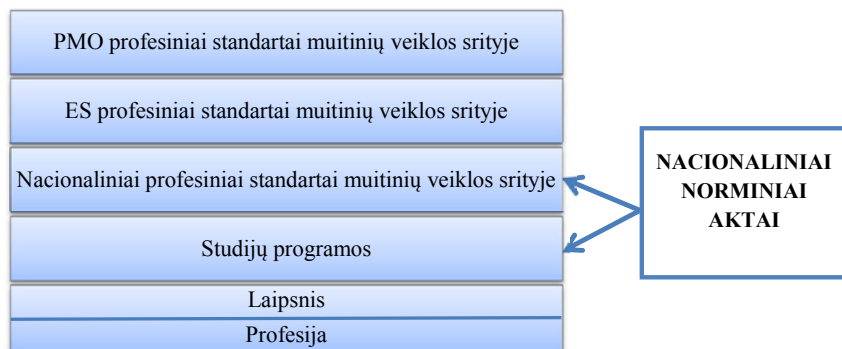
7.3. Profesiniai standartai kuriant koordinuotą muitinės specialistų profesinio tobulėjimo sistemą

Profesiniai standartai – bendros ir privalomos taisyklės – yra taikomos visose žmogaus veiklos srityse. Todėl atsiranda galimybės mokymą, arba studijas, karjeros procesų valdymą unifikuoti teisiškai reglamentuojant standartizuotus reikalavimus dėl įgyjamų kompetencijų. Globalizacijos epochoje vienas iš svarbių reikalavimų muitininkams – gerai suprasti prekybą, politinę ir ekonominę aplinką, kurioje jiems tenka vykdyti pavestas funkcijas. Todėl PMO strateginiuose dokumentuose Muitinė XXI a. (C21) viena iš dešimties jos sudedamųjų sričių yra skirta profesiniam tobulėjimui ir aptarnavimo kultūros, grįstos žiniomis, plėtros darbotvarkei. Siekiant tenkinti aukštus laikmečio reikalavimus, iškilo būtinybė parengti ir taikyti bendrus reikalavimus šios profesijos atstovams visame pasaulyje, taip pat ir ES bei nacionalinėse muitinėse.

Į ateitį orientuota muitinė reikalauja pereiti prie žiniomis grįsto ir į vartotoją orientuoto valdymo modelio. Darbuotojų kompetencijos modeliuojamos taip, kad gebėtų laiku atlikti į klientą orientuotus procesus ir paslaugas, kurios sumažintų administracinę naštą teisėtai prekybai. Mokymo ir organizacinės kultūros esmė – visame pasaulyje palaikyti aukštą įgyjamų kompetencijų integralumo (vientisumo) lygį, gebėjimą nuosekliai, skaidriai, sąžiningai ir teisingai vykdyti pavestas funkcijas visoje pasaulinės prekybos erdvėje. Ne mažiau svarbu efektyviai valdyti pokyčius, siekiant tobulinti vadovavimo įgūdžius, profesinius gebėjimus, specifines paslaugas. Orientuojantis į šias nuostatas, pagal PMO muitinės akademinių tyrimų ir plėtros partnerystės (*Partnership in Customs Academic Research and Development* (PICARD)

⁹⁹ Pranevičienė B., Urmonas A. Valstybės tarnautojų diskrecijos teisė ir jos įgyvendinimo kontrolės kriterijai. *Valstybės tarnybos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Lietuvos viešojo administravimo institutas, 2008, p. 20.

programą plėtojamas muitinės mokslas, atliekami įvairūs tyrimai, aktualiais klausimais diskutuojama PICARD konferencijose.¹⁰⁰ Reikšmingą šios veiklos posūkį žymi 2009 m. balandį PMO sekretoriatoje įsteigtas Mokslinių tyrimų ir strategijos padalinys (*Research and Strategies Unit*), kuris koordinuoja šiuos klausimus pasauliniu mastu. PMO PICARD programos inicijuotas Muitinės specialistų bendradarbiavimas su mokslininkais, nagrinėjančiais muitinių problematiką, lėmė sėkmingą integracinių procesų tolesnę raidą. Gebėjimų ugdymo komiteto posėdžiuose (*Capacity Building Committee Meetings*) nagrinėjamos PMO lyderystės ir vadybos programos, taip pat su muitinės karjera susijusių principų ir konceptų įgyvendinimo sisteminiai klausimai. Pažymėtina, kad visi šie pokyčiai yra pagrįsti PMO PICARD programos iniciatyvomis dėl profesinių standartų ir su tuo susijusių idėjų įgyvendinimo.

10 pav. ES muitinės specialistų profesinio rengimo modelis

Remiantis profesinio rengimo patirties ir keliamų reikalavimų muitininkų kompetencijoms analize, siekiama sukurti bendrą muitininko pro-

¹⁰⁰ Kai kurios muitinės mokslo raidai aktualios temos, nagrinėtos PICARD konferencijose:

- Tiekimo grandinės saugumas (*Supply chain security* - 2007, 2008);
- Saugūs ir veiksmingi prekybos keliai (*Secure and efficient trade lanes* - 2008);
- Rizikos valdymas (*Risk management* - 2008);
- Ekonominės krizės įtaka muitinei ir tarptautinei prekybai (*The impact of the economic crisis on Customs and international trade* - 2009);
- Muitinės ir verslo partnerystė (*Customs Business partnerships* - 2010);
- Muitinės veiklos vertinimas (*Customs Performance Measurement* - 2010, 2011). Šia tema mokslinė diskusija pradėta 2008 m.;
- Muitinės ir kitų mokesčių rinkimas (*Customs and Revenue Collection* - 2010);
- Sienų valdymo koordinavimas (*Coordinated Border Management* - 2011) ir kt.

fesinių standartų, būtinų kompetencijų sistemą, kuri taptų pagrindu tarptautiniu mastu plėtojant suderintas profesines studijas (mokymus), derinant profesiniams gebėjimams keliamus reikalavimus. Taigi muitinių administravimo ištakos kyla iš pasaulinių iniciatyvų¹⁰¹. Kuriamas mechanizmas yra konkretinamas regioniniu, tyrinėjamos temos požiūriu – ES lygiu, siekiant, kad unifikuotus profesinių kompetencijų reikalavimus kiekviena šalis galėtų valdytų savarankiškai, atsižvelgdama į nacionalinių muitinių darbo specifiką (žr. 10 pav.). Nuo suderinto muitininkų ir verslininkų profesinio rengimo efektyvumo, rašo mokslininkas, muitinės veiklos srities tarptautinis ekspertas A. V. Krastinis, priklauso naujosios muitinės misijos įgyvendinimas pasaulyje, taip pat ES muitų sąjungos funkcionavimo perspektyvos.¹⁰² Susisteminta, koordinuota muitinės specialistų rengimo ir profesinio augimo standartų sistemos struktūra pateikta 10 paveiksle.

Muitinių administravimo problemas ES mastu nagrinėja, iniciatyvas struktūrizuoja Europos Komisijos mokesčių ir muitų sąjungos (TAXUD) generalinis direktoratas. Jo vaidmuo kuriant muitinės teisę nagrinėtas kituose skirsniuose.¹⁰³

Siekdama dalyvauti pasaulinėse muitinių iniciatyvose, Europos Komisija pakvietė PMO dalyvauti stebėtojo teisėmis ES darbo grupėje, sudarytoje iš ES valstybių narių, Europos Komisijos ir akademinų institucijų veikėjų, šios srities specialistų. Grupė atliko galimybių studiją dėl ES muitinės profesijos akademinės programos (*Feasibility study on a potential EU academic programme for the customs profession*). Pasiektas sutarimas, kad visų lygių ES programos turėtų atitikti PMO profesinius standartus.¹⁰⁴

Nacionaliniu lygiu dauguma muitinės administracijų kuria specializuotas muitinės kompetencijų institucijas, mezga glaudžius ryšius su nacionalinėmis mokslo institucijomis. Gebėjimų stiprinimas, pavyzdžiui, nagrinėjant Lietuvos patirtį, apima muitinės administracijos, privatus sektorius ir Mykolo Romerio

¹⁰¹ 8th Joint Customs and Fiscalis Training Steering Group (TSG) meeting (Customs & Fiscalis 2013). Brussels, 21/01/2013. TAXUD/CF/mpm Ares (2013) 54 548.

¹⁰² Pētersone M., Krastiņš A. V. *Profesiju standarta loma koordinētas muitnieku profesionālās izaugsmes un apmācības sistēmas izveidē. Economics and Business*. Riga Technical University, 2012/22.

¹⁰³ TRAIN – Feasibility study on a potential EU academic programme for the customs profession/ Final Report DLV-4-1/European Commission Directorate-General Taxation and Customs Union/05.12.2011, p. 30.

¹⁰⁴ The Picard Programme a PICARD 2020 strategy. Item XV on the Agenda. Capacity Building Committee, HC0033E1a. Brussels, January 2012.

universiteto pajėgumus. Glaudžių ryšių ir partnerystės principais siekiama įgyvendinti į profesinį tobulinimą orientuotą mutinininkų mokymą tenkinant profesinių kompetencijų standartais apibrėžtus reikalavimus.

7.4. Specialioji mutinės teisės dalis

Valdymas, anot valdymo teorijos pradininko F. Teilorio¹⁰⁵, – ko nors darymas kitų rankomis. Tai reiškia, kad konkrečios institucijos, organizacijos viduje susidaro valdomoji ir valdančioji sistemos. Organizacijoje tikslams pasiekti būtinos socialinio darinio struktūros, jos dalys, įpareigosios spręsti, kaip reikia sąveikauti tarpusavyje ir su išore, kaip derinti atskirų dalių veiksmus. Mąstytojo manymu, geriausia vadyba statutinėje (griežtos drausmės) organizacijoje yra mokslas, išreikštas aiškiai apibrėžtais įstatymais, taisyklėmis ir principais¹⁰⁶. Taigi organizacijoje turi būti vadovybė, arba administracija, turinti tam tikrą valdžią.

Tradiciškai valstybės tarnybos valdymas iš esmės yra hierarchinis, o pati organizacija suprantama kaip jai priklausanti, nustatytų tikslų siekianti grupė¹⁰⁷. Kitaip sakant, tam, kad būtų daromas darbas, civilizuotai įgyvendinamos tam tikrai organizacijai, institucijai¹⁰⁸ skirtos funkcijos, sistemų santykiai turi būti reglamentuoti tam tikromis taisyklėmis. P. Drakerio teigimu, valdymas yra ypatinga veikla, kuri neorganizuotą minią paverčia veiksminga, tikslingai ir našiai dirbančia grupe.¹⁰⁹ Taigi valdymas yra veiklos sukonkretinimas siekiant bendro tikslo. Valstybės tarnybos teisinio *regulavimo dalykas – specifiniai valdymo, arba administraciniai, santykiai, atsirandantys valstybės institucijos viduje* (vidinis valdymas).

¹⁰⁵ Teiloras F. W. (Frederick W. Taylor, 1856–1915) – darbo mokslinio organizavimo teorijos pradininkas. Jo vardu buvo pavadinta darbo organizavimo ir valdymo sistema („teilorizmas“), atsiradusi JAV XIX a. pab.–XX a. pr. Dirbdamas eiliniu darbininku „Midvale Steel Company“, sukūrė techninės fiziologinės darbo organizavimo teorijos pagrindus. Iki šiol neprarado reikšmės jo pateikti septyni darbo organizavimo reikalavimai. Žymiausi šios krypties atstovai yra: F. Gilbrethas, L. Gilbrethas, H. Gantas, H. Emersonas, H. Fordas ir kt.

¹⁰⁶ Taylor F. W. *Scientific Management*. New York: Harper and Row, 1923, p. 7A.

¹⁰⁷ Plačiau valstybės tarnybos administravimo klausimus nagrinėja: Laurinavičius A. *Tarnybinių teisė ir naujoji valstybės tarnybų (institucijų) valdymo paradigma*. Monografija. Vilnius, 2010, p. 360.

¹⁰⁸ Organizacija yra tokia visuma, kurios dalys prisideda prie jos tikslo siekimo. Institucija – tai sąveikaujanti hierarchizuota žmonių grupė, turinti tam tikrus išteklius ir susibūrusi pasiekti bendrų tikslų. Bagdonas E., Bagdonienė L. *Administravimo principai*. Kaunas: Technologija, 2000, p. 12.

¹⁰⁹ Drucker P. *Management*. London: Pan Books, 1983.

Valstybės tarnybos administracija atlieka specialią funkciją, daro kryptingą poveikį tarnybiniam kolektyvui, siekia suderinti valstybės institucijos ir jos tarnautojų interesus, tikslus, uždavinius. Šiai funkcijai įgyvendinti būtinas objektyvus, įteisintas pagrindas. Muitinės teisės požiūriu šie visuomeniniai santykiai reguliuojami, valdomi remiantis specialiaisiais teisės šaltiniais. Muitinės departamento ir jam priklausančių įstaigų vidaus santykius normina ir sistemina pagrindiniai dokumentai:

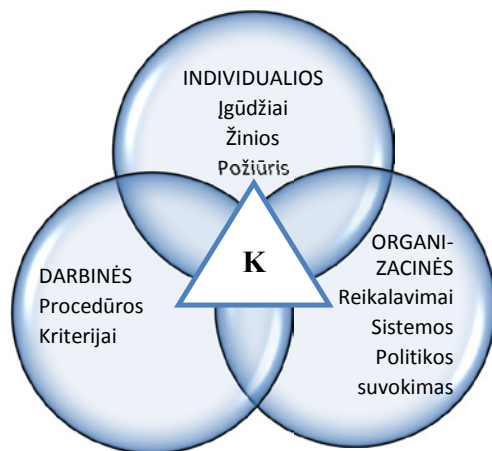
1. Tarnybos Lietuvos muitinėje statutas¹¹⁰, patvirtintas įstatymu;
2. Tarnybinių kvalifikacinių reikalavimų aprašai;
3. Lietuvos muitinės pareigūnų etikos kodeksas¹¹¹.

Taigi šių santykių teisinis reguliavimas, priklausantis vidinio valdymo sričiai, turi savitą reguliavimo dalyką ir susistemintus, kodifikuotus teisės ir kitų socialinių normų aktus. Objektyviai egzistuojantys teisės šaltiniai ir atitiktis teisės sisteminimo reikalavimams yra neginčijami rodikliai kuriant savarankišką teisės šaką, ją sisteminant. Be to, vidinio valdymo teisės priemonės yra būtina valdymo proceso valstybėje vyksmo sąlyga. *Valdymas – tai tikslinga, visuotinai naudinga ir reikalaujanti ypatingos atsakomybės veikla*, nes neatsakingi ar valdymo teisei priešingi tarnautojo veiksmai kelia tam tikrą grėsmę arba daro tiesioginę žalą valstybei kaip didžiausiai socialinei vertybei.

Studijos požiūriu svarbu atkreipti skaitytojo dėmesį į sąvokų vartojimą. Šių dienų literatūroje paprastai administravimu laikomas bet kokios institucijos valdymas. Žmogaus ir pilietinių teisių plėtra keičia ir šios sąvokos turinį. Daugelyje ES šalių valstybės tarnybos yra reformuojamos remiantis moderniomis tarnautojų, pareigūnų kvalifikacijomis ir kompetencijomis, diegiant modernias jų valdymo technologijas. Reformos nukreiptos pereiti prie vadybinių inovacinių valdymo organizavimo principų. Daugiausia dėmesio skiriama vadovų (vadybininkų) administraciniais gebėjimams – kompetencijai plėsti, kad jie galėtų geriau vadovauti įvairioms viešojo sektoriaus struktūroms žinių visuomenės ir žinių ekonomikos sąlygomis.

¹¹⁰ Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statutas, patvirtintas Lietuvos Respublikos 2000 m. spalio 10 d. įstatymu Nr. VIII-1986; Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto patvirtinimo ir įgyvendinimo įstatymas. 2000 m. spalio 10 d., Nr. VIII-1986 ir naujosios jo redakcijos.

¹¹¹ Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnų etikos kodeksas, patvirtintas 2006 m. gruodžio 27 d. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos generalinio direktoriaus įsakymu Nr. 1B-888.

Šaltinis: Hale J. *The Performance Consultant's Fieldbook*. Jossey-Bass/Pfeiffer. San Francisco, 1998, p. 97.

11 pav. Segmentai, lemiantys kompetencijos (K) apimtį

Kadangi personalo rengimo tema šioje studijoje nėra pagrindinė, todėl remiantis šios srities šaltiniais pateikiami apibendrinti teiginiai, kuriais vadovaujamasi sprendžiant vidaus valdymo, personalo formavimo klausimus. Kompetencija yra struktūriška, kuriama lavinant individualias, profesines bei organizacines savybes (žr. 11 pav.). Nuo personalo kompetencijų atitikties vykdomoms funkcijoms priklauso organizacijos savybės, jos gebėjimas vykdyti pavestą ar prisiimtą misiją siekiant išsikeltos vizijos.

Individualias savybes atspindi trys pagrindiniai aspektai: organizacijos darbuotojų ir vadovų įgūdžiai, žinios, fizinės ir emocinės savybės. Profesinės veiklos motyvai yra skirtingi. Todėl skiriasi ir jų veiklos našumas, o pokyčius lemia asmeniniai siekiai tobulinti gebėjimus – plėsti intelektines, stiprinti fizes, emocines savybes bei asmeninę motyvaciją.

Profesinės (darbinės) savybės yra susijusios su organizacinėmis. Jos suteikia organizacijai specifinių, išskirtinių bruožų, konkurencinių savybių. Sėkminga organizacija yra lyg gyvas organizmas (kai ją vertiname ne kaip grynai juridinį asmenį), veikiantis kaip gerai organizuotas ir kūrybingas socialinis darinys. Individo profesinė kompetencija yra tai, ką jie gali pasiūlyti organizacijai. Organizacija, nepriklausomai nuo jos profilio, dydžio, yra tokia, ką jos žmonės daro ir kaip tai daro. Organizacijos rezultatyvumas pasireiškia

per darbo kultūrą ir vertybes, vadovavimo ir darbuotojų bendradarbiavimą, komunikavimą ir technologijas, sukurtų produktų asortimentą ir vartotojų profilį, ekonominę galią ir reputaciją rinkoje. Be to, kompetencijos sampratai yra reikšmingi ir kiti organizaciniai veiksniai, turintys įtakos rezultatams. Profesinė kompetencija – tai praktikos požiūriu vertinamos asmens profesinės savybės organizacijos kontekste. Dažnai skirtingose profesinėse bendruomenėse, organizacijose kompetentingumas suprantamas skirtingai.

Organizacinių kompetencijų turinį sudaro įvairios technologinės galimybės, papildomų materialinių išteklių ir organizacinių procesų valdymas ir kt. Tai suteikia pranašumo lyginant su kitomis organizacijomis. Dažnai organizacinis išskirtinumas suprantamas kaip organizacijos bendrai įgytos žinios ir gebėjimai, leidžiantys veikti kitaip nei kitos organizacijos, profesinės bendruomenės.

Pažymėtina, kad nagrinėtuose šaltiniuose išsiskiria bendra nuomonė – pati organizacija neturi kompetencijos. Kompetencijos samprata yra visiškai susijusi su asmens savybėmis. Organizacija gali kurti ateities siekius, tenkinti gaminamų produktų vartotojų lūkesčius atsižvelgdama į tai, kas dirba šioje organizacijoje. Organizacija gali palaikyti, paremti darbuotojų individualumą atsižvelgdama į veiklos specifiką, politiką, strategines nustatas ir kitus dalykus, kurie paprastai įvardijami *organizacijos galimybėmis*. Taigi kompetencijos iš dalies yra susijusios ir su organizacijos veiklos specifika, profiliu.

Organizaciniai gebėjimai (galimybės) yra skirstomi į specifines (specialiąsias) ir pagrindines (ypatingąsias) organizacines kompetencijas. Organizacinės specialiosios kompetencijos apibrėžiamos atsižvelgiant į organizacinę kultūrą, tikslus, pagal kuriuos individai koordinuoja savo veiklą neatsižvelgdami į atliekamą vaidmenį. Organizaciniai specifiniai gebėjimai yra susiję su individo veiklos efektyvumu organizacijoje kaip visumoje. Jie glaudžiai susiję su individo turimomis kompetencijomis. Kartais specialieji organizaciniai gebėjimai gali būti suprantami ir kaip pagrindinės kompetencijos, kurios lemia konkurencines organizacijos galimybes. Taip organizacinės specifinės kompetencijos tampa pagrindine, arba ribine, individo kompetencijų konkrečioje organizacijoje dalimi.

Apibendrinant reikia pažymėti, kad autorių požiūris į pagrindines organizacines kompetencijas yra skirtingas. Priežastis ta, kad organizacijų turimi skirtingi pranašumai sudaro diferenciacijos galimybes. Kita vertus, yra bendri bruožai, dažniausiai pasireiškiantys trimis kriterijais:

- 1) kuriamo produkto klientui, vartotojui verte;

2) pranašumais, leidžiančiais diferencijuotis tarp konkuruojančių organizacijų;

3) pajėgumais plėsti savo įtaką rinkoje.

Taigi kompetencijos samprata gali būti matuojama įvairiais parametrais, todėl reikalavimai, keliami, pavyzdžiui, muitinės specialistams, grindžiami išsamiais praktikos mokslinės analizės, ekspertinėmis išvadomis ir kitais reikšmingais šaltiniais kuriant visuomeninių muitinių santykių valdymo sistemą, standartizuojant profesines kompetencijas. Tai sudėtingas klausimas, prie kurio skirsnyje dar grįšime.

7.5. Muitinės specialistų kompetencijų valdymas

Mūsų laikmečiu keičiasi organizacijų, valstybės institucijų valdymo paradigma, apimanti viešąjį administravimą ir viešąją vadybą. XXI a. verslas, bendrovės ir valstybės tarnybos yra nukreiptos į veiklos rezultatus ir lankstumą, greitus pokyčius ir nuolatinės permainas.¹¹² Naujoji reforma iš esmės paremta anglosaksų valdymo tradicija, kuri taip pat įgauna naujų požymių. 1999 m. Didžiojoje Britanijoje išleistas dokumentas „Modernising Government White Paper“ nubrėžė ilgalaikės valstybės tarnybos struktūrų gaires, kurios taip pat laikytinos reikšmingu šaltiniu kuriant muitinės teisę. Muitinės valdymas suvokiamas kaip bendra ES muitinės problema, siekis, kad ES valstybių narių muitinės savo administraciniais, organizaciniais gebėjimais, žiniomis atitiktų esminius reikalavimus, taptų integralia tarptautinės prekybos sistemos dalimi, darytų poveikį skatinant laisvėjančią tarptautinę prekybą pasaulio mastu. Kita vertus, jos raida yra neatsiejama teisinės, demokratinės valstybės tarnybų sistemos dalis ir ji modernizuojama diegiant valdymo naujoves.

Kaip pažymi ES Komisijos generalinio direktorato (DG TAXUD/R3) projekto „Tax and Customs, Training policy and coordination“ vadovė C. Fontenova ir kiti mokslininkai, ekspertai, skaitę 2013 m. Rygos konferencijoje pranešimus, ES muitinės ypatingą vaidmenį pasaulyje lemia jos pasiekta pažanga, glaudus bendradarbiavimas su PMO, kitomis tarptautinės prekybos, muitinių organizacijomis, o kartų ir ES muitų, ekonominės teritorijos lyginamasis masas kitų valstybių, regionų atžvilgiu. ES muitų teritorija turi 500 milijonų gy-

¹¹² Macek I. *Zasoby europejskiej administracji. Politika i administracja* (pod. red. I. Macek i A. Ferensa). Wrocław: Uniwersitetu Wrocławskiego, 2005, p. 77–91.

ventojų ir yra viena iš didžiausių prekybos erdvių pasaulyje. Sutartinai veikia 28 ES valstybių narių muitinių administracijos, kurios vadovaujasi bendru Muitinės kodeksu. Išorinės sienos – 12 440 km., jas nuolat saugo apie 3000 muitinės tarnautojų. ES turi apie 2800 000 registruotų tarptautinės prekybos subjektų, kasmet per muitų sienas juda apie 2,2 milijardo tonų prekių, kurių muitinė vertė – apie 3300 milijardų eurų, užpildoma apie 300 milijonų muitinės deklaracijų, iš jų 90 proc. yra elektroninės ir kt.¹¹³

Pateikti duomenys atskleidžia didelį poreikį nuoseklaus, suderinto ES muitinės personalo valdymo teisinio reglamentavimo, atitinkamos teisės aktų sistemos bei suderintos jų taikymo praktikos – muitinės funkcijas įgyvendinančių tarnautojų profesionalaus elgesio, kompetentingo veikimo. Šios aplinkybės nulemia aukštus muitinės tarnautojų profesinius reikalavimus, kad pavestos ir nuolat plečiamos funkcijos būtų atliekamos kokybiškai. Siekiama, kad visos muitinių administracijos bendradarbiautų kaip lygiavertės ir siektų gerų rezultatų.

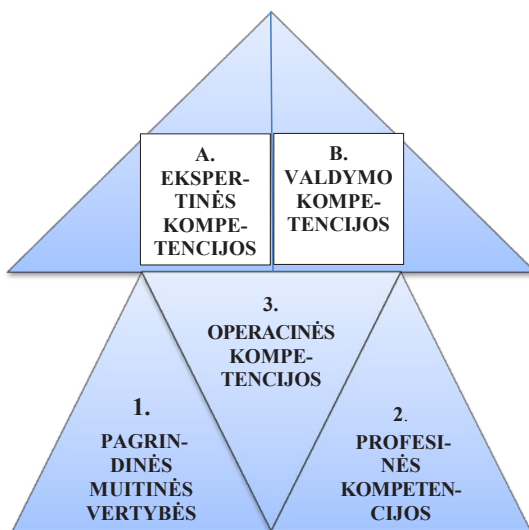
DG TAXUD siekia pateikti aiškius, bendrais šalių susitarimais pasiektus reikalavimus dėl požiūrio į darbinės, organizacines ir individualias Europos muitinės specialistų savybes. Sutartinis požiūris, skatinantis įstaigas ir pareigūnus veikti rezultatyviai ir lanksčiai reaguojant į greitus pokyčius ir nuolatinės permainas, apima visus muitinės tarnautojų, tarnybinės hierarchijos lygius ir sritis, techninius gebėjimus ir žinias, intelektualius įgūdžius ir kt. Trumpai tariant, kuriami ir standartizuojami ES muitinės kompetencijų sąrangos modeliai, pateikiantys sisteminį požiūrį į muitinės specialistų rengimo, jų karjeros galimybes. Šių tikslų siekiama derinant įvairius muitinių santykių valdymo gebėjimų reikalavimus:

1. Universitetinės studijos, steigiant ir plėtojant tarptautinį muitinės universitetų tinklą (*International Network of Customs Universities* (INCUI)) ir bendrais principais kuriant kvalifikacijos kėlimo, perkvalifikavimo programas;
2. kuriant tarptautinių standartų (pvz., PICARD) programą, priimtą 2007 m. kovo 27–28 d. antrojoje PICARD konferencijoje;
3. steigiant ekspertų grupes, dirbančias atitinkamuose ES Komisijos generaliniuose direktoratuose, ir kt.

¹¹³ Fontenova C. *EU Competency Framework for the Customs professional (ES muitinės specialistų kompetencijų sistemos (sąrangos) ribos*. Pranešimas, skaitytas konferencijoje „Sustainable Development of Tax and Customs Administration within the EU“. Ryga, 2013 m. spalio 31 d.

Muitinė yra priskiriama prie valstybės statutinių tarnybų. Juos administruojant susidaro valdomoji ir valdančioji subsystemos, formuojasi hierarchiniai santykiai, aiški kopimo karjeros laiptais sistema ir kiti požymiai, būdingi tokio pobūdžio valstybės tarnyboms ir paklūstantys standartizavimo principams. Esminis skirtumas atsiskleidžia suvokiant, kad muitiniai teisiniai santykiai yra susieti valstybės ir verslo ekonominiais siekiais, todėl keliama reikalavimai diegti viešosios vadybos metodus, artimus verslo valdymui, siekti muitinės pareigūnų ir verslo subjektų tarpusavio supratimo. Kitaip nei kitose institucijose, turinčiose policinių funkcijų, teisę naudoti įvairias kontrolės ir priežiūros priemones, specialieji muitiniai teisiniai santykiai yra neatsiejami nuo privatinės teisės principų, tokių kaip subjektų, santykio šalių lygiateisiškumas, nuosavybės neliečiamumo užtikrinimas, nesikišimas į privačius santykius ir kt. Plėtojami muitinės ir tarptautinės prekybos verslo subjektų sutartiniai santykiai, pavyzdžiui, pasirašant muitinės ir verslo memorandumus ir kitus susitarimus, suteikiant įmonei ekonominio operatoriaus statusą ir pan. Pavyzdžiui, panaikinus Šiaulių ir Panevėžio teritorines muitines, 2010 m. lapkričio 25 d. Šiaulių arenoje tarp Muitinės departamento, Šiaulių prekybos pramonės ir amatų rūmų, Šiaulių pramoninkų asociacijos, Mažeikių verslininkų asociacijos ir Šiaulių miesto savivaldybės pasirašytas Supratimo memorandumas. Vertindami sutarties reikšmę, žiniasklaidoje verslininkai ir muitinės specialistai pabrėžė, kad dokumentą pasirašiusios šalys taip siekia didinti muitinės veiklos efektyvumą, kita vertus, nori užtikrinti, kad po reorganizacijos Šiaulių regione teikiamų muitinės paslaugų kokybė neblogėtų. Muitinės ir verslo partnerystė grindžiama ir kitais, būdingesniais privatinės teisės sričiai principais, tokiais kaip proporcingumas, teisėti lūkesčiai, teisinis apibrėžtumas. Kita vertus, muitinės veiklos savitumai, muitinės įstaigoms, pareigūnams keliama specifiniai reikalavimai yra vienodi visoms ES nacionalinėms muitinėms, todėl atsiranda galimybės kompetencijas standartizuoti. Muitinės veiklos įvairiapusiškumas, specifiniai bruožai reikalauja, kad kompetencijų sąranga atspindėtų sisteminių požurių, būtų atvira pokyčiams (žr. 11 pav.).

Pirmiausia sisteminis požūris išreiškia specialistų tobulėjimo, arba kilimo karjeros hierarchijoje, savitumus. Pareigūnas, priimdamas priesaiką ir pradėdamas dirbti, turi suprasti muitinės vertybes, suvokti vaidmenį visuomeninių santykių sistemoje. Jis turi įgyti pagrindines profesines, operacines kompetencijas, t. y. sudaromos vienodos pradinės profesinio tobulėjimo (tobulėjimo profesinėje karjeroje) sąlygos (žr. 12 pav.).

12 pav. ES muitinių kompetencijų sisteminis modelis

1. Pagrindinės muitinės vertybės – tai vertybės, padedančios suvokti šiuolaikiškos muitinės misiją, kuriomis grindžiami Europos muitinių administracijų strateginiai tikslai ir raidos vizija. Pagrindinės vertybės yra: reikalavimų nuoseklumas, orientavimasis į klientų poreikius teikiant paslaugas, vykdant tarnybinius įpareigojimus, šalies ir visos ES muitų teritorijos sauga ir saugumas, veiklos meistriškumas, muitinės ekonominių funkcijų suvokimas, siekis nuolat mokytis tobulėti profesinėje veikloje, įgyti naujų kompetencijų.

Jos nėra savitiksliis dalykas. Vertybės yra materializuotos Tarnybos Lietuvos muitinėje statute, Muitinės pareigūnų etikos kodekse ir yra kaip kriterijai vertinant muitinės tarnautojų, pareigūnų profesinį elgesį. Pagaliau jos padeda suvokti muitinės subkultūros savitumus ir suderinti savo asmeninius įsitikinimus su muitinės vertybėmis, siekti, kad jos taptų tarnautojų savastimi.

2. Profesinės kompetencijos yra bendresnio pobūdžio, reikalaujančios suvokti tarnybos valstybės institucijoje esmę (žr. kompetencijų sisteminės analizės 2 aspektą). Todėl jos apima platesnį visuomeninių muitinių santykių, profesinės veiklos kontekstą. Tai gali būti traktuojama kaip prielaida pasitelkti kitos, muitinei būtinos kompetencijos specialistus pripažįstant jo turimą kompetenciją (pvz., intelektinės nuosavybės apsaugos, specializuoto ikiteisminio tyrimo, kaip kultūros vertybių, žinovus ir pan.). Kitas dalykas

tas, kad šios kompetencijos leidžia dalyvauti pareigūnų tarnybinėje rotacijoje, tęsti darbą kitose valstybės įstaigose. Profesinė kompetencijos yra 4 lygių (žr. 4 lentelę), todėl nuosekliai lavinami muitinės specialistų gebėjimai, siekiama įgyti praktinės patirties remtis teisiniu ir neteisiniu muitiniu santykių norminimu, įgyvendinant pavestas funkcijas remtis standartizuotais muitinės operacijų, procedūrų reikalavimais, taisyklėmis, naudotis ir diegti savo praktinėje veikloje technines, socialines ir kitas inovacijas.

Muitinės profesinės kompetencijos			
Gebėjimas siekti rezultatų	Verslo supratimas	Analitinis mąstymas	Žodinės informacijos perdavimas
Tarpasmeniniai santykiai	Darbas su operacine rizika	Gebėjimas atlikti tyrimus	Ataskaitos
Komandinis darbas	Streso valdymas	Problemų sprendimas	Kūrybiškumas
Profesinių tinklų kūrimas	Konfliktų sprendimas	Tarnybos laiko valdymas (paskirstymas)	Duomenų tvarkymas
Instruktavimas / kuravimas	Gebėjimas prisitaikyti prie pokyčių	Prioritetų nustatymas	Technologiniai gebėjimai
Dalijimasis žiniomis / patirtimi	Sprendimų priėmimas	Informacijos apdorojimas	Darbo praktiškumas
		Rašytinė komunikacija	Gebėjimai tirti

3. Operacinės kompetencijos yra specialaus pobūdžio reikalavimai, taikomi muitinių veiklos srityje. Jie apima operacines ir technines, pareigų ir vaidmenų atlikimo specialiąsias kompetencijas (žr. kompetencijų sisteminės analizės 3 aspektą). Operacinės kompetencijos atliekamos remiantis muitinės teisės (šioje studijoje išskirtų bendrosios ir ypatingosios dalių) aktais.

Muitinės operacijos ir procedūros valdomos remiantis žinybiniais aktais, administracijos įsakymais, instrukcijomis, instruktažais ir kitais nacionalinės muitinės kompetencijai priklausančiais veiklos metodais. Tai veiklos aspektas, kuris iš esmės įgyvendinamas remiantis šioje studijoje išskirta specialiąja muitinės teisės dalimi. Ankstesniuose skirsniuose rašyta, kad nacionalinės muitinės administracija turi įgaliojimus reglamentuoti dalykus, kurių nereglamentuoja ES teisės aktai, skatinama detalizuoti muitinių santykių valdymą atsižvelgiant į socialinius ekonominius aspektus, pasiektą veiklos kultūrą, tarnautojų profesinius pasiekimus individualių kompetencijų srity-

je. Muitinės įstaigų ir pareigūnų kompetencijos turi užtikrinti, kad pareigos ir vaidmenys būtų atliekami sėkmingai.

Muitinės operacinės kompetencijos			
Muitų teisės aktai	Tarifinė klasifikacija	Prekių tikrinimas	Veiklos analizė
Muitinės procedūros	Muitinis vertinimas	Draudimai ir apribojimai	Rizikos analizė
Prekybos palengvinimas	Prekių kilmė	Vykdymo užtikrinimas	Integruotas sienų valdymas
Ekonominių operacijų vykdytojų valdymas	Skolų ir garantijų valdymas	Muitinės tyrimai	Tiekimo grandinės operacijas
Muitinės deklaracijų apdorojimas	Muitinės priežiūra	Auditas	Parama muitinei

A. Ekspertinės kompetencijos – tai įgytos aukščiausio intelektualio ir praktinio lygio kompetencijos (žr. 4 lentelę). Kvalifikacinį lygį atitinkančių kompetencijų siekiama laipsniškai, kartu kylant ir tarnybinės karjeros laiptais. Ekspertinės kompetencijos reikalingos siekiant dalyvauti ES muitinės veikloje, rengiant pasiūlymus įvairaus lygio teisės leidybos institucijoms, ruošiant muitinės žinybinių aktų projektus, dalyvaujant profesinio rengimo praktikoje ir kt. Tai aukščiausias kvalifikacijos lygis, peržengiantis muitinių santykių sritį ir leidžiantis vykdyti integralias, tarpinstitucines funkcijas, plėtoti muitinės ir verslo bendradarbiavimą ir kt.

4 lentelė. Pagrindiniai kompetencijų lygių požymiai

	1 lygis – informuotumas (<i>awareness</i>)	2 lygis – profesinio mokymo (<i>trained</i>)	3 lygis – pažangos (<i>advanced</i>)	4 lygis – ekspertinis (<i>expert</i>)
APIBRĖŽTIS	Skirtas tiems, kurie formuoja kompetencijų suvokimą. Jiems nereikalingos užduočių vykdymo kompetencijos, tačiau būtina turėti pakankamai informacijos, žinių apie kompetencijų sistemą, jų prasmę siekiant veiksmingai įgyvendinti funkcijas.	Standartas reikalauja turėti pakankamai žinių, kurių reikia vykdant pagrindines tarnybines užduotis, įgyvendinant muitinės funkcijas	Didesnė patirtis ir gebėjimai įgyvendinant tam tikras kompetencijas, funkcijas. 3-ias žinių ir praktinių gebėjimų lygis reiškia, kad tarnautojas gali vykdyti sunkias praktines užduotis, priimti sprendimus.	Gebėjimai atlikti sudėtingas, nestandartines užduotis. Siekiant 4-o lygio, kompetencijos tobulinamos mokymuose arba įgyjant specialią patirtį.

APRAŠAS	<ul style="list-style-type: none"> ✓ Supranta ir žino, kaip taikyti bendrąsias koncepcijas; ✓ Suvokia svarbiausius muitinės procesus; ✓ Supranta pagrindines operacijas, susijusias su bendrosios kompetencijos užduočių vykdymu; ✓ Supranta kasdien vykdomų operacijų poveikį muitų teritorijai, verslui. 	<p>1 lygis plius:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Vykdamas pavestas funkcijas remiamasi tinkamais veiklos konceptais; ✓ Geba parengti užduočių įvykdymo dokumentaciją; ✓ Tinkamai naudoja IT, rengia ir atnaujina ataskaitas; ✓ Žino, kada ir kam adresuoti tarnybinės veiklos klausimus; ✓ Geba įvertinti riziką, tobulinti atitinkamus procesus, veiklos politiką ir procedūras; ✓ Geba paaiškinti ir savo pavyzdžiu rodo, kaip taikomi konceptai, ir kt. 	<p>2 lygis plius:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Praktinėje veikloje naudojasi pažangia vadyba; ✓ Gerai supranta, kaip konkrečios kompetencijos yra susijusios su užduočių vykdymu ir kokia jų reikšmė; ✓ Sugeba atlikti stebėseną ir vadovauti personalui taikant aplinkybės atitinkančio lygio kompetencijas; ✓ Geba vadovauti komandai, instruktuoti žemesnes pareigas einančius darbuotojus prisii- mant savo funkcinę atsakomybę. 	<p>3 lygis plius:</p> <ul style="list-style-type: none"> ✓ Pripažįstamas muitinės vidaus ir / ar išorės funkcijų įgyvendinimo ekspertu; ✓ Labai gerai suvokia ekspertinį dalį, gali priimti atsakingus sprendimus, formuoti veiklos politiką; ✓ Gali atlikti patarėjo ar pedagogo vaidmenį konsultuojant, mokant, keliant muitinės tarnautojų, kitų asmenų kvalifikaciją, siekiančių įgyti tam tikrų kompetencijų, gebėjimų funkcijų įgyvendinimo srityje.
---------	--	--	--	---

B. Valdymo kompetencijos yra orientuotos asmenims, atliekantiems personalo, kolektyvo, komandų valdymo funkcijas. Iš dalies jos būdingos ir muitinės specialistams, ir ne vien tik tai jiems (žr. kompetencijų sisteminės analizės B aspektą). Pažymėtina, kad valdymo, arba administravimo, kompetencijos reikalingos visais kompetencijų lygiais, t. y. kiekvienu karjeros lygiu susidaro vietinė arba linijinio, arba strateginio valdymo subsystema. Muitinėje valdymo kompetencijos reguliuojamos jas apibrėžiant karjeros pakopų lygius (žr. 4 lentelę). Šiuos santykius teisiškai reglamentuoja funkcinių pareigybų aprašai, arba kitaip įvardijami dokumentai, kurie įtvirtina bendruosius ir specialiuosius kvalifikacinius reikalavimus tam tikro rango specialistams. Valdymo kompetencijos ES muitinės kompetencijų sistemoje yra kaip orientyrai, standartai turint omenyje, kad nacionalinės muitinės, atsižvelgiant į

valstybių narių vidaus valdymo savitumus, sukonkretina, detalizuoja reikalavimus visų lygių vadybininkams.

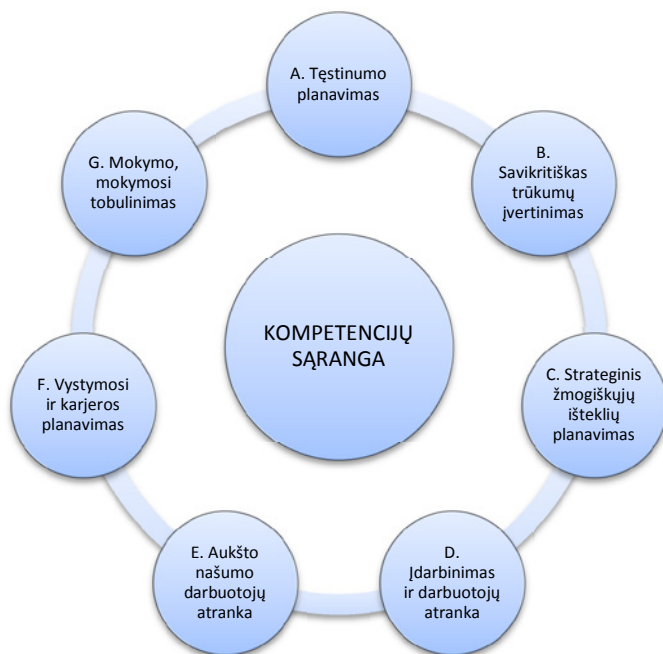
Muitinės valdymo kompetencijos			
Veikti kaip sektinas gero valdymo ir aptarnavimo pavyzdys	Verslumas	Pokyčių valdymas	XXI a. muitinės tendencijų suvokimas
	Derybiniai gebėjimai	Finansų valdymas	Strateginis tiekimo grandinės valdymas
Strateginis manevringumas	Gebėjimai valdyti personalą ir žmogiškuosius išteklius	Komunikacijos valdymas	Strateginis IT valdymas
Lyderystė orientuota į viziją	Projektų valdymas	Politikos formavimas	Inovatyvūs vadybiniai sprendimai
Novatoriškumas	Konfliktų valdymas	Politinis informuotumas	Procesų valdymas

Apibendrinant trumpą ekskursą, kuriuo siekta atskleisti iš šios studijos išplaukiančią muitinės teisės specialiosios dalies kūrimo ir įgyvendinimo specifiką, reikia pažymėti, kad ES muitinės specialistų kompetencijų sistemos (sąrangos) modelis, parengtas ES Komisijos muitų ir mokesčių sąjungos generalinio direktorato iniciatyva, yra svarbus muitinių teisinių santykių teisinio reguliavimo sisteminimo dokumentas. Jis orientuotas į visapusišką muitinės specialistų kompetencijų tobulinimą, suvokiant, kad kompetencijos yra struktūriškas reiškiny, o jų įgijimas susijęs su subjektų individualiomis savybėmis bei intelektinėmis galimybėmis. Todėl kompetencijos gali atsiskleisti visa apimtimi lavinant individualias, profesines bei organizacines savybes (žr. 12 pav.).

Kompetencijų sąrangos modelis yra reikšmingas ir įstaigai valdant įvairius vadybinius, organizacinius procesus, įgyvendinant strateginius tikslus ir uždavinius (žr. 13 pav.).

Pažymėtina, kad modelyje išskirti segmentai nepateikia baigtinio įstaigos (organizacijos) plėtros sąrašo. Tai pagrindinės kryptys, nuo kurių priklauso organizacijos konkurencingumas, gebėjimas įgyvendinti turimas funkcijas, sutelkti personalą išsikeltos vizijos siekiam. Organizacija, atsižvelgdama į savo veiklos specifiką, išskiria prioritetines tobulėjimo sritis bei papildoma modelį tik jai reikšmingais plėtros ir tobulėjimo segmentais. Kiek-

vieno segmento turinys yra sudėtingas, atskleidžiantis muitinės įstaigos (pvz., teritorinės muitinės, muitinės posto ar muitinės laboratorijos) savitumus, tačiau kai kurie aspektai yra bendri.

13 pav. Organizacijos kompleksinės kompetencijų plėtros modelis

A. Tęstinumo planavimas:

- ✓ Numatomų ypatingos svarbos laisvų darbo vietų nustatymas;
- ✓ Darbuotojų ir kandidatų trūkumo nustatymas.

B. Savikritiškas trūkumų įvertinimas:

- ✓ Įvertinimas, kokio lygmens kompetencijų ir įgūdžių reikia konkrečioms užduotims ir vaidmenims atlikti;
- ✓ Gerosios patirties ir gebėjimų poreikio įgyvendinant muitinės funkcijas, siekiant sėkmingos veiklos visoje ES, nustatymas;
- ✓ Darbuotojų kaitos, migracijos nustatymas.

C. Strateginis žmogiškųjų išteklių planavimas:

- ✓ Strateginis vadovų (lyderių) veiklos planavimas siekiant geriau įgyvendinti institucijų vaidmenį;

- ✓ Informacija priimant išteklių valdymo taktinius (einamuosius) sprendimus.

D. Darbuotojų atranka ir įdarbinimas:

- ✓ Naujai priimtų darbuotojų į organizaciją atitiktis vertybiniais, kompetencijos reikalavimams pagal einamas pareigas;
- ✓ Atliekamo vaidmens standartizuotų reikalavimų supratimas.

E. Aukštos kvalifikacijos darbuotojų atranka:

- ✓ Aukštos kvalifikacijos darbuotojų, jų elgesio nustatymas;
- ✓ Kilimo karjeros laiptais sistemos tobulinimas remiantis praktinės patirties analize.

F. Vystymosi ir karjeros planavimas:

- ✓ Individualaus kilimo karjeros laiptais sistemos tobulinimas;
- ✓ Organizacinė įstaigos plėtra.

G. Mokymo, mokymosi tobulinimas:

- ✓ Geras mokymo ir mokymosi poreikių suderinimas;
- ✓ Galimybės atskleisti profesinio rengimo, kompetencijų suteikimo spragas;
- ✓ Investicijos į mokymo tobulinimą.

Modelio taikymo reikšmę gana tiksliai apibūdino ES Komisijos TAXUD/3 generalinio direktorato ekspertė B. Reiser, išskirdama tris pagrindines sritis:

- 1) Vykdyto suderinamumo. Siekiama bendro, suderinto ir aiškų požiūrio į įgūdžius ir žinias, reikalingas atliekant skirtingus muitinės vaidmenis;
- 2) Standartų plėtra. Standartų pagrindu, įvertinus organizacijos pasiekimus, įvertinama darbuotojų atitiktis išsikeltiems tikslams pasiekti;
- 3) Pritaikomumas. Kompetencijų sistema, arba sąranga, taikoma atsižvelgiant į atskiros valstybės narės ir jos tarptautinės prekybos mokymo, įdarbinimo ir veiklos valdymo poreikius.¹¹⁴

Apibendrinant skirsnį reikia pažymėti, kad XXI a. savitumas – posūkis didinant valstybės ir verslo organizacijų atsakomybę, gerinant vadovų ir kitų pareigūnų socialinės atsakomybės suvokimą ir kompetentingą procesų vadybą. Reikalaujama, kad reformos būtų nukreiptos kurti mechaniką, kurios pagrindas yra novatoriškas visuomeninių, teisinių santykių reguliavimas. Kvalifikaciniai reikalavimai turėti atitinkamas kompetencijas – tai tinkamiausias būdas siekti organizacijos tikslų remiantis vertybėmis, įsisa-

¹¹⁴ Reiser B. EU Competency Framework for the Customs profession. *PICARD Conference*. St. Petersburg, 18–20 September 2013.

vinant savo teisinę, moralinę, ekonominę atsakomybę klientams, piliečiams, institucijai, kolegoms. Tai labai sudėtingi valstybės tarnybos reformos uždaviniai, reikalaujantys ir mokslinės išminties, ir ES bei nacionalinių institucijų suderintos politinės valios. Suvokiant muitinės teisę kaip ES, regioninės integracijos teisę, reikšmingas žingsnis – muitinės kompetencijų standartizavimas. Tęstinės, nuolat vykdomos reformos veda į tobulesnį visuomeninių santykių valdymą.

Pažymėtina, kad ir teisėje, nykstant takoskyrai tarp viešosios ir privatinės teisės reguliavimo sričių, vyksta dideli pokyčiai reglamentuojant specifinius visuomeninius santykius. Pavyzdžiui, pareigūnai, kaip skelbia EB teisės principai, numato reglamentai ir kiti ES teisės aktai ir nustato Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas, yra atsakingi už žalą, jeigu jie „žinojo arba turėjo žinoti“, kad savo veiksmais pažeidžia atitinkamas teises. Jie turi atlyginti nukentėjusiam fiziniam ar juridiniam asmeniui žalą asmeniškai.

Kita vertus, teisinėje vadybinėje valstybėje atliekant veiksmus, priimant sprendimus nebegalima tradiciškai remtis vien tikta įstatymo raide. Keičiasi demokratinio įteisinimo forma ir turinys. Išsaugomas toks įteisinimo lygis, kad būtų sudarytos veiksmingos administracinės, vadybinės veiklos prielaidos. Pareigūnams suteikiami platūs diskreciniai įgaliojimai, todėl jie turi veikti suvokdami socialinį būtinumą, kompleksiskai (teisiniu ir neteisiniu aspektais) įvertindami situacijos aplinkybes. Neoliberali viešojo administravimo sistema įgyja didesnę veiklos savarankiškumą, o tai skatina socialinės atsakomybės plėtrą viešajame ir privačiame sektoriuose. Taigi valstybės vadybinės raidos kryptys daro poveikį valstybės tarnybų, įstaigų vidaus administravimui, kartu ir tarnybinės, muitinės teisės, viešojo administravimo sampratai apskritai.

8. Skyriaus apibendrinimas ir pagrindinės išvados bei teiginiai

Muitinės raidos istorija ilga ir turtinga, nes ji yra vienas iš svarbiausių valstybės suverenumo požymių. Valstybės atsiradimo ir raidos priežastys glūdi ekonominiame ir socialiniame žmogaus gyvenime. Muitinė užtikrina valstybės muitų sienų, ekonominės erdvės saugumą – nuolat budi prie valstybės sienų, kontroliuoja ekonominę jos erdvę saugančius „vartus“. Visais laikais muitinė (tiesa, pasaulyje vadinta įvairiai) pildė šalies iždą, valdė visuomeninius muitinius santykius.

Ekonominiai pokyčiai, muitinės teisinių priemonių tobulinimas stiprina jos socialinį statusą. Galima teigti, kad socialinių ekonominių santykių raidą galima suvokti nagrinėjant muitinės atliekamų funkcijų pokyčius. Mūsų laikų muitinė yra pagrindinė institucija, dirbanti ant valstybių sienų. Visais laikais ji išsaugo fiskalines funkcijas, o mūsų laikmečiu jai tenka ypatingas vaidmuo užtikrinant muitų teritorijos saugą, ir nacionalinių, ES sienų saugumą, didinant tarptautinės prekybos efektyvumą. Jos atliekamos operacijos ir procedūros padeda plėtoti laisvėjančią tarptautinę prekybą. Iš kitos pusės, įgyvendindama savo teisinės funkcijas, pasinaudodama naujausiomis sienos apsaugos technologijomis, padeda apsaugoti valstybę ir visuomenę nuo terorizmo išpuolių, ginklų, narkotikų kontrabandos, prekybos žmonėmis ir kitų grėsmių, kontroliuoti tarptautinį nusikalstamumą.

Taigi visuomeninių muitinių santykių sritis plati ir labai sudėtinga, tačiau iki šiol didelė dalis pasaulio valstybių neturi aiškiai apibrėžtos, kodifikuotos muitinės teisės. Lietuvoje taip pat muitinės teisė neturi aiškaus apibrėžimo, yra mokslinių diskusijų objektas. Mokslininkai ir ekspertai, nagrinėjantys šiuos visuomeninius santykius, savo darbuose muitinės teisę pristato įvairiai:

- ✓ kaip studijų dalyką;
- ✓ kaip teisės mokslo sritį;
- ✓ kaip specifinių teisės aktų, teisiškai įvirtintų normų, standartų sistemą ir pan.

Šios aplinkybės paskatino šio studijos skyriaus autorių išsakyti savo įžvalgas, pateikti vieną iš galimų savarankiškos muitinės teisės šakos kūrimo variantų, t. y. pateikti muitinės integracinės-kompleksinės teisės šakos koncepciją. Muitinės teisės socialinį aktualumą lemia didelė muitinius santykius reglamentuojančių teisinių ir neteisinių aktų gausa, įvairios tarptautinių, ES, nacionalinių žinybinių struktūrų iniciatyvos, skatinančios sparčią muitinės funkcijų plėtrą. Šios aplinkybės lemia reikalavimą nuolat tobulinti muitinės pareigūnų, tarnautojų profesinius gebėjimus, įgyti kokybiškai naujų kompetencijų bei jas standartizuoti atsižvelgiant į laisvėjančios tarptautinės prekybos iššūkius. Atlikus įvairių šaltinių analizę, ištyrus muitinės teisės sisteminimo prielaidas bei šių specifinių visuomeninių santykių raidos tendencijas, prieita prie kai kurių išvadų ir iš jų išplaukiančių teiginių:

1. Teisės teorijos požiūriu muitinės teisė turi visus kompleksinės teisės šakos požymius – savitą teisinio reguliavimo dalyką, metodą, bendruosius, specialiuosius principus ir kt. Be to, visuomeniniai muitiniai

teisiniai santykiai yra reikšmingi žmonių socialiniame, ekonominiame gyvenime ir jų reikšmė nuolat didėja muitinei tampant ypač reikšminga tarptautinės prekybos sistemos, tarptautinės logistikos grandinės dalimi;

2. Muitinės teisės reguliavimo sritis yra labai plati ir apima tarptautinę, ES bei nacionalinę teisę, žinybinius teisės šaltinius bei kyla iš viešosios ir privatinės teisės šakų. Muitinės teisę sistemina efektyviai veikiantys kodifikuoti teisės aktai.
3. Muitinės teisės sisteminimo pagrindu laikytini: Bendrijos (BMK, MMK, SMK) muitinės kodeksas, Lietuvos muitinės įstatymas, tarnybos Lietuvos muitinėje statutas bei Lietuvos muitinės pareigūnų etikos kodeksas.
4. Muitinius santykius reguliuojančių normų įvairovė bei apimtis leidžia teigti, kad muitinės teisė yra integracinė-kompleksinė. Be to, ši muitinės teisės koncepcija numato prielaidas teisės šakai priklausančiams įstatymams, institutams keistis nekenkiant visai muitinių santykių reguliavimo sistemai.
5. Vienas iš pagrindinių muitinės teisės ypatumų tas, kad daugelis muitinės teisės institutų turi arba ateityje gali taurėti savo reguliavimo dalyką ir kitus savarankiškus požymius, tačiau neabejotinai išlieka visuomeninių muitinių santykių srities aspektu.

Remiantis atlikta muitinės teisės kūrimo ir sisteminimo prielaidų analize galima teigti, kad muitinės teisės šaltinių įvairovei būtų galima taikyti tradicinius teisės sisteminimo teorijos reikalavimus ir šiuo metu suformuoti bendrąją, ypatingąją ir specialiąją muitinės teisės dalis.

Bendrosios muitinės teisės dalies sisteminimo, kodifikavimo pagrindas – BMK¹¹⁵ – Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 2913/1992, įsigaliojantis ir toliau tobulinamas MMK– Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 450/2008, Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013, nustatantis Sąjungos muitinės kodeksą. BMK vaidmens apibūdinimas, pateiktas BMK preambulėje, atkreipia dėmesį į tai, kad Bendrija sukurta ir plėtojama remiantis muitų sąjunga. Tai dokumentas, reguliuojantis ES vidaus rinkos funkcionavimą, nes apima galiojančius muitų teisės aktus, tarifų ir kitų Bendrijos lygiu taikomų priemonių, susijusių su Bendrijos ir trečiųjų šalių preky-

¹¹⁵ Europos Sąjungos muitinės kodeksas 2005. Sudarė ir spaudai parengė Lietuvos nacionalinių vežėjų automobiliais asociacija „Linava“. Vilnius: LINAVA, 2005, p. 1–2.

ba, įgyvendinimą. Ne mažiau svarbūs ir kodekso aspektai: juos įgyvendinant užtikrinamas teisingas, konsoliduotas muitų teisės aktų taikymas bei prekybininkų teisė turėti tinkamas veiklos sąlygas; muitinės įstaigoms ir pareigūnams suteikiami platūs įgaliojimai atliekant tikrinimus, o prekybininkams – muitinės veiksmų apskundimo teisės ir kt. Šios ir kitos aplinkybės patvirtina, kad muitinės teisės bendroji dalis yra pakankamai užbaigta. Be to, įtvirtintos nuostatos, skatinančios veiksmingą ES ir valstybių narių muitinių nacionalinės teisės sąveiką – ES muitinės kaip regioninės integracijos mechanizmo funkciją.

Ypatingosios muitinės teisės dalies sisteminimo, kodifikavimo pagrindas – 2004 m. balandžio 27 d. LRMĮ Nr. IX-2183, kuris apibrėžia muitinės paskirtį, veiklos principus, nustato teisinius pagrindus, funkcijas, struktūrą, veiklos organizavimą, finansavimą, bendradarbiavimo su valstybės ir savivaldybių institucijomis ir įstaigomis, kitais asmenimis, ES ir užsienio valstybių institucijomis. Taip pat nustato įstaigų ir pareigūnų įgaliojimus, teises, pareigas, garantijas ir atsakomybę, iš trečiųjų šalių importuotų ir į trečiąsias šalis eksportuojamų prekių muitinės priežiūros, muitinės administruojamų mokesčių taikymo, užsienio prekybos statistinių duomenų rinkimo ir apdorojimo tvarką. LRMĮ parengtas ir įgyvendinamas – apibrėžiama muitinių teisinių santykių sritis pripažįstant ES teisės aktų pirmumą.

Specialiosios muitinės teisės sisteminimo pagrindas yra įstatymu patvirtintas tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statusas bei kodifikuotas, muitinės generalinio direktoriaus įsakymu patvirtintas Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnų etikos kodeksas.

Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statusas (toliau – Statutas) nustato muitinės pareigūnų priėmimo į tarnybą ir atleidimo iš jos tvarką, muitinės pareigūnų perkėlimą į kitas pareigas, tarnybinės veiklos vertinimą, skatinimą, atsakomybę, socialines garantijas, kitus jų statuso ypatumus. Be to, Statutas nustato santykį su kitais valstybės tarnybą, darbo santykius reglamentuojančiais teisės aktais.

Etikos kodeksas susistemina muitinės vertybes, pareigūnų tarnybinės etikos principus, reikalingus siekiant užtikrinti valstybės tarnautojų veiklą. Jis deklaruoja svarbiausias prielaidas, reikalingas etikos principams muitinėje gyvendinti, siekiant geresnių tarnybos rezultatų bei muitinės teisėtų interesų įgyvendinimo, formuojant teigiamą muitinės įvaizdį.

Be to, šie dokumentai taip yra rengti ir įgyvendinami remiantis atitinkamais tarptautiniais ir ES dokumentais, orientuoti dalyvauti bendrai skelbia-

mose iniciatyvose. Pavyzdžiui, muitinės pareigūnų profesinis rengimas yra orientuotas į tarptautinio muitinės universitetų tinklo (INCU) siūlomas iniciatyvas, skatinančias tobulinti muitinės tarnautojų rengimą pagal geriausią pasaulinę patirtį. Sudaromos palankios sąlygos diegti ES Komisijos siūlomą muitinės specialistų kompetencijų sistemą (*EU Competency Framework for the Customs professional*) bei kitas iniciatyvas, inovacijas.

Literatūra

1. Adomavičiūtė D. *Muitinės audito modelis verslo įmonių veiklos vertinimui*. Daktaro disertacija. Vilnius: VU, 2011.
2. *Atkurtos Lietuvos muitinės 10-metis*. Vilnius: Diemedis, 2000, p. 13.
3. Bagdonas E., Bagdonienė L. *Administravimo principai*. Kaunas: Technologija, 2000.
4. Blueprint for Reform 2013–2018. A Blueprint for the Reform of the Australian Customs and Border Protection Service [žiūrėta 2013-12-04]. <<http://www.customs.gov.au/webdata/resources/files/ACBPS-Blueprint-for-Reform-2013-2018.pdf>>.
5. Borchardt K.-D. *Europos Sąjungos teisės pagrindai*. Europos Sąjunga: Europos Sąjungos leidybos biuras, 2011.
6. *Customs Blueprints. Pathways to modern customs* (Muitinės departamento prie LR finansų ministerijos vertimas į lietuvių k.: Muitinės strateginės direktyvos – moderniosios muitinės link) [žiūrėta 2013-12-04]. <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/common/publications/info_docs/customs/customs_blueprint_en.pdf>.
7. Černeckis K. Establishment and Development of Financial Police Department and Customs Criminal Board. Sustainable Development of Tax and Customs Administration within the EU. *Tarptautinės konferencijos pranešimas*. Ryga, 2013 m. spalio 31 d.
8. Document de réflexion de la CJUE sur certains aspects de l'adhésion de l'Union européenne à la Convention EDH. *Revue trimestrielle de droit européen*. 2011, 1(47).
9. Drucker P. *Management*. London: Pan Books, 1983.
10. ETT byla 11/70, Internationale Handelsgesellschaft mbH v. Einfuhr – und Vorratsstelle für Getriebe und Futtermittel (1970), ECR 1125.
11. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. balandžio 23 d. reglamentas (EB) Nr. 450/2008 dėl Bendrijos muitinių kodekso (Modernizuotas muitinės kodeksas) (2008, OL L 145).
12. *Europos Sąjungos muitinės kodeksas 2005*. Sudarė ir spaudai parengė Lietuvos nacionalinių vežėjų automobiliais asociacija „Linava“. Vilnius: LINAVA, 2005.

13. Fontenova C. EU Competency Framework for the Customs professional (ES muitinės specialistų kompetencijų sistemos (sąrangos) ribos. *Pranešimas, skaitytas konferencijoje „Sustainable Development of Tax and Customs Administration within the EU“*. Ryga, 2013 m. spalio 31 d.
14. Hale J. *The Performance Consultant's Fieldbook*. Jossey-Bass/Pfeiffer. San Francisco, 1998.
15. Jarašiūnas E. Europos Sąjungos teisinio kvalifikavimo problemos. *Jurisprudencija*. 2011, 18 (4).
16. Justickis V. *Prevenčinės policijos veikla remiantis bendruomenės teisėtvarkos modeliu*. Vilnius: LTA, 2000.
17. Komisijos 2004 m. spalio 21 d. reglamentas (EB) Nr. 1891/2004, nustatantis Tarybos reglamento (EB) Nr. 1383/2003 dėl muitinės veiksmų, atliekamų su prekėmis, kurios, kaip įtariama, pagamintos pažeidžiant tam tikras intelektinės nuosavybės teises, ir priemonių, kurių turi būti imamasi prekių atžvilgiu nustačius, kad jos pagamintos pažeidžiant tokią teisę, įgyvendinimo nuostatas.
18. Komisijos reglamentas (EEB) Nr. 2454/93, išdėstantis Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, įgyvendinimo nuostatas.
19. Laurinavičius A. *Bendruomenės teisėtvarka*. Vilnius: LTU, 2000.
20. Laurinavičius A. *Intelektinės nuosavybės apsauga tarptautinėje prekyboje*. Vilnius: MRU, 2009.
21. Laurinavičius A. *Tarnybinė teisė ir naujoji valstybės tarnybų (institucijų) valdymo paradigma*. Monografija. Vilnius: MRU, 2010, p. 241.
22. Leach R. Europa. *Glausta Europos Sąjungos enciklopedija*. Vilnius: Vaga, 2007.
23. Lietuvos Respublikos finansų ministerijos (12.900.0032) 2013–2015 metų strateginis veiklos planas 11.4. Programa „Lietuvos Respublikos muitinės veikla“ (kodas – 01-06).
24. Lietuvos Respublikos finansų ministro 2012 m. gruodžio 7 d. įsakymas Nr. 1K-418 (Lietuvos Respublikos finansų ministro 2013 m. gegužės 24 d. įsakymo Nr. 1K-192 redakcija).
25. Lietuvos Respublikos muitinės 1993 m. balandžio 29 d. įstatymas Nr. Į-140.
26. Lietuvos Respublikos muitinės 1996 m. balandžio 18 d. kodeksas Nr. Į-1292.
27. Lietuvos Respublikos muitinės 2004 m. balandžio 27 d. įstatymas Nr. IX-2183.
28. Lietuvos Respublikos muitinės pareigūnų etikos kodeksas, patvirtintas 2006 m. gruodžio 27 d. Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos generalinio direktoriaus įsakymu Nr. 1B-888.
29. Lietuvos Respublikos muitų tarifų 1993 m. balandžio 27 d. įstatymas Nr. Į-138.
30. Macek I. *Zasoby europejskiej administracji. Politika i administracja* (pod. red. I. Macek i A. Ferensa). Wrocław: Uniwersitetu Wroclawskiego, 2005.
31. Matulienė S. *Muitinė. Visuotinė lietuvių enciklopedija*. T. XV. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 2009.

32. *Muitinės pažangios patirties biuletenis*. Vilnius: Muitinės departamentas prie LR FM. 2006/03 (18).
33. *Muitinės strateginė direktyva. Teisės aktai, 3 skirsnis. Pagrindiniai rodikliai*.
34. Olins W. On Brand. *Prekės ženklas*. Vilnius: Mūsų knyga, 2006.
35. Pakalniškis V., Tikniūtė A. Juridinio asmens instituto raidos bruožai šiuolaikinėje Lietuvos privatinėje teisėje. *Regnum EST. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20*. Vilnius: MRU, 2010.
36. *Pasaulio muitinių organizacija – 2005 pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo sistema*. <<http://www.cust.lt/miscdata/PMOstandart.pdf>>.
37. Pētersone, M., Krastiņš A. V. Profesiju standarta loma koordinētas muitnieku profesionālās izgausmes un apmācības sistēmas izveidē. *Economics and Business*. Riga Technical University, 2012/22.
38. Povilauskienė D. *Teisė ir muitinės veikla*. Vilnius: MRU, 2006.
39. Pranevičienė B., Urmonas A. Diskrecijos teisės atsiradimo valstybės tarnyboje priežastys ir esmė. *Valstybės tarnybos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Vilnius: Lietuvos viešojo administravimo institutas, 2008, p. 20
40. Pranevičienė B., Urmonas A. Valstybės tarnautojų diskrecijos teisė ir jos įgyvendinimo kontrolės kriterijai. *Valstybės tarnybos teisinis reguliavimas ir perspektyvos Lietuvos Respublikoje*. Kolektyvinė monografija. Vilnius: Lietuvos viešojo administravimo institutas, 2008.
41. Raišutis A. Lietuvos Respublikos muitų teisės savarankiškumo problematika. *Jurisprudencija*. 2005, 70 (62).
42. Regulation (EU) No 608/2013 OF THE European Parliament and of the Council of 12 June 2013 concerning customs enforcement of intellectual property rights and repealing Council Regulation (EC) No 1383/2003. 29.6.2013. *Official Journal of the European Union L 181/15*.
43. Šimašius R. Teisėkūra ir teisės socialinis veiksmingumas. *Jurisprudencija*. 2004, 54 (46).
44. Taylor F. W. *Scientific Management*. New York: Harper and Row, 1923, p. 7A.
45. Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą.
46. Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą.
47. Tarybos 1996 m. gruodžio 9 d. reglamentas (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą.
48. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1383/2003 dėl muitinės veiksmų, atliekamų su prekėmis, kurios, kaip įtariama, pagamintos pažeidžiant tam tikras intelektinės nuosavybės teises, ir priemonių, kurių turi būti imamasi prekių atžvilgiu nustčius, kad jos pagamintos pažeidžiant tokią teisę.

49. Tarybos reglamentas dėl tarifų ir statistinės prekių nomenklatūros ir dėl bendrojo muitų tarifo Nr. 2658/87.
50. Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statutas, patvirtintas Lietuvos Respublikos 2000 m. spalio 10 d. įstatymu Nr. VIII-1986.
51. Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto patvirtinimo ir įgyvendinimo 2000 m. spalio 10 d. įstatymas Nr. VIII-1986 ir jo naujosios redakcijos.
52. The eighth Joint Customs and Fiscalis Training Steering Group (TSG) meeting (Customs & Fiscalis 2013). Brussels, 21/01/2013. TAXUD/CF/mpm Ares(2013) 54 548.
53. The Picard Programme a PICARD 2020 strategy. Item XV on the Agenda. Capacity Building Committee, HC0033E1a. Brussels, January 2012.
54. TRAIN- Feasibility study on a potential EU academic programme for the customs profession/ Final Report DLV-4-1/European Commission Directorate-General Taxation and Customs Union/05.12.2011, p. 30.
55. Urmonas A. Administracinės teisės socialinės sąveikos. *Regnum EST. 1990 m. Kovo 11-osios Nepriklausomybės Aktui – 20*. Vilnius: MRU, 2010.
56. Urmonas A., Milčiuvienė S. Elektros rinkos teisinis reguliavimas. *Jurisprudencija*. 2003, 42 (34).
57. Vaišvila A. *Teisės teorija*. Vilnius: Justitia, 2000.
58. Vansevičius S. *Valstybės ir teisės teorija: mokomoji priemonė*. Vilnius: Justitia, 2000.
59. Widdowson D. The Changing Role of Customs: Evolution or Revolution. *World Customs Journal*. March 2007, 1 (1).
60. Wulf De Luc. Human Resources and Organizational Issues in Customs. *Customs Modernization Handbook* (edited by Luc de Wulf, Jose B. Sokol). Washington: The World Bank, 2005, (I).
61. Wulf De Luc. Strategy for Customs Modernization. *Customs Modernization Handbook* (edited by Luk de Wulf, Jose B. Sokol). Washington: The World Bank, 2005.

III.

MUITINĖS FORMALUMAI TARPTAUTINĖJE PREKYBOJE

➤ TIKSLAI:

- Suteikti teorines ir praktines žinias apie muitinėje atliekamus muitinės formalumus, jų derinimą, valdymą ir pritaikymą Europos Sąjungos (ES) ir tarptautiniame kontekste.
- Analizuoti naujus teisinius, administracinius bei technologinius pokyčius, diegiamus muitinių veikloje, ir jų įtaką muitinės formalumams.
- Suteikti teorinių ir praktinių žinių apie privalomąją tarifinę informaciją (PTI).
- Pateikti Europos privalomosios tarifinės informacijos (EPTI) duomenų bazės analizę, jos pranašumus ir trūkumus.
- Išnagrinėti esamas prekių klasifikavimo problemas.

➤ SKYRIAUS TURINYS

1. Muitinės formalumų samprata, raida, vaidmuo bei teisinis reglamentavimas tarptautinėje prekyboje | 109
 2. Muitinės formalumų ir muitinės priežiūros pokyčiai užtikrinant saugą ir saugumą | 131
 3. Muitinės procedūros – teisiškai apibrėžti ir bendrai taikomi muitinės formalumai prekėms | 137
 4. Su prekėmis susijusių muitinės formalumų atlikimo etapai | 143
 5. ES ir Rusijos, Baltarusijos, Kazachstano muitų sąjungoje atliekamų muitinės formalumų lyginamoji analizė | 154
 6. Muitinės procedūrų derinimas ir supaprastinimas | 168
 7. Privalomoji tarifinė informacija (PTI), jos pranašumai | 186
 - 7.1. PTI sistema. Europos PTI duomenų bazės analizė | 189
 - 7.2. Prekių klasifikavimo problemų analizė | 200
 8. Skyriaus apibendrinimas ir pagrindinės išvados bei teiginiai | 204
- Literatūra | 207
-

Studijos aktualumą lemia dabartiniu metu ES ir naujai besikuriančios Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjungos muitinių veikloje vykstantys teisiniai, administraciniai bei technologiniai aplinkos pokyčiai. Globalios ekonomikos sąlygomis kiekvienos šalies socialinei ekonominei plėtrai didelę įtaką daro muitinės veikla. Studijoje nagrinėjami muitinės veiklos pokyčiai, orientuoti į tai, kaip sudaryti kuo palankesnes sąlygas teisėtam tarptautiniam verslui, užtikrinant saugumą ir ginant ekonominius šalių interesus. Visa tai atsispindi muitinės formalumuose, kurie turi būti atliekami kuo greičiau, netrikdant prekių srautų judėjimo, bet ir nemažinant muitinės priežiūros efektyvumo.

1. Muitinės formalumų samprata, raida, vaidmuo bei teisinis reglamentavimas tarptautinėje prekyboje

Tarptautinis prekybos liberalizavimas, verslo sąlygų gerinimas yra vienas iš svarbiausių ir sudėtingiausių iššūkių nacionalinėms valstybėms, ir čia lemiamas vaidmuo tenka muitinei, kaip pagrindinei valstybės tarnybai, atsakingai už tarptautinių prekybos srautų valdymą kroviniams kertant valstybių sienas. Muitinės formalumai yra neatsiejama tarptautinėje prekyboje vykstančių procesų dalis, nuo kurios priklauso mainų prekėmis greitis, teisingos apskaitos bei statistikos vedimas ir tam tikra apimtimi muitų bei kitų mokesčių surinkimas. Tinkamas muitinės formalumų reglamentavimas, jų supaprastinimas palengvina verslo sąlygas, didina įmonių tarptautinėje rinkoje konkurencingumą. Tai viena iš svarbiausių užduočių, kurią sprendžia Pasaulio muitinių organizacija (PMO), siekdama palengvinti tarptautinės prekybos aplinką, kartu išlaikant būtiną valstybės kontrolės ir reguliavimo lygį.

Muitinės formalumai, kaip apibrėžiama „Tarptautiniame muitinės terminų žodyne“, yra visuma operacijų, kurias turi atlikti suinteresuotas asmuo ir muitinė, būtinų užtikrinti, kad būtų laikomasi įstatymų ir kitų teisės aktų nuostatų, už kurių įgyvendinimą taikant teisėsaugos priemonės atsakinga muitinė¹¹⁶.

Muitinės formalumams priskiriamos operacijos, susijusios su keleivių, vykstančių per valstybių sienas, ir jų bagažo kontrole, krovinių ir juos gabe-

¹¹⁶ Glossary of International Customs Terms/Customs Technique. Brussels, 1990 [žiūrėta 2013-09-03]. <<https://www.google.lt/#q=Glossary+of+International+Customs+Terms/Customs+Technique,+Brussels,+1990.&spell=1>>.

nančių transporto priemonių muitiniu tikrinimu ir įforminimu. Atliekamų muitinės formalumų pobūdis ir apimtis skiriasi – tai priklauso nuo to, kokia transporto rūšimi gabenami kroviniai, ar įmonei taikomi, ar ne procedūriniai supaprastinamai, taip pat jie skiriasi atliekant tranzito, importo ar eksporto procedūras.

Globalizacija ir standartizacija yra neatsiejami šių dienų procesai. Vykdyti tarptautinę prekybą tampa vis paprasčiau – verslas daugumoje pasaulio šalių susiduria su vienoda praktika ir sudarant prekybinius sandorius, ir atliekant muitinės formalumus. Muitų teisėje skirtingose valstybėse ar valstybių sąjungose naudojama skirtinga terminologija labai apsunkina tarptautinį verslą ir valstybinių institucijų darbą. Siekiant suvienodinti, suderinti muitinėje naudojamą terminologiją ir taikomas procedūras, PMO iniciatyva buvo parengta Tarptautinė muitinės procedūrų supaprastinimo ir suderinimo konvencija (toliau – Kioto konvencija)¹¹⁷. Pagal Kioto konvenciją muitinės formalumai – visos operacijos, kurias laikydamiesi muitų teisės aktų privalo atlikti suinteresuoti asmenys ir muitinė.

Muitinės formalumai Bendrijos muitinės kodekse¹¹⁸ (BMK) apibrėžti kaip visos operacijos, kurias atitinkami asmenys ir muitinės turi atlikti, kad būtų laikomasi muitų teisės aktų. Ši sąvoka atitinka Kioto konvencijoje pateiktą muitinės formalumų sąvoką, nors išsamiau nėra detalizuojama. Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjungos muitinės kodekse¹¹⁹ (MS MK) vietoje muitinės formalumų vartojama sąvoka „muitinės operacijos“, savo esme tapati muitinės formalumų sąvokai „muitinės operacijos“ (veiksmai, kuriuos atlieka asmenys ir muitinė, laikydamiesi MS muitų teisės aktų).

Asmenys, minimi muitinės formalumų apibrėžime, – tai beveik visi tarptautinės logistinės grandinės ir jos grandžių dalyviai¹²⁰, tai ir materialijų objektų siuntėjai bei gavėjai, tarpininkai bei institucijos, dalyvaujančios tarptautinėje logistinėje grandinėje, pavyzdžiui, prekių gamintojai, valstybinė maisto ir veterinarijos tarnyba, vežėjai, ekspeditoriai ir t. t.

¹¹⁷ Tarptautinė muitinės procedūrų supaprastinimo ir suderinimo konvencija (Kioto konvencija, 1973). *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 126-5736; 2004, Nr. 77-2664.

¹¹⁸ Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis BMK (1992 OL L 302).

¹¹⁹ Таможенный кодекс Таможенного союза (ТК ТС) (приложение к Договору о Таможенном кодексе таможенного союза, принятому Решением Межгосударственного Совета Евразийского экономического сообщества от 27 ноября 2009 г. N 17).

¹²⁰ Tarptautinės logistinės grandinės ir jų grandys, grandžių ir grandinių elementai – objektai ir dalyviai, išsamiai nagrinėjami penktajame studijos skyriuje.

Logistinės grandinės dalyvių atliekamos operacijos yra visi susiję veiksmai, kuriais įgyvendinamos ES ir nacionalinių muitų teisės aktų nuostatos. Tai gali būti žaliojo ar raudonojo kanalo pasirinkimas oro uoste, prekių klasifikavimas pagal kombinuotąją nomenklatūrą, muitinės vertės nustatymas, prekių deklaravimas ir pateikimas muitinei, atitinkamų leidimų išdavimas tam tikrose institucijose, muitinės sandėlio veiklos ataskaitos pateikimas ir daugybė kitų atvejų.

Muitinės formalumai materialiesiems objektams dažniausiai pradedami nuo to momento, kai jie įvežami į ES muitų teritoriją, kai pareiškiamas noras juos išvežti iš ES muitų teritorijos ir kai kuriais kitais BMK numatytais atvejais. Muitinės formalumai gali būti atliekami įvairiausiose vietose – muitinės postuose (pasienio ir vidiniuose), prekių saugojimo vietose (terminaluose, muitinės sandėliuose), netgi ūkio subjekto patalpose (pakraunant ar iškraunant atgabentas prekes ar atliekant įmonei muitinės auditą) ir kt. Muitinės formalumai gali būti skirstomi į bendrus visos ES mastu ir nacionalinius. Nacionaliniai muitinės formalumai gali skirtis ES šalyse narėse (pvz., muitinės formalumai, kurie atliekami steigiant muitinės sandėlius, gali būti skirtingi Lietuvoje, Lenkijoje ar kitoje šalyje narėje). Dalis muitinės formalumų yra privalomi visoje ES muitų teritorijoje, jie taikomi bendrai ir yra reglamentuoti ES muitinės kodeksu bei kitais tarptautiniais teisės aktais. ES muitų teisė suteikia šalims narėms galimybę muitų teisės ir kai kurių kitų sričių teisėkūrą reguliuoti atsižvelgiant į šalies narės ekonominius, politinius, socialinius ir kitus interesus. Todėl labai svarbu aiškiai suprasti ir apibrėžti visoje ES taikomus bendrus muitinės formalumus ir nacionalinius muitinės formalumus, nes, vykstant tarptautinei prekybai ir gabenant krovinius tarptautiniais maršrutais, nesusipažinus su muitinės priežiūros ypatumais bei muitinės formalumų atlikimo tvarka, išvežant / įvežant ar tranzitu gabenant krovinius labai padidėja rizika, galimybė ilgai užtrukti atliekant muitinės formalumus, sulaukti sankcijų arba prarasti krovinius.

Muitinės formalumai iš esmės siejami su prekių įvežimu ar išvežimu į / iš ES muitų teritoriją, tačiau tam tikri muitinės formalumai yra susiję ir su vidaus prekyba tarp ES šalių narių. Tai, pavyzdžiui, muitinės formalumai, atliekami statistikos tikslais, surenkant prekybos, vykstančios tarp ES šalių narių, duomenis, pildant intrastato ataskaitas ir jas teikiant muitinėms¹²¹.

Prieš Lietuvai įstojant į ES, muitinės formalumai buvo atliekami su įvežamomis į Lietuvos Respublikos (LR) muitų teritoriją arba išvežamomis iš LR muitų teritorijos prekėmis. Lietuvos Respublikos muitų teritorija suta-

¹²¹ Intrastatas – prekybos duomenų tarp ES šalių narių surinkimo sistema.

po su Lietuvos Respublikos teritorija. Sąvoka „Lietuvos Respublikos muitų teritorija“ buvo apibrėžta Lietuvos Respublikos muitinės kodekse¹²². Lietuvai įstojus į ES įvyko muitinės formalumų taikymo geografinai pokyčiai, nes, sukūrus bendrą ES rinką, valstybėse narėse buvo panaikinti visi tarpusavio pasienio muitinės formalumai, o muitinės formalumai atliekami tik įvežant, išvežant ar tranzitu per ES muitų teritoriją¹²³ gabenant prekes. ES šalių narių muitinės tapo atsakingos už ekonominę išorės sienos apsaugą, susijusią su tarptautiniu prekių gabenimu, ir taip virto vienintele užkarda tarp neteisėtos ir pavojingos tarptautinės prekybos ir judėjimo laisvės bendrojoje rinkoje. Sukūrus bendrą rinką ir įforminus prekes muitinėje vienoje valstybėje narėje, žala gali būti jaučiama visoje ES, todėl pasienio muitinės kontrolės trūkumai yra labai pavojingi, ypač jeigu kontrolė susijusi su aplinkosaugos ar žmonių sveikatos klausimais. Taigi šiuolaikinės ES valstybių narių muitinės turi gebėti veiksmingai prižiūrėti, kaip prekės juda per išorines ES sienas, užtikrindamos ir plačiosios visuomenės, ir užsienio prekybą vykdančių verslo subjektų interesų apsaugą. Visa tai lėmė muitinės formalumų pokyčius, nes tam tikrus muitinės formalumus, susijusius su saugos bei saugumo užtikrinimu, būtina atlikti dar prieš įvežant / išvežant prekes į / iš ES muitų teritoriją.

ES atliekamus muitinės formalumus apibrėžia trijų lygių teisės aktai:

- tarptautiniai susitarimai (konvencijos);
- ES teisės aktai;
- nacionaliniai teisės aktai (įstatymai, Vyriausybės nutarimai, ministrų, kitų žinybų vadovų įsakymai).

Tarptautinė konvencija – universali sutartis, prie kurios gali prisijungti neribotas asmenų skaičius. Nemažai tarptautinių konvencijų yra priimta Jungtinių Tautų Organizacijos (JTO), PMO iniciatyva. Svarbiausios iš jų, susijusios su pasaulio muitinių veiklos derinimu, tarptautinės prekybos sąlygų gerinimu, yra šios:

- Tarptautinė muitinės procedūrų supaprastinimo ir suderinimo konvencija (Kioto konvencija);

¹²² Lietuvos Respublikos muitų teritorija – Lietuvos Respublikos teritorija, kurią riboja Lietuvos Respublikos muitų siena, išskyrus atvejus, kai Lietuvos Respublikos tarptautinės sutartys numato ką kita (LR muitinės kodekso 2 str.) *Valstybės žinios*.1996, Nr. 52-1239.

¹²³ Muitų teritorija paprastai laikoma valstybės (arba valstybių bendrijos) teritorija, kurioje galioja atitinkamos valstybės (arba valstybių grupės) muitų teisės aktai. Europos Bendrijos muitų teritoriją sudaro ES valstybių narių teritorijos, įskaitant kai kuriuos Prancūzijos užjūrio departamentus, Portugalijai, Ispanijai ir Jungtinei Karalystei priklausančias salas bei Monaką.

- Tarptautinė suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencija;
- Laikinojo įvežimo konvencija (Stambulo konvencija);
- Muitinės konvencija dėl tarptautinio krovinių gabenimo su TIR knygelėmis (1975 m. TIR konvencija);
- Konvencija dėl bendrosios tranzito procedūros.

Prie šių konvencijų yra prisijungusios ar siekia prisijungti ir Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjungos šalys narės. Pavyzdžiui, Rusija prie Kioto konvencijos prisijungė 2010 m. lapkričio 3 d. (Rusijos Federacijos įstatymas Nr. 279-F3), tai buvo būtinas etapas prieš įstojant į PPO. Kitos valstybės MS šalys narės taip pat prisijungė prie Kioto konvencijos: Kazachstanas – 2009 m., Baltarusija – 2011 m.

ES atliekamus muitinės formalumus prekių importo į ES muitų teritoriją iš trečiųjų šalių, eksporto iš jos į trečiąsias šalis ir prekių tranzito per ES muitų teritoriją atvejais nustato 1992 m. spalio 12 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis BMK su naujausiais pakeitimais, padarytais Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1791/2006, bei 1993 m. liepos 2 d. Komisijos reglamentas (EEB) Nr. 2454/93, išdėstantis Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2454/92, nustatančio BMK, įgyvendinimo nuostatas (BMK ĮN), su naujausiais pakeitimais, padarytais 2013 m. birželio 10 d. Komisijos reglamentu (ES) Nr. 530/2013. BMK kartu su jo įgyvendinimo nuostatomis taikomas prekybai tarp ES ir trečiųjų šalių nepažeidžiant specialiųjų kitų sričių taisyklių. Lentelėje pateikta pagrindinių ES teisės aktų, reglamentuojančių muitinės formalumus, kaita (žr. 5 lentelę).

5 lentelė. Pagrindiniai ES teisės aktai, reglamentuojantys muitinės formalumus

Priėmimo data	Taikymo pradžia	Teisės aktas	Komentaras
Iki 1992 m.			Daugybė ES muitų teisė ir muitinės formalumus reglamentuojančių teisės aktų
1992-10-12	1994-01-01	Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis BMK	Tikslas – konsoliduoti visus ES muitų teisės aktus viename dokumente, palengvinant ir supaprastinant naudojimąsi jais. Šis kodeksas paremtas principu, kad muitinės procedūroms įforminti naudojama rašytinė deklaracija

1993 -07-02	1994-01-01	Komisijos reglamentas (EEB) Nr. 2454/93, išdėstantis Tarybos reglamento Nr. 2913/92, nustatančio BMK, įgyvendinimo nuostatas	Išsamiai reglamentuoja BMK taikymo tvarką. Pateikiami muitinės formalumų aprašymai, kodų lentelės, prekių sąrašai. Nustatytos muitinės formalumams atlikti naudojamų blankų formos, jų spausdinimo aprašymai, pildymo taisyklės ir kita informacija
2008-04-23	Numatyta taikymo pradžia 2013-06-24	Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 450/2008, nustatantis Bendrijos modernizuotą muitinės kodeksą (MMK)	Siekama pritaikyti muitų teisę ir muitinės formalumų atlikimą elektroninėje (nepopierinėje) aplinkoje
2013-10-09	2016 -05-01	Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 952/2013, nustatantis Sąjungos muitinės kodeksą	Sąjungos muitinės kodeksas pakeitė Modernizuotą muitinės kodeksą, šiam neįsigaliojus. Iki jam įsigaliojant turės būti priimti jam taikyti reikalingi Europos Komisijos deleguotieji bei įgyvendinimo aktai ir atlikti kiti parengiamieji darbai (valstybių narių nacionalinių teisės aktų suderinimas, informacinių sistemų adaptavimas, muitinės pareigūnų ir verslininkų mokymai ir kt.).

Kaip matyti 5 lentelėje, daugiau nei prieš du dešimtmečius – 1992 m. buvo priimtas BMK, kuriuo konsoliduota daugybė tuo metu galiojusių ES muitų teisės aktų. Tai buvo svarbus verslo ir muitinės darbo palengvinimas, tačiau ilgainiui BMK pradėjo nebeatitikti sparčiai technologiškai tobulėjančios aplinkos, nes buvo paremtas popierinių dokumentų naudojimu. Todėl nuspręsta jį atitinkamai atnaujinti. 2005 m. Komisija pateikė siūlymą BMK keisti į MMK. MMK siekis buvo pritaikyti muitų teisę prie elektroninės aplinkos ir kartu supaprastinti bei aiškiau išdėstyti muitų teisės nuostatas. 2008 m. balandžio 23 d. buvo priimtas Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 450/2008, nustatantis MMK. Būtinybę priimti MMK nulėmė tai, jog BMK buvo pagrįstas atskirai valstybių narių taikomų muitinės procedūrų integravimu, be to, šis kodeksas buvo keletą kartų iš esmės keičiamas siekiant išspręsti tarptautiniu mastu iškilusias problemas, tokias kaip saugos ir saugumo užtikrinimas, sąžiningo

verslo palengvinimas, įvertinti galimybę racionalizuoti muitinės procedūras pereinant prie elektroninio muitinės deklaracijų pateikimo ir apdorojimo. MMK pirmą kartą buvo apibrėžta muitinės misija, kuri apima ne tik Bendrijos ir jos finansinių interesų apsaugą, bet ir Bendrijos bei jos gyventojų ir aplinkos saugumo užtikrinimą, glaudžiai bendradarbiaujant su kitomis institucijomis, teisėto verslo rėmimą ir deramos pusiausvyros tarp muitinio tikrinimo ir teisėtos prekybos palengvinimo išlaikymą.

Tikėtasi, kad MMK įsigalios vėliausiai 2013 m. birželio 24 d. – iki šio termino planuota parengti įgyvendinimo nuostatas. Tačiau Komisija nusprendė jį pakeisti, nes, prasidėjus ekonominei krizei, nuostatoms įgyvendinti būtinos naujos muitinės informacinės sistemos ES valstybėse buvo įdiegtos tik iš dalies. Be to, buvo būtina suderinti MMK nuostatas su kitų teisės aktų pakeitimais, padarytais po 2008 m., ir ištaisyti pastebėtas klaidas. Dėl to MMK buvo pakeistas Sąjungos muitinės kodeksu¹²⁴, kuris bus pradėtas taikyti 2016 m. gegužės 1 d. Įgaliojimai ir 52 straipsnis (rinkliavos) taikomi nuo paskelbimo datos, kitos nuostatos – praėjus 18 mėn. nuo paskelbimo. Iki to laiko turi būti priimti jo įgyvendinimą nustatantys teisės aktai.

BMK ir jo įgyvendinimo nuostatos reglamentuoja ne tik muitinės formalumus, susijusius su tarifinių priemonių taikymu, bet ir formalumus įgyvendinant prekybos politikos reguliavimo priemones. BMK ĮN prekybos politikos reguliavimo priemonės apibrėžiamos kaip „netarifinės priemonės, nustatytos Bendrijos teisės aktų nuostatų, reglamentuojančių prekių importo ir eksporto tvarką, ir sudarančios bendrosios prekybos politikos dalį, pavyzdžiui, priešžiūros ir apsaugos priemonės, kiekybiniai apribojimai ar ribos ir importo ar eksporto draudimai“. Šių priemonių taikymo svarba atskleista ir naujajame Sąjungos muitinės kodekso 3 straipsnyje apibrėžiat muitinės misiją:

- apsaugoti Sąjungos ir jos valstybių narių finansinius interesus;
- apsaugoti Sąjungą nuo nesąžiningos ir neteisėtos prekybos, kartu remiant teisėtą verslo veiklą;
- ***užtikrinti Sąjungos ir jos gyventojų saugumą bei saugą, taip pat aplinkos apsaugą***, prireikus glaudžiai bendradarbiauti su kitomis valdžios institucijomis;
- išlaikyti deramą muitinio tikrinimo ir teisėtos prekybos palengvinimo pusiausvyrą.

¹²⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. spalio 9 d. reglamentas Nr. 952/2013 [2013] OL L 269, nustatantis Sąjungos muitinės kodeksą.

Netarifinės užsienio prekybos reguliavimo priemonės apima apie 55 įvairiausias prekių grupes (maisto produktus, augalus, tekstilę, pavoingas medžiagas, atliekas, dvejopos paskirties prekes, žemės ūkio ir kitas prekes) ir apie 40 ES Tarybos direktyvų, kurių nuostatos perkeltos į nacionalinę teisę (žr. 6 lentelę).

6 lentelė. Teisės aktai, reglamentuojantys netarifines užsienio prekybos reguliavimo priemones, ir už jų vykdymą atsakingos Lietuvos institucijos

ES teisės aktai (tarptautinės konvencijos)	LR teisės aktai	Taikoma priemonė	Kompeten-tinga institucija
Ne maisto produktų saugos kontrolė 2008 m. liepos 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 765/2008, nustatantis su gaminių prekyba susijusius akreditavimo ir rinkos priežiūros reikalavimus	Ūkio ministro 2004 m. balandžio 30 d. įsakymas Nr. 4-154 „Dėl „jautrių“ ne maisto prekių sąrašo patvirtinimo (Žin., 2004, Nr. 75-2603; 2008, Nr. 130-5001; 2009 Nr., 79-3309)	Sustabdomas produktų išleidimas į laisvą apyvartą, jeigu: įtariama, jog produktai kelia pavojų sveikatai ar aplinkai; jeigu su jais nepateikti atitikties dokumentai; gaminiai netinkamai paženklinėti. Informuojama Valstybinė ne maisto produktų inspekcija (VNMPI)	VNMPI
Maisto produktų saugos kontrolė 1997 m. gruodžio 18 d. Tarybos direktyva 97/78/EB, nustatanti produktų, įvežamų iš trečiųjų šalių į Bendriją, veterinarinių tikrinimų organizavimo principus, su naujaisiais pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos direktyva Nr. 2006/104/EB	Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos (VMVT) direktoriaus 2004 m. gegužės 21 d. įsakymas Nr. B1-520 (dėl gyvūninių produktų; Žin., 2004, Nr. 85-3096); VMVT direktoriaus 2008 m. rugpjūčio 24 d. įsakymas Nr. B1-478 (dėl importuojamo negyvūninio maisto; Žin., 2008, Nr., 113-4324)	Importuojant prekes (gabenat tranzitu) pasienio muitinės poste turi būti pateiktas veterinarijos sertifikatas su atitinkamomis VMVT žymomis	VMVT

<p>Augalų apsaugos (fitosanitarinė) kontrolė 1951 m. gruodžio 6 d. Tarptautinė augalų apsaugos konvencija (Žin., 1999, Nr. 107). 2000 m. gegužės 8 d. Tarybos direktyva 2000/29/EB dėl apsaugos priemonių nuo augalams ir augaliniams produktams kenksmingų organizmų įvežimo į Bendriją ir išplitimo joje su naujausiais pakeitimais, padarytais 2009 m. vasario 10 d. Komisijos direktyva 2009/118/EB</p>	<p>Žemės ūkio ministro ir finansų ministro 2005 m. kovo 25 d. įsakymas Nr. 3D-171/1K-080 (dėl auginių produktų fitosanitarinio tikrinimo, Žin. 2005, Nr. 44-1433)</p>	<p>Importuojant prekes (gabenat tranzitu) pasienio muitinės poste turi būti pateiktas eksportuojančios šalies fitosanitarinis sertifikatas</p>	<p>Valstybinė augalų apsaugos inspekcija</p>
<p>Dėl žuvininkystės produktų 2008 m. rugsėjo 29 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1005/2008, nustatantis Bendrijos sistemą, kuria siekiama užkirsti kelią neteisėtai, nedeklaruojamai ir nereglamentuojamai žvejybai, atgrasyti nuo jos ir ją panaikinti, iš dalies keičiantis reglamentus (EEB) Nr. 2847/93, (EB) Nr. 1936/2001 ir (EB) Nr. 601/2004 bei panaikinantį reglamentus (EB) Nr. 1093/94 ir (EB) Nr. 1447/1999, su naujausiais pakeitimais, padarytais Komisijos reglamentu (EB) 86/2010; 2009 m. spalio 22 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1010/2009, kuriuo nustatomos išsamios Reglamento (EB) Nr. 1005/2008, nustatančio Bendrijos sistemą, kuria siekiama užkirsti kelią neteisėtai, nedeklaruojamai ir nereglamentuojamai žvejybai, atgrasyti nuo jos ir ją panaikinti, įgyvendinimo taisyklės; 2001 m. gegužės 22 d. Tarybos reglamentas (EB), nustatantis <i>Dissostichus spp.</i> sugavimo dokumentavimo tvarką, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2006 m. birželio 27 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1368/2006;</p>		<p>Reglamento (EB) Nr. 1005/2008 2 straipsnio 8 punkte išvardytų žuvininkystės produktų importas ir eksportas leidžiamas tik pateikus sugautų žuvų kiekio sertifikatą</p> <p>Reglamento Nr. 1036/2001 2 str. išvardytų produktų importas ir eksportas leidžiamas tik pateikus sugautų žuvų kiekio sertifikatą</p>	<p>Žuvininkystės departamentas prie Žemės ūkio ministerijos</p>

2003 m. balandžio 8 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1984/2003, nustatantis prekybos melsvaisiais tunais, durklažuvėmis ir didžiaaisiais tunais Bendrijoje, statistikos sistemą		Reglamento 1984/2003 prieduose išvardytų produktų importas ir eksportas leidžiamas tik pateikus atitinkamą statistinių dokumentą	
Dėl žemės ūkio produktų 2008 m. balandžio 23 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 376/2008, nustatantis bendrąsias išsamias taisykles dėl importo ir eksporto licencijų bei išankstinio nustatymo sertifikataų sistemos taikymo žemės ūkio produktams, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2008 m. birželio 9 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 514/2008;		Importuojant ir eksportuojant reglamentu 376/2008 I straipsnyje išvardytuose reglamentuose nurodytus produktus pateikiama importo (eksporto) licencija	Nacionalinė mokėjimų agentūra
2009 m. liepos 7 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 612/2009, nustatantis bendrąsias išsamias eksporto grąžinamųjų išmokų sistemos taikymo žemės ūkio produktams taisykles		Eksportuojant produktus, už kuriuos mokamos eksporto grąžinamosios išmokos, pateikiama eksporto licencija	
Dėl laukinės faunos ir floros Nykstančių laukinės faunos ir floros rūšių tarptautinės prekybos konvencija (CITES) (Žin., 2001, Nr. 50-1739) 1996 m. gruodžio 9 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių apsaugos kontroliuojant jų prekybą su naujausiais pakeitimais, padarytais Parlamentu ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 398/2009); 2006 m. gegužės 4 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 865/2006, nustatantis išsamias Tarybos reglamento (EB) Nr. 338/97 dėl laukinės faunos ir floros rūšių	2002 m. gruodžio 21 d. aplinkos ministro, Muitinės departamento generalinio direktoriaus ir VMVT direktoriaus įsakymas Nr. 658/831/743 „Dėl prekybos laukiniais gyvūnais taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2002, Nr. 125-5690; 2004, Nr. 85-3097; 2007, Nr. 29-1068; 2009, Nr. 71-2911)	Saugomų laukinės faunos rūšių importas ir eksportas leidžiamas tik pateikus atitinkamus leidimus	Aplinkos ministerija

apsaugos kontroliuojant jų prekybą įgyvendinimo taisykles, su naujausiais pakeitimais, padarytais Komisijos reglamentu (EB) Nr. 100/2008)			
Dėl kačių ir šunų kailių 2007 m. gruodžio 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1523/2007, draudžiantis pateikti Bendrijos rinkai ir importuoti į ją bei eksportuoti iš jos kačių ir šunų kailius bei gaminius, kurių sudėtyje yra tokių kailių		Draudžiama importuoti į Bendriją bei eksportuoti iš jos kačių ir šunų kailius bei gaminius, kurių sudėtyje yra tokių kailių	
Dėl medienos produktų importo licencijavimo 2005 m. gruodžio 20 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2173/2005 dėl FLEGT licencijavimo schemos medienai importuoti į Europos Bendriją sukūrimo; 2008 m. spalio 17 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1024/2008, kuriuo nustatomos išsamios priemonės Tarybos reglamentui (EB) Nr. 2173/2005 dėl FLEGT licencijavimo schemos medienai importuoti į Europos Bendriją sukūrimo	Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2009 m. balandžio 23 d. įsakymas Nr. 1B-233 „Dėl FLEGT licencijavimo schemos medienai importuoti į Europos Bendriją įgyvendinimo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2009, Nr. 47-1894)	Išleidžiant į laisvą apyvartą iš šalių partnerių importuojamus medienos produktus turi būti pateikta FLEGT licencija	Muitinės departamentas
Dėl pavojingų cheminių medžiagų 2008 m. birželio 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 689/2008 dėl pavojingų cheminių medžiagų eksporto ir importo; 2004 m. balandžio 29 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 850/2004 dėl patvariųjų organinių teršalų, iš dalies keičiantis Direktyvą 79/117/EEB; 2008 m. spalio 22 d. Europos Parlamento ir Tarybos	Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2005 m. kovo 3 d. nutarimas Nr. 239 (dėl Reglamento (EB) Nr. 850/2004 įgyvendinimo; Žin. 2005, Nr. 32-1039; 2005, Nr. 142-5117)	Reglamento 689/2008 prieduose išvardytų cheminių medžiagų eksportas leidžiamas tik esant eksporto pranešimui arba taikant IPS procedūrą Draudžiamas Reglamento Nr. 850/2004 priede išvardytų medžiagų importas į Bendriją Draudžiamas metalinio gyvsidabrio,	Aplinkos apsaugos agentūra

reglamentas (EB) Nr. 1102/2008 dėl metalinio gyvsidabrio ir tam tikrų gyvsidabrio junginių ir mišinių eksporto uždraudimo bei metalinio gyvsidabrio saugaus naudojimo		jo mišinių ir lydinų eksportas iš Bendrijos	
Dėl ozono sluoksnį ardantių medžiagų 1958 m. Vienos konvencija dėl ozono sluoksnio apsaugos ir 1987 m. Monrealio protokolas dėl ozono sluoksnį ardantių medžiagų (Žin., 1994, Nr. 99-1958); 2009 m. rugsėjo 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1005/2009 dėl ozono sluoksnį ardantių medžiagų (OAM)		Išleidimas į laisvą apyvartą ir eksportas leidžiamas tik pateikus Europos Komisijos išduotą licenciją	Aplinkos ministerija
Dėl cheminių medžiagų importo kontrolės 2006 m. gruodžio 18 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1907/2006 dėl cheminių medžiagų registracijos, įvertinimo, autorizacijos ir apribojimų (REACH), įsteigiantis Europos cheminių medžiagų agentūrą, iš dalies keičiantis Direktyvą 1999/45/EB bei panaikinantį Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 793/93, Komisijos reglamentą (EB) Nr. 1488/94, Tarybos direktyvą 76/769/EEB ir Komisijos direktyvas 91/155/EEB, 93/67/EEB, 93/105/EB bei 2000/21/EB; 2008 m. gruodžio 16 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1272/2008 dėl cheminių medžiagų ir mišinių klasifikavimo, ženklinimo ir pakavimo, iš dalies keičiantis ir panaikinantį direktyvas 67/548/EEB bei 1999/45/EB ir iš dalies keičiantis Reglamentą Nr. 1907/2006		Cheminių medžiagų – atskirų ar esančių preparatų ar gaminių sudėtyje – importas leidžiamas, jeigu jos registruotos Cheminių medžiagų agentūroje Cheminės medžiagos ir mišiniai negali būti importuojami, jeigu jie nėra suklasifikuoti, paženklinėti, supakuoti	

<p>Dėl šiltnamio efektą sukeliančių dujų 2006 m. gegužės 17 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl tam tikrų šiltnamio efektą sukeliančių dujų su naujausiais pakeitimais, padarytais Parlamento ir Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1137/2008</p>		<p>Draudžiama importuoti II reglamento priede išvardytus produktus</p>	
<p>Dėl atliekų gabenimo 1998 m. gruodžio 2 d. Bazelio konvencija dėl pavojingų atliekų tarpvalstybinių pervežimų bei jų tvarkymo kontrolės (Žin., 1999, Nr. 13-314); 2006 m. birželio 14 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1013/2006 dėl atliekų vežimo su naujausiais pakeitimais, padarytais Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2009/31/EB</p>	<p>2004 m. balandžio 27 d. aplinkos ministro įsakymas Nr. D1-207„Dėl atliekų vežimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 65-2310; 2006, Nr. 141-5438; 2007, Nr. 76-3036)</p>	<p>Gabenant atliekas iš trečiųjų šalių (į trečiąsias šalis) muitinei pateikiamas Atliekų vežimo judėjimo dokumentas (Reglamento 1013/2006 IB priedas) arba Atliekų vežimą lydinti informacija (VII priedas)</p>	<p>Aplinkos apsaugos inspekcija</p>
<p>Dėl tam tikrų plieno gaminių 2008 m. gruodžio 8 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1340/2008 dėl Europos Bendrijos ir Kazachstano Respublikos prekybos tam tikrais plieno gaminiais; 2007 m. spalio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1342/2007 dėl tam tikrų apribojimų, taikomų tam tikrų plieno gaminių importui iš Rusijos Federacijos, administravimo su naujausiais pakeitimais, padarytais Komisijos reglamentu (EB) Nr. 1051/2008; 2002 m. sausio 17 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 76/2002, nustatantis išankstinę tam tikrų geležies ir plieno gaminių, kuriems taikomos EAPB ir</p>		<p>Reglamento I priede išvardyti Kazachstano kilmės gaminiai išleidžiami į laisvą apyvartą pateikus licenciją (nustatytos kiekybinės kvotos) Reglamento I priede išvardyti Rusijos kilmės gaminiai išleidžiami į laisvą apyvartą pateikus licenciją (nustatytos kiekybinės kvotos) Reglamento I priede nurodyti produktai į laisvą apyvartą išleidžiami tik pateikus priežiūros dokumentą</p>	<p>Ūkio ministerija</p>

EB sutartys ir kurie kilę iš tam tikrų trečiųjų šalių, importo Bendrijos priežiūrą, su naujausiais pakeitimais, padarytais Komisijos reglamentu (EB) Nr. 1241/2009			
Dėl tekstilės gaminių importo 1993 m. spalio 12 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 3030/93 dėl tam tikrų tekstilės gaminių importo iš trečiųjų šalių bendrųjų taisyklių (su naujausiais pakeitimais, padarytais 2008 m. gruodžio 22 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 1259/2009; 1994 m. kovo 7 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 517/94 dėl tekstilės gaminių, kuriems netaikomos dvišalės sutartys, protokolai arba kitos konkrečios Bendrijos importo taisyklės, bendrųjų importo iš tam tikrų trečiųjų šalių taisyklių su naujausiais pakeitimais, padarytais Komisijos reglamentu (EB) 1260/2009		Išleidžiant į laisvą apyvartą tam tikrus tekstilės gaminius, importuojamus iš kai kurių šalių, pateikiama importo licencija (kiekybinis apribojimas)	Ūkio ministerija
Dėl tekstilės gaminių laikinojo išvežimo perdirbti 1994 m. gruodžio 8 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 3036/94, nustatantis ekonomines laikinojo išvežimo perdirbti procedūras, taikomas tam tikriems tekstilės ir drabužių gaminiams, reimportuojamiems į Bendriją po apdirbimo arba perdirbimo tam tikrose trečiosiose šalyse, su naujausiais pakeitimais, padarytais Tarybos reglamentu (EB) Nr. 806/2003; 1995 m. gruodžio 20 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 3017/95, numatantis Tarybos reglamento (EB) Nr. 3036/94, nustatančio ekonomines laikinojo išvežimo perdirbti procedūras,		Išforminat tam tikrų tekstilės gaminių laikinojo išvežimo perdirbti procedūrą (į tam tikras trečiąsias šalis) pateikiamas išankstinis leidimas taikyti laikinojo išvežimo perdirbti procedūrą (kiekybinis apribojimas)	Ūkio ministerija

taikomas tam tikriems tekstilės ir drabužių gaminiais, reimportuojamiems į Bendriją po apdirbimo arba perdurbimo tam tikrose trečiojoje šalyje, įgyvendinimo nuostatas			
Dėl kalio chlorido importo 2006 m. gruodžio 11 d. Komisijos reglamentas (EB) 1818/2006 dėl kalio chlorido kiekybinės ribos administravimo sistemos, susijusios su importuojamam Baltarusijos kilmės kalio chloridui taikomomis antidempingo priemonėmis, įgyvendinimo		Nustatytas kiekybinis apribojimas Baltarusijos kilmės kalio chloridui (pateikiama importo licencija)	Ūkio ministerija
Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) 2004 m. vasario 11 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (EB) Nr. 273/2004 dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių); 2004 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 111/2005, nustatantis prekybos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių stebėsenos taisyklės; 2005 m. liepos 27 d. Komisijos reglamentas Nr. 1277/2005, nustatantis Europos Parlamento ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 273/2004 dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakų (prekursorių) ir Tarybos reglamento (EB) Nr. 111/2005, nustatančio prekybos narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) tarp Bendrijos ir trečiųjų šalių stebėsenos taisyklės, įgyvendinimo taisyklės	Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. kovo 9 d. nutarimas Nr. 221 „Dėl veiklos, susijusios su narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) licencijavimo, vietos registravimo, importo ir eksporto leidimų išdavimo ir šios veiklos kontrolės vykdymo taisyklių patvirtinimo“ (Žin., 2006, Nr. 29-985; 2009, Nr. 22-849)	Narkotinių ir psichotropinių medžiagų pirmtakais (prekursoriais) importas (eksportas) leidžiamas tik pateikus importo (eksporto) leidimą bei (importo atveju) Ūkio subjekto deklaraciją dėl į oficialų sąrašą įtrauktų medžiagų įvežimo į Bendrijos muitų teritoriją (Reglamento (EB) Nr. 111/2005 8 straipsnis)	Narkotikų kontrolės departamentas prie Lietuvos Respublikos Vyriausybės

<p>Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų 1961 m. JTO bendroji narkotinių medžiagų konvencija;</p> <p>1971 m. JTO psichotropinių medžiagų konvencija</p>	<p>Sveikatos apsaugos ministro 2001 m. liepos 25 d. įsakymas Nr. 409 „Dėl narkotinių ir psichotropinių vaistų bei vaistinių medžiagų importo ir eksporto kontrolės užtikrinimo“ (Žin., 2005, Nr. 85-3184; 2007, Nr. 74-2957; 2009, Nr. 22-867) ir 2000 m. sausio 6 d. įsakymas Nr. 5 „Dėl narkotinių ir psichotropinių medžiagų sąrašų patvirtinimo“ (Žin., 2000, Nr. 4-113; 2009, Nr. 87-3722)</p>	<p>Narkotinių ir psichotropinių medžiagų importas leidžiamas tik pateikus licenciją</p>	<p>VVKT</p>
<p>Dėl vaistų (vaistinių preparatų) Europos Parlamento ir Tarybos 2001 m. lapkričio 6 d. direktyva 2001/83/EB dėl Bendrijos kodekso, susijusio su žmonių skirtais vaistais, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2009 m. birželio 30 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva 2009/120/EB;</p> <p>2003 m. gegužės 26 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 953/2003, nustatantis siekį išvengti prekybos tam tikrais pagrindiniais vaistais nukreipimo į ES (su naujausiais pakeitimais, padarytais 2005 m. spalio 12 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 1662/2005)</p>	<p>Lietuvos Respublikos farmacijos įstatymas (Žin., 2006, Nr. 78-3056); Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2006 m. lapkričio 30 d. nutarimas Nr. 1191 (dėl farmacinės veiklos licencijavimo taisyklių) (Žin., 2006, Nr. 132-4997; 2009, Nr. 105-4380)</p> <p>VVKT viršininko ir Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2005 m. rugšėjo 28 d. įsakymas Nr. 1A-479/1B-637 („Dėl reglamento (EB) Nr. 953/2003 įgyvendinimo“; Žin., 2005, Nr. 117-4258)</p>	<p>Importuojami vaistai turi būti įregistruoti Lietuvos Respublikos ar Europos Bendrijos vaistinių preparatų registre; importuoti (eksportuoti) vaistus (vaistinius preparatus) leidžiama asmenims, turintiems atitinkamą licenciją</p> <p>Kai yra pagrindas įtarti, jog į Bendriją importuojami skirtingų kainų vaistiniai produktai (Reglamento 1 priedas), muitinė sustabdo tokių produktų išleidimą ir informuoja VVKT</p>	<p>VVKT</p>

Dėl strateginių prekių 2009 m. gegužės d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 428/2009, nustatantis Bendrijos dvejo po naudojimo prekių eksporto, persiuntimo, susijusių tarpininkavimo paslaugų ir tranzito kontrolės režimą	2004 m. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 932 („Dėl Strateginių prekių eksporto, importo ir tarpininkavimo licencijavimo taisyklių“; Žin., 2004, Nr. 115-4305; 2006, Nr. 73-2785; 2009, Nr. 84-3513)	Strateginių prekių importas, eksportas, tranzitas leidžiamas tik pateikus atitinkamą licenciją	Ūkio ministerija
Dėl kilnojamųjų kultūros vertybių 2008 m. gruodžio 18 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 116/2009 dėl kultūros vertybių eksporto	Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. lapkričio 9 d. nutarimas Nr. 1424 („Dėl Kilnojamųjų kultūros vertybių ir antikvarinių daiktų išvežimo iš Lietuvos Respublikos taisyklių“) (Žin., 2004, Nr. 165-6031; 2005, Nr. 106-3920; 2009, Nr. 76-3124)	Išvežant kultūros vertybes į trečiąsias šalis muitinei pateikiamas leidimas	Kultūros paveldo departamentas
Dėl ginklų ir šaudmenų 1991 m. birželio 18 d. Tarybos direktyva Nr. 91/477/EEB dėl ginklų įsigijimo ir laikymo kontrolės su naujausiais pakeitimais, padarytais 2008 m. liepos 28 d. Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2008/51/EB	2003 m. gegužės 27 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas Nr. 665 „Dėl ginklų ir šaudmenų gabenimo“ (Žin., 2003, Nr. 52-2341; 2008, Nr. 124-4731; 2009, Nr. 45-1751)	Eksportuoti, importuoti ir gabenti tranzitu ginklus galima tik pateikus leidimą	Policijos departamentas
Dėl civilinių pirotechnikos priemonių 2007 m. gegužės 23 d. Europos Parlamento ir Tarybos direktyva Nr. 2007/23/EB dėl pirotechnikos gaminių pateikimo rinkai	Lietuvos Respublikos 2002 m. birželio 4 d. Civilinių pirotechnikos priemonių kontrolės įstatymas Nr. IX-2074 (Žin., 2002, Nr. 62-2496; 2004, Nr. 53-1790)	Eksportuoti, importuoti ir gabenti tranzitu pirotechnikos priemonės galima tik pateikus licenciją	Policijos departamentas

Dėl radiacinės saugos	Lietuvos Respublikos radiacinės saugos įstatymas (Žin., 1999, Nr. 11-239; 2004, Nr. 60-2123);	Draudžiama importuoti, eksportuoti ir gabenti tranzitu radioaktyviausias medžiagas be atitinkamo leidimo	Radiacinės saugos centras
Dėl tarptautinės prekybos neapdorotais deimantais 2002 m. gruodžio 20 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 2368/2002, įgyvendinantis Kimberley proceso sertifikavimo schemą dėl tarptautinės prekybos neapdorotais deimantais, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2008 m. gruodžio 12 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 1268/2008	Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 1679 „Dėl tarptautinių sankcijų įgyvendinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 68-2369)	Neapdorotų deimantų importas ir eksportas draudžiamas, jeigu nepateikiami: importo atveju – dalyvio kompetentingos institucijos patvirtintas sertifikatas; eksporto atveju – Bendrijos institucijos išduotas ir patvirtintas sertifikatas	Reglamento 2368/2002 II priede išvardytos institucijos Reglamento 2368/2002 III priede išvardytos institucijos
Dėl tarptautinių sankcijų 2005 m. lapkričio 14 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1859/2005, nustatantis tam tikras ribojančias priemones Uzbekistanui, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2009 m. vasario 23 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 154/2009; 2005 m. sausio 31 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 174/2005, nustatantis su karine veikla susijusios pagalbos teikimo Dramblio Kaulo Krantui apribojimus, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1791/2006; 2004 m. vasario 14 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 131/2004 dėl specialių ribojančių priemonių taikymo Sudanui, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2006 m. lapkričio 20 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1791/2006;	Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2004 m. gruodžio 30 d. nutarimas Nr. 1679 „Dėl tarptautinių sankcijų įgyvendinimo tvarkos aprašo patvirtinimo“ (Žin., 2004, Nr. 68-2369)	Draudžiama eksportuoti į Uzbekistaną tam tikrą įrangą, išskyrus Reglamentu 1859/2005 4 str. išvardytus atvejus (leidžiama pateikus leidimą); Draudžiama eksportuoti į Dramblio Kaulo Krantą Reglamentu 174/2005 I priede išvardytą įrangą Draudžiama eksportuoti į Sudaną tam tikrą įrangą, išskyrus Reglamento 131/2004 4 str. išvardytus atvejus (leidžiama pateikus leidimą);	Užsienio reikalų ministerija

<p>2004 m. sausio 26 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 314/2004 dėl tam tikrų ribojančių priemonių Zimbabvei, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2009 m. sausio 26 d. Komisijos reglamentu (EB) Nr. 77/2009;</p> <p>2003 m. liepos 7 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 1210/2003 dėl tam tikrų konkrečių ekonominių ir finansinių santykių su Iraku apribojimo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 2465/96, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2009 m. kovo 5 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 175/2009;</p> <p>2004 m. vasario 10 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 234/2004 dėl tam tikrų ribojančių priemonių Liberijai, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1030/2003, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2007 m. liepos 23 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 866/2007;</p> <p>2005 m. birželio 13 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 889/2005 dėl tam tikrų ribojančių priemonių Kongo Demokratinėi Respublikai, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 1727/2003, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2008 m. liepos 15 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 666/2008;</p> <p>2008 m. vasario 25 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 194/2008 dėl ribojančių priemonių Birmai (Mianmarui) atnaujinimo ir sustiprinimo, panaikinančio Reglamentą (EB) Nr. 817/2006, su naujausiais pakeitimais, padarytais 2009 m. rugpjūčio 15 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 747/2009 ;</p>		<p>Draudžiama eksportuoti į Zimbabvę tam tikrą įrangą, išskyrus Reglamento 314/2004 4 str. išvardytus atvejus (leidžiama pateikus leidimą);</p> <p>Draudžiama importuoti iš Irako ir eksportuoti į jį Reglamento Nr. 1210/2003 II priede išvardytas kultūros vertybes</p> <p>Draudžiama eksportuoti į Liberiją tam tikrą įrangą, išskyrus Reglamento 234/2003 3 str. išvardytus atvejus (leidžiama pateikus leidimą)</p> <p>Draudžiama eksportuoti į Kongo Demokratinę Respubliką tam tikrą įrangą, išskyrus Reglamento 1727/2003 3 straipsnyje išvardytus atvejus (leidžiama pateikus leidimą)</p> <p>Draudžiama importuoti Birmos kilmės Reglamento Nr. 194/2008 I priede išvardytas prekes bei eksportuoti šio reglamento II ir III prieduose išvardytas prekes, išskyrus 5 straipsnyje išvardytus atvejus (leidžiama pateikus leidimą)</p>	
---	--	--	--

<p>2007 m. kovo 27 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 329/2007 dėl ribojančių priemonių Korėjos Liaudies Demokratinėi Respublikai su naujausiais pakeitimais, padarytais 2009 m. gruodžio 22 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1283/2009;</p> <p>2007 m. balandžio 19 d. Tarybos reglamentas (EB) Nr. 423/2007 dėl ribojančių priemonių Iranui su naujausiais pakeitimais, padarytais 2009 m. gruodžio 15 d. Tarybos reglamentu (EB) Nr. 1228/2009</p>		<p>Draudžiama eksportuoti į Korėjos Liaudies Demokratinę Respubliką Reglamentu 329/2007 I priede išvardytas prekes ir technologijas (leidžiama pateikus leidimą)</p> <p>Draudžiama eksportuoti į Iraną Reglamentu 423/2007 I priede išvardytas prekes ir technologijas (leidžiama pateikus leidimą)</p>	
<p>Dėl intelektinės nuosavybės teisių apsaugos</p> <p>2003 m. liepos 22 d. Tarybos reglamento (EB) Nr. 1383/2003 dėl muitinės veiksmų, atliekamų su prekėmis, kurios, kaip įtariama, pagamintos pažeidžiant tam tikras intelektinės nuosavybės teises, ir priemonių, kurių turi būti imamasi prekių atžvilgiu, nustatčius, kad jos pagamintos pažeidžiant tokias teises (OL 2004 m. specialusis leidimas, 2 skyrius, 13 tomas, p. 469);</p> <p>2004 m. spalio 21 d. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1891/2004, nustatantis Tarybos reglamento (EB) Nr. 1383/2003 dėl muitinės priežiūros priemonių, taikomų prekėms, kurios, kaip įtariama, pagamintos pažeidžiant tam tikras intelektinės nuosavybės teises, ir priemonių, kurių turi būti imamasi prekių atžvilgiu, nustatčius, kad jos pagamintos pažeidžiant tokias teises, įgyvendinimo nuostatas (OL L 328, 2004 10 30, p. 16—49);</p>	<p>Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas (Žin., 2004, Nr. 73-2517).</p> <p>Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2004 m. gegužės 24 d. įsakymu Nr. 1B-549 patvirtintos „Prekių, laikytinų pagamintomis pažeidžiant intelektinės nuosavybės teises, neišleidimo, sulaikymo, saugojimo, apžiūros ir pavyzdžių ėmimo taisyklės“ (Žin., 2004, Nr. 86-3160)</p> <p>Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2008 m. gruodžio 31 d. įsakymu Nr. 1B-853 patvirtintos „Informavimo apie veiksmus su prekėmis,</p>	<p>Sulaikomos prekės, įtariant intelektinės nuosavybės teisių pažeidimą</p>	<p>Muitinės departamentas</p>

2013 m. birželio 12 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas dėl intelektinės nuosavybės teisių apsaugos muitinės veiksmais Nr. 608/2013.	laikytinomis pagramintomis pažeidžiant intelektinės nuosavybės teises, taisyklės“ (Žin., 2009, Nr. 8-291)		
	Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2005 m. balandžio 15 d. įsakymu Nr. 1B-288 patvirtintos „Muitinės neišleistų arba sulaikytų prekių, kurios, kaip įtariama, pagramintos pažeidžiant intelektinės nuosavybės teises, sunaikinimo taisyklės“ (Žin., Nr. 51-1731)		
	Muitinės departamento generalinio direktoriaus 2008 m. birželio 20 d. įsakymu Nr. 1B-427 patvirtintos „Prekių sulaikymo muitinės įstaigose taisyklės“ (Žin., 2008, Nr. 72-2786)		

Šaltinis: parengta autorės remiantis Muitinės departamento prie Finansų ministerijos duomenimis.

Kaip matyti iš 6 lentelėje pateiktų duomenų, galima išskirti šias netarifinio reguliavimo priemonių taikymo grupes:

- draudimai, apribojimai, sankcijos. Pavyzdžiui, JTO nustatytos sankcijos ar / ir apribojimai eksportuoti ar / ir importuoti prekes iš / į tam tikras šalis (Uzbekistaną, Dramblio Kaulo Krantą, Sudaną, Zimbabvę, Iraną, Iraką, Liberiją, Mianmarą, Kongo DR, Šiaurės Korėją ir kt.);
- leidimai, sertifikatai, licencijos. Norint eksportuoti ar importuoti tam tikras prekes (dvejopos paskirties, CITES konvencijos saugomus flo-

ros ir faunos eksponatus ar dirbinius, ginklus ir kt.), atliekant muitinės formalumus, turi būti pateiktas tikrinti papildomas dokumentas (licencija ar leidimas);

- techniniai, specifiniai reikalavimai. Muitinės įstaigos turi įsitikinti, kad importuojamos prekės atitinka nustatytus reikalavimus, pavyzdžiui, kad vaikiški žaislai, drabužiai yra kokybiški ir neturi sveikatai žalojančių komponentų; kad prekės (pvz., elektronika) turi atitinkamas saugumo žymas arba prekėje nėra ozono sluoksnį ardančių medžiagų.

Draudimai, apribojimai, sankcijos gali būti nustatomi pasauliniu lygiu, ES lygiu ir nacionaliniu lygiu. Pasauliniu lygiu tai atlieka Jungtinės Tautos, pavyzdžiui, JTO nustatyti apribojimai ar draudimai (embargas) tam tikroms šalims; reikalavimai dėl legalios žvejybos ir sugautos žuvininkystės produktų eksporto ar importo; taip pat legalaus miškų kirtimo ir medienos produkcijos eksporto / importo kontrolės. ES lygiu, pavyzdžiui, nustatyti reikalavimai dėl importuojamų produktų saugos – produktai privalo turėti saugumą patvirtinančią žymą „CE“. Nacionaliniu lygiu – šiuo metu Lietuva nėra įsivedusi nacionaliniu lygiu prekių importo ribojimų ar draudimų, tačiau tokia teisė palikta, ir kiekviena šalis, saugodama piliečių sveikatą ar moralę, gali įsivesti tam tikrų prekių importo ribojimus (pvz., dėl erotinio ir smurtinio pobūdžio leidinių). Be to, šios priemonės gali būti įvedamos ir laikinai, siekiant suvaldyti tam tikrą stichinę situaciją, pavyzdžiui, paukščių gripą, snukio ir nagų ligą ir panašiai.

Leidimai, sertifikatai, licencijos apima apie 55 sritis, pavyzdžiui: žemės ūkio, augalinės ir gyvulinės kilmės produktus; karinės, dvejopos paskirties ir strateginės prekes; narkotines medžiagas; naftos produktus; chemines medžiagas; atliekas; pavojingas medžiagas ir kt. PPO valstybės narės, siekdamos, kad sanitarinės ir fitosanitarinės priemonės būtų suderintos platesniu mastu, savo priemones grindžia tarptautiniais standartais, gairėmis ar rekomendacijomis.

Iš specifinių reikalavimų, keliamų prekių importui / eksportui, būtų galima paminėti prabavimą, atitiktį (vaikiškų drabužių, avalynės) tam tikriems kokybės rodikliams, patentus ir kt. PPO sutartyje dėl techninių prekybos kliūčių¹²⁵ yra nustatytos tarptautinės standartų rengimo, prekių atitikties tokiems standartams įvertinimo procedūrų taisyklės.

Tuo atveju, jei įmonės importuoja ar eksportuoja prekes, kurioms yra nustatyti tam tikri apribojimai ir muitiniam tikrinimui nepateikiamas atitin-

¹²⁵ Sutartis dėl techninių prekybos kliūčių [žiūrėta 2013-11-10]. <[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:11:21:21994A1223\(07\):LT:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:11:21:21994A1223(07):LT:PDF)>.

kamas leidimas, sertifikatas ar licencija, muitinės įstaigos visuomet turi galimybę įmonę patraukti baudžiamojon ar administracinėn atsakomybėn. Tai gali būti atlikta ir atliekant muitinį įforminimą importo ar eksporto atveju, ir atliekant įmonės komercinės veiklos patikrinimą, t. y. po realaus eksporto ar importo praėjus tam tikram laiko tarpui.

Muitinės formalumams atlikti naudojami leidimai, licencijos ir kiti dokumentai pagal jų išdavimo ir galiojimo vietą gali būti skirstomi į:

- išduodamus Lietuvos Respublikos institucijų ir galiojančius (būtinus pateikti) Lietuvos Respublikoje;
- išduodamus Lietuvos Respublikos institucijų ir galiojančius (būtinus pateikti) visose ES šalyse;
- išduodamus Lietuvos Respublikos institucijų ir galiojančius (būtinus pateikti) Lietuvos Respublikoje, ES ir trečiosiose šalyse;
- išduodamus ES valstybės narės institucijos ir galiojančius (būtinus pateikti) Lietuvos Respublikos ir ES įgaliotoms institucijoms;
- išduodamus trečiųjų šalių institucijų ir galiojančius (būtinus pateikti) Lietuvos Respublikoje, ES ir trečiosiose šalyse;
- išrašomus prekes gabenančių arba sandoryje dalyvaujančių asmenų.

Kaip matyti iš lentelėje pateiktų duomenų, Lietuvoje net 13 skirtingų institucijų išduoda papildomus dokumentus, kurie būtini norint atlikti prekių muitinį įforminimą. 2012 m. duomenimis, Lietuvos muitinės įstaigose įformintų deklaracijų skaičius siekė apie 1,3 milijono vienetų per metus (žr. 9 lentelę). Tarp jų deklaracijos, kurioms įforminti pateikiami papildomi kitų institucijų išduoti dokumentai, sudarė apie pusę visų įformintų deklaracijų. Sudėtingos ir neveiksmingos papildomų dokumentų (leidimų, sertifikatų, licencijų ir pan.) gavimo ir pateikimo procedūros, pakartotinai teikiama informacija labai apsunkina ir prailgina muitinės formalumus. Siekiant pagreitinti ir supaprastinti informacijos tarp verslo ir valstybinių institucijų srautus, būtina visas paslaugas sutelkti vienoje vietoje įgyvendinant vieno langelio koncepciją.

2. Muitinės formalumų ir muitinės priežiūros pokyčiai užtikrinant saugą ir saugumą

XXI a. pradžioje viso pasaulio muitinės susidūrė su sparčiai kintančia aplinka: aktyvėjančia tarptautine prekyba, prekybos kelių ir krovinių srautų kaita, naujais gamybos bei vartojimo modeliais, didėjančiomis pasaulinėmis

grėsmėmis, pavyzdžiui, terorizmu ir organizuotu nusikalstamumu, blogėjančia aplinkos būkle ir dėl prekybos pavojingomis prekėmis didėjančiais rizikos veiksniais. Visa tai skatina muitines numatyti naujas veiklos sąlygas atitinkančius žingsnius ir tobulinti veiklos metodus. Dėl to pakito muitinės vaidmuo – labai sumažėjo muitinės kaip mokesčių surinkėjos vaidmuo ir ypač svarbi tapo visuomenės ir vidaus rinkos apsauga nuo pavojingo, nesaugaus prekių importo. Po 2001 m. rugsėjo 11 d. teroristinių išpuolių JAV ypač susirūpinta tarptautinių krovinių gabenimo ir jūros uostų saugumu. Tarptautinių krovinių judėjimas nuo siuntėjo iki gavėjo – tai ištisa prekių, medžiagų judėjimo logistinė grandinė, kurioje dalyvauja gamintojai, eksportuotojai ir importuotojai, vežimo ir sandėliavimo operatoriai, ekspedicinės įmonės, muitinės įstaigos, tarpininkai, kurių kiekvienas atlieka tam tikras operacijas, procedūras arba funkcijas. Kiekvienoje šios grandinės grandyje yra tam tikra saugumo rizika. Siekiant veiksmingai ir ekonomiškai apsaugoti visuomenę, būtinos ištisos tarptautinės prekybos srautų grandinės, o ne tik prekių įvežimo, išvežimo ar tranzito kontrolė. Užtikrinti saugumą – labai svarbus uždavinys, tačiau jis privalo nesudaryti kliūčių teisėtam verslui. Taikant tinkamas priemones, saugumas gali sustiprinti verslo pasitikėjimą, paspartinti prekybos srautus ir sumažinti investicijas. Muitinės, kontroliuodamos tarptautinių prekių judėjimą, turi užtikrinti tarptautinės prekybos saugumą ne varžydamos prekių judėjimą, o priešingai – jį supaprastindamos. Saugumo įgyvendinimo klausimus Europos Komisija pateikė spręsti Tarybai, Europos Parlamentui ir Ekonominių ir socialinių reikalų komitetui 2003 m. komunikate „Dėl muitinių vaidmens integruotai valdant išorės sienas“.

PMO, vykdydama vieną iš pagrindinių tarptautinės prekybos palengvinimo ir supaprastinimo tikslų, kuria atitinkamas prekybos saugumą užtikrinančias priemones, kurios netrukdytų teisėtam verslui. 2002 m. birželį PMO taryba priėmė rezoliuciją dėl tarptautinės prekybos saugumo ir prekybos palengvinimo. Rezoliucijoje buvo numatyta sudaryti tikslinę tarptautinės prekybos grandinės saugumo ir prekybos palengvinimo grupę, susidedančią iš muitinių administracijų, tarptautinių prekybos, transporto ir kitų organizacijų atstovų. Ši tikslinė grupė parengė išsamias rekomendacijas ir priemones, suteikiančias muitinėms galimybę įgyvendinti modernias, rizikos veiksnių įvertinimu pagrįstas kontrolės procedūras. Minėtos tikslinės grupės išplėtotą tarptautinės prekybos srauto grandinės saugumo ir prekybos palengvinimo koncepcija apima išankstinės informacijos apie prekybos grandinės ciklą

pateikimą tam, kad muitinė galėtų atlikti rizikos įvertinimą iki išsiunčiant krovinį. Šis požiūris leidžia muitinės saugumo vaidmenį atlikti prieš prekių eksportą arba eksporto metu, kol prekės yra gabenamos tranzitu, arba prieš prekių importą ar jo metu. Išankstinę informaciją pateikia prekių tiekimo grandinėje dalyvaujantys ekonominių operacijų vykdytojai (EOV)¹²⁶. Tai elektroniniu būdu perduodama informacija, kurią teikia eksportuotojai, importuotojai bei paslaugų teikėjai (vežėjai, ekspeditoriai ir kt.). Šios procedūros yra numatytos išankstinės informacijos apie krovinių pateikimo rekomendacijose – pagrindinėje išsamaus PMO priemonių paketo dalyje. 2005 m. birželio 23 d. metinėje PMO tarybos sesijoje, dalyvaujant 166 PMO narėms, atstovaujančioms 99 proc. pasaulinės prekybos, buvo patvirtinta „Pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistema“ (PMO, 2005). Tai unikali priemonė ne tik saugesnei tarptautinei prekybos tvarkai palaikyti – joje įtvirtintas naujas muitinės ir verslo darbo metodų ir parterystės požiūris. Muitinės, kaip jau minėta, siekdamos nustatyti didelės rizikos krovinius, turi laiku gauti tikslią informaciją iš tarptautinės prekybos grandinėje dalyvaujančių verslininkų, nes tik taip muitinė gali užtikrinti sklandžią teisėtos prekybos priežiūrą. Kita vertus, muitinė turi suprasti verslo poreikius sparčiau įforminti muitinės procedūras. Tai ta sritis, kurioje muitinės ir verslo bendradarbiavimas, konsultacijos vaidina svarbų vaidmenį palengvinant ir paspartinant tarptautinę prekybą.

PMO standartų sistema apima pažangius muitinės ir verslo bendradarbiavimo ryšius ir formas. PMO standartų sistema stengiamasi paskatinti verslo sektorių siekti teigiamo vaidmens valdant prekybos grandinės riziką. Tam muitinių administracijos turi nustatyti privataus verslo operatorius, kurie, vykdydami savo veiklą, užtikrina aukšto lygio saugumo garantiją prekybos grandinėje, ir jiems suteikti įgaliotų ekonominių operacijų vykdytojų statusą (ĮEOV)¹²⁷. Muitinė gali pasitikėti šiais prekybos partneriais ir operatyviau įvertinti grėsmes jų tiekimo grandinėje. Savo ruožtu ĮEOV privalo gauti apčiuopiamą naudą supaprastinant ir greičiau atliekant muitinės for-

¹²⁶ Ekonominų operacijų vykdytojai – asmuo, kuris, užsiimdamas savo verslu, vykdo veiklą, kuriai taikomi muitų teisės aktai (2013 m. spalio 09 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 952/2013, nustatantis Sąjungos muitinės kodeksą, 2013, OL L 269, 5 str.).

¹²⁷ ĮEOV – ekonominių operacijų vykdytojas, BMK įgyvendinimo nuostatų nustatyta tvarka įgijęs įgaliotojo ekonominių operacijų vykdytojo statusą ir turintis teisę naudotis muitinės veiklos taisyklėse numatytais muitinės procedūrų supaprastinimais ir (arba) palankesnėmis muitinio tikrinimo, susijusio su sauga ir saugumu, sąlygomis.

malumus. Ši muitinės ir verslo partnerystės schema reikalauja gero abiejų sektorių bendradarbiavimo ir pasitikėjimo vienas kitu.

PMO standartų sistema paremta dviem ramsčiais „muitinės muitinėms“ ir „muitinės ir verslo partnerystė“, kuriuos sudaro atitinkamai sujungti standartai.

Muitinės muitinėms ramstis skatina muitinių administracijas bendradarbiauti ir keistis laiku pateikta, tiksli informacija, padedančia veiksmingai valdyti riziką. Tai ne tik padidina muitinės galimybes aptikti didelės rizikos siuntas, bet ir suteikia galimybes muitinių administracijoms tobulinti tarptautinės prekybos grandinėse atliekamus patikrinimus.

Pagrindinis ramsčio „muitinės verslui“ tikslas – įtraukti verslą į tarptautinės prekybos grandinės saugos ir saugumo užtikrinimą, nustatyti dideles saugumo garantijas siūlančias įmones, dalyvaujančias tiekimo grandinėje. Tai leidžia anksčiau nustatyti krovinių ir konteinerių saugumą tiekimo grandinėje jų kilmės vietoje, pavyzdžiui, užsienio gamintojų konteinerių – pakrovimo vietoje bei jiems keliaujant iš vieno punkto į kitą. Šio ramsčio standartuose išdėstomi kriterijai, pagal kuriuos EOV tiekimo grandinėje gali įgyti aprobuotą saugaus partnerio statusą. Šiais kriterijais vadovaujantis užkertamas kelias neteisėtoms arba neturinčioms dokumentų prekėms patekti į tarptautinę tiekimo grandinę, įvertinamas pastatų ir patalpų, naudojamų kaip pakrovimo vietos, transporto priemonių saugumas, personalo lojalumas bei informacinių sistemų apsauga.

Siekdama įtraukti privatų verslą į tarptautinės prekybos grandinės saugos ir saugumo užtikrinimą, kiekviena muitinės administracija su juo užmezga partnerystės ryšius. Daugiausia dėmesio įgyvendinant šį ramstį skiriama tarptautinių įmonių, dalyvaujančių tiekimo grandinėje ir siūlančių dideles saugumo garantijas, nustatymo sistemai kurti. Bendroje veikloje muitinė ir verslas turėtų vadovautis saugumo, įgaliojimų, technologijų, komunikacijos, supaprastinimo ir kitais standartais.

Vadovaujantis PMO parengtais pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartais, 2005 m. buvo atlikti BMK „saugumo“ pakeitimai¹²⁸, numatant priemones prekių įvežimo į ES ir išvežimo iš jos saugumui padidinti. Šiuo metu saugos ir saugumo klausimai perkelti į Sąjungos muitinės kodeksą, kuris pakeitė MMK.

¹²⁸ Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. balandžio 13 d. reglamentas (EB) Nr. 648/2005 (2005, OL L117).

Taigi sukūrus vidaus rinką, sumažinus tarptautinės prekybos ir investicijų kliūtis bei padidėjus saugumo ir saugos prie išorinių ES sienų užtikrinimo poreikiams, pasikeitė muitinės funkcijos ir svarbiausiu uždaviniu tapo užtikrinti visuomenės, rinkos ir visos prekybos grandinės saugumą. Visa tai turėjo įtakos ir muitinės formalumų pokyčiams. Nuo 2011 m. sausio 1 d. visi ekonominių operacijų vykdytojai, atliekantys muitinės formalumus ir dalyvaujantys tarptautinės logistikos operacijose, privalo prieš prekių įvežimą į ES arba išvežimą iš jos ES pasienio muitinėms pateikti elektronines bendrąsias deklaracijas, kuriose nurodyti su sauga ir saugumu susiję duomenys, o valstybių narių muitinės, tikrindamos į ES įvežamas ir iš jos išvežamas prekes, taiko visoje ES vienodus rizikos vertinimo kriterijus¹²⁹. Iš anksto turėdamos saugumui svarbius duomenis (t. y. prieš tai, kai prekės fiziškai atvežamos prie ES muitų sienos), muitinės gali veiksmingiau stebėti krovinių judėjimą ir geriau įvertinti riziką. Atvykus kroviniams, atlikdamos patikrinimus muitinės gali daugiausia dėmesio skirti didelį pavojų keliančioms siuntoms, o įvežimo ir išvežimo formalumų paspartinimas ir greitesnis prekių išleidimas padeda pagreitinti muitinės formalumus ir užtikrinti sklandžią prekybą. Su saugumu susiję duomenys, kuriuos turi pateikti EOVS, ir jų pateikimo terminai skiriasi – tai priklauso nuo transporto rūšies, kuria gabenamos prekės, ir muitinės formalumus atliekančio EOVS patikimumo. Pavyzdžiui, apie tolimaisiais jūrų transporto reisais konteineriais vežamas prekes išankstinę informaciją būtina pateikti likus 24 valandoms iki konteinerio su prekėmis pakrovimo išsiuntimo uoste, apie prekes, vežamas kelių transportu – likus 1 valandai iki atvykimo į Bendrijos muitų teritoriją arba išvykimo iš jos, apie prekes, vežamas tolimaisiais oro transporto reisais (trukmė – daugiau kaip 4 val.) – 4 valandoms iki atvykimo į pirmąją ES oro uostą, o išvykstant – 30 minučių iki pakilimo. Išankstinė informacija apie įvežamas prekes nurodoma įvežimo bendrojoje deklaracijoje (ENS). Vietoj įvežimo bendrosios deklaracijos galima pateikti tranzito muitinės deklaraciją su saugos ir saugumo duomenimis. Išankstinė informacija apie išvežamas pre-

¹²⁹ Rizika – tikėtinumas, kad gali įvykti įvykis, susijęs su prekių, vežamų tarp Sąjungos muitų teritorijos ir šiai teritorijai nepriklausančių šalių ar teritorijų, įvežimu, išvežimu, tranzitu, gabenimu arba galutiniu vartojimu ir ne Sąjungos prekių laikymu Sąjungos muitų teritorijoje, taip pat to įvykio padariniai, dėl kurių:

- a) nebūtų įmanoma tinkamai taikyti Sąjungos arba nacionalinių priemonių;
- b) iškiltų pavojus Sąjungos ir jos valstybių narių finansiniams interesams; arba
- c) iškiltų grėsmė Sąjungos ir jos gyventojų saugumui bei saugai, žmonių, gyvūnų arba augalų sveikatai, aplinkai arba vartotojams.

kes nurodoma išvežimo bendrojoje deklaracijoje (EXS) arba eksporto muitinės deklaracijoje su saugos ir saugumo duomenimis.

Muitų sąjungoje galimybė teikti muitinei pirminę elektroninę informaciją apie prekių ir transporto priemonių judėjimą per muitinę kertant muitų sieną yra numatyta MS MK 42-ame straipsnyje. Nuo 2012 m. birželio 17 d. įvežant prekes automobiliu į **MS** muitų teritoriją privaloma pateikti elektroninę išankstinę informaciją¹³⁰. Ši tvarka įvesta atsižvelgiant į tarptautinių sutarčių, kurių dalyvė yra MS, rekomendacijas ir reikalavimus, siekiant padidinti krovinių gabenimo saugumą bei pagerinti MS pasienio postų pralaidumą bei sumažinti logistikos kaštus. Taip pat ji užtikrintų galimybę ateityje integruoti MS išankstinio informavimo informacines sistemas su ES šalių informacinėmis sistemomis.

Išankstinė elektroninė informacija privalo būti pateikta muitinei, esančiai MS šalies teritorijoje, į kurią bus pristatytos prekės, ne vėliau kaip likus 2 valandoms iki transporto priemonės atvykimo. Išankstinė informacija pasienio kontrolės postuose vertinama kaip tranzitinės deklaracijos elektroninė kopija. Per 2 val. nuo išankstinės deklaracijos pateikimo registravimo muitinės pareigūnai privalo įvertinti riziką ir krovinio dokumentų atitiktį pateiktiems išankstinėje deklaracijoje duomenims ir priimti sprendimą dėl prekių išleidimo. Jeigu vežėjas atvyksta į muitinės postą nepateikęs išankstinės informacijos, jis privalo visą informaciją apie prekes ir transporto priemones elektroniniu būdu pateikti muitinei per artimiausias 2 valandas. Šiuo atveju pateikta informacija nėra laikoma kaip išankstinė ir nustatytas 2 valandų įvertinimo reglamentas dėl prekių išleidimo netaikomas. Išankstinė informacija į MS muitinių informacinę sistemą gali būti pateikta keliais būdais:

- per nacionalines muitinių programas, teikiant išankstinę informaciją Rusijos ir Kazachstano muitinių įstaigoms (paslaugos nemokamos).
- Baltarusijos Respublikos muitinei išankstinė informacija pateikiama naudojantis muitinės atstovo „Beltamozservis“ paslaugomis arba patiems vežėjams prisijungiant prie Baltarusijos muitinės informacinės programos (paslaugos yra mokamos).
- per Tarptautinės autokelių transporto sąjungos įdiegtą (IRU TIR-EPD) modulį, per kurį galima pateikti išankstinius elektroninius TIR knygelių duomenis. Šiuo moduliu galima naudotis gabenant prekes į Rusijos Federacijos ir Baltarusijos Respublikos teritoriją.

¹³⁰ MS komisijos 2011 m. gruodžio 20 d. sprendimas Nr. 8992.

3. Muitinės procedūros – teisiškai apibrėžti ir bendrai taikomi muitinės formalumai prekėms

Tarptautinėje logistikos grandinėje išskiriami trys krovinių judėjimo etapai atsispindi atliekant skirtingus muitinės formalumus į ES muitų teritoriją įvežant (importuojant), iš ES išvežant (eksportuojant) ir per ES vežant (tranzitu gabenant) krovinius. Tam, kad prekėmis disponuojančiam asmeniui ir muitinei būtų aišku, jog galima disponuoti prekėmis atsižvelgiant į jų paskirtį ir kitus veiksnius, ES muitinės kodekse nustatytos prekėms taikytinos muitinės procedūros, kurios apima aiškiai apibrėžtus ir ES taikomus bendrus muitinės formalumus. Muitinės procedūros yra labai svarbi muitų teisės dalis. Su jomis siejama konkreti prekių gabenimo, saugojimo ar naudojimo muitų teritorijoje tvarka ir, viena vertus, apibrėžiamos muitinės prižiūrimomis prekėmis disponuojančio asmens teisės ir pareigos: kokius veiksmus su tomis prekėmis jis gali atlikti, kokių reikalavimų (pvz., terminų, su prekėmis atliekamų operacijų pobūdžio, muitinės panaudotų identifikavimo priemonių apsaugos, apskaitos ir kt.) atlikdamas tuos veiksmus jis turi laikytis, kokius mokesčius mokėti ar kokias garantijas pateikti, kita vertus, – kokias atitinkamų prekių priežiūros priemones turi taikyti muitinė.

Muitinės procedūros – tai vienas iš pagrindinių ir svarbiausių muitų teisės institutų. Tai pagrindinis tarptautinės prekybos įrankis, kuriuo tarifinėmis bei netarifinėmis priemonėmis reguliuojama šalių ekonomika. „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ sąvoka „procedūra“ apibrėžiama kaip veiksmų, būtinų kam nors atlikti, tvarka. Taigi muitinės procedūrą galima apibrėžti kaip seką veiksmų, kuriuos reikia atlikti norint disponuoti įvežamomis ar išvežamomis į / iš muitų teritorijos prekėmis. BMK muitinės procedūros apibūdinamos kaip vienas iš muitinės sankcionuotų veiksmų, atliekamų su prekėmis. Muitinės sankcionuoti veiksmai – veiksmai, kuriuos asmenys, turėdami muitinės sutikimą, atlieka su muitinės prižiūrimomis prekėmis.

Samprata „muitinės procedūra“ Rusijos Federacijos muitų teisės aktuose pakeitė 1993 ir 2003 m. Rusijos muitinės kodeksuose vartotą sampratą „muitinis režimas“. Pažymėtina, kad sąvokos „muitinės režimas“ reikšmė mažai pakito, todėl sukaupta patirtis taikant „muitinės režimus“ su nedideliais pakeitimais buvo perkelta į MS MK numatytas muitinės procedūras

(pvz., 2003 m. Rusijos Federacijos muitinės kodekse buvo numatytas reikalavimas, kad visoms prekėms bei jas gabenančioms transporto priemonėms kertant Rusijos sieną privaloma taikyti tam tikrą muitinės režimą, o MS MK 153 str. 2 p. nurodyta, kad tam tikroms prekių kategorijoms (pvz., asmeninio naudojimo) muitinės procedūros yra netaikomos. Terminas „muitinės režimas“ buvo atsisakyta, siekiant unifikuoti muitinės veikloje vartojamą terminologiją ir bandant supaprastinti sudėtingus teorinius išvedžiojimus, kuriais stengiamasi paaiškinti muitinėje vartojamų terminų esmę.

Muitinės procedūros pradedamos nuo to momento, kai įvežami kroviniai kerta muitų sieną arba kai pareiškiamas noras krovinius išvežti. Dažnai galima įforminti bet kurią muitų teisės aktuose numatytą muitinės prižiūrinių prekių muitinės procedūrą. Konkrečią procedūrą paprastai pasirenka prekėmis disponuojantis asmuo arba jo įgaliotas atstovas. Kadangi pasirinkta procedūra teisiškai nurodoma muitinės deklaracijoje, tai faktiškai procedūrų pasirinkimo teisė priklauso deklarantams¹³¹.

BMK bei Tarptautinėje Kioto konvencijoje nėra pateikta šios sąvokos apibrėžtis. Tai galima paaiškinti dėl muitinės procedūrų teisinio statuso, apimančio administracinius teisinius ir finansinius teisinius reguliavimo elementus, sudėtingumo. MS MK pateiktas kitas muitinės procedūros apibrėžimas: muitinės procedūra – taisyklių rinkinys, apibrėžiantis muitinės tikslams nustatytus reikalavimus ir prekių naudojimo ir / arba tvarkymo sąlygas MS muitų teritorijoje ar už jos ribų.

Muitinės procedūrų įvairovę iš esmės lemia prekių gamybos bei perdirbimo, prekybos ir transportavimo ypatumai. Šie veiksmai turi sudaryti sąlygas prekėmis disponuojantiems asmenims atlikti su prekėmis susijusius tokius veiksmus, kurie būtini atitinkamoje ekonominėje situacijoje.

Skirtingomis muitinės procedūromis nustatoma:

- konkreti prekių gabenimo per muitų sieną, saugojimo ar naudojimo muitų teritorijoje tvarka;
- prekių išvežimo iš MS muitų teritorijos tvarka;
- deklaranto, norinčio vykdyti muitinės procedūrą teisės ir pareigos;
- papildomi reikalavimai, taikomi tam tikroms prekėms įvežti, išvežti, arba papildomi reikalavimai jas gabenančiam asmeniui ir kt.

¹³¹ Pagal Kioto konvenciją deklarantas – asmuo, kuris pateikia prekių deklaraciją arba kurio vardu tokia deklaracija yra pateikiama.

Lentelėje pateiktos šiuo metu ES taikomos muitinės procedūros, muitinės procedūros, kurias numatoma taikyti ES įsigaliojus Sąjungos muitinės kodeksui, bei MS taikomų muitinės procedūrų įvairovė (žr. 7 lentelę).

7 lentelė. ES ir MS taikomos muitinės procedūros ir jų teisinis reglamentavimas

BMK 4 str. 16 ir 15 punktai	SMK 5 str. 16 punktas; 210 str.	MS MK 202 str.
<ol style="list-style-type: none"> 1. Išleidimas į laisvą apyvartą 2. Laikinasis įvežimas 3. Laikinasis įvežimas perdirbti 4. Muitinės prižiūrimas perdirbimas 5. Muitinis sandėliavimas 6. Eksportas 7. Laikinasis išvežimas perdirbti 8. Tranzitas <p>Kiti muitinės sankcionuoti veiksmai:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Prekių įvežimas į laisvą zoną arba padėjimas į laisvąjį sandėlį 2. Muitinės prižiūrimas prekių sunaikinimas 3. Prekių perdavimas valstybės nuosavybėn 4. Prekių reeksportas iš Bendrijos muitų teritorijos 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Išleidimas į laisvą apyvartą 2. Specialiosios procedūros: <ul style="list-style-type: none"> • tranzitas (išorinis ir vidinis) • saugojimas (muitinis sandėliavimas, laisvosios zonos) • tikslinis naudojimas (laikinasis įvežimas, galutinis vartojimas) • perdirbimas (laikinasis įvežimas perdirbti ir laikinasis išvežimas perdirbti) 3. Eksportas 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Išleidimas vartoti viduje 2. Laikinasis įvežimas 3. Laikinasis išvežimas 4. Perdirbimas muitų teritorijoje 5. Perdirbimas už muitų teritorijos 6. Perdirbimas vartoti viduje 7. Muitinės sandėlys 8. Eksportas 9. Muitinis tranzitas 10. Reimportas 11. Reeksportas 12. Neapmuitinama prekyba 13. Atsisakymas valstybės naudai 14. Laisvosios zonos 15. Laisvieji sandėliai 16. Prekių sunaikinimas 17. Specialioji muitinės procedūra

Vadovaujantis BMK ES gali būti taikomos aštuonios muitinės procedūros ir kiti sankcionuoti veiksmai. Pagrindinis šių dviejų kategorijų – muitinės procedūrų ir kitų muitinės sankcionuotų veiksmų – skirtumas yra tas, kad muitinės procedūra įforminama tik pateikus atitinkamą muitinės deklaraciją. Kitiems muitinės sankcionuotiems veiksams įforminti dažnai užtenka paprasto fizinio veiksmo (pvz., fizinio prekių įvežimo tiesiogiai iš trečiosios šalies į laisvąją zoną, konfiskuotų prekių sunaikinimo). Svarbu, kad pasirinkdamas tinkamas muitinės procedūras asmuo galėtų mokėti už prekes nustatytus mokesčius tik tada, kai prekės patenka į vidaus rinką ir gali būti vartojamos.

Muitinės procedūrų taikymo mechanizmas suteikia muitinei tam tikrus įgaliojimus. Jie pasireiškia muitinės sutikimu arba nesutikimu įforminti suinteresuoto asmens pageidaujamą muitinės procedūrą. Sutikimas įforminti muitinės procedūrą duodamas (arba atsisakoma jį duoti) įvertinus konkrečią padėtį ir atsižvelgus į įvairius ekonominius, aplinkos ir visuomenės apsaugos ir netgi politinius (pvz., embargo) veiksnius, kuriuos lemia ES muitų, prekybos ir žemės ūkio politikos priemonių taikymas bei kai kurių kitų sričių teisės aktai. Muitinės įstaiga gali atsisakyti įforminti suinteresuoto asmens pasirinktą muitinės procedūrą, jei nesilaikoma nustatytų reikalavimų arba neatlikti būtini formalumai (neužbaigta prieš tai toms pačioms prekėms taikyta muitinės procedūra, nepateikta garantija, nepateikti privalomi dokumentai, susiję su netarifinių priemonių taikymu, ir pan.).

Sąjungos muitinės kodekse, siekiant didinti verslo konkurencingumą, numatyta modernizuoti, supaprastinti ir pergrupuoti muitinės procedūras, sumažinti jų skaičių, paliekant tik dėl ekonominių priežasčių reikalingas muitinės procedūras. Todėl muitinės procedūros suskirstytos į tris grupes: išleidimas į laisvą apyvartą, eksportas ir specialiosios procedūros, apimančios visas kitas muitinės procedūras. Daugiausia pakeitimų padaryta specialių muitinės procedūrų taikymo srityje. Šios procedūros sugrupuotos į keturias grupes: tranzitą (išorinis tranzitas ir vidinis), saugojimą (muitinis sandėliavimas ir laisvoji zona), specialųjį naudojimą (laikinasis įvežimas ir galutinis vartojimas) bei perdirbimą (laikinasis įvežimas perdirbti ir laikinasis išvežimas perdirbti). Iš išvardytų grupių sudėties matyti, kad kai kurių muitinės procedūrų bei muitinės sankcionuotų veiksmų iš viso atsisakyta (jos sujungtos vienos su kitomis). Laikinojo įvežimo perdirbti procedūra sujungta su muitinės prižiūravimo perdirbimo procedūra bei atsisakyta drobeko sistemos, taip pat numatyta, kad laikinojo įvežimo perdirbti procedūra turės būti taikoma ir tada, kai ne ES prekės bus sunaikinamos suinteresuoto asmens iniciatyva.

MS MK numatyta net 17 muitinės procedūrų, tačiau įsigilinus į jų esmę matyti, kad didelio skirtumo tarp ES ir MS taikomų muitinės procedūrų nėra. MS MK jos pateiktos daugiau išskaidytai. Tai pasunkina jas taikyti praktiškai. Formalaus muitinės procedūrų priskyrimo atskiroms grupėms arba jų skirstymo į atskirus tipus MS MK nenumatyta. MS MK numatyta specialioji muitinės procedūra suteikia galimybę MS šalims narėms išplėsti prekių, kurių gabenimas neapmokestinamas muitais ir mokesčiais, sąrašą.

Nesvarbu, kokia muitinės procedūra bus taikoma, muitų teisės aktuose yra numatyti bendri principai, kurių turi laikytis procedūras pasirenkantys asmenys:

- asmens prievolė deklaruoti prekes pasirinktai muitinės procedūrai. Kitaip gabenti ar naudoti prekes, negu teisės aktais numatyta procedūrų vykdymo tvarkose, draudžiama;
- asmens teisė pasirinkti pageidaujamą muitinės procedūrą.

Kiekvienas ekonominių operacijų vykdytojas turi teisę pasirinkti prekėms taikomą muitinės procedūrą, vadovaudamasis nustatyta procedūrų vykdymo tvarka, taip pat jis turi teisę pakeisti pasirinktą muitinės procedūrą kita muitinės procedūra, nesvarbu, koks gabenamų prekių pobūdis, kilmė, kiekis ar prekių ir transporto priemonių paskirtis. Dažniausiai muitinės procedūros pakeitimas susijęs su asmens noru kitomis sąlygomis disponuoti prekėmis arba muitinės procedūros vykdymo terminų pakeitimu. Asmens teisė pasirinkti ar pakeisti muitinės procedūrą gali būti apribota šalių muitinių kodeksuose. Muitinės procedūrų pasirinkimo laisvė asmeniui gali būti apribota dėl tam tikroms prekėms taikomų importo, eksporto ar tranzito draudimų ar apribojimų (pvz., muitinės įstaigos privalo neišleisti į laisvą apyvartą tų prekių, kurių savybės kelia didelių abejonų dėl didelio ir tiesioginio pavojaus sveikatai ir saugai) arba dėl prekių statuso (pvz., gali būti įforminama tik laisvoje apyvartoje esančių prekių eksporto procedūra ir tik laisvoje apyvartoje nesančių prekių – išleidimo į laisvą apyvartą procedūra).

MS MK numatyti atvejai, kada prekės negali būti deklaruojamos tam tikroms muitinės procedūroms atlikti. Pavyzdžiui, negali būti įforminama kultūros vertybių, nykstančios floros ir faunos, sulaikytų ar areštuotų prekių sunaikinimo procedūra (MS MK 308 str.), negali būti įforminama prekių, kurių pasibaigęs galiojimo terminas, muitinio sandėliavimo procedūra ir kt. MS MK taip pat numatyti atvejai, kada asmuo privalo pakeisti muitinės procedūrą, pavyzdžiui, asmeniui pardavus laikinai išvežtas prekes užsienio asmeniui, privaloma įforminti laikinai išvežtų prekių eksporto muitinės procedūrą (to nėra BMK, nes laikinojo išvežimo muitinės procedūra sutapatinama su eksporto muitinės procedūra ir eksportuojant ar laikinai išvežant prekes atliekami muitinės formalumai yra analogiški).

Muitinės procedūros gali būti klasifikuojamos atsižvelgiant į skirtingus požymius: pagal prekių judėjimo kryptį, teritorinį apribojimą, apmokestinimą muitais ir mokesčiais ir kt. (žr. 8 lentelę).

8 lentelė. Muitinės procedūrų klasifikavimas

Eil. Nr.	Klasifikacinis požymis	Procedūrų klasifikacija	Priklausančios procedūros
1.	Atsižvelgiant į prekių judėjimo kryptį	Įvežimo (importo) Išvežimo (eksporto) Mišrus	<ul style="list-style-type: none"> išleidimas vartoti viduje laikinasis įvežimas perdirbimas už muitų teritorijos atsisakymas valstybės naudai prekių sunaikinimas <ul style="list-style-type: none"> eksportas laikinasis išvežimas perdirbti reeksportas <ul style="list-style-type: none"> muitinis sandėliavimas prekių įvežimas į laisvasias zonas, laisvuosius sandėlius prekių tiekimas įneapmuitinamoms parduotuvėms
2.	Atsižvelgiant į teritorinius apribojimus	Procedūros, kurioms taikomi teritoriniai apribojimai Procedūros, kurioms netaikomi teritoriniai apribojimai	<ul style="list-style-type: none"> muitinis sandėliavimas prekių įvežimas į laisvasias zonas, laisvuosius sandėlius prekių tiekimas neapmuitinamoms parduotuvėms <ul style="list-style-type: none"> visos kitos
3.	Atsižvelgiant į procedūros įvykdymo trukmę	Terminuotos Neterminuotos	<ul style="list-style-type: none"> tranzitas laikinas įvežimas ir kt. <ul style="list-style-type: none"> išleidimas vartoti viduje eksportas
4.	Atsižvelgiant į apmokestinimą muitais ir mokesčiais	Apmokestinamos muitinės procedūros Sąlygiškai neapmokestinamos muitinės procedūros	<ul style="list-style-type: none"> išleidimas vartoti viduje eksportas <ul style="list-style-type: none"> laikinasis įvežimas laikinasis įvežimas perdirbti muitinės prižiūrimas perdirbimas muitinis sandėliavimas tranzitas

5.	Atsižvelgiant į prekių statusą	Procedūros, taikomos trečiųjų šalių prekėms	<ul style="list-style-type: none"> • išleidimas į laisvą apyvartą • laikinasis įvežimas • laikinasis įvežimas perdirbti • muitinės prižiūrimas perdirbimas • muitinis sandėliavimas • tranzitas
		Procedūros, taikomos MS statusą turinčioms prekėms	<ul style="list-style-type: none"> • eksportas • laikinas išvežimas • laikinas išvežimas perdirbti
		Procedūros, taikomos mišriai – ir trečiųjų šalių, ir MS prekėms	<ul style="list-style-type: none"> • muitinio sandėliavimo procedūra • prekių tiekimas neapmuitinamoms parduotuvėms

Pateikus bendrą muitinės procedūrų klasifikaciją, galima išskirti tris pagrindinius elementus, kurie būdingi kiekvienai muitinės procedūrai:

- Kiekvienos procedūros atlikimo tvarkoje atsispindi, ar prekės įvežamos, išvežamos, ar gabenamos tranzitu, taip pat prekių gabenimo tikslas;
- Antras elementas lemia, ar prekės bus apmokestintos importo muitais ir kitais mokesčiais ir ar joms bus taikomos netarifinio reguliavimo priemonės, ar įvežamos / išvežamos prekės bus atleistos nuo muitų ir kitų mokesčių.
- Trečias elementas – konkreti atskirų muitinės procedūrų vykdymo tvarka.

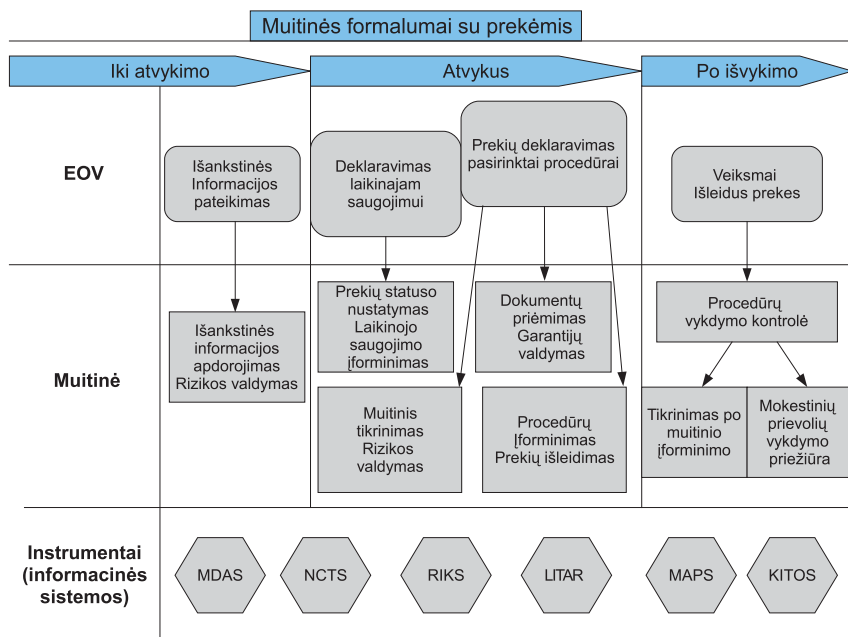
Muitinės procedūros pradžia laikomas prekių išleidimas iš muitinės procedūrą įforminusios muitinės įstaigos – muitinės veiksmas, kuriuo asmeniui suteikiama teisė su prekėmis atlikti veiksmus, leidžiamus taikant muitinės įformintą jų procedūrą. Muitinės procedūra laikoma baigta, kai įvykdomos visos muitų teisės aktų nustatytos prievolės, susijusios su atitinkama muitinės procedūra. Kiekvienai procedūrai šios prievolės yra skirtingos.

4. Su prekėmis susijusių muitinės formalumų atlikimo etapai

Tarptautinėje logistikos grandinėje su prekėmis susijusių muitinės formalumų procesą galima suskirstyti į keturis etapus:

- Muitinės formalumai atliekami prieš įvežant prekes į muitų teritoriją;

- Muitinės formalumai, atliekami atvykus į pasienio muitinės įstaigą prieš prekių deklaravimą;
- Muitinės formalumai, susiję su prekių deklaravimu muitinės procedūroms atlikti ir muitinių įforminimu.
- Muitinės formalumai prekes muitinėje įforminus ir jas išleisus.

14 pav. Muitinės formalumų, susijusių su prekėmis, principinė schema

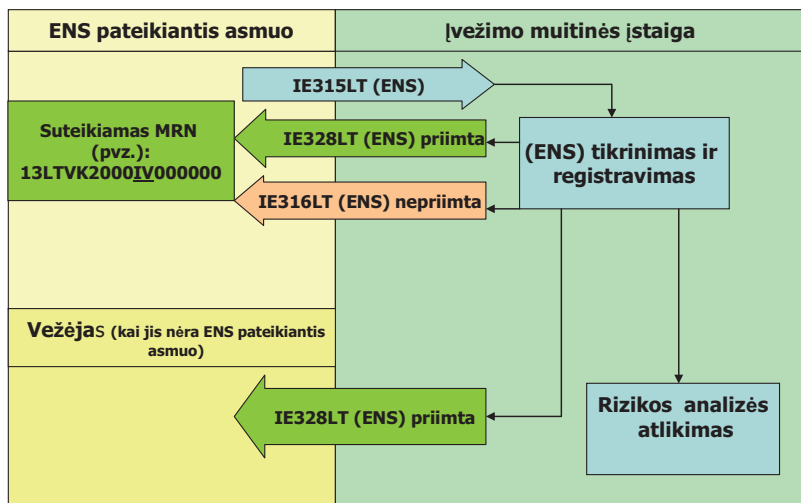
14 paveiksle pavaizduoti keturi muitinės formalumų, susijusių su prekėmis, atlikimo etapai, muitinės formalumus vykdantys asmenys bei muitinėje naudojamos informacinės sistemos, paspartinančios muitinės formalumų procedūras.

Pirmasis etapas. Muitinės formalumai atliekami prieš įvežant prekes į muitų teritoriją – tai įvairios operacijos, susijusios su saugumu prie išorinių ES sienų stiprinimu. Jas atlieka suinteresuotas asmuo (krovinio vežėjas, siuntėjas, gavėjas, ekspeditorius ar muitinės tarpininkas ir muitinė. Šio etapo metu muitinei turi būti pateikta įvežimo bendroji deklaracija (ENS), kurioje pateikti duomenys, reikalingi su saugumu ir sauga susijusios rizikos analizei

atlikti, ir visoje ES taikomas bendras elektroninės bendrosios deklaracijos duomenų rinkinys.

Elektroninė įvežimo bendroji deklaracija (ENS) – tai elektroniniu pranešimu įvežimo muitinės įstaigai teikiama įvežimo bendroji deklaracija, kuriai suteiktas unikalus registracijos numeris (MRN) ir kurios duomenys atitinka reikalavimus, nustatytus BMK ĮN 30 A priede ir Muitinės deklaracijos apdorojimo sistemos (MDAS) Verslininko sąsajos specifikacijoje pateiktame elektroninio pranešimo (IE315LT) aprašyme. Įvežimo bendroji deklaracija (ENS) pateikiama įvežimo muitinės įstaigai – muitinės įstaigai, kurios kompetencijai priklauso priimti ENS ir atlikti į ES muitų teritoriją įvežtų ir šiai įstaigai pateiktų prekių atitinkama rizika pagrįstą tikrinimą. Muitinis tikrinimas grindžiamas rizikos analize, atliekama informacinių technologijų priemonėmis. Rizika vertinama pagal nacionalinius, ES ir tarptautinius kriterijus (BMK 13 (2) str.).

Pagrindinis rizikos valdymo uždavinys – nuosekliai ir kompleksiskai šalinant pažeidimų atsiradimo priežastis, racionaliai naudojant finansinius, materialinius ir žmogiškuosius išteklius, užkirsti kelią muitų teisės aktų pažeidimams, ypač kontrabandai, užtikrinti muitų teisės aktų vykdymą bei prekybos saugumą, supaprastinant tarptautinės prekybos procedūras, kiek galima sumažinus tikrinimų skaičių (žr. 15 pav.).

15 pav. Duomenų mainų, vykdymų pateikimą įvežimo bendrąją deklaraciją, supaprastinta schema.

Įvežimo muitinės įstaigai iš anksto yra pateikiama elektroninė bendroji deklaracija, kurioje privaloma nurodyti rizikos analizei būtinus duomenis, pirmiausia – saugos ir saugumo tikslais (BMK 36 str.).

Prieš įvežant prekes įvežimo muitinės įstaiga, remdamasi bendrąja deklaracija, atlieka rizikos analizę, pirmiausia – saugos ir saugumo (S/S) tikslais. Įvertinusi rizikos analizės rezultatus įvežimo muitinės įstaiga:

- informuoja bendrąją deklaraciją pateikusį asmenį, kad prekės neturi būti kraunamos (kai didelė S/S rizika);
- nusprendžia tikrinti prekes (didelė arba vidutinė S/S rizika);
- nusprendžia prekių netikrinti (kai nėra rizikos).

Siekiant užtikrinti piliečių saugumą, produktų vartotojų sveikatą ir gerovę, taip pat ES ir jos valstybių narių prekybą, ekonominius ir finansinius interesus, labai svarbu, kad rizikos valdymas, susijęs su prekių judėjimu kertant ES sienas, būtų veiksmingas, o tai priklauso nuo EOV išankstinėje informacijoje teikiamų duomenų išsamumo, kokybiškumo ir patikimumo, kuriais tinkamu lygmeniu gali naudotis institucijos, dalyvaujančios valdant riziką.

Antrasis etapas. Muitinės formalumai atvykus į pasienio muitinės įstaigą prieš pateikiant prekių deklaraciją – tai visos operacijos, kurias atlieka suinteresuotas asmuo ir muitinė nuo prekių įvežimo į muitų teritoriją iki prekių pateikimo muitinės procedūrai įforminti momento. Šio etapo metu nustatomas prekių muitinis statusas ir įforminamas laikinasis ne ES prekių saugojimas (žr. 14 pav).

Į Bendrijos muitų teritoriją įvežtos prekės nuo jų įvežimo momento yra muitinės prižiūrimos¹³². Prekės lieka muitinės prižiūrimos tiek laiko, kiek reikia jų muitiniam statusui – ES ar ne ES prekių – nustatyti. ES prekės – tai iš Bendrijos muitų teritorijos kilusios prekės, kurių sudėtyje nėra importuotų prekių, arba toje teritorijoje į laisvą apyvartą išleistos prekės, taip pat įvairūs šių dviejų tipų prekių deriniai. Ne ES prekės – prekės, neatitinkančios ES prekių taikomų kriterijų. Nustačius, kad įvežtos prekės – tai ES prekės, muitinės priežiūra joms nebetaikoma, o ne ES prekės lieka muitinės prižiūrimos tol, kol pakeičiamas muitinis prekių statusas.

Muitinei pateiktos prekės nuo jų pateikimo momento iki tol, kol įforminamos konkrečios tų prekių muitinės procedūros, gali būti laikinai saugo-

¹³² Muitinės priežiūra – veiksmas, kurių paprastai imasi muitinė, siekdama užtikrinti, kad būtų laikomasi muitų teisės aktų ir atitinkamais atvejais kitų nuostatų, taikomų prekėms, kurių atžvilgiu imamasi tokių veiksmų;

mos¹³³. Laikinasis saugojimas – saugoti pateiktų ne ES prekių laikymas muitinės nustatytoje vietoje ir nustatytais sąlygomis, kol įforminamos šių prekių muitinės procedūros, neapmokestinant jų muitais ir kitais mokesčiais. Su laikinai saugomomis prekėmis leidžiama atlikti tik tokius veiksmus, kurie būtini jų nepakitusiai būklei išsaugoti ir nepakeičia prekių išvaizdos bei techninių savybių. Be muitinės leidimo laikinai saugomos prekės negali būti išgabenamos iš jų buvimo (laikinojo saugojimo) vietos. Padedant prekes į laikinojo saugojimo vietą, muitinei turi būti pateikta bendroji laikinojo saugojimo deklaracija.

Muitinės formalumai iki pateikiant prekių deklaraciją (prekių muitinio statuso nustatymas, laikinasis saugojimas) turi būti kaip galima labiau supaprastinami, užtikrinant, kad būtų laikomasi įstatymų ir kitų teisės aktų, už kurių įgyvendinimą atsako muitinė, tačiau kad nebūtų užlaikomi kroviniai pasienio muitinių įstaigose ir tai netrukdytų teisėtam verslui.

Trečiasis etapas. Muitinės formalumai, susiję su prekių deklaravimu ir muitiniu įforminimu¹³⁴, – tai muitinės formalumai, kuriuos, baigiant laikinai saugoti prekes, prekėmis disponuojantis asmuo (arba jo atstovas) turi atlikti deklaruodamas prekes muitinės procedūrai įforminti, pateikdamas muitinės deklaracijoje visą atitinkamai procedūrai taikyti ir prižiūrėti reikiamą informaciją, o muitinės įstaigos atlieka muitinės formalumus, užtikrinančius, kad tam tikrai muitinės procedūrai deklaruotoms prekėms bus pritaikytos muitų teisės aktais apibrėžtos muitinės priežiūros priemonės (žr. 14 pav.). Prekių deklaravimas – tai muitinės deklaracijos, kartu su ja privalomų pateikti dokumentų (informacijos) ir deklaruojamų prekių pateikimas muitinės įstaigai, turinčiai teisę priimti atitinkamą muitinės deklaraciją. Prekių deklaravimo muitinėje procesas skiriasi – tai priklauso nuo prekių transportavimo būdo, prekėms taikomų muitinės procedūrų, konkrečių gabenamų prekių savybių, jų paskirties ir kt. Prekes gabenantys asmenys privalo pateikti muitinės deklaraciją (informaciją apie prekes), prekes ir jas lydinčius dokumentus kompetentingai muitinės įstaigai. Prekes galima deklaruoti raštu, žodžiu arba veiksniu, elektroniniu būdu, kuriuo asmuo, turintis disponavimo prekėmis teisę, pareiškia norą pateikti jas muitinės procedūrai įforminti.

¹³³ Laikinasis saugojimas – saugoti pateiktų ne ES prekių laikymas muitinės nustatytoje vietoje ir nustatytais sąlygomis, kol įforminamos šių prekių muitinės procedūros, neapmokestinant jų muitais ir kitais mokesčiais.

¹³⁴ Muitinis įforminimas – muitinės formalumų, būtinų tam, kad būtų galima pradėti prekių vidaus vartojimą, jas eksportuoti ar joms taikyti kitą muitinės procedūrą, atlikimas (Kioto konvencija, 2 skyrius);

Muitinės deklaracijos turi būti pateikiamos muitinės įstaigoms, kurioms pagal kompetenciją priklauso jas priimti ir įforminti. Muitinės deklaraciją ir prekes muitinės įstaigai pateikti turi teisę kiekvienas atitinkamomis prekėmis disponuojantis asmuo. Šis asmuo taip pat gali, laikydamasis BMK, paskirti savo atstovą, įgaliodamas jį atstovauti jam muitinėje atliekant muitų teisės aktų nustatytus veiksmus ir formalumus.¹³⁵ Prekėmis disponuojančių asmenų atstovais dažnai būna muitinės tarpininkai, teikiantys asmenims prekių deklaravimo ir kai kurias kitas paslaugas. Muitinės tarpininkas – tai Lietuvoje įregistruota ir veikianti įmonė, įstaiga, organizacija, užsienio juridinio asmens ar kitos organizacijos atstovybė, filialas ar kitoks padalinys arba kitas Lietuvoje įregistruotas ir veikiantis asmuo, kuris teisės aktų nustatyta tvarka yra įgijęs teisę atstovauti kitam asmeniui atliekant muitinės formalumus. Muitinės tarpininkas įgyja teisę atstovauti aptarnaujamam asmeniui pagal atitinkamą sutartį su šiuo asmeniu (įgaliotoju) arba pagal jo įgaliojimą. Pagal muitinės tarpininko ir aptarnaujamo asmens sutartį ar įgaliojimą aptarnaujamas asmuo perduoda muitinės tarpininkui visas deklaranto teises ir pareigas, išskyrus pareigą vykdyti skolininko įsipareigojimus, kuri perduodama tik tada, kai muitinės tarpininkas veikia kaip netiesioginis aptarnaujamo asmens atstovas.

9 lentelė. Importo, eksporto ir tranzito procedūroms atlikti įformintų deklaracijų / prekių bendras skaičius ir elektroniniu būdu pateiktų įforminti deklaracijų / prekių skaičius 2009–2012m.

	IM (bendras sk.)	IM Elektroniniu būdu pateikta	EX (bendras sk.)	EX Elektroniniu būdu pateikta	Tranzitas Bendrijos / bendrasis	TIR
Metai	Deklaracijų sk. / prekių sk.	Deklaracijų sk. / prekių sk.	Deklaracijų sk. / prekių sk.	Deklaracijų sk./prekių sk.	Deklaracijų sk.	TIR procedūrų sk.
2009	143 400 / 275 432	109 121 / 214 672	308 394 / 700 263	219 359 / 539 559	1 010 000	397 000
2010	173 801 / 374 134	169 823 / 364 415	355 637 / 966 974	352 190 / 958 188	501 000	468 000
2011	195 226 / 411 415	192 377 / 403 624	446 945 / 1 173 547	444 319 / 1 165 406	552 000	582 000
2012	214 553 / 416 072	211 978 / 409 501	430 321 / 1 368 178	427 600 / 1 357 731	606 000	668 000

Šaltinis: parengta autorės, vadovaujantis Lietuvos muitinės veiklos ataskaitomis.

¹³⁵ Deklarantas – asmuo, pateikiantis muitinės deklaraciją savo vardu, arba asmuo, kurio vardu deklaracija pateikiama.

Šiuo metu galiojančiame BMK kaip įprastinė muitinės deklaracija įteisinta rašytinė deklaracija, tačiau didžioji dalis deklaracijų jau yra teikiama automatinio duomenų apdorojimo techninėmis priemonėmis (žr. 9 lentelę).

2008 m. Lietuvos muitinėje nuo bendro deklaracijų skaičiaus įforminta elektroniniu būdu pateiktų 46,8 proc. importo deklaracijų ir 33,7 proc. eksporto deklaracijų. 2009 m. importo procedūroms atlikti įforminta 150 166 muitinės deklaracijos, iš kurių elektroniniu būdu pateikta 113 504 muitinės deklaracijos (76 proc. importo deklaracijų). Eksporto procedūroms atlikti 2009 m. įformintos 326 832 muitinės deklaracijos, elektroniniu būdu – 232 035 muitinės deklaracijos (71 proc. visų įformintų eksporto deklaracijų). Nuo 2009 m. liepos 1 d. muitinėje įdiegus naująją Muitinės deklaracijų apdorojimo sistemą (MDAS) labai padaugėjo elektroniniu būdu pateikiamų importo ir eksporto deklaracijų ir 2009 m. pabaigoje jos sudarė 98 proc. (palyginti su 2009 m. pirmu pusmečiu – 46 proc. deklaracijų). 2010 m. Importo procedūroms atlikti įforminta 173 801 muitinės deklaracijų, iš jų elektroniniu būdu pateikta 98 proc. muitinės deklaracijų, atitinkamai eksporto procedūroms atlikti – 355 637 ir 99 proc. muitinės deklaracijų. 2011 m. importo procedūroms atlikti įformintos 195 226 muitinės deklaracijos, iš jų elektroniniu būdu pateikta 98,5 proc. muitinės deklaracijų, atitinkamai eksporto procedūroms – 446 945 ir 99,4 proc. muitinės deklaracijų. 2012 m. importo procedūroms atlikti įformintos 214 553 muitinės deklaracijos (3,3 proc. daugiau, palyginti su 2011 m.), iš jų elektroniniu būdu pateikta 98,8 proc. (0,1 proc. daugiau, palyginti su 2011 m.) muitinės deklaracijų, atitinkamai eksporto procedūroms – 505 940 (0,6 proc. daugiau, palyginti su 2011 m.) ir 99,4 proc. (0,02 proc. mažiau, palyginti su 2011 m.) muitinės deklaracijų (žr. 9 lentelę).

Tranzitinės deklaracijos nuo Lietuvos įstojimo į ES dienos teikiamos elektroniniu būdu, naudojant Naująją kompiuterizuotą tranzito sistemą (NKTS). Siekiant pagerinti ir paspartinti TIR operacijų atlikimo muitinės priežiūrą ir tranzito užbaigimą, visi Europos Sąjungos ir trečiųjų šalių vežėjai, gabenantys krovinius į ES ir iš jos, nuo 2009 m. sausio 1 d. TIR knygelės duomenis privalo pateikti muitinei ir elektroniniu būdu¹³⁶. Elektroninius TIR knygelės duomenis muitinės įstaigai galima pateikti naudojantis muitinėje įdiegtu „Verslininko moduliu“, taip pat galima pateikti išankstinius TIR

¹³⁶ Toks sprendimas buvo įteisintas 2008 m. lapkričio 17 d. priėmus Komisijos reglamentą (EB) Nr. 1192/2008 (2008 OL L 329, p. 1.)

knygelės duomenis per Tarptautinės autokelių transporto sąjungos (IRU) įdiegtą modulį arba naudojantis muitinės tarpininkų paslaugomis. ES viduje pradėjus taikyti TIR operacijoms elektroninius duomenų mainus tarp įvažiavimo / išvykimo ir išvažiavimo / paskirties muitinės įstaigų nebereikia siųsti TIR knygelės žaliojo lapo atplėšiamosios dalies; palengvėjo TIR operacijų priežiūra ES; paspartėjo posto pareigūnų darbas; greičiau gaunama informacija apie TIR operacijos pabaigą paskirties įstaigoje; geresnė ir spartesnė TIR operacijos atlikimo kontrolė.

Pateikta elektroninė deklaracija gali būti muitinėje priimta tik tada, kai šioje deklaracijoje deklaruotos prekės yra pateiktos muitinės kontrolei muitinės nustatytoje ir (ar) muitinei priimtinoje vietoje. Apie tokį prekių pateikimą muitinės kontrolei muitinei pranešama elektronine žinute, kurią siunčia asmuo, teikiantis muitinio įforminimo deklaraciją. Jeigu priėmusi pateiktą elektroninę deklaraciją muitinė nepriima sprendimo atlikti dokumentinį ir (ar) fizinį prekių tikrinimą, būtinybės pateikti rašytinius dokumentus, kuriuos privalu pateikti įforminant atitinkamą muitinės procedūrą arba kitą muitinės sankcionuotą veiksmą, nėra – užtenka pateikiamoje deklaracijoje nustatyta tvarka šiuos dokumentus deklaruoti (nurodyti jų numerius ir surašymo datas). Pagal pasirašytas duomenų pasikeitimo su muitine sutartis dėl elektroninio deklaravimo visa muitinio įforminimo metu reikalinga dokumentacija yra laikoma muitinei žinomoje vietoje, kurią nurodo sutartį pasirašantis asmuo. Taip saugomi dokumentai muitinės reikalavimu pateikiami muitinės kontrolei.

Jeigu priimant pateiktą elektroninę deklaraciją priimamas sprendimas atlikti dokumentinį ir (ar) fizinį prekių patikrinimą, elektroninę deklaraciją pateikusiam asmeniui pranešama (sisteminio / elektroniniu pranešimu), kokius konkrečiai dokumentus reikia pateikti muitinės kontrolei (nebūtinai visus, deklaracijoje deklaruotus dokumentus). Šiuo atveju rašytiniai dokumentai pristatomi fiziškai.

Skirtingiems muitinės formalumams (skirtingoms muitinės procedūroms, keleivių gabenamoms prekėms, pašto siuntoms ir kt.) atlikti ir skirtingoms prekėms deklaruoti būtina pateikti atitinkamus (skirtingus) dokumentus. Informaciją apie būtinus pateikti dokumentus asmuo gali surasti atitinkamuose teisės aktuose ir muitinės bei institucijų, įgaliotų išduoti leidimus, interneto svetainėse. Asmenims sudaryta galimybė muitinės interneto svetainėje, naudojantis Lietuvos Respublikos integruoto tarifo

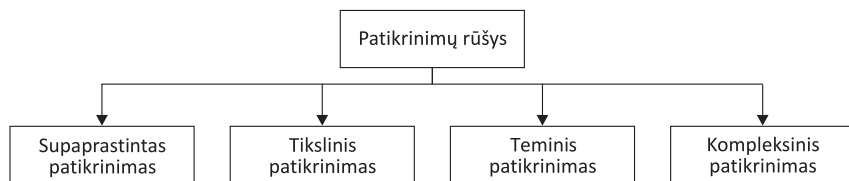
(LITAR)¹³⁷ naršykle, atlikti paiešką ir elektroniniu būdu gauti kasdien atsinaujinančią informaciją apie užsienio prekybos tarifinio ir netarifinio reguliavimo priemones (ES muitus ir mokesčius, nacionalinius mokesčius (priedėtinės vertės mokestį ir akcizus), tarifines ir netarifines kvotas, draudimus ir apribojimus) bei elektroninėje erdvėje sumodeliuoti konkrečios prekės importo arba eksporto situaciją, automatiškai gaunant informaciją apie mokėtinus muitus ir mokesčius bei šiai prekei taikomas netarifinio reguliavimo priemones. Dokumentų, kurie gali būti pateikiami muitinei, sąrašas yra įtrauktas į LITAR. Muitinės pareigūnams sudaryta galimybė gauti informaciją apie tam tikroms prekėms būtinus pateikti dokumentus LITAR programinės įrangos priemonėmis kontrolės tikslais. Tik dalis užsienio prekybos reguliavimo priemonių yra integruota į LITAR sistemą, kuri veikia kartu su muitinės deklaracijų apdorojimo sistema, ir tai sudaro sąlygas vykdyti sisteminę pateikiamų dokumentų kontrolę. Kaip tikrinimo pagalbos priemonė naudojama Nacionalinė muitinės spaudų ir kitų žymų sistema (SMS), skirta muitiniam tikrinimui pateikiamų dokumentų (sertifikatų, leidimų, licencijų ir pan.), parašų, spaudų ir kitų žymų (prekių kilmės, garantų ir pan.) atvaizdų paieškai. SMS yra ES bei nacionalinių muitiniam tikrinimui pateikiamų dokumentų, parašų, spaudų ir kitų žymų atvaizdų rinkinys, sudarytas ir tvarkomas kaip nacionalinė kompiuterinė duomenų bazė. Šioje sistemoje muitinės pareigūnas gali gauti informaciją apie Lietuvos ir kitų valstybių institucijų išduodamus leidimus, dokumentus ir naudojamus spaudus bei pamatyti elektroninius jų atvaizdus. Tarifinėms kvotoms valdyti naudojama tarifinių kvotų sistema. Muitinės deklaracijų apdorojimo sistemos, veikdamos su kitais integruotos muitinės informacinės sistemos posistemiais, suteikia galimybę automatiškai nustatyti prekių siuntų gabenimo atvejus, kai reikia pateikti kitų Lietuvos ir užsienio institucijų išduodamus leidimus.

Ketvirtasis etapas – muitinės formalumai atlikus prekių muitinį įforminimą ir išleidus prekes (žr. 14 pav.). Įforminusi deklaraciją muitinės įstaiga negarantuoja, kad viskas buvo atlikta tinkamai: BMK 78 str. leidžia muitinei atlikti patikrinimus išleidus prekes. Pasaulinės tendencijos muitinės proce-

¹³⁷ Lietuvos Respublikos integruotas tarifas (LITAR) yra informacijos apie ES muitus ir nacionalinius mokesčius bei kai kuriuos importo ir eksporto draudimus ir apribojimus rinkinys, sudarytas ir tvarkomas kaip kompiuterinė duomenų bazė. Integruotą tarifą sudaro nuo 2004 m. gegužės 1 d. Lietuvos Respublikoje galiojantys Europos Bendrijos integruoto tarifo TARIC duomenys, papildyti nuo 2004 m. gegužės 1 d. galiojančiais duomenimis apie muitinės administruojamus nacionalinius mokesčius (akcizą ir PVM).

dūrų vykdymo ir jų įforminimo srityje siejamos su procedūrų standartizavimu, spartesniu muitinio įforminimo vykdymu, nepopierinės aplinkos kūrimu. Tuo tikslu muitinės procedūrų įforminimo muitinės įstaigoje metu atliekama vis mažiau patikrinimų. Tačiau daugiau dėmesio skiriama įmonių patikrinimui atlikus muitinį įforminimą. Verslo atžvilgiu tai reiškia, kad vis didesnė atsakomybė už muitinės procedūrų atitiktį muitų teisės aktams perduodama pačioms įmonėms.

Įforminusi prekių muitinės procedūrą poste, muitinė turi teisę, siekdama įsitikinti deklaracijoje pateiktų duomenų teisingumu, išleidusi prekes tikrinti prekybos dokumentus ir duomenis, susijusius su importo arba eksporto operacijomis ir netgi su vėlesnėmis prekybos šiomis prekėmis operacijomis. Taip, pavyzdžiui, gali būti patikrintos prekių pakavimo ir krovimo paslaugas suteikusios įmonės išrašytos sąskaitos už paslaugas konkrečiam importuotojui ir kiti duomenys, susiję su atliktomis operacijomis. Jeigu įmonės disponuoja ne tik deklaracijoje nurodytais dokumentais, bet ir kitais dokumentais, galinčiais pagrįsti tam tikrus su muitinės formalumais susijusius faktus, turi šiuos dokumentus išsaugoti.¹³⁸ Asmenys turi saugoti su prekių deklaravimu susijusius dokumentus muitinio tikrinimo reikmėms galiojančių nuostatų nustatytą laiką.¹³⁹ Muitinė, siekdama užtikrinti tarptautinės prekybos saugumą, atlieka dokumentų patikrinimą taikydama įvairius metodus (žr. 16 pav.).

16 pav. Patikrinimų, atliekamų po muitinio įforminimo, rūšys

¹³⁸ BMK14 str. nustatyta, kad kiekvienas asmuo, tiesiogiai arba netiesiogiai susijęs su atitinkamomis prekybos prekėmis operacijomis, privalo muitinės reikalavimu ir per jos nustatytą laiką pateikti jai visus būtinus dokumentus ir informaciją ir suteikti visą muitinės reikalaujamą pagalbą.

¹³⁹ Lietuvos Respublikos muitinės įstatymo 32 straipsnis reikalauja, kad asmenys, susiję su importo ir (arba) eksporto operacijomis, privalo saugoti BMK14 straipsnyje nurodytus dokumentus ir informaciją, neatsižvelgdami į naudojamas laikmenas, Lietuvos Respublikos teisės aktų nustatyta tvarka, bet ne trumpiau kaip 8 kalendorinius metus.

Supaprastintas patikrinimas. Supaprastintas patikrinimas atliekamas muitinės iniciatyva muitinės patalpose atliekant tiesiogines darbo funkcijas, siekiant muitinės deklaracijoje nustatyti trūkumus bei prieštaravimus muitinės procedūros atlikimo tvarkos reikalavimams ir juos pašalinti. Supaprastintas patikrinimas atliekamas ir tuomet, kai asmuo savo iniciatyva kreipiasi į muitinę dėl duomenų muitinės deklaracijoje taisymo.

Tikslinis patikrinimas. Tikslinis muitinis patikrinimas atliekamas muitinės iniciatyva muitinės patalpose ir (arba) asmens buveinėje atliekant tiesiogines darbo funkcijas arba asmens iniciatyva. Tikrinimas nesusijęs su mokestine prievole ir vykdomas siekiant nustatyti asmens gebėjimą vykdyti numatomus arba jau prisiimtus įsipareigojimus muitinei, kontroliuojant, ar teisingai taikomi draudimai ir apribojimai, prekių kilmę, klasifikavimo teisingumą ir kitas rizikos sritis.

Teminis patikrinimas. Teminio mokesčio patikrinimo metu tikrinamas tam tikro mokesčio ar mokesčių per tam tikrą laikotarpį apskaičiavimo ir sumokėjimo teisingumas pagal atskiras muitinės deklaracijas ar tam tikras rizikos sritis, susijusias su mokesčiais. Teminis patikrinimas gali būti atliekamas ne dažniau kaip kartą per pusę metų.

Kompleksinis patikrinimas. Kompleksinio patikrinimo metu tikrinamos visos įmonės per tam tikrą laikotarpį įformintos muitinės deklaracijos. Kompleksinis patikrinimas gali būti atliekamas ne dažniau kaip kartą per metus.

Kompleksinio ir teminio patikrinimo periodiškumo apribojimas netaikomas, kai asmuo pateikia prašymą grąžinti mokesčio permoką, atliekant pakartotinį patikrinimą, atliekant patikrinimą pagal kitos valstybės institucijos prašymą arba užsienio valstybės kompetentingos institucijos kreipimąsi ir kitais Lietuvos Respublikos mokesčių administravimo įstatyme nurodytais atvejais.

Įmonei norint užsitikrinti, kad per patikrinimus, atliekamus po muitino įforminimo, nebūtų nustatomi muitų teisės aktų pažeidimai ar jų būtų kuo mažiau, svarbu turėti kompetentingus darbuotojus, atsakingus už muitinės procedūras, kurie būtų įtraukti į tarptautinės prekybos operacijų planavimą ir organizavimą. Taip pat įmonėje turėtų būti naudojamos šiuolaikinės informacinės technologijos, kuriomis būtų galima tinkamai valdyti informacinius srautus ir turėtų būti aiškiai apibrėžtos su muitinės formalumais susijusių skyrių ir juose dirbančių asmenų funkcijos ir atsakomybė.

5. ES ir Rusijos, Baltarusijos, Kazachstano muitų sąjungoje atliekamų muitinės formalumų lyginamoji analizė

Didžioji dalis muitinės formalumų atliekami muitinės įstaigose deklaruojančioms prekėms tam tikroms muitinės procedūroms atlikti. Nors procedūroms vykdyti, vadovaujantis Kioto konvencija, yra nustatyti jų vykdymo standartai ir šalys, prisijungusios prie Kioto konvencijos, siekia supaprastinti ir suderinti procedūrų vykdymo tvarkas, tačiau dar yra nemažai skirtumų atskirų šalių muitų teisėje dėl atskirų muitinės procedūrų vykdymo tvarkų ir jų muitinės priežiūrai nustatytų reikalavimų.

Lentelėje pateikiami duomenys apie pagrindinėms ES ir MS taikomoms muitinės procedūroms nustatytus reikalavimus (žr. 10 lentelę).

10 lentelė. ES ir MS taikomos muitinės procedūros

Procedūra	Teisinis reglamentavimas	Prekių apmokestinimo muitais ir netaarifinio reguliavimo priemonių taikymas	Garantija	Terminai	Leidimai	Papildomi reikalavimai	Komentaras
Išleidimas į laisvą apyvartą	BMK MS MK	Taikomi importo muitai ir kiti mokesčiai bei netaarifinio reguliavimo priemonės	Pateikiama atidedant mokesčių mokėjimą				Procedūrų vykdymo tvarkos panašios, išskyrus tam tikras prekes
Eksportas	BMK MS MK	Taikomi eksporto muitai ir netaarifinio reguliavimo priemonės			Leidimai susiję su netaarifinio reguliavimo priemonių taikymu		ES šiuo metu nėra vienai prekei eksporto muitai netaikomi, o MS yra nemažai prekių, kurios apmokestinamos eksporto muitais
Laikinasis įvežimas	BMK MS MK	Sąlygiškai visiškai ar dalinis neapmokestinimas. Netaikomos netaarifinio reguliavimo priemonės	Privaloma	Daugiausia 2 metai	Privalomas		Vykdymo tvarkos panašios

Laikinasis išvežimas	BMK	Taikomi eksporto muitai ir netaarifinio reguliavimo priemonės					Procedūrų vykdymo tvarkos skiriasi. ES ši procedūra sutapatinama su eksporto procedūra ir atskirai neregamentuojama
	MS MK	Neapmokestinama ekporto muitais Netaikomos netaarifinio reguliavimo priemonės	Privaloma	Muitinės įstaigos nustato išvežimo laikotarpį išvežimo tikslui pasiekti			
Tranzitas	BMK	Sąlygiškai neapmokestinama. Netaikomos netaarifinio reguliavimo priemonės	Privaloma pateikti vienkartinę ar bendrąją garantiją	Daugiausia 8 dienos	Leidimai, jei prekėms įvežti taikomi draudimai ar apribojimai	Gabenimas su muitinės plombomis, maršruto nustatymas tam tikrų kategorijų prekėms	Nereikia garantijos: TIR knygelė; tranzito su paprastinimais
	MS MK	Sąlygiškai neapmokestinama. Netaikomos netaarifinio reguliavimo priemonės	Privaloma pateikti vienkartinę garantiją	Per 1 mėn. Ne daugiau kaip 2 000 km		Gabenimas su muitinės plombomis, maršruto nustatymas	Nereikia garantijos: gabenant su muitinės plomba; muitinės vežėjams; TIR knygelė
Laikinasis įvežimas perdirbti	BMK	Sąlygiškai neapmokestinama Drobekas (sąlyginis apmokestinimas)	Privaloma garantija Sumokami muitai ir mokesčiai, kurie sugrąžinami išvežus prekes	Ne ilgesnis kaip 36 mėn.	Privalomas		Leidimus procedūrai vykdyti išduoda šalių narių muitinių administracijos
	MS MK	Sąlygiškai neapmokestinama	Privaloma	Ne ilgesnis kaip 36 mėn.	Privalomas		MS drobeko (sąlyginio apmokestinimo) sistema netaikoma

Laikinasis išvežimas perdirbti	BMK	Išvežant taikomi eksporto muitai ir netaarifinio reguliavimo priemonės		Ne ilgesnis kaip 36 mėn.	Privalomas		Gražinus kompensacinius produktus nuo perdirbimo kaštų sumokamas muitas ir PVM
	MS MK	Išvežant neapmokestinama eksporto muitais ir netaikomos netaarifinio reguliavimo priemonės	Privaloma	Ne ilgesnis kaip 24 mėn.	Privalomas		Procedūros esmė analogiška, o vykdymo tvarkose yra skirtumų
Muitinės prižiūrimas perdirbimas	BMK	Importo muitai už perdirbtuosius produktus	Privaloma	Ne ilgesnis kaip 36 mėn.	Privalomas		Procedūros esmė analogiška, o vykdymo tvarkose yra skirtumų
	MS MK	Importo muitai už perdirbtuosius produktus	Privaloma	Ne ilgesnis kaip 36 mėn.	Privalomas		Procedūros esmė analogiška, o vykdymo tvarkose yra skirtumų
Muitinis sandėliavimas	BMK	Sąlygiškai neapmokestinama	Pateikiama steigiant sandėlį	Neterminuota	Leidimas išduodamas muitinės sandėliui steigti		ES muitinė turi teisę tam tikrų kategorijų prekėms nustatyti sandėliavimo terminus
	MS MK	Sąlygiškai neapmokestinama		36 mėn. Eksporuojamoms prekėms – 6 mėn.			

Atlikus ES ir MS atliekamų muitinės procedūrų analizę matyti (žr. 10 lentelę), kad taikant muitinės procedūras yra daug panašumų, bet nemažai ir skirtumų. MS muitinės procedūrų atlikimo tvarkose yra labai daug išimčių, kada tam tikroms prekėms ar įforminimo atvejams netaikomos MS MK nuostatos, o galioja nacionaliniai šalių narių teisės aktai, reglamentuojantys atskirus procedūrų įforminimo ar apmokestinimo atvejus.

Muitinės procedūra – išleidimas į laisvą apyvartą – tai viena svarbiausių muitinės procedūrų, kurią taikant į muitų teritoriją įvežtos trečiųjų šalių prekės išleidžiamos į laisvą apyvartą toje teritorijoje. Išleidus prekes į laisvą apyvartą pripažįstama, kad joms pritaikytos prekybos politikos priemonės,

atlikti jų importo formalumai ir prekės apmokestintos visais privalomais sumokėti muitais. Tai atlikus pasikeičia prekių muitinis statusas ir ne ES prekės įgyja ES prekių statusą. Muitinės priežiūra toliau tokioms prekėms nebetaikoma ir asmuo gali disponuoti jomis be jokių apribojimų.

Analogiška šios procedūros taikymo prasmė ir pagal MS MK, tačiau taikant šią procedūrą MS pastebimi kai kurie skirtumai, pavyzdžiui, išleidžiant prekes į laisvą apyvartą tam tikroms prekėms atskirose MS šalyse narėse yra nustatyti skirtingi muitų tarifai, taikomos skirtingos specialiosios apsaugos priemonės (antidempingo, kompensaciniai muitai) bei skirtingos netarifinio reguliavimo priemonės.

Eksportas – muitinės procedūra, kurią taikant ES prekės visam laikui išvežamos iš ES muitų teritorijos. Eksportuojant prekes turi būti sumokamas eksporto muistas (jei jis nustatytas) ir yra taikomos netarifinio reguliavimo priemonės. Šiuo metu ES nėra nė vienos prekės, kuriai nustatytas eksporto muistas, o MS šalyse narėse atskiroms prekių grupėms (daugiausia žaliavoms bei strateginėms prekėms) taikomas eksporto muistas, kuris skirtingose šalyse narėse skiriasi ir turi būti sumokamas tai šaliai, iš kurios prekės yra eksportuojamos. Eksporto procedūra laikoma baigta, kai prekės išvežamos iš šalies muitų teritorijos negrąžintinai ir eksportavus prekes eksportuotojui sugrąžinamas PVM – tai numatyta ir ES, ir MS muitinių kodeksuose.

Laikinasis įvežimas – tai muitinės procedūra, kurią taikant ne Bendrijos prekės įvežamos į Bendrijos muitų teritoriją, numatant šias prekes grąžinti (reeksportuoti) neperdirbtas ir nepakeistas, išskyrus normalų jų nusidėvėjimą dėl įprastinio naudojimo. Laikinais įvežamos prekės sąlygiškai (visai arba iš dalies) neapmokestinamos importo muitais. Dalinis šių prekių neapmokestinimas importo muitais paprastai taikomas tada, kai prekės laikinai įvežamos komerciniais tikslais. Laikinais įvežant prekes pastebimi nedideli procedūros taikymo skirtumai, nes ir ES, ir MS taikant šią procedūrą vadovaujasi tarptautine laikinojo įvežimo (Stambulo) konvencija¹⁴⁰. MS Komisijos sprendimu¹⁴¹ patvirtintas sąrašas prekių, kurios gali būti laikinai įvežamos sąlyginai visiškai neapmokestinant importo muitais ir mokesčiais. Laikinais įvežti prekes į ES jų sąlygiškai visai neapmokestinant importo mui-

¹⁴⁰ Laikinojo įvežimo konvencija 1990.06.06 (Stambulo konvencija). *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 117-3015.

¹⁴¹ Решение Комиссии Таможенного союза от 18.06.2010, № 331 [žiūrėta 2013-10 30]. <<http://www.rnk.ru/documents/new/document154599.phtml>>.

tais galima tik BMK įgyvendinimo nuostatų 556–576 straipsniuose nurodytais atvejais, laikantis tuose straipsniuose nustatytų reikalavimų (konkretaus sąrašo nėra).

Laikinojo išvežimo muitinės procedūra EB MK sutapatinama su eksporto procedūra ir nėra atskirai išskirta, todėl vykdant šią procedūrą viskas taikoma kaip eksporto muitinės procedūros atveju, t. y. taikomi eksporto muitai (jei jie nustatyti) ir netarifinio reguliavimo priemonės.

Pagal MS MK laikinai išvežamos prekės yra neapmokestinamos eksporto muitais ir joms netaikomos netarifinio reguliavimo priemonės. Laikinojo išvežimo terminą, pakankamą išvežimo tikslui pasiekti, nustato muitinės įstaigos. Tam tikrų rūšių prekėms šalys narės gali nustatyti konkrečius laikinojo išvežimo terminus. Šios procedūros negalima taikyti tam tikrų kategorijų prekėms (pvz., maisto produktams, alkoholiniams gėrimams, tabako gaminiams, žaliavai, pusfabrikačiams ir kt.).

Tranzitas – tai viena iš svarbiausių muitinės procedūrų, sudaranti galimybę asmenims, gabenantiems prekes per tam tikrą teritoriją, nemokėti mokesčių, kuriuos reikėtų sumokėti įvežant prekes į tą teritoriją arba iš jos išvežant¹⁴². Gabenant tranzitu prekes taikomas sąlyginis neapmokestinimas muitais ir mokesčiais, o galinčiai atsirasti skoliai padengti būtina pateikti importo muitų ir mokesčių dydžio garantiją. Tranzito reikšmė tarptautinei prekybai ir kartu pagrindinis motyvas jį taikant – palengvinti prekių vežimą iš išsiuntimo šalies teritorijos į paskirties (krovinio pristatymo) šalies teritoriją, išvengiant muitų ir mokesčių mokėjimo išvykimo ir tranzito šalių teritorijose. Tranzitas reikšmingas valstybių biudžeto įplaukoms, nes garantuoja transporto, logistikos ir su tuo susijusių kitų paslaugų užimtumą. Tarptautinio logistikos kanalo tranzito etapas susiformuoja ne tik tada, kai kanalu judančios prekės kerta šalies siuntėjos ir šalies gavėjos sienas, bet ir tranzitinių šalių muitų sienas.

Tranzitas yra itin reikšmingas prekes importuojantiems ES ūkio subjektams. Jiems sudarytos galimybės įvežus prekes į ES teritoriją atlikti importo formalumus jiems patogioje vietoje, t. y. prekės gali būti gabenamos iš jų įvežimo į ES teritoriją vietos į importuotojo pasirinktą muitų teritorijos viduje esančią muitinės procedūrų įforminimo vietą. Taip sumažinama pasienio punktų, per kuriuos fiziškai įvežami kroviniai, apkrova. Tranzitas, vykdomas per valstybių ar muitų teritorijas, gali būti tarptautinis ir nacionalinis.

¹⁴² Radžiukynas J. ir kt. *Europos Sąjungos bendroji prekybos politika*. Vilnius: MRU, 2011, p. 316.

Šiuo metu ES taikomą tranzito sistemą sudaro:

- bendrasis tranzitas;
- bendrijos tranzitas;
- TIR tranzitas.

Muitinių taikomos tarptautinio tranzito sistemos yra sukurtos siekiant supaprastinti muitinės priežiūros priemonių taikymo mechanizmus, taikomas gabenant krovinius tarptautiniais maršrutais, ir užtikrinti, kad nebūs pažeisti šalių finansiniai ir saugumo interesai. Būtina sėkmingo kiekvienos tarptautinio tranzito sistemos funkcionavimo sąlyga yra ta, kad visi tarptautinio vežimo tranzitu dalyviai galėtų paprastai ja naudotis. Tam reikalingas muitinės reikalavimų ir transporto operacijų vykdytojų poreikių balansas. Dėl šių priežasčių tarptautinio tranzito sistemos nuolat tobulinamos, plečiamos ir jų taikymo teritorijos. Nenaudojant tarptautinio tranzito sistemų per kiekvieną šalį prekės turėtų būti gabenamos taikant nacionalines tranzito procedūras (t. y. įvažiuojant į kiekvienos šalies teritoriją reikėtų iš naujo deklaruoti tranzitu gabenamas prekes ir pateikti naują toje šalyje galiojančią garantiją). Tai sukeltų daug nepatogumų vežėjams ir pailgintų transporto priemonių prastovas pasieniuose.

Svarbiausia **bendrojo tranzito** sistemos paskirtis – palengvinti prekių vežimą per išorines ES sienas ir supaprastinti muitinės formalumus su Europos laisvosios prekybos asociacijos (ELPA) šalimis bei kitomis prie Bendrojo tranzito konvencijos prisijungusiomis šalimis, atliekamus gabenant prekes iš išvykimo į paskirties vietas¹⁴³. Ši procedūra taikoma vadovaujantis Europos Bendrijos ir ELPA šalių konvencija dėl bendrosios tranzito procedūros, pasirašyta Interlakene 1987 m. gegužės 20 d. Ši konvencija taikoma gabenant prekes tranzitu visų rūšių transportu, išskyrus jūrų transportą. Konvencija reglamentuoja tranzito procedūros atlikimo tvarką, apibrėžia procedūros vykdytojo prievolės, garantijų, naudojamų atliekant tranzito procedūrą, rūšis bei formas, nustato tranzito procedūros atlikimo tvarkos supaprastinimo būdus ir kt. Šiuo metu bendrąją tranzitą taiko ES, ELPA šalys ir Turkija, o prisijungti prie konvencijos siekia Makedonija, Rusijos Federacija, Ukraina.

Bendrijos tranzito procedūra taikoma vežant muitinės prižiūrimas prekes tarp Europos Sąjungos valstybių narių, taip pat iš Europos Sąjungos į

¹⁴³ Išvykimo muitinės įstaiga – muitinės įstaiga, priėmusi muitinės deklaraciją tranzito procedūrai įforminti. Paskirties muitinės įstaiga – muitinės įstaiga, kuriai turi būti pateiktos prekės, gabenamos taikant tranzito procedūrą, norint šią procedūrą užbaigti.

Andorą ir San Mariną bei iš jų į Europos Sąjungos valstybes nares. Šios procedūros atlikimo tvarką reglamentuoja BMK ir jo įgyvendinimo nuostatos.

Bendrijos ir bendrasis tranzitas savo forma ir bruožais yra labai panašūs ir deklaruoiant prekes šioms procedūroms ES taikoma Naujoji kompiuterizuota tranzito sistema (NKTS). Naudojant šią informacinę sistemą Bendrijos ir bendrosioms tranzito procedūroms įforminti ir kontroliuoti vietoj „popierinių“ tranzito deklaracijų ir kitų dokumentų naudojami elektroniniai pranešimai, kuriais pateikiami duomenys, reikalingi šioms procedūroms įforminti ir baigti, bei informacija apie šių procedūrų vykdymo eigą. Tranzito procedūra pradedama išvykimo muitinės įstaigoje ir baigiama paskirties muitinės įstaigoje.

Muitinės formalumai išvykimo muitinės įstaigoje. Išvykimo muitinės įstaiga atlieka šiuos muitinės formalumus:

- priima ir įregistruoja elektroninę tranzito deklaraciją;
- patikrina pateiktus dokumentus;
- patikrina pateiktos garantijos dydį (ar užtenka garantinės sumos skolininko įsipareigojimams padengti);
- įvertinusi riziką, fiziškai patikrina prekes arba priima sprendimą jų netikrinti bei užplombuoja prekes muitinės plombomis arba panaudoja kitas jų identifikavimo priemones;
- nustato tranzito terminą (daugiausia 8 dienos) ir, jeigu reikia, maršrutą;
- išsiunčia deklaruotai paskirties įstaigai elektroninį pranešimą apie numatomą atvykimą, o deklarantas elektroniniu pranešimu informuojamas apie krovinio išleidimą;
- krovinio vežėjui išduoda tranzito lydimąjį dokumentą, kurį privaloma pristatyti paskirties muitinės įstaigai, ir išleisti ją prekes.

Deklarantai nuo 2011 m. elektroninę tranzito deklaraciją pateikia išvykimo muitinės įstaigai su saugos ir saugumo duomenimis.

Muitinės formalumai paskirties muitinės įstaigoje: paskirties muitinės įstaiga, atlikusi muitinį įforminimą, išsiunčia išvykimo muitinės įstaigai elektroninį pranešimą apie atvykimo užregistravimą bei tikrinimo rezultatus.

Kai prekės gabenamos taikant tranzito procedūrą, už reikalavimų, susijusių su šia muitinės procedūra, įvykdymą (t. y. už visų prekių, kurių įforminta tranzito procedūra, ir jas lydinčių dokumentų pristatymą per nustatytą laiką į paskirties muitinės įstaigą su nepažeistomis muitinės panaudo-

tomis identifikavimo priemonėmis atsako tranzito deklaracijoje nurodytas tranzito procedūros vykdytojas.

Tranzito procedūros vykdytoju gali būti bet kuris asmuo, prisiėmęs atsakomybę už anksčiau minėtų reikalavimų įvykdymą (pvz., prekių siuntėjas, vežėjas, ekspeditorius, gavėjas ar muitinės tarpininkas). Jis arba jo įgaliotas atstovas turi pasirašyti tranzito deklaracijoje ir pateikti šio asmens vardu įformintą garantiją¹⁴⁴, užtikrinančią galinčios atsirasti skolos muitinei sumokėjimą (mokestinės prievolės įvykdymą), jeigu procedūra pažeidžiama, pavyzdžiui, jeigu prekės, gabenamos tranzitu, iškraunamos be muitinės leidimo ir realizuojamos ES nesumokėjus muitų ir kitų mokesčių. Tranzito procedūros vykdytojo pateikta garantija turi galioti visoje ES muitų teritorijoje (taikant bendrąją tranzito procedūrą – visose šalyse, prisijungusiose prie Bendrojo tranzito konvencijos). Garantijas teikia garantai – ES įsteigti asmenys, teisės aktų nustatyta tvarka prisiėmę atsakomybę dėl kito asmens prievolės sumokėti skolą muitinei įvykdymo, jei šis asmuo skolos muitinei nesumokės arba šią prievolę įvykdys netinkamai. Garantas turi būti įsteigtas ES ir kiekvienoje valstybėje narėje, o jeigu prekės gabenamos pagal bendrąją tranzito procedūrą – taip pat ir atitinkamose Konvencijos dėl bendrosios tranzito procedūros susitariančiose šalyse privalo turėti savo korespondentus. Lietuvoje garantijas teikia bankai ir draudimo bendrovės, kurios dėl garantijų teikimo yra sudarę su Muitinės departamentu sutartį. Visi garantai yra įtraukti į bendrą ES garantų registrą. Garantijos gali būti vienkartinės – užtikrinančios vienos tranzito procedūros reikalavimų įvykdymą, ir bendrosios – užtikrinančios keleto tranzito procedūrų reikalavimų įvykdymą.

Tranzitas dar yra skirstomas į išorinį ir vidinį. Išorinis ES ar bendrasis tranzitas taikomas tada, kai gabenamos ne ES prekės, vidinio tranzito atveju yra gabenamos ES prekės, kai paskirties vietoje reikia įrodyti turimą ES prekių muitinį statusą.

TIR tranzito sistemos paskirtis – palengvinti tarptautinius krovinių pervežimus kelių transportu ne tik ES ar ELPA šalių teritorijose. Ji apima Artimuosius ir Viduriniuosius Rytus, Šiaurės Afriką, Lotynų Ameriką ir kitas valstybes – iš viso 68 susitariančiąsias šalis. Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisija pradėjo kurti TIR tranzito sistemą. Pirmąjį TIR susitarimą 1949 m. pasirašė kelios Europos valsty-

¹⁴⁴ **Garantija** – piniginis užstatas arba raštiškas garanto įsipareigojimas atsakyti muitinei už prekęms taikomos muitinės procedūros reikalavimų įvykdymą.

bės. Šio susitarimo sėkmė sudarė prielaidas Jungtinių Tautų Europos ekonomikos komisijos Transporto komitetui 1959 m. priimti TIR konvenciją, kuri įsigaliojo 1960 m. Pirmoji TIR konvencija buvo papildyta 1975 m., atsižvelgiant į sukaupą TIR tranzito sistemos taikymo patirtį, technikos naujoves, pasikeitusius muitų ir transporto teisės aktus.

Pagrindiniai TIR sistemos elementai:

- prekės turi būti vežamos saugiomis transporto priemonėmis arba konteneriais;
- muitų ir kiti importo mokesčiai užtikrinami tarptautine garantija;
- prekes turi lydėti visų TIR konvencijos susitariančiųjų šalių pripažintas dokumentas – TIR knygelė. Šio dokumento įforminimas pradeda išvykimo šalyje, o kaip TIR procedūros kontrolės dokumentas jis naudojamas išvykimo, tranzito ir paskirties šalyse;
- muitinės priežiūros (prekių identifikavimo) priemonės, pritaikytos išvykimo šalyje, pripažįstamos ir tranzito bei paskirties šalyse.
- TIR knygelių išdavimą turi kontroliuoti įgaliota nacionalinė institucija.

TIR knygeles išduoda ir kontroliuoja, kaip jos naudojamos, garantinės vežėjų asociacijos, todėl kroviniai, gabenami pagal TIR procedūrą užplombuotomis autotransporto priemonėmis, tranzito šalių pasienio muitinėse paprastai netikrinami. Tai labai paspartina tarptautinius vežimus. Lietuvoje TIR knygeles išduoda Lietuvos nacionalinė vežėjų automobiliais asociacija „Linava“. „Linava“ yra įsipareigojusi sumokėti muitus ir mokesčius, jeigu bus nustatytas TIR procedūros pažeidimas, padarytas tos šalies teritorijoje, nesvarbu, ar prekės buvo gabenamos su tos asociacijos išduota TIR knygele, ar su kitos tai pačiai garantijų grandinei priklausančios garantuojančiosios asociacijos išduota TIR knygele. Su TIR knygele susijusios garantijos dydis nustatomas atskirai kiekvienai šaliai, tačiau jis negali būti didesnis nei 50 000 JAV dolerių. Gabenant prekes su TIR knygelėmis ES muitų teritorijoje šios garantijos dydis yra 60 000 eurų (net ir tuo atveju, jei mokestinė skola už tranzitu gabenamas prekes viršytų šią sumą, jokios papildomos garantijos pateikti nereikia).

Siekiant pagerinti ir paspartinti TIR operacijų atlikimo muitinę priežiūrą ir jų užbaigimą, visi ES ir trečiųjų šalių vežėjai, gabenantys krovinius į ES ir iš jos, nuo 2009 m. sausio 1 d. TIR knygelės duomenis privalo pateikti muitinei ir elektroniniu būdu¹⁴⁵, o nuo 2011 m. – su saugos ir saugumo duomenimis.

¹⁴⁵ Toks sprendimas buvo įteisintas 2008 m. lapkričio 17 d. priėmus Komisijos reglamentą (EB) Nr. 1192/2008 (2008, OL L 329, p. 1.).

Naudojant TIR knygeles tranzito procedūroms įforminti labai su trumpėja krovinių muitinis įforminimas kertant valstybių sienas, sumažėja transporto išlaidos dėl prastovų. Mažindama tradicines krovinių kontrolės kliūtis, TIR sistema prisideda prie tarptautinės prekybos palengvinimo ir plėtos.

Krovinių gabenimą tranzitu MS reglamentuoja TIR konvencija, MS MK ir šalių narių nacionaliniai muitų teisės aktai. Pagal procedūros esmę ir taikymo tvarką ši procedūra mažai skiriasi nuo ES taikomos tranzito procedūros ir yra naudojama muitinės prižiūrimoms prekėms vežti MS muitų teritorijoje, neapmokestinant muitais ir mokesčiais ir netaikant netarifinio reguliavimo priemonių. Tranzito procedūra yra taikoma:

vežant ne MS prekes iš įvažiavimo (išvykimo) muitinės įstaigos į išvažiavimo (paskirties) muitinės įstaigą;

- vežant ne MS prekes iš įvažiavimo muitinės įstaigos į muitų teritorijos viduje esančią muitinės įstaigą;
- vežant ne MS prekes iš muitų teritorijos viduje esančios muitinės įstaigos į išvažiavimo muitinės įstaigą;
- vežant ne MS prekes iš vienos muitų teritorijos viduje esančios muitinės įstaigos į kitą muitų teritorijos viduje esančią muitinės įstaigą;
- vežant MS prekes iš išvažiavimo muitinės įstaigos į įvažiavimo muitinės įstaigą per MS nepriklausančių šalių teritoriją.

Kai prekės gabenamos taikant tranzito procedūrą, už tai, kad būtų įvykdyti visi šiai procedūrai nustatyti reikalavimai, atsako deklarantas ir / arba krovinio vežėjas. Vežėjas atsako už visų prekių, kurių įforminta tranzito procedūra, ir lydimųjų dokumentų pristatymą nustatytu laiku į paskirties muitinės įstaigą su nepažeistomis muitinės plombomis ir kitomis identifikavimo priemonėmis, o deklarantas – už duomenų, pateiktų tranzitinėje deklaracijoje, teisingumą ir galinčios atsirasti skolos muitinei sumokėjimą. MS tranzitu gabenamoms prekėms gali būti taikomos šios muitinės priežiūros priemonės:

- gabenimo užtikrinimo priemonės¹⁴⁶;
- muitinės palyda;
- nustatytas maršrutas.

MS gali būti taikomos šios tranzitą užtikrinančios priemonės – užstatas, garantija, laidavimo raštas, turto įkeitimas.

¹⁴⁶ MS MK 217 straipsnio 1 punktas (užstatas, garantija, laidavimo raštas, turto įkeitimas).

Priemonių, užtikrinančių galinčios atsirasti skolos (muitų ir mokesčių) sumokėjimą, nereikalaujama šiais atvejais:

- tranzitu gabenamų prekių deklarantas turi ĮEOV arba muitinės vežėjo statusą;
- prekės tranzitu gabenamos stacionariuoju ar geležinkelio transportu;
- tai numatyta tarptautiniuose susitarimuose;
- prekės gabenamos su muitinės palyda;
- tai numatyta tarptautiniuose šalių narių susitarimuose.

Gabenat prekes tranzitu MS muitų teritorijoje didžiausią problemą – užtikrinti skolos muitinei padengimą, nes nėra nustatytos bendros garantijų taikymo tvarkos. Vienoje šalyje narėje pateikta garantija dažniausiai galioja tik tos šalies teritorija gabenat tranzitinius krovinius, o įvažiavus į kitą šalį narę reikia iš naujo pateikti tranzitinę deklaraciją ir garantiją. Didžioji dalis tranzitinių krovinių MS yra gabenama automobiliais – Baltarusijoje tai sudaro apie 80 proc., Rusijos Federacijoje – apie 30 proc. bendro krovinių kiekio. Didelė dalis ES vežėjų gabena prekes į MS iš ES muitinės sandėlių ar terminalų, kuriuose baigiamos forminti eksporto deklaracijos ir įforminama TIR knygelė. Taigi, išvežant krovinius iš ES į MS per Lietuvą, išvežimo muitinės įstaigai pateikiamas vienas dokumentas – TIR knygelė. Nenaudojant TIR knygelės ES pasienyje turėtų būti pateikiamos visos eksporto deklaracijos, kad būtų užbaigti eksporto muitinės formalumai – tai lemtų ilgesnį muitinės formalumų atlikimo laiką. Rusija nuo 2014 m. liepos 1 d. numato nebepratęsti sutarties su Rusijos Federacijos garantuojančia asociacija ASMAP ir TIR knygelės keičiamos nacionaline garantijų sistema, o nuo 2013 m. lapkričio 29 d. TIR knygelės priimamoms tik muitinėse šalia Suomijos¹⁴⁷. Tai kelia problemą ne tik dėl TIR konvencijos vykdymo, bet pastebimos ir administracinės priemonės, kuriomis perskirstoma tarptautinio krovinių vežimo rinka, nes TIR galiojimas paliktas Suomijos kryptimi, kuria apie 80 proc. krovinių veža Rusijos vežėjai, o tai reiškia, kad Rusijos vežėjai naudojami TIR konvencijos pranašumais, tačiau kitiems tai daryti Rusijos teritorijoje neleidžiama. Dėl to vežimo Rusijos Federacijoje kainą ES vežėjams labai padidėjo, palyginti su vežimu naudojant TIR knygeles.

Be to, kad kompensuotų galinčius atsirasti nuostolius savo šalies vežėjams, MS MK įteisintas muitinės vežėjo statusas. Muitinės vežėjas – tai MS šalies narės juridinis asmuo, įtrauktas į MS muitinės vežėjų registrą, nusta-

¹⁴⁷ <<http://vz.lt/article/2013/12/2/rusai-tir-knygeles-vis-tik-priima-tik-dalyje-teritorijos#ixzz2mPaAazS9>> [žiūrėta 2013-12-04].

tytomis sąlygomis gabenantis muitinės prižiūrimas prekes MS muitų teritorijoje¹⁴⁸. Pagrindinis pranašumas – muitinės vežėjai, gabenantys krovinius tranzitu, yra atleisti nuo prievolės pateikti garantijas, tai labai padidina jų konkurencingumą, nes jų vežimo kaina daug mažesnė už kitų vežėjų. Muitinės vežėjas įtraukiamas į MS muitinės vežėjų registrą, jeigu:

- turi pakankamą tranzito procedūros vykdymo patirtį (ne mažesnę kaip dvejų metų);
- turi pakankamų finansinių galimybių įvykdyti su minėta procedūra susijusius išsipareigojimus (ne mažiau kaip už 200 000 eurų);
- turi tarptautinio krovinių vežimo leidimą (jei to reikalauja šalių narių teisės aktai);
- turi tarptautiniam krovinių vežimui tinkamas transporto priemones;
- neturi finansinių skolų muitinės įstaigoms ir kitoms valstybės institucijoms.
- privalo saugoti iš krovinio gavėjo gautą konfidencialią informaciją ir kt.

Muitinės vežėjas yra atsakingas už reikalavimų taikant tranzito procedūrą įvykdymą (t. y. už visų prekių, kurių įforminta tranzito procedūra, ir lydimųjų dokumentų pristatymą nustatytu laiku į paskirties muitinės įstaigą su nepažeistomis muitinės plombomis ir kitomis identifikavimo priemonėmis). Jei tranzito procedūros atlikimo tvarka pažeidžiama, muitinės vežėjas atsako muitinės įstaigoms už importo muitų ir kitų mokesčių sumokėjimą už tranzitu gabentas prekes (pvz., kai tranzitu gabenamos prekės iškraunamos be muitinės leidimo ir parduodamos MS nesumokėjus muitų ir kitų mokesčių). Vežėjai, įgiję muitinės vežėjo statusą, turi daug palankesnes verslo sąlygas, nes jie prekes veža daug pigiau, palyginti su kitais vežėjais. Tokių vežėjų Rusijos Federacijoje šiuo metu yra daugiau kaip 500 ir vos ne kasdien naujoms įmonėms suteikiamas muitinės vežėjo statusas, o tai aiškiai parodo, kad Rusijos Federacija, šturksčiai pažeidžia konkurencijos sąlygas taikydama administracines priemones ir taip siekia perdalyti rinką.

MS MK griežtai reglamentuoti vežėjo ir muitinės įstaigų pareigūnų atliekami veiksmai vežėjui atvykus į paskirties muitinės įstaigą: per 1 val. po atvykimo vežėjas privalo užregistruoti tranzitinę deklaraciją. Muitinės įstaiga tranzitinę deklaraciją privalo įforminti per kiek įmanoma trumpesnę

¹⁴⁸ Таможенный кодекс Таможенного союза (ТК ТС) (приложение к Договору о Таможенном кодексе таможенного союза, принятому Решением Межгосударственного Совета Евразийского экономического сообщества от 27 ноября 2009 г. N 17), ст. 18.

laikotarpį, neviršijant 24 val. Tranzitui pasibaigus, per 3 val. krovinio vežėjas arba jo įgaliotas asmuo privalo įforminti krovinio laikinąjį saugojimą ar kitą muitinės procedūrą arba išvežti prekes iš NS muitų teritorijos. Tokia reglamentacija, jeigu jos bus griežtai laikomasi, pagreitina muitinės formalumus paskirties muitinės įstaigose.

Laikinasis įvežimas perdirbti – tai didelę ekonominę naudą teikianti ir eksportą skatinanti muitinės procedūra. Dėl tarptautinio darbo pasidailijimo, ieškant tarptautinėje darbo rinkoje pigesnės darbo jėgos ir (arba) pigesnių žaliavų, atsiranda poreikis įvežti prekes į muitų teritoriją tik tam, kad būtų atliktos jų perdirbimo ar remonto operacijos, kurias atlikus gauti produktai būtų grąžinami atgal. ES laikinojo įvežimo perdirbti procedūra gali būti atliekama taikant dvi skirtingas sistemas. **Pirmoji**, taikant sąlyginį neapmokestinimą, – į ES muitų teritoriją laikinai įvežamos perdirbti prekės sąlygiškai neapmokestinamos importo muitais, bet muitinės įstaigos gali reikalauti garantijos. **Antroji**, taikant sąlyginio apmokestinimo (drobeko) sistemą, – įvežtos perdirbti prekės išleidžiamos į laisvą apyvartą sumokant už jas nustatytus importo muitus, kurie vėliau sugrąžinami arba atsisakoma jų išieškoti, jeigu iš jų pagaminti produktai arba pačios nepakeisto pavidalo prekės reeksportuojamos iš Bendrijos muitų teritorijos.

MS laikinojo įvežimo perdirbti procedūra gali būti atliekama taikant sąlyginio neapmokestinimo sistemą, kurios taikymo tvarka analogiška ES taikomai tvarkai.

Laikinasis išvežimas perdirbti – tai muitinės procedūra, kurią atliekant ES prekės laikinai išvežamos iš ES muitų teritorijos, kad būtų atliktos jų perdirbimo operacijos, o gauti perdirbtieji produktai (kompensaciniai produktai) būtų išleisti į laisvą apyvartą visai arba iš dalies neapmokestinant jų importo muitais. Laikinais išvežamos perdirbti ES prekės apmokestinamos eksporto muitais (jeigu jie būtų nustatyti), joms taikomos ES prekybos politikos priemonės ir kiti formalumai, susiję su ES prekių išvežimu iš ES muitų teritorijos.

Pagal MS MK procedūros taikymo tvarka yra panaši, tačiau laikinai išvežamos perdirbti prekės neapmokestinamos eksporto muitais ir joms netaikomos netarifinio reguliavimo priemonės. Norint išvežti perdirbti tam tikrų kategorijų prekes (pvz., tauriuosius metalus arba metalus, padengtus tauriaisiais metalais), galioja šalių narių nacionaliniai teisės aktai.

Muitinės prižiūrimas perdirbimas – muitinės procedūra, kurią taikant Bendrijos muitų teritorijoje leidžiama, netaikant ES prekybos politikos prie-

monių, naudoti importo muitais neapmokestintas ne ES prekes, atliekant su jomis perdirdimo operacijas, kurios pakeičia šių prekių rūšį arba pavidalą, o po perdirdimo gautus produktus išleisti į laisvą apyvartą, taikant jiems nustatytas importo muitų normas. Muitinės prižiūravimo perdirdimo procedūros ekonominis taikymo motyvas – vietoj importo muitų, nustatytų už importuojamas prekes, mokėti importo muitus, nustatytus už iš tokių prekių pagamintus perdirbtuosius produktus. Ši muitinės procedūra paprastai taikoma tada, kai importo muto norma, taikoma importuojamoms prekėms, didesnė už importo muto normą, taikomą perdirbtiesiems produktams („tarifinių anomalijų“ atvejais).

ES šalyse narėse visi reikalavimai, susiję su šios procedūros taikymu, taikomi vadovaujantis ES MK, o MS, nors pagal esmę šios procedūros yra analogiškos, procedūrai taikyti galioja keletas nacionalinių muitų teisės aktų, reglamentuojančių atskirus šios procedūros taikymo atvejus, taip pat kiekviena šalis narė nustato savo nacionalinius teisės aktais prekių sąrašus, kurioms galima taikyti šią procedūrą.

Produkcijos sandėliavimas yra neatskiriama tarptautinės prekybos logistinės grandinės dalis. **Muitinės sandėlis** – tai bet kuri muitinės nustatyta ir prižiūrima vieta (teritorija), kurioje teisės aktų nustatytais sąlygomis gali būti laikomos prekės, kurių įforminta muitinio sandėliavimo procedūra¹⁴⁹. Norint įsteigti muitinės sandėlį privaloma gauti muitinės įstaigos leidimą. Egzistuoja dviejų tipų muitinės sandėliai: tokie, kuriuose prekes gali laikyti visi asmenys (atvirieji), ir tokie, kuriuose prekes gali laikyti tik šio sandėlio savininkas savo verslo reikmėms (uždarieji). Pagal BMK ES sandėlai skirstosi dar į šešis tipus (A, B, C, D, E, F). Kiekvieno tipo muitinės sandėliui steigti, paslaugų teikimo galimybėms, muitinės sandėlyje laikomoms prekėms nustatyti skirtingi reikalavimai. Laikant prekes muitinės sandėlyje būtina muitinės sandėlio savininko garantija (kuri pateikiama steigiantis) ir tam tikrais atvejais (B tipo sandėlis) muitinio sandėliavimo procedūros vykdytojo garantija įforminant sandėliavimo procedūrą (ne mažesnė už prekėms taikomą importo muitų ir / ar kitų mokesčių sumą).

Muitinio sandėliavimo procedūra taikoma, kai muitinės sandėlyje saugomos ne ES prekės, neapmokestinant jų importo muitais ir netaikant joms ES prekybos politikos priemonių. Tam tikrų tipų muitinės sandėliuose galima laikyti ir eksportuojamas prekes, laisvoje apyvartoje esančias ES prekes ar

¹⁴⁹ Radžiukynas J. ir kt. *Europos Sąjungos bendroji prekybos politika*. Vilnius: MRU, 2011, p. 314.

tam tikrą sandėlio teritoriją suderinti kaip laikinojo saugojimo vietą, kurioje atgabenus prekes muitinės įstaigoje įforminama ne muitinio sandėliavimo procedūra, o prekių laikinasis saugojimas. Galima atlikti muitinės sandėliuose laikomų prekių įprastines gana įvairias tvarkymo operacijas. Muitinio sandėliavimo terminas neterminuotinas, užbaigiant prekių muitinio sandėliavimo procedūrą galima įforminti kitas importo procedūras – išleisti prekes į laisvą apyvartą, laikinai įvežti, laikinai įvežti perdirbti ar išvežti atgal į užsienio šalis, t. y. reeksportuoti, ar persiusti į kitą ES muitinės sandėlį arba muitinės postą įforminus tranzito procedūrą.

Pagal MS MK sandėlių steigimo ir sandėliavimo procedūros taikymo tvarka labai panaši, tik taikoma nemažai draudimų bei apribojimų dėl tam tikrų prekių sandėliavimo. Didžiausias sandėliavimo procedūros terminas negali viršyti 36 mėnesių, o prekėms, kurių nustatytas galiojimo terminas, muitinio sandėliavimo procedūrą leidžiama įforminti tik tuo atveju, jei galiojimo terminas nepasibaigs anksčiau nei 180 kalendorinių dienų, muitinės sandėliuose draudžiama laikyti tas prekes, kurių sąrašą yra patvirtinusi MS komisija, be to, šalys narės nacionaliniais teisės aktais gali nustatyti, kokias prekes draudžiama laikyti jų teritorijoje įsteigtuose muitinės sandėliuose. Eksportuojamas prekes galima laikyti muitinės sandėliuose, bet ne ilgiau kaip 6 mėnesius, muitinės sandėliuose galima atlikti tik tokias tvarkymo operacijas, kurios susijusios su prekių kokybės išsaugojimu, prekinės išvaizdos pagerinimu ir parengimu toliau transportuoti. MS gali būti steigiami tik dviejų tipų muitinės sandėliai – atvirieji ir uždarieji.

Kaip matyti, ES įsteigti muitinės sandėliai teikia daug įvairesnes paslaugas ir gali tenkinti įvairiausius verslo subjektų lūkesčius.

6. Muitinės procedūrų derinimas ir supaprastinimas

Tarptautinės prekybos palengvinimas ir palankesnių veiklos sąlygų patikimoms įmonėms sudarymas – prioritetinga ES valstybių narių muitinių, o kartu ir Lietuvos muitinės modernizavimo sritis. Svarbiausios šios srities priemonės – taikyti supaprastintas procedūras, suteikti įgaliotojo ekonominių operacijų vykdytojo statusą, sudaryti galimybes kuo daugiau formalumų atlikti naudojantis informacinėmis sistemomis, sumažinti muitiniam tikrinimui pateikiamų dokumentų skaičių ir kt. Įgaliotojo ekonominių operacijų vykdytojo statuso suteikimas, plačiai taikomos supaprastintos procedūros

sudaro palankesnes verslo sąlygas patikimoms įmonėms ir, antra vertus, galimybes panaudoti laisvus muitinių žmogiškuosius išteklius intensyviau tikrinti mažiau patikimas įmones. Taip pat svarbu susieti supaprastintas procedūras su vis plačiau taikomomis informacinėmis technologijomis atliekant muitinės formalumus ir geriau jas priderinti prie verslo praktikos.

Igaliotojo ekonominių operacijų vykdytojo statusas

2008 m. sausio 1 d. ES įsigaliojo nuostatos dėl ĮEOV statuso suteikimo¹⁵⁰. ĮEOV koncepcija įgyvendinama siekiant išlaikyti tinkamą muitinio tikrinimo veiksmų ir teisėtos prekybos palengvinimo pusiausvyrą. ĮEOV statusas suteikiamas siekiant sumažinti teisėtos prekybos išlaidas bei didinant ES ekonominių operacijų vykdytojų konkurencingumą pasaulio rinkose. Įgalioti ekonominių operacijų vykdytojai gali naudotis palankesnėmis muitinio tikrinimo, susijusio su sauga ir saugumu, sąlygomis ir (arba) muitinės veiklos taisyklėse numatytais procedūrų supaprastinimais, o muitinė jų atžvilgiu gali mažinti kontrolės bei administracines išlaidas, skirdama muitinės išteklius ten, kur jų labiausiai reikia. ĮEOV statusas gali būti suteikiamas bet kuriam ES muitų teritorijoje įsteigtam ekonominių operacijų vykdytojui (t. y. asmeniui, kuris užsiimdamas savo verslu vykdo muitų teisės aktų reguliuojamą veiklą) ir atitinkančiam tam tikrus bendruosius ekonominių operacijų vykdytojų kontrolės sistemų, mokumo ir nustatytų reikalavimų laikymosi kriterijus. Įgaliotieji ekonominių operacijų vykdytojai imasi svarbių priemonių savo tiekimo grandinei apsaugoti, o juos oficialiai tikrina muitinės. Šios priemonės susijusios su investicijomis į fizinį saugumą ir vidaus kontrolės sistemas, finansinį mokumą, verslo rizikos vertinimą ir verslo partnerių patikimumą. Prieš priimant sprendimą, ar verslo įmonei verta siekti ĮEOV statuso, įmonė pati turi įvertinti, ar šis statusas yra reikalingas; rengiant dokumentaciją statusui įgyti paaiškės, ar įmonė yra pajėgi įvykdyti su šio statuso suteikimu susijusius reikalavimus; įgijusi šį statusą, įmonė privalės užtikrinti nuolatinę atitiktį reikalavimams, nes šis statusas nėra suteikiamas visam laikui – jo galima netekti, jeigu reikalavimai nebus vykdomi. Būtent

¹⁵⁰ IEOV nuostatos pateiktos 2005 m. balandžio 13 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamente (EB) Nr. 648/2005 (2005, OL L 117, p. 13), iš dalies keičiančiame Tarybos reglamentą (EEB) Nr. 2913/92, nustatantį Bendrijos muitinės kodeksą (2004, OL specialusis leidimas, 2 skyrius, 4 tomas, p. 307), ir 2006 m. gruodžio 18 d. Komisijos reglamente (EB) Nr. 1875/2006 (2006 OL L 360, p. 64), iš dalies keičiančiame Reglamentą (EEB) Nr. 2454/93, išdėstantį Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio BMK, įgyvendinimo nuostatas (2004, OL, specialusis leidimas, 2 skyrius, 6 tomas, p. 3).

dėl visų šių kriterijų vidutinėms ar netgi didesnėms įmonėms šį statusą įgyti gana sunku, tam reikia nemažai žmogiškųjų išteklių ir papildomų sąnaudų.

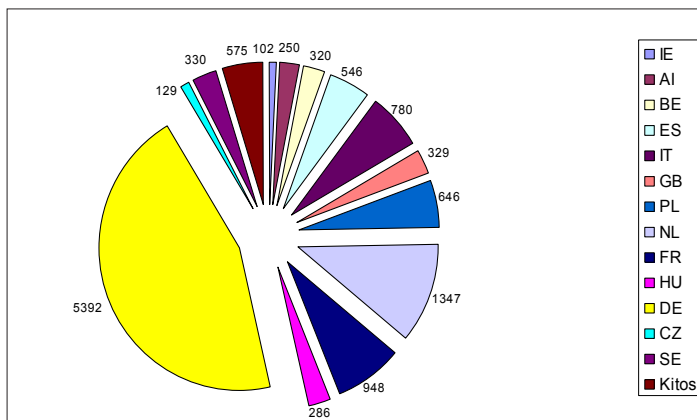
ĮEOV statusas suteikiamas remiantis 4 bendraisiais kriterijais:

- priimtini duomenys, kaip laikomasi muitinės nustatytų reikalavimų;
- priimtina verslo ir atitinkamais atvejais – transporto registrų tvarkymo sistema, sudaranti galimybes atlikti atitinkamą muitinį tikrinimą;
- mokumo įrodymas;
- saugumo ir saugos standartai.

Įgaliotų ekonominių operatorių sertifikatai išduodami atsižvelgiant į tai, ar pareiškėjas pageidaus naudotis muitinės veiklos taisyklėse numatytais supaprastinimais, ar palankesnėmis muitinio tikrinimo, susijusio su saugumu ir sauga, sąlygomis, ar abiem atvejais kartu.

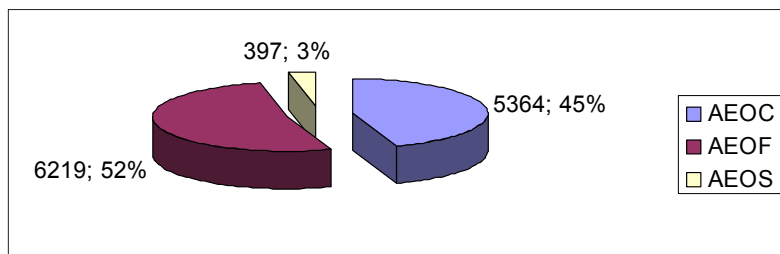
Šiuo metu išduodami trijų tipų AEO sertifikatai:

- muitinės formalumų supaprastinimas (AEOC) – pageidaujantiems naudotis muitinės veiklos taisyklėse numatytais supaprastinimais.
- saugumas ir sauga (AEOS) – pageidaujantiems naudotis palankesnėmis muitinio tikrinimo, susijusio su saugumu ir sauga, sąlygomis prekes įvežant į Bendriją arba išvežant iš jos;
- muitinės formalumų supaprastinimas / saugumas ir sauga (AEOF) – pageidaujantiems naudotis anksčiau nurodytais supaprastinimais ir sąlygomis.

17 pav. ES šalyse narėse išduotų AOE sertifikatų skaičius 2013 m.

2013 m. duomenimis¹⁵¹ (žr. 17 pav.), ES šalyse buvo 11 980 verslo įmonių, kurioms suteiktas AEO statusas. Daugiausia tokių įmonių yra Vokietijoje (5 392), Olandijoje (1347), Italijoje (780). 17 pav. pateikti duomenys apie tas ES šalis, kuriose išduotų sertifikatų skaičius viršijo 100 vnt. Vienintelėje Kroatijoje dar nėra išduotas nė vienas sertifikatas, bet ši šalis tik praėjusiais metais įstojo į ES. Lietuvoje yra 20 įmonių, kurioms suteiktas AOE statusas, panaši padėtis yra Latvijoje – 18 AOE, Estijoje – 19 AOE, Bulgarijoje – 17 AOE, mažiau Kipre – 13 AOE ir Maltoje – 11 AOE (žr. 18 pav.).

18 pav. ES šalyse narėse išduotų AEOC, AEOF ir AEOS sertifikatų skaičius 2013 m.

Kaip matyti iš paveiksle pateiktų duomenų, ES daugiausia yra įmonių, turinčių AEOF – muitinės procedūrų supaprastinimo / saugumo ir saugos sertifikatus, kurie suteikia daugiausia pranašumų. Lietuvoje taip daugiausia išduota AEOF sertifikatų – 16, AEOC – 3 ir tik vienas – AEOS sertifikatas.

Rengiant AEOS sertifikato „Saugumas ir sauga“ reikalavimus buvo išnagrinėtos ir integruotos PMO pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistemos¹⁵² (SAFE sistema) normos, jūrų ir oro transporto saugumo standartai ir ISO/PAS 28001 standartai. Saugos ir saugumo reikalavimus galima suderinti tik suteikiant galimybę atskirų šalių valstybinėms institucijoms pripažinti viena kitos suteiktus saugumo sertifikatus, todėl ypač svarbu integruoti PMO SAFE sistemą, nes AEOS statuso tarptautinio pripažinimo negalima užtikrinti pasauliniu mastu nepripažinus bendrųjų saugumo ir saugos standartų.

¹⁵¹ Authorised Economic Operators - Query page - European Commission [žiūrėta 2013-11-15]. <http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/eos/aeo_consultation.jsp?Lang=lt.>.

¹⁵² *Pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistema*. Pasaulinė muitinių organizacija. Versta iš anglų kalbos. Vilnius: Muitinės departamentas prie finansų ministerijos, 2005.

AEO statuso teikiami pranašumai:

- pripažįstamas visose šalyse narėse;
- suteikiamas taikant vienodus kriterijus visose šalyse narėse;
- naudojasi vienodomis, palankesnėmis, muitinio tikrinimo, susijusio su saugumu ir sauga, sąlygomis visose šalyse narėse;
- išduodant leidimą naudotis muitinės veiklos taisyklėse numatytais supaprastinimais, nebūtina tikrinti leidimo išdavimo sąlygų, jei jos buvo patikrintos ĮEOV statuso suteikimo metu;
- taikomas žemesnis rizikos, susijusios su saugumu ir saugos aspektais, lygis;
- taikomas ne toks griežtas fizinis ir dokumentų tikrinimas;
- galimybė siuntos tikrinimą atlikti pirmumo tvarka ir pasirinktoje vietoje, jei siunta vis dėlto buvo atrinkta tikrinti;
- mažesni reikalavimai išankstinei informacijai apie įvežamas / išvežamas prekes pateikti (tik AEOS ir AEOF sertifikatų turėtojams);
- išankstinio pranešimo apie numatomą prekių siuntos fizinį tikrinimą pateikimas (tik AEOS ir AEOF sertifikatų turėtojams);
- patikimo, kalbant apie saugumo ir saugos aspektus, partnerio pripažinimas tarptautiniu mastu;
- pripažinimas pasauliniu mastu, atsižvelgiant į tarptautines Bendrijos ir trečiųjų šalių sutartis.

AEO statusą gali turėti ne tik tarptautinės bendrijos, bet ir mažos bei vidutinės įmonės. Prekes iš gamintojo pirkėjui gabena ne viena įmonė, todėl svarbu užtikrinti, kad visa prekių gabenimo grandis būtų saugi. Šioje grandinėje mažos ir vidutinės įmonės vaidina labai svarbų vaidmenį, nes joms tenka didžioji dalis operacijų.

Mažiausia nauda, kurią verslo partneriams gali suteikti įgalioto ekonominių operacijų vykdytojo statusas, – tai greitesnis mažos rizikos krovinių judėjimas per muitinę, didesnis saugumo lygmuo, su patikimesniu saugumu susijusios optimalios tiekimo grandinės sąnaudos, geresnė organizacijos reputacija, didesnės verslo galimybės, geresnis muitinės reikalavimų supratimas bei glaudesnis ĮEOV ir muitinės administracijos bendravimas.

2009 m. ES buvo įdiegta ekonominių operatorių registravimo ir identifikavimo sistema, kuri leidžia nacionalinėse muitinės administracijose suteiktą AEO statuso galiojimą išplėsti visoje ES teritorijoje ir naudotis jo teikiamais muitinės procedūrų supaprastinimais. Ši sistema leidžia atnaujinti AEO sta-

tusą, įkelti į nacionalinę sistemą, užtikrina duomenų mainus tarp valstybių narių konsultuojantis dėl AEO statuso suteikimo, kontroliuoti rizikos veiksnius. Sistema – tai priemonė atskleisti, ar ekonominių operacijų vykdytojas laikosi nustatytų reikalavimų, ir nustatyti priežiūros, kurią muitinė turi taikyti prižiūrdama konkretų ekonominių operacijų vykdytoją, lygį. Sistema taip pat yra skirta pirminiam auditui atlikti. Šio audito duomenys gali būti naudojami nustatant, ar galima tenkinti paraišką, pateikiamą įgaliotojo operacijų vykdytojo statusui gauti, ir galimai supaprastinti bei palengvinti muitinės formalumus.

ES yra labai svarbi pasaulinės prekybos ir tiekimo grandinės logistikos dalyvė. Ji yra pagrindinė Jungtinių Valstijų, Kinijos ir Rusijos prekybos partnerė. ĮEOV gali būti laikomi atsakingais tik už savo tiekimo grandinės dalį, už prekes, kurias patys prižiūri, ir už infrastruktūrą, kurią patys eksploatuoja. Tačiau, siekdami užtikrinti prižiūrimų prekių saugumą, jie taip pat turi atsižvelgti į savo partnerių saugumo standartus. Siekdami įvykdyti šį reikalavimą ĮEOV, prieš sudarydami naujas sutartis su verslo partneriais, turėtų paraginti kitą sutarties šalį įvertinti ir padidinti tiekimo grandinės saugumą bei įtraukti tokias nuostatas į sudaromas sutartis, kiek tai atitinka jų verslo modulį.

Suteiktas ĮEOV statusas pripažįstamas visose ES valstybėse narėse, o ateiityje, tikėtina – ir kai kuriose trečiojoje šalyse, bet tam būtina, kad trečiųjų šalių ĮEOV taikytų vienodus saugumo ir saugos standartus. ES AEO programų ir kitose šalyse egzistuojančių verslo partnerystės programų abipusiu pripažinimu (angl. *Mutual Recognition Agreement*) stiprinamas visos tiekimo grandinės saugumas, išlaikant tinkamą muitinio tikrinimo veiksmų ir teisėtos tarptautinės prekybos palengvinimo pusiausvyrą. Taip tarptautiniu mastu įtvirtinama nuostata, priimta PMO patvirtintomis Pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistemos (SAFE sistema) normomis.

MS įgalioto ekonominių operacijų vykdytojo statusas įteisintas 2010 m. įsigaliojus MS MK (39 str. nustatyti reikalavimai ir 41 str. išvardyti pranašumai – lengvatos).

Vadovaujantis MS MK AEO statusas gali būti suteikiamas MS šalių narių juridiniams asmenims, atitinkantiems MS MK 39 str. nustatytus reikalavimus. Svarbiausi reikalavimai yra šie:

- pateikti ne mažesnę kaip 1 milijono eurų garantiją galinčiai atsirasti skolai muitinei už nesumokėtus importo muitus ir mokesčius padengti, o prekių eksportuotojams, eksportuojantiems eksporto muitais neapmokestintas prekes, – 150 000 eurų garantiją;

- turėti ne mažesnę kaip vienerių metų tarptautinės prekybos patirtį;
- neturėti šalių narių valstybinėse institucijose skolų ar nesumokėtų mokesčių;
- nebūti baustam administracine nuobauda už asmens padarytus muitinės procedūrų atlikimo tvarkos arba kitų muitų teisės aktų pažeidimus;
- vykdyti prekių apskaitą pagal šalių narių nustatytus reikalavimus ir kt.

EOV, atitinkančiam nustatytus kriterijus, yra suteikiamas AEO statusas ir jis įtraukiamas į tos šalies narės, kurioje šis statusas buvo suteiktas, ĮEOV registrą. Šis statusas kitose MS šalyse narėse nepripažįstamas.

AEO statuso teikiami pranašumai:

- laikinas prekių saugojimas ĮEOV patalpose ar atvirose aikštelėse;
- prekių išleidimas prieš muitinės deklaracijos pateikimą;
- prekių išleidimas, pateikus neišsamiai užpildytą muitinės deklaraciją;
- muitinės formalumų atlikimas ĮEOV patalpose;
- kiti specialūs supaprastinimai, numatyti MS MK ir nacionaliniuose muitų teisės aktuose (pvz., Rusijos Federacijoje gabenant prekes tranzitu ĮEOV nereikia pateikti garantijos).

Prieš įsigaliojant MS MK, atskirose MS šalyse narėse patikimoms verslo įmonėms buvo pradėti taikyti muitinės procedūrų supaprastinimai, siekiant palengvinti verslo sąlygas, sumažinant atliekamų muitinės formalumų apimtį. Šios patikimos įmonės Baltarusijos Respublikoje buvo įgijusios patikimo tarptautinės prekybos dalyvio statusą, Rusijos Federacijoje – įmonės, kurioms nustatyti specialūs muitinės procedūrų įforminimo supaprastinimai, Kazachstano Respublikoje – įmonės, įtrauktos į mažiausios rizikos įmonių registrą. Įsigaliojus MS MK šioms įmonėms buvo suteiktas ĮEOV statusas. Šiuo metu Baltarusijoje yra apie 250 įmonių, Rusijoje – apie 100 įmonių, kurioms suteiktas ĮEOV statusas.

Kaip matyti, reikalavimai dėl ĮEOV vykdytojo statuso suteikimo ir šį statusą turinčioms įmonėms taikomos lengvatų ES nemažai skiriasi nuo MS nustatytų reikalavimų bei statuso teikiamų pranašumų. Pagrindinis skirtumas – MS įgaliotųjų operacijų vykdytojams nėra nustatyti saugumo ir saugos reikalavimai, todėl abipusis ĮEOV sertifikatų pripažinimas negalimas. Atitinkami susitarimai dėl abipusio verslo programų pripažinimo taikomi tik saugumo ir saugos elementus turintiems ES AEO sertifikatams (AEOS (AEO sertifikatas: saugumas ir sauga) ir AEOF (AEO sertifikatas: muitinės formalumų supaprastinimas /

saugumas ir sauga). Todėl šiuo metu vyksta diskusijos dėl galimo susitarimo dėl vienpusio ES ĮEOV sertifikatų pripažinimo su Rusija, Ukraina ir Moldova.

Supaprastinamai, taikomi prekių importui ir eksportui

Pagrindiniai supaprastintų procedūrų taikymo principai išdėstyti Tarpautinės muitinės procedūrų supaprastinimo ir suderinimo konvencijos Bendrojo priedo 3.32 standarte. Jame teigiama, kad supaprastintos procedūros taikomos asmenims, atitinkantiems muitinės nustatytus kriterijus. Svarbiausi kriterijai – tinkamai laikytis muitinės nustatytų reikalavimų ir muitei priimtiniu būdu tvarkyti apskaitos registrus, nes tik asmenims, atitinkantiems nustatytus kriterijus, gali būti taikomi supaprastinti muitinės priežiūros būdai. Europos Komisija skatina stiprinti muitinės ir verslo partnerystę, kai asmenys, kuriems suteikiamos tam tikros lengvatos atliekant muitinės formalumus, prisiima įsipareigojimus griežčiau kontroliuoti savo darbuotojus.

Supaprastintų procedūrų taikymo esmė – dalis muitinės formalumų patikima atlikti pačiam verslo subjektui. Teisę taikyti supaprastintas procedūras įgyja verslo įmonės, gavusios kompetentingų muitinės įstaigų suteiktus leidimus jas taikyti bei atitinkamais atvejais sudariusios sutartis su juos suteikusiomis muitinės įstaigomis dėl išsamios šių procedūrų taikymo ir kontrolės tvarkos.

Bendrijos / bendrosios tranzito procedūros atlikimo tvarkos supaprastinimai

Vykdytojas, turintis muitinės leidimą, gali naudotis šiais pagrindiniais Bendrijos / bendrosios tranzito procedūros atlikimo tvarkos supaprastinimais:

- naudotis bendrąja garantija arba atleidimu nuo prievolės pateikti garantiją;
- naudotis įgaliotojo siuntėjo statusu;
- naudotis įgaliotojo gavėjo statusu.

Teisė naudotis supaprastinimais gali būti suteikiama Bendrijoje įsteigtiems asmenims, kurie:

- reguliariai atlieka Bendrijos / bendrąsias tranzito procedūras arba, muitinės žiniomis, yra pajėgūs vykdyti su šiomis procedūromis susijusius įsipareigojimus;
- nėra padarę reikšmingų ar kartotinių muitų ar mokesčių teisės aktų pažeidimų;
- atitinka specialiąsias atitinkamo supaprastinimo sąlygas (žr. 11 lentelę).

Leidimas naudotis supaprastinimais išduodamas tik tuo atveju, jeigu muitinė gali užtikrinti supaprastinimo priežiūrą ir kontrolę; muitinės ad-

ministracinių priemonių išlaidos nėra neproporcingai didelės, palyginti su vykdytojo nauda; vykdytojas tvarko apskaitos dokumentus, padedančius muitinei atlikti veiksmingą kontrolę.

Bendroji garantija, atleidimas nuo prievolės pateikti garantiją

Vykdytojas, turintis leidimą naudotis bendrąja garantija ir pateikęs leidimą išdavusiai teritorinei muitinei banko įstaigos ar draudimo įmonės išduotą bendrosios garantijos dokumentą arba turintis leidimą, atleidžiantį jį nuo prievolės pateikti garantiją, atleidžiamas nuo prievolės teikti muitinei vienkartinės garantijas, jeigu vykdant tranzito operacijas prisiimtų ir neįvykdytų įsipareigojimų suma nėra didesnė už muitinės nustatytą referencinį dydį (potencialią galinčių atsirasti mokestinių prievolių sumą).

Teisė naudotis įgaliotojo siuntėjo arba įgaliotojo gavėjo statusu

Vykdytojui, kuriam išduotas leidimas naudotis įgaliotojo siuntėjo statusu, suteikiama teisė pačiam įforminti išorinio ir (arba) vidinio tranzito procedūras išsiunčiant prekes iš leidime nurodytos vietos (vietų), nepateikiant prekių ir dokumentų išvykimo muitinės įstaigai. Vykdytojui, kuriam išduotas leidimas naudotis įgaliotojo gavėjo statusu, suteikiama teisė pačiam įforminti išorinio ir (arba) vidinio tranzito procedūrų pabaigą gaunant prekes, atgabentas taikant šias procedūras, leidime nurodytoje vietoje (vietose), nepateikiant prekių ir jas lydėjusių dokumentų paskirties muitinės įstaigai (žr. 11 lentelę).

Išsami procedūrų, atliekamų naudojantis įgaliotojo siuntėjo arba įgaliotojo gavėjo statusu, taikymo ir kontrolės tvarka nustatoma vykdytojo ir leidimą išdavusios muitinės įstaigos sutartimi.

11 lentelė. Specialiosios sąlygos taikyti Bendrijos / bendrosios tranzito procedūros atlikimo tvarkos supaprastinimus

Supaprastinimo pavadinimas	Specialiosios sąlygos
Teisė naudotis bendrąja garantija gabenant prekes, keliančias didesnę teisės aktų pažeidimo riziką ¹⁵³	<ul style="list-style-type: none"> • mokumas • pakankama (ne trumpesnė kaip 6 mėn.) Bendrijos / bendrųjų tranzito procedūrų vykdymo patirtis • glaudus bendradarbiavimas su muitine arba gera prekių vežimo operacijų kontrolė

¹⁵³ Prekių, keliančių didesnę teisės aktų pažeidimų riziką, sąrašas pateiktas BMK įgyvendinimo nuostatų (Komisijos reglamentas Nr. 2454/93) 44c priede, o specialių sąlygų paaiškinimai – 46b priede.

Teisė naudotis iki 50 proc. sumažinta bendrąja garantija gabenant prekes, išskyrus keliančias didesnę teisės aktų pažeidimo riziką	<ul style="list-style-type: none"> • mokumas • pakankama (ne trumpesnė kaip 6 mėn.) Bendrijos / bendrųjų tranzito procedūrų vykdymo patirtis
Teisė naudotis iki 50 proc. sumažinta bendrąja garantija gabenant prekes, keliančias didesnę teisės aktų pažeidimo riziką	<ul style="list-style-type: none"> • mokumas • pakankama (ne trumpesnė kaip 1 metai) Bendrijos / bendrųjų tranzito procedūrų vykdymo patirtis • glaudus bendradarbiavimas su muitine • gera prekių vežimo operacijų kontrolė
Teisė naudotis iki 30 proc. sumažinta bendrąja garantija gabenant prekes, išskyrus keliančias didesnę teisės aktų pažeidimo riziką	<ul style="list-style-type: none"> • mokumas • pakankama (ne trumpesnė kaip 1 metai) Bendrijos / bendrųjų tranzito procedūrų vykdymo patirtis • glaudus bendradarbiavimas su muitine
Teisė naudotis iki 30 proc. sumažinta bendrąja garantija gabenant prekes, keliančias didesnę teisės aktų pažeidimo riziką	<ul style="list-style-type: none"> • mokumas • pakankama (ne trumpesnė kaip 2 metai) Bendrijos / bendrųjų tranzito procedūrų vykdymo patirtis • glaudus bendradarbiavimas su muitine • gera prekių vežimo operacijų kontrolė • pakankami finansiniai ištekliai įsipareigojimams įvykdyti
Atleidimas nuo prievolės pateikti garantiją gabenant prekes, išskyrus keliančias didesnę teisės aktų pažeidimo riziką	<ul style="list-style-type: none"> • mokumas • pakankama (ne trumpesnė kaip 2 metai) Bendrijos / bendrųjų tranzito procedūrų vykdymo patirtis • glaudus bendradarbiavimas su muitine • gera prekių vežimo operacijų kontrolė • pakankami finansiniai ištekliai įsipareigojimams įvykdyti
Teisė naudotis įgaliotojo siuntėjo arba įgaliotojo gavėjo statusu	<ul style="list-style-type: none"> • leidimas naudotis bendrąja garantija arba atleidimu nuo prievolės pateikti garantiją

Šaltinis: parengta autorės vadovaujantis Bendrojo tranzito konvencija.

Kaip matyti iš 11 lentelėje pateiktų duomenų, taikomi supaprastinimai priklauso nuo tranzito procedūros vykdytojo patikimumo – kuo patikimesnė įmonė, turinti didesnę Bendrijos / bendrųjų tranzito procedūrų vykdymo patirtį, tuo didesnius tranzito procedūrų supaprastinimus jai gali taikyti muitinės įstaigos. Teisė naudotis bendrosiomis garantijomis arba atleidimu nuo prievolės pateikti garantijas – didelė lengvata tranzito procedūros vykdytojams, dažnai vykdančioms tarptautinį krovinių vežimą, nes vienkartinį

garantijų pateikimas atliekant kiekvieną tranzito procedūrą susijęs su didelėmis sąnaudomis ir laiko nuostoliais. Šių supaprastinimų tikslas – užtikrinti muitinės priežiūros priemonių taikymo ir tarptautinės prekybos sąlygų palengvinimo pusiausvyrą.

Importo ir eksporto muitinės procedūrų atlikimo tvarkos supaprastinimai

Importuojant ar eksportuojant prekes patikimos įmonės, gavusios leidimus taikyti supaprastintas procedūras, gali taikyti šias supaprastintas procedūras:

- deklaracijų, kuriose nenurodyta tam tikra informacija, pateikimo procedūrą;
- supaprastinto deklaravimo procedūrą;
- procedūrą, įforminamą asmens pageidaujamoje vietoje.

Deklaracijų, kuriose nenurodyta tam tikra informacija, pateikimo procedūra. Taikant šią supaprastintą procedūrą, asmeniui leidžiama pateikti muitinės deklaraciją (bendrąjį administracinį dokumentą), kurioje užpildyti ne visi langeliai, privalomi užpildyti taikant įprastines procedūras. Be to, gali būti leista kartu su tokia muitinės deklaracija nepateikti dalies privalomų pateikti muitiniam tikrinimui atlikti dokumentų. Muitinės deklaracijoje nepateikti duomenys ir kartu su ja nepateikti dokumentai turi būti pateikti vėliau, per atitinkamą muitinės deklaraciją priėmusios muitinės įstaigos nustatytą laiką. Tokia muitinės deklaracija gali būti papildyta trūkstamais duomenimis arba vietoj jos gali būti pateikta kita muitinės deklaracija.

Taikant **supaprastinto deklaravimo procedūrą** asmeniui vietoj įprastinės muitinės deklaracijos leidžiama pateikti supaprastintą deklaraciją. Tai gali būti nustatytos formos elektroninis pranešimas, kuriame pateikti muitiniam tikrinimui ir įforminimui atlikti reikiami duomenys, arba važtaraštis, sąskaita, arba kitas verslo ar administracinis dokumentas. Be to, leidžiama nepateikti dalies privalomų muitiniam tikrinimui atlikti dokumentų. Papildoma eksporto arba importo deklaracija bei dokumentai, kurie nebuvo pateikti kartu su supaprastinta deklaracija, muitinei turi būti pateikti vėliau: jeigu asmuo turi vienkartinį leidimą – per muitinį įforminimą atlikusio muitinės pareigūno nurodytą terminą, o jeigu asmuo turi ilgalaikį leidimą – per sutartyje su muitine nurodytą terminą.

Taikant **procedūrą, įforminamą asmens pageidaujamoje vietoje**, asmeniui, kuriam išduotas leidimas ją taikyti, suteikiama teisė bendradar-

biaujant su muitine pačiam įforminti eksportuojamų arba importuojamų prekių muitinės procedūras asmens pageidaujamoje vietoje (prekių pakrovimo, iškrovimo arba perkrovimo į kitą transporto priemonę vietoje, vietoje, kurioje prekes galima patikrinti, ir pan.), nepateikiant numatomų eksportuoti arba importuoti prekių ir dokumentų muitinei. Vėliau, kaip ir taikant supaprastinto deklaravimo procedūrą, muitinei turi būti pateikiami elektroniniai papildomi bendrojo administracinio dokumento rinkiniai.

Muitinės informacinių sistemų diegimas supaprastinant muitinės formalumus

Platus informacinių technologijų taikymas – vienas svarbiausių ES muitų politikos principų. Europos Komisija, vadovaudamasi Europos Tarybos 2003 m. liepos 24 d. sprendimu Nr. 452 dėl nesudėtingos ir nepopierinės aplinkos sukūrimo muitinei ir verslui, parengė Daugiametį elektroninės muitinės strateginį planą, kuriuo inicijavo esminę ES valstybių narių muitinės administracijų veiklos ir informacinių sistemų pertvarką. Ši iniciatyva tapo Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. sausio 15 d. sprendimu Nr. 70/2008/EB¹⁵⁴ dėl nepopierinės muitinės ir verslo aplinkos. Taip prasidėjo naujas muitinės veiklos ir informacinių sistemų peržiūros ir pertvarkos etapas – Elektroninės muitinės programos įgyvendinimas. Programai keliamais tikslais siekiama palengvinti ir supaprastinti tarptautinę prekybą, padidinti jos efektyvumą, sumažinti administracinę naštą verslui, padidinti muitinės procedūrų suderinamumą ir skaidrumą, užtikrinti Europos ekonominės erdvės saugą ir saugumą¹⁵⁴. Didindama muitinės atliekamų operacijų efektyvumą, muitinė taiko informacijos technologijas, kai jas taikyti ekonomiškai naudinga ir efektyvu ir muitinei, ir verslui.

Teisinis pagrindas kurti elektronines muitinės sistemas – Europos Parlamento ir Tarybos 2005 m. balandžio 13 d. reglamentas (EB) Nr. 648/2005, papildantis BMK nuostatas, Europos Komisijos 2006 m. gruodžio 18 d. reglamentas Nr. 1875/2006, papildantis BMK įgyvendinimo nuostatas, ir Sąjungos muitinės kodeksas (2013 m. spalio 9 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas Nr. 952/2013 bei šiuo metu rengiamos jo įgyvendinimo nuostatos).

Siekdama įgyvendinti programoje numatytus tikslus, Europos Komisija ir valstybės narės turi įdiegti saugias, integruotas, sąveikias ir visiems prieinamas elektronines muitinės sistemas, skirtas muitinės deklaracijose nurodomų duomenų, kartu su muitinės deklaracijomis pateikiamų dokumentuose, ser-

¹⁵⁴ Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. sausio 15 d. sprendimas Nr. 70/2008/EB dėl nepopierinės muitinės ir verslo aplinkos (2008, OL L 23, p. 21).

tifikatuose, ir kitos atitinkamos informacijos mainams. Komisija ir valstybės narės turi sukurti struktūrą ir įdiegti priemones, kad šios elektroninės muitinės sistemos galėtų veikti. **Elektroninės muitinės sistemoms keliami šie tikslai:**

- supaprastinti tranzito, importo ir eksporto procedūras;
- sumažinti nustatytų reikalavimų laikymosi bei administracinio darbo išlaidas;
- sutrumpinti muitinės formalumams atlikti reikalingą laiką;
- taikyti bendrą požiūrį prekių tikrinimo srityje;
- užtikrinti tinkamą muitų ir kitų mokesčių surinkimą;
- užtikrinti greitą svarbios informacijos, susijusios su tarptautine tiekimo grandine, teikimą ir gavimą;
- sudaryti galimybes šalių eksportuotojų ir importuotojų administracijoms, taip pat muitinėms ir ekonominių operacijų vykdytojams nuolat vykdyti tarpusavio duomenų mainus, leidžiančius pakartotinai panaudoti į sistemą jau įtrauktus duomenis.

Taip pat turi būti numatyti būdai ir priemonės siekiant suderinamumo keičiantis informacija tarptautiniu lygiu pripažintais duomenų modeliais ir pranešimų formatais, pertvarkant muitinėse vykdomus ir su muitinių veikla susijusius procesus, kad šie procesai būtų optimaliai našūs ir veiksmingi, supaprastinti, kad būtų laikomasi muitinės nustatytų reikalavimų ir mažinamos išlaidos. Ekonominių operacijų vykdytojams siūloma didelė elektroninių muitinės paslaugų įvairovė, sudaranti jiems galimybes bendrauti su kiekvienos valstybės narės muitine. Europos Parlamentas ir Taryba skatina elektroninių muitinės sistemų sąveikumą (*interoperability*) su trečiųjų šalių arba tarptautinių organizacijų muitinės sistemomis bei šių sistemų prieinamumą trečiųjų šalių ekonominių operacijų vykdytojams ir taip prisideda prie tarptautinio lygio nepopierinės aplinkos kūrimo. ES ir valstybių narių elektroninės muitinės sistemos sudaro sąlygas valstybių narių muitinėms vykdyti duomenų mainus tarpusavyje su ekonominių operacijų vykdytojais, Europos Komisija, kitomis su tarptautiniu prekių gabenimu susijusiomis administracijomis ar oficialiomis institucijomis¹⁵⁵.

Pirmąją sistemą, pripažįstama priklausančia elektroninės muitinės šeimai, tapo NCTS (*New Computerised Transit System*). Sistema įdiegta 2003 metais. Nuo 2009 m. liepos 1 d. naudojama jau ketvirta NCTS fazė. Ši atnaujinta sistemos versija skirta kartu su tranzito deklaracija pateikiamiems saugumo

¹⁵⁵ Radžiukynas J. ir kt. *Europos Sąjungos bendroji prekybos politika*. Vilnius: MRU, 2011, p. 348.

ir saugos duomenims apdoroti, formuoja e. pranešimus duomenų mainams su Rusijos Federacija (EK „Duomenų mainų su Rusijos Federacija“ bandomasis projektas SPEED-1), duomenų mainams su OLAF (*European Anti-Fraud Office*) bei padeda atlikti naują elektroninę tyrimų ir išieškojimų procedūrą.

Saugumo ir saugos duomenims iš anksto pateikti bei patikrinti 2010 m. gegužę buvo pradėta naudoti Importo kontrolės sistema (IKS).

Įdiegus Eksporto kontrolės sistemą (EKS), muitinėje buvo sudarytos sąlygos atsisakyti rašytinės prekių išvežimą patvirtinančios muitinės deklaracijos kopijos ir ją pakeisti elektroniniu pranešimu. Šios sistemos užtikrina duomenų mainus ne tik Lietuvos, bet ir visoje ES teritorijoje.

Kuriant nepopierinę muitinės ir verslo aplinką 2009 m. liepos 1 d. Lietuvos muitinė įdiegė naują Muitinės deklaracijų apdorojimo sistemą (MDAS). Šiuo metu minėtos sistemos moduliai apdoroja įprastines eksporto (kartu su saugos ir saugumo duomenimis arba be jų, kai šių duomenų pateikti neprivaloma), įprastines importo deklaracijas, įvežimo ir išvežimo bendrąsias deklaracijas (ENS ir EXS) bei išankstinius pranešimus apie kompensuojamus žemės ūkio produktus. Gamybinėje aplinkoje veikia Verslininko portalas, suteikiantis galimybę ekonominių operacijų vykdytojams pateikti importo, eksporto deklaracijas, įvežimo ir išvežimo bendrąsias deklaracijas. Šiuo metu, siekiant tobulinti muitinės teikiamas paslaugas, plėtoti elektroninių muitinės paslaugų apimtį, gerinti jų prieinamumą ir kokybę, sukurti technines prielaidas, kad suinteresuoti asmenys galėtų atlikti visus muitinės formalumus naudodamiesi elektroninio duomenų apdorojimo priemonėmis, atsižvelgiant į Muitinės deklaracijų apdorojimo sistemos (MDAS) funkcionalumo papildymą dėl elektroninės laikinojo saugojimo bendrosios deklaracijos, įgyvendinamas elektroninės laikinojo saugojimo bendrosios deklaracijos praktinio taikymo Lietuvos muitinėje bandomasis projektas¹⁵⁶.

Pagal Europos Komisijos reikalavimus tobulinama ir plėtojama Integruota tarifų valdymo informacinė sistema (ITVS), apimanti Lietuvos Respublikos integruotą tarifą (LITAR), Mokesčių apskaičiavimo ir patikros sistemą (MAPS), Tarifinių kvotų administravimo sistemą, Tarifinės priežiūros sistemą, Nacionalinę spaudų ir kitų žymų sistemą bei Informacinę sistemą ekonominį poveikį turinčioms procedūroms, iš kurių atskiras dėmesys skir-

¹⁵⁶ Muitinės departamento prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos generalinio direktoriaus 2013 m. lapkričio 11 d. įsakymas Nr. 1B-767 „Dėl elektroninės bendrosios deklaracijos laikinajam saugojimui taikymo Lietuvos muitinėje bandomojo projekto vykdymo“.

tinas LITAR ir MAPS. LITAR – informacijos apie ES muitus ir nacionalinius mokesčius bei kai kuriuos draudimus ir apribojimus rinkinys, sudarytas ir tvarkomas kaip kompiuterinė duomenų bazė. Tai priemonė, skirta ES tarifinės ir kai kurios netarifinės informacijos bei nacionalinių mokesčių (akcizo bei PVM) tarifų informacijos paieškai. MAPS suteikia galimybę ekonominių operacijų vykdytojams apskaičiuoti gabenamų prekių ES muitus ir nacionalinius mokesčius, gauti informaciją apie muitinės procedūrai įforminti reikalaujamus pateikti specialius dokumentus.

Nuo 2009 m. gegužės Mokesčių apskaitos ir kontrolės informacinės sistemos (MAKIS), leidžiančios teisingai ir realiuoju laiku įtraukti į apskaitą visus mokesčių mokėtojų mokestinius įsipareigojimus muitinei bei muitinės mokestinius įsipareigojimus mokesčių mokėtojams, funkcijos pradėtos naudoti visų teritorinių muitinių postuose. Sukurtas MAKIS funkcionalumas, sudarantis galimybę keistis MAKIS kaupiamais duomenimis su Valstybinės mokesčių inspekcijos Mokesčių apskaitos informacinė sistema (VMI MAIS).

Svarbūs projektai įdiegti teisėsaugos ir pažeidimų prevencijos srityse. PHARE programos lėšomis sukurta ir įdiegta Rizikos įvertinimo ir kontrolės sistema (RIKS), skirta automatizuotai įvertinti riziką ir apskaičiuoti rizikos lygį. Šios paslaugos būtinos ne tik rizikos vertinimo specialistams, bet yra ir neatskiriamas muitinio įforminimo ir tikrinimo proceso žingsnis.¹⁵⁷

Estijoje, Latvijoje ir Lietuvoje veikia bendra Transporto priemonių valstybinių numerių ir konteinerių kodų atpažinimo sistema (NAS), skirta keistis duomenimis apie norimus užfiksuoti transporto priemonės sienos kirtimo faktus bei prirėkus imtis tarpusavyje suderintų veiksmų.

Elektroninė muitinė Lietuvoje pradėta kurti 2003 m. Europos Komisijai parengus elektroninės muitinės daugiamečių strateginį planą, kuriame numatyta, per kiek laiko turi būti įdiegtos automatizuotos importo, eksporto, tranzito kontrolės sistemos, numatomas laikotarpis vieno langelio principui, centralizuotam muitinės įforminimui, rizikos valdymo sistemai įgyvendinti. Šiame plane daugiausia laiko skiriama vieno langelio bei centralizuoto muitinio įforminimo koncepcijai įdiegti.¹⁵⁸

Vieno langelio principas – tai verslą ir tarptautinę prekybą palengvinanti priemonė, leidžianti verslininkams pateikti visą prekių importo, eks-

¹⁵⁷ Muitinės informacinių sistemų centras [žiūrėta 2013-10-15]. <<http://www.cust.lt/web/guest/273>>.

¹⁵⁸ Radžiukynas J. ir kt. *Europos Sąjungos bendroji prekybos politika*. Vilnius: MRU, 2011, p. 349.

porto ir tranzito formalumams reikiamą informaciją bei dokumentus ne kiekvienai prekes tikrinančiai institucijai atskirai, o tik vieną kartą ir tik vienai institucijai, atliekančiai vieno langelio vaidmenį. Įvertinus gaunamos informacijos bei dokumentų srautus ir importuojamų, eksportuojamų bei tranzitu gabenamų prekių tikrinimo lyginamąjį mastą, natūralu, kad institucija, koordinuojančia vieno langelio principo taikymą, paskirta muitinė.

Lietuvos Respublikos Vyriausybė, atsižvelgdama į 2008 m. sausio 15 d. Europos Parlamento ir Tarybos sprendimo Nr. 70/2008/EB dėl nepopierinės muitinės ir verslo aplinkos (2008, OL L 23, p. 21) 4 straipsnį, nustatė, kad nuo 2011 m. prekių importo, eksporto ir tranzito formalumų atlikimo tvarka bus laipsniškai pertvarkoma pagal vieno langelio principą, ir patvirtino Prekių importo, eksporto ir tranzito formalumų atlikimo tvarkos pertvarkymo pagal vieno langelio principą priemonių planą. Kuriant nacionalinį vieno langelio modelį kaip ES elektroninės muitinės dalį, atsižvelgiant į PPO, PMO, kitų tarptautinių organizacijų bei Europos Komisijos iniciatyvas sudaryti palankesnes sąlygas prekių importo, eksporto ir tranzito formalumams atlikti, būtina atsižvelgti į tai, kad šią sistemą būtų galima sujungti su kitomis sistemomis bei ES lygmens vienu langeliu, kai tik jis bus sukurtas. **Vieno langelio sistemą sudaro:**

- informacijos ir dokumentų pateikimas prekių tikrinimą atliekančiai institucijai. Visa formalumams atlikti reikiama informacija ir dokumentai pateikiami ne kiekvienai institucijai atskirai, o tik koordinuojančiai institucijai, kuri perduos kitoms institucijoms jų funkcijoms atlikti reikiamą informaciją ir dokumentus;
- leidimų, licencijų, sertifikatų ir kitų formalumams atlikti reikiamų dokumentų išdavimas bendra automatizuota sistema. Sudaryta galimybė suinteresuotiems asmenims elektroniniu būdu (naudojantis informacijos ir ryšių technologijomis bei kompiuterių tinklais) kreiptis dėl atitinkamo dokumento išdavimo į bet kurią kompetentingą instituciją, naudojantis koordinuojančios institucijos informacinės sistemos priemonėmis, ir gauti dokumento išdavimo elektroninį patvirtinimą, kurio užteks formalumams atlikti;
- informacijos apie formalumų atlikimo tvarką pateikimas. Visa ši informacija bus prieinama suinteresuotiems asmenims per vieną prieigos tašką, naudojantis kompiuterių tinklais ir koordinuojančios institucijos informacinės sistemos priemonėmis.

Vieno langelio principo taikymas suteikia ir tarptautinės prekybos dalyviams, ir valstybinėms, įskaitant kontroliuojančias, institucijoms nemažai pranašumų. Vieno langelio pranašumai tarptautinės prekybos dalyviams – verslininkams:

- sumažinamos išlaidos, trumpėja prastovos (arba jų visai neliaka);
- pagreitėja muitinio įforminimo laikas ir paspartinamas prekių išleidimas;
- didėja tarptautinės prekybos skaidrumas – labiau prognozuojamas tampa su prekyba susijusių teisės aktų taikymas;
- visiems ekonominių operacijų vykdytojams sudaromos vienodų galimybių sąlygos.

Vieno langelio pranašumai valstybės institucijoms:

- veiksmingiau atliekama fiskalinė funkcija (gerėja mokesčių surinkimas);
- EOV pateikia tikslesnius duomenis, mažiau techninių klaidų pateikiamuose dokumentuose, todėl užsienio prekybos duomenys tampa kokybiškesni;
- EOV lengviau laikytis užsienio prekybos taisyklių ir jos teisingiau taikomos;
- sudarytos geresnės sąlygos valdyti riziką, todėl lengviau užtikrinti saugos ir saugumo reikalavimus;
- padidėja skaidrumas, sumažėja korupcijos lygis;
- optimizuojami informacijos srautai, dėl to daug veiksmingiau ir rezultatyviau naudojami ištekliai.

Įdiegus vieno langelio sistemą, bus mažiau popierizmo, o tarptautinė prekyba taps sklandesnė ir saugesnė. Europos rengiamus standartus ateityje diegti savo tarptautinėje prekyboje žada ir Rusijos muitinė.

Centralizuoto muitinio įforminimo principas yra įtvirtintas Sąjungos muitinės kodekso 179 str., kuriame rašoma, kad „Muitinė, gavusi prašymą, gali leisti asmeniui pateikti muitinės deklaraciją muitinės įstaigai, kurios kompetencijai priklauso tokio asmens įsisteigimo vietos priežiūra, kai deklaruojamos prekės pateikiamos muitinei kitoje muitinės įstaigoje. Muitinės įstaiga, kuriai pateikta muitinės deklaracija, ir muitinės įstaiga, kuriai pateiktos prekės, keičiasi informacija, būtina muitinės deklaracijai tikrinti ir prekėms išleisti“. Centralizuoto muitinio įforminimo principas – tai galimybė verslininkams visus duomenų mainus, susijusius su muitinės formalumais, vykdyti tik per juos tvarkančią muitinės įstaigą (pagal verslininko buveinės

vieta), nesvarbu, kuriai muitinės įstaigai, veikiančiai toje pačioje ar netgi kitoje ES valstybėje narėje, pateikiamos importuojamos ar eksportuojamos prekės. Verslininką aptarnaujanti muitinės įstaiga turėtų atlikti gautos informacijos rizikos analizę ir pateikti nurodymus (ar rekomendacijas) muitinės įstaigai, kuriai pateiktos prekės, kokį tikrinimą ji turėtų atlikti. Gavusi informaciją apie šios muitinės įstaigos atlikto tikrinimo rezultatus, verslininką aptarnaujanti muitinės įstaiga priimtų sprendimą išleisti prekes arba jų neišleisti. Išleistos prekės galėtų būti tiesiogiai gabenamos į jų paskirties vietą. Ji galėtų būti ne tik valstybėje narėje, kurioje veikia verslininką aptarnaujanti muitinės įstaiga, bet ir bet kurioje kitoje ES valstybėje narėje. Tokiomis muitinio įforminimo galimybėmis galės naudotis tik patikimi verslininkai, atitinkantys įgaliojiesiems ekonominių operacijų vykdytojams nustatytus kriterijus, bet nebūtini leidimai, kai muitinės deklaracija ir prekės pateikiamos muitinės įstaigoms, pavaldžioms vienai muitinei.

Centralizuoto muitinio įforminimo pranašumai:

- optimalus turimų žmogiškųjų ir materialinių išteklių paskirstymas, užtikrinant kokybiškesnį paslaugų teikimą verslui;
- korupcijos apraiškų mažinimas, muitinio įforminimo metu fiziškai atskiriant asmenį, teikiantį deklaraciją, nuo sprendimus (dėl prekių išleidimo) priimančio muitinės pareigūno.

Centralizuotas muitinis įforminimas suteiks galimybę ekonominių operacijų vykdytojams centralizuoti bei integruoti apskaitos, logistikos ir paskirstymo funkcijas ir taip sumažinti administracines ir sandorio išlaidas. Taikant centralizuotą muitinio įforminimo principą atsiras galimybių daugiau muitinės formalumų atlikti prie išorinių ES sienų veikiančiose muitinės įstaigose – dėl to krovinių vežėjams labai sutrumpėtų muitinės formalumų atlikimo trukmė, prekės greičiau pasiektų gavėją.

Savikontrolės (sisteminio tikrinimo) principas – Sąjungos muitinės kodekse įtvirtintas perėjimas nuo vertikalios kontrolės prie horizontalios priežiūros¹⁵⁹. Vertikali priežiūra grindžiama oficialių kontrolės įstaigų viršenybe, o horizontali – tarpusavio bendradarbiavimu. Horizontalioji priežiūra reiškia mokesčių mokėtojų ir muitinės institucijų tarpusavio pasitikėjimą. Remdamiesi savikontrolės principu ĮEOV turi patys objektyviai įvertinti savo vidaus procesus, vėliau kreiptis su prašymu į muitinę dėl įgaliotų ekonominių operacijų vykdytojo statuso suteikimo. Verslininko apskaitos siste-

¹⁵⁹ Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. spalio 9 d. reglamentas Nr. 952/2013 (OL L 269 185 str.).

mų veikimas turi būti muitinės patikrintas ir aprobuotas, be to, verslininkas turi taikyti priimtinas vidaus kontrolės ir stebėsenos priemonės. Jeigu EOV atitinka muitų teisės aktų reikalavimus, jam išduodamas įgaliotojo ekonominių operacijų vykdytojo sertifikatas. Savikontrolės principo esmė – abipusis pasitikėjimas. Tačiau vertikalioji kontrolė vis dar bus atliekama. Jei ĮEOV nesugebės tinkamai valdyti savo procesų, prisitaikyti prie naujos padėties, piktnaudžiaus suteiktomis teisėmis, jam bus taikomos nuobaudos.

Perėjimas prie savikontrolės principo lems mažiau taisyklių, bus pasiekta geresnių rezultatų, nes didesnė atsakomybė teks pačiam ĮEOV, tačiau šis metodas daugumai EOV tikriausiai bus neaktualus arba netaikytinas, nes ši metodą turėtų taikyti didelės įmonės, kurių prekybos mastai dideli.

Norint taikyti Sąjungos muitinės kodekse minėtus principus, būtina įdiegti keletą visų ES valstybių narių bendrai naudojamų informacinių sistemų. Planuojama iki 2014 m. gegužės 1 d. parengti naują informacinių sistemų projektavimo ir diegimo darbo programą. Numatyta, kad visi darbai, atliekami ES muitų teisės modernizavimo ir muitinės procesų kompiuterizavimo srityse, turėtų būti įgyvendinti iki 2020 m. gruodžio 31 d. Toks pereinamasis laikotarpis numatytas tam, kad kodeksui taikyti būtų įdiegtos būtinos informacinės sistemos (SMK 278 str.). Nuo tada visi informacijos mainai (tarp muitinių ir tarp verslininkų ir muitinių) bus vykdomi elektroniniu būdu (SMK 6 str. 1 d.). Jeigu šiuos ambicingus planus pavyks įgyvendinti laiku ir gerai, tai turėtų iš esmės pasikeisti muitinės ir verslo veiklos sąlygos ES – būtų visiškai atsisakyta daugelio šiuo metu dar gana plačiai naudojamų popierinių dokumentų, suvienodinti muitinės formalumai visose ES valstybėse narėse, paspartėtų muitinės procesai ir prekių judėjimas per išorines ES sienas, padidėtų rizikos analizės bei muitinio tikrinimo efektyvumas bei sustiprėtų visuomenės saugumas. Tačiau norint visa tai įgyvendinti būtinos suderintos visų ES valstybių narių munitinių, kitų institucijų ir verslo pastangos bei nemažos lėšos.

7. Privalomoji tarifinė informacija (PTI), jos pranašumai

PTI – tai raštiškas sprendimas dėl tarifinio prekių klasifikavimo, kurį valstybių narių muitinės išduoda ekonominių operacijų vykdytojui (toliau – EOV), gavusios jo prašymą. Šiuo sprendimu visos ES muitinės yra teisiškai įpareigojamos šį klasifikavimą taikyti PTI turėtojui šešerius metus nuo sprendimo išdavimo dienos.

Importuodamas arba eksportuodamas prekes EOv privalo užpildyti muitinės deklaraciją. Toje deklaracijoje nurodomas tarifinis prekės kodas, kuris klasifikuoja prekę tiksliai pagal jos pobūdį. Prekės kodas parodo mokėtinų importo muitų (ar eksporto grąžinamųjų išmokų) normą ir tos prekės importavimo (arba eksportavimo) reikalavimus bei apribojimus (ar būtina pateikti importo (ar eksporto) licenciją, ar taikomi lengvatiniai tarifai, kvotos ar kiti kiekybiniai apribojimai ir kaip prekės turi būti registruojamos statistikos tikslais). EOv teisiškai atsako už teisingą į deklaraciją įrašomo kodo nustatymą.

Nustatyti teisingą prekės kodą gali būti sunku, ypač kai su naujomis technologijomis susiję nauji produktai. Prieš importuodamas tokias prekes EOv, kad įsitikintų savo veiksmų teisėtumu, gali prašyti muitinės pateikti jam oficialiąją klasifikaciją, t. y. išduoti PTI¹⁶⁰.

PTI teisiniai pagrindai įtvirtinti Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92¹⁶¹ (Muitinės kodeksas, BMK) 6–12 straipsniuose ir Komisijos reglamento (EEB) Nr. 2454/93¹⁶² (Muitinės kodekso įgyvendinimo nuostatos, BMK ĮN) 5–14 straipsniuose.

PTI išduodama tuo atveju, jeigu prekę yra susijusi su realiai numatoma eksporto arba importo procedūra ir bus naudojama deklaruojant prekes muitinei.

Prašymas išduoti PTI pildomas pagal pateiktą formą (BMK ĮN 1B priedas)¹⁶³.

EOv, jeigu turi PTI, atlikdamas, su PTI nurodyta preke susijusius muitinės formalumus, gali būti užtikrintas, kad ją klasifikuoja teisingai. PTI nepakeičia muitinio tikrinimo, tačiau supaprastina ir palengvina muitinį įforminimą. Atliekant muitinės formalumus su PTI aprašyta preke, muitinės deklaracijos langelyje, skirtame papildomai informacijai (dokumentams) pateikti, turėtų būti nurodytas dokumento kodas „C626“ bei PTI numeris ir išdavimo data.

Prekėms klasifikuoti taikoma PTI sistema palengvina prekybą ir muitinės procedūras. Ji padeda ES vykdyti savo įsipareigojimus pagal GATT

¹⁶⁰ <<http://www.cust.lt/web/guest/verslui/tarifinisreguliavimas/prekiuklasifikavimas/tarifine-informacija>>.

¹⁶¹ Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą.

¹⁶² Komisijos 1993 m. liepos 2 d. reglamentas (EEB) Nr. 2454/93, išdėstantis Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, įgyvendinimo nuostatas.

¹⁶³ <<http://www.cust.lt/web/guest/verslui/tarifinisreguliavimas/prekiuklasifikavimas/tarifine-informacija>>.

X straipsnį, nes padeda užtikrinti vienodą tų pačių prekių traktavimą visose valstybėse narėse.

PTI išdavimo teisinis pagrindas

Tarifinis prekių klasifikavimas pagal ES Kombinuotąjį nomenklatūrą (KN) atliekamas vadovaujantis:

- Suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos (SS) Bendrosiomis aiškinimo taisyklėmis (BAT);
- Europos Komisijos reglamentais dėl tam tikrų prekių klasifikavimo ir ES Komisijos Muitinės kodekso komiteto parengtomis klasifikavimo išvadomis (Committee classification Statement) dėl prekių klasifikavimo KN;
- ES Teisingumo Teismo sprendimais;
- PMO leidiniuose paskelbtais SS paaiškinimais¹⁶⁴ ir klasifikavimo patarimais¹⁶⁵;
- KN paaiškinimais¹⁶⁶;
- PMO SS komiteto sprendimais dėl prekių klasifikavimo;
- Europos PTI duomenų bazėje sukauptais duomenimis ir Cheminių medžiagų tarifinio klasifikavimo duomenų bazėje (ECICS) sukauptais duomenimis¹⁶⁷.

Pareiškėjo pareigos ir atsakomybė

Už išsamios informacijos, reikalingos prekių tarifiniam klasifikavimui nustatyti, pateikimą atsako pareiškėjas.

Jei išdavus PTI paaiškėja, kad pareiškėjas pateikė neišsamią (neteisingą) informaciją, PTI pripažįstama negaliojančia nuo tos dienos, kai buvo priimtas sprendimas.

PTI išduodamas nemokamai per tris mėnesius. Terminas skaičiuojamas nuo visos informacijos, reikalingos tarifiniam prekių klasifikavimui nustatyti, pateikimo dienos.

PTI galiojimas

PTI galioja šešerius metus ir privaloma visoms ES muitinės įstaigoms.

¹⁶⁴ Harmonized Commodity Description and Coding System. Explanatory notes. Vol. 5. Brussels: WCO, 2007.

¹⁶⁵ Harmonized Commodity Description and Coding System. Compendium of Classification Opinions. Brussels: WCO, 2003.

¹⁶⁶ KN paaiškinimai. 2011, OL C 137.

¹⁶⁷ www.cust.lt – duomenų bazė.

PTI netenka galios:

- jei ES priima naujus teisės aktus (reglamentus, Teisingumo Teismo sprendimą ar kt.);
- jei prekė nebeatitinka vienos iš KN aiškinimo (priimami nauji SS ar KN paaiškinimai, klasifikavimo patarimai);
- atšaukiama vadovaujantis MK 9 straipsniu.

Apie PTI atšaukimą informuojamas turėtojas.

MK nustatytais atvejais netekusių galios PTI galiojimo laikotarpis gali būti pratęstas **šešioms mėnesiams**, jeigu turėtojas iki PTI galios netekimo dienos yra sudaręs privalomas vykdyti sutartis dėl atitinkamų prekių pirkimo ar sutartis dėl prekių pirkimo ar pardavimo. Turėtojas apie pageidavimą pasinaudoti galimybe taikyti PTI pratęsto galiojimo laikotarpį privalo raštu informuoti Tarifų skyrių, pateikdamas visus reikiamus dokumentus.

PTI apskundimas

Vadovaujantis Lietuvos Respublikos muitinės įstatymo¹⁶⁸ 90 straipsniu, skundai dėl PTI pateikiami Vyriausiajai administracinių ginčų komisijai ar teismui ne vėliau kaip per vieną mėnesį nuo tos dienos, kurią suinteresuotas asmuo gavo PTI.

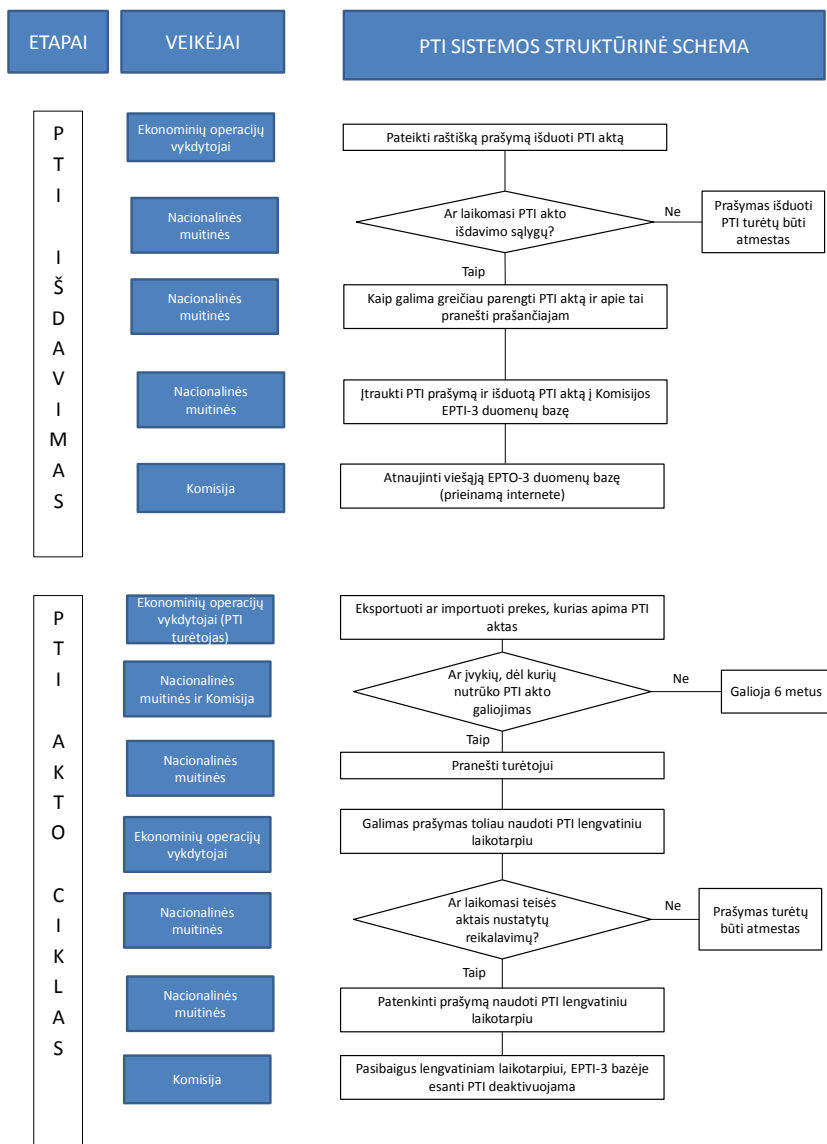
7.1. PTI sistema. Europos PTI duomenų bazės analizė

1993 m. PTI procedūros tapo visos ES sistema, teikianti EOV sprendimus dėl tarifų klasifikacijos, kurių turėtojo atžvilgiu šešerius metus teisiškai privalo laikytis visos ES muitinės. Tarifiniam prekių klasifikavimui taikoma PTI sistema palengvina prekybą ir muitinės procedūras. Ji padeda ES vykdyti savo įsipareigojimus pagal GATT X skirsnį, nes padeda užtikrinti vienodą tų pačių prekių traktavimą visose valstybėse narėse.

ES Audito Rūmų specialiojoje ataskaitoje apie PTI¹⁶⁹ pateikta PTI sistema kaip struktūrinė schema (žr. 19 pav.). EOV pateikus prašymą išduoti PTI, nacionalinės muitinės privalo įsitikinti, kad jis atitinka PTI išdavimo sąlygas. Ir prašymą, ir PTI muitinės privalo įvesti į Komisijos valdomą Europos PTI duomenų bazę, kuri yra pagrindinis sistemos elementas. Šioje duomenų bazėje prašymai yra prieinami tik nacionalinėms muitinėms ir Komisijai, o išduoti PTI aktai internete yra prieinami visiems (be konfidencialios informacijos).

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 73-2517.

¹⁶⁹ Audito Rūmai. Specialioji ataskaita Nr. 2/2008 (2008/C 103/01).

Šaltinis: ES Audito Rūmų specialioji ataskaita Nr. 2/2008¹⁷⁰.

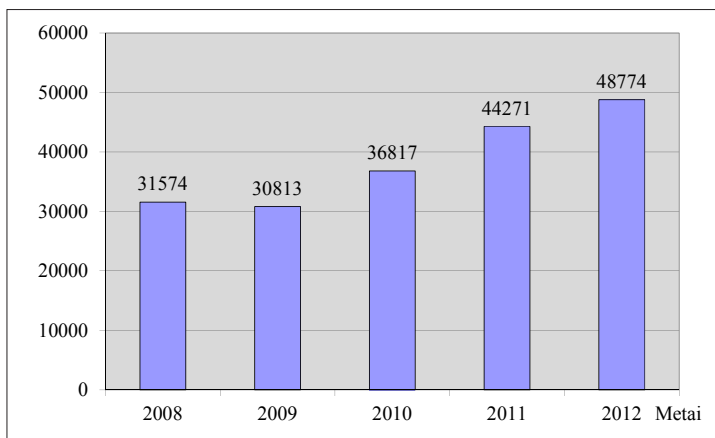
19 pav. Privalomosios tarifinės informacijos sistema

¹⁷⁰ Audito Rūmai. Specialioji ataskaita Nr. 2/2008 (2008/C 103/01).

2004 m. Komisija parengė Administracinės Europos privalomosios tarifinės informacijos sistemos ir jos panaudojimo gaires¹⁷¹, kurių tikslas – suteikti išsamią informaciją, kaip PTI išduodama pagal Europos PTI sistemą; padėti suderinti nacionalines darbo su PTI taisykles bei patarti muitinėms, kaip teisingai rengti PTI projektus ir ją išduoti, kaip užkirsti kelią bandymams gauti palankesnę PTI ir kaip elgtis, susidūrus su prieštariniais požiūriais ir apeliacijomis.

Gairėse nurodyti pagrindiniai veiksniai, užtikrinantys veiksmingą Europos PTI sistemos funkcionavimą:

- nuodugnus klasifikavimo atvejų nagrinėjimas;
- EPTI duomenų bazės analizė prieš išduodant naują PTI;
- susistemintas ir išsamus prekių aprašymas;
- tikslūs ir išsamūs prekių klasifikavimo motyvai;
- ne mažiau kaip penki reikšminiai žodžiai iš žodyno (*thesaurus*), atitinkantys aprašyme pateiktą informaciją;
- vaizdinės medžiagos su PTI pateikimas;
- prieštaringo klasifikavimo išvengimas;
- bendravimas su kitomis valstybėmis narėmis (kontaktinių asmenų sąrašo naudojimas);
- prašymų ir PTI įtraukimo į Europos PTI duomenų bazę tinkamas laikas;
- skubūs Muitinės kodekso komiteto priimami sprendimai dėl klasifikavimo.

20 pav. 2008–2012 m. išduotų PTI aktų skaičius

¹⁷¹ Administracinės gairės dėl EPTI sistemos ir darbo su ja. Briuselis, 2004 m. spalio 28 d.

1993 m. įdiegus sistemą bendras išduotų PTI aktų skaičius sparčiai didėja. Kiek PTI aktų išduota ES šalyse 2008–2012 m., nurodyta 20 paveiksle.

Iš 12 lentelėje pateiktų duomenų matyti, kad daugiausia PTI aktų išduoda Vokietija – vidutiniškai 19 000 per metus. Tai sudaro 49 proc. visų išduotų PTI aktų. Vidutiniškai per 5 metus daugiau kaip 1 000 PTI aktų per metus išduoda: Prancūzija (5 813), Didžioji Britanija (4 741), Olandija (2 641), Lenkija (1 207), o mažiausiai – Liuksemburgas (4), Estija (14), Malta (25), Graikija (29) ir Lietuva (32). Aišku, šiose valstybėse gyventojų yra mažiausia, tačiau Kipre gyventojų yra 0,8 milijono, o PTI aktų vidutiniškai per metus išduodama 60.

9 ES šalys (DE, FR, IE, GB, P, NL, SE, CZ, AT, ES) išduoda daugiau kaip 94 proc. visų PTI aktų. Vadinasi, kitos šalys išduoda tik apie 6 proc. PTI aktų.

BVP vienam gyventojui rodiklių sklaida ES valstybėse narėse gana didelė. Liuksemburge BVP yra didžiausias (271) – maždaug šešis kartus didesnis nei Bulgarijoje (44), kuri yra skurdžiausia ES valstybė narė. Tačiau akivaizdžios PTI aktų skaičiaus ir BVP priklausomybės nėra.

12 lentelė. Išduotų PTI aktų skaičius ES šalyse 2008–2012 m.

Šalis	Vidut. per metus	Gyv. sk. [a]	BVP 1 gyv. [b]	2008	2009	2010	2011	2012
Airija (IE)	802	4,46	128	565	855	872	909	811
Austrija (AT)	639	8,37	126	628	469	770	616	712
Belgija (BE)	343	10,33	119	345	220	426	357	368
Bulgarija (BG)	98	7,56	44	57	123	96	98	118
Čekija (CZ)	653	10,50	80	727	770	690	553	523
Danija (DK)	273	5,53	127	153	226	365	231	389
D. Britanija (GB)	4 741	62,00	112	3 851	4 380	3 618	5 600	6 255
Estija (EE)	14	1,34	64	7	7	24	26	6
Graikija (GR)	29	11,30	90	6	22	25	44	48
Ispanija (ES)	438	45,98	100	235	365	371	520	699
Italija (IT)	339	60,34	101	126	270	437	408	456
Kipras (CY)	60	0,80	99	75	56	41	67	63
Latvija (LA)	90	2,22	51	23	55	116	113	143
Lenkija (PL)	1 207	38,16	56	1 140	1 083	1 057	1 275	1 480
Lietuva (LT)	32	3,32	55	61	30	13	26	31
Liuksemburgas (LU)	4	0,50	271	8	4	0	4	3
Malta (MT)	25	0,41	83	14	7	39	15	49

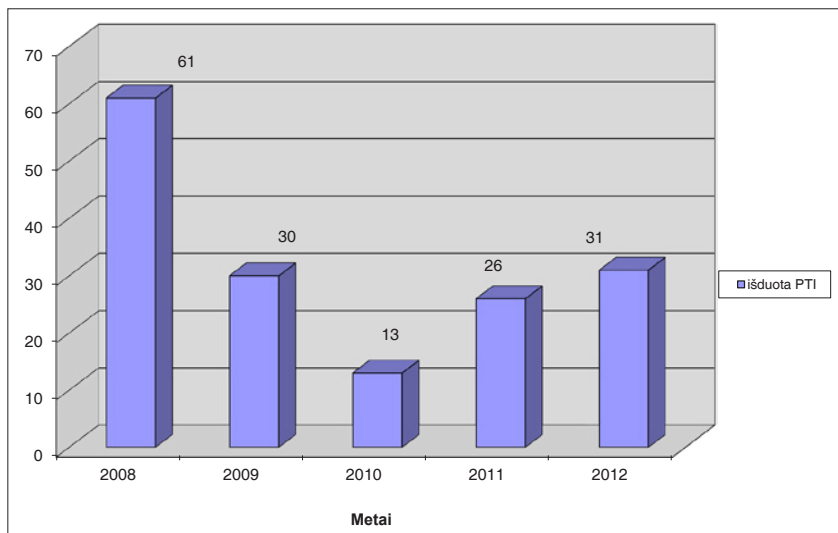
Nyderlandai (NL)	2642	16,3	133	1 758	1 947	3 038	3 152	3 315
Portugalija (PT)	97	10,63	80	35	149	111	124	65
Prancūzija (FR)	5 813	64,71	108	4 268	5 319	4 830	6 473	8 174
Rumunija (RO)	173	21,46	46	27	174	256	246	160
Slovakija (SK)	265	5,42	74	220	166	261	271	409
Slovėnija (SI)	256	2,04	85	275	202	258	335	209
Suomija (FI)	311	5,35	115	347	181	193	563	272
Švedija (SE)	478	9,34	123	268	280	443	654	746
Vengrija (HU)	306	10,01	65	174	194	347	409	407
Vokietija (DE)	19 009	81,80	118	16 207	16 324	18 158	21 309	23 049
Iš viso:	38 450			31 574	30 813	36 817	44 271	48 774

Šaltinis. Lentelė sudaryta autorės, remiantis EPTI duomenų bazės duomenimis.

a) <http://stat.lt/pasaulio-saliu-bendroji-statistika-plotas-gyventoju-skaicius-ir-tankis/>

b) http://epp.eurostat.ec.europa.eu/statistics_explained/index.php/GDP_per_capita_consumption_per_capita_and_price_level_indices/lt#Data_sources_and_availability

Lietuvoje 2008–2012 m. išduotų PTI aktų duomenys pateikti 21 paveiksle. Iš jų matome, kad nuo 2010 m. iki 2012 m. išduotų PTI aktų padaugėjo nuo 13 iki 31. Autorės nuomone, šis skaičius turėtų būti didesnis, nes tai, kad tokie aktai turimi, labai palengvina EOv santykius su muitine.

21 pav. 2008–2012 m. Lietuvoje išduotų PTI aktų dinamika

Nagrinėjant PTI duomenų bazę, įdomi buvo statistika, kaip pasiskirsto PTI išdavimas pagal įvairius KN skirsnius 2012 m. (žr. 13 lentelę).

13 lentelė. 2012 m. galiojančių PTI aktų pasiskirstymas pagal KN skirsnius

KN skirsnis	PTI skaičius	KN skirsnis	PTI skaičius	KN skirsnis	PTI skaičius	KN skirsnis	PTI skaičius
1	1	25	48	50	21	71	187
2	15	26	4	51	6	72	68
3	185	27	102	52	50	73	2041
4	64	28	85	53	30	74	137
5	20	29	488	54	144	75	14
6	118	30	467	55	78	76	409
7	73	31	29	56	265	78	0
8	105	32	236	57	56	79	47
9	132	33	420	58	176	80	5
10	49	34	260	59	144	81	22
11	21	35	74	60	103	82	481
12	154	36	9	61	1 391	83	553
13	23	37	49	62	1 303	84	2938
14	10	38	713	63	1 972	85	7956
15	82	39	2 816	64	3 312	86	15
16	344	40	412	65	270	87	624
17	138	41	12	66	31	88	7
18	245	42	1 297	67	151	89	4
19	883	43	44	68	225	90	1 703
20	684	44	396	69	303	91	91
21	1 796	45	9	70	490	92	95
22	516	46	145			93	19
23	291	47	7			94	1 631
24	38	48	353			95	2 540
		49	303			96	448
						97	1 444

Šios lentelės statistikos duomenis galima pateikti pagal KN skirsnių grupes (žr. 14 lentelę).

14 lentelė. 2012 m. galiojančių PTI aktų pasiskirstymas pagal KN skirsnių grupes

KN skirsnių grupės	KN skirsniai	Išduota PTI aktų	Procentai nuo bendro skaičiaus
Maistas	1–24	5 960	12,22
Chemija	25–49	8 778	17,99
Tekstilė	50–63	5 739	11,77
Avalynė ir kt.	64–70	4 782	9,80
Metalai	71–83	3 964	8,13
Mechanika, elektra	84–85	10 894	22,34
Transportas	86–89	650	1,33
Kitos prekės	90–97	7 971	16,34

Daugiausia PTI aktų išduota apie prekes, priskiriamas 21 maisto skirsniui, – 1 769 (3,6 proc.); 2 816 (5,77 proc.) – chemijos 38 skirsniui ir 1 297 (2,66 proc.) – 42 skirsniui; 1 391 (2,85 proc.) – tekstilės 61 skirsniui, 1 303 (2,67 proc.) – 62 skirsniui bei 1 972 (4,04 proc.) – 63 skirsniui; 3 312 (6,79 proc.) – 64 avalynės skirsniui; 2 041 (4,18 proc.) – metalų 73 skirsniui; 2 938 (6,02 proc.) – 84 mechanikos skirsniui; 7 956 (16,30 proc.) – 85 elektros skirsniui; 1 703 (3,49 proc.) – kitų prekių grupėje – 90 skirsniui, 1 631 (3,34 proc.) – 94 skirsniui, 2 540 (5,21 proc.) – 95 skirsniui bei 1 444 (2,96 proc.) – 97 skirsniui. Iš 14 lentelėje pateiktų duomenų matome, kad apie transporto skirsnių prekes išduodama tik 1,33 proc. PTI aktų, o didžiausią procentą sudaro XVI skyriaus 84 ir 85 skirsnių prekės – 22,34 proc.

15 lentelė. KN skirsniai, apie kurių prekes išduota daugiausia PTI aktų 2008–2012 m.

KN skirsniai	2008 m.	2009 m.	2010 m.	2011 m.	2012 m.
21	1 003	1 168	1 438	1 463	1 769
39	1 384	1 519	2 133	2 689	2 816
42	1 170	1 181	919	1 235	1 297
61	2 490	1 751	1 330	1 682	1 391
62	1 403	1 327	932	1 073	1 303
63	532	649	629	619	1 972
64	1 750	1 975	2 559	1 984	3 312
73	768	1 268	920	1 072	2 041
84	2 253	2 915	2 750	2 852	2 938
85	5 367	6 022	7 111	9 761	7 956

90	1 207	1 358	1 223	2 134	1 703
94	1 070	1 185	1 557	1 692	1 631
95	1 431	1 526	1 539	2 335	2 540
97	90	120	240	993	1 444

Iš 15 lentelėje pateiktų duomenų matome, kad 2012 m. apie prekes, esančias keturiolikoje KN skirsnių, yra išduota beveik 70 proc. visų PTI aktų. Daugiausia PTI išduodama apie 84 bei 85 skirsnių, ypač 85 skirsnio, prekes. Tai patvirtina prielaidą, kad, tobulėjant naujoms technologijoms, atsiranda naujų produktų, kuriuos sunku teisingai suklasifikuoti, todėl EOV kreipiasi į muitinės institucijas gauti PTI. Dar vienas įdomus dalykas – 2008 m. apie 97 skirsnio prekes buvo išduota vos 90 PTI aktų, o jau 2012 m. PTI skaičius padidėjo iki 1 444.

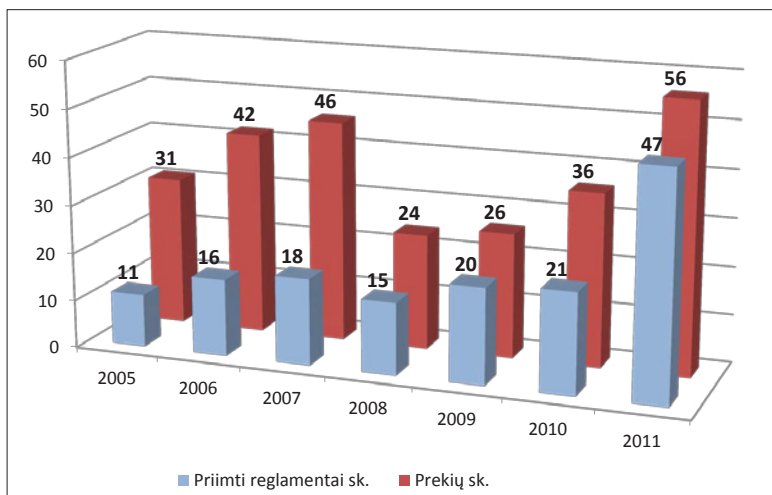
PTI išduoda visos ES šalys narės ir galiojantys dokumentai įdedami į bendrą Europos PTI duomenų bazę. Ši bazė prieinama internete ir yra labai veiksminga priemonė pasitikrinti, ar teisingai suklasifikuota importuojama ar eksportuojama prekė.

Tačiau pasitaiko atvejų, kai apie tą pačią prekę kelios šalys išduoda skirtingus PTI aktus. Kai kelios valstybės narės išduoda prieštarungus PTI aktus, iš pradžių bandoma klausimą išspręsti abipusiu susitarimu. Susitarti nepavykus, Komisija savo pačios iniciatyva arba valstybės narės prašymu privalo klausimą įtraukti į artimiausio Muitinės kodekso komiteto posėdžio darbotvarkę. Komisija privalo priimti priemonę, užtikrinančią vieningą KN taikymą. Svarbu, kad prieštaringos PTI klausimas būtų išspręstas kaip įmanoma greičiau tam, kad aptariamai prekei būtų imta taikyti teisingą klasifikaciją.

Svarstant klasifikavimo klausimus Komisijoje, dažnai nustatoma, kad trūksta informacijos apie prekę. Tai reiškia, kad klasifikavimo klausimas turi būti atidėtas. Net kai surenkama visa informacija, posėdžio metu dažnai kyla šalių nesutarimų ir sprendimas lieka nepriimtas iki kito posėdžio. Todėl per šešių mėnesių laikotarpį priimti sprendimą būna sunku.

Sutarus, kaip turi būti klasifikuojama prekė, yra priimamas reglamentas. Visi tokie reglamentai vadinasi „Dėl tam tikrų prekių klasifikavimo“. Viena reglamente gali būti priimtas sprendimas dėl vienos ar kelių prekių klasifikavimo. Tokių reglamentų sąrašai pagal išleidimo datą (pagal chronologiją) ir pagal prekių kodą pateikiami Lietuvos muitinės internetiniame

puslapyje¹⁷². Priimtų reglamentų skaičius ir juose aptartų prekių skaičius 2005–2012 m. parodytas 22 paveiksle.

22 pav. 2005–2012 m. išleistų reglamentų ir suklasifikuotų prekių skaičius

Iš 22 paveiksle pateiktų duomenų matome, kad nuo 2008 m. priimtų reglamentų ir suklasifikuotų prekių daugėja.

Reikia pažymėti, kad EBTI duomenų bazėje lieka ganėtinai daug prieštarų PTI. Kelis tokius atvejus panagrinėsime.

1. Komisijos reglamente Nr. 313/2011¹⁷³ staliukas metalinėmis kojomis ir stikliniu stalo viršumi bei dviem stiklinėmis lentynomis priskiriamas KN 9403 20 80 subpozicijai. Klasifikavimo motyvuose nurodyti ir KN paaiškinimai¹⁷⁴. Juose nurodoma, kad stalai ir panašūs baldai, pagaminti iš skirtingų medžiagų, klasifikuojami pagal medžiagą, iš kurios pagamintas stovas (kojos, rėmas), išskyrus atvejus, kai pagal 3 BAT b punktą medžiaga, iš kurios pagamintas stalviršis, lemia esminius stalo požymius, pavyzdžiui, dėl to, kad jo vertė yra didesnė, pavyzdžiui, kai viršus pagamintas iš tauriojo metalo, stiklo, marmuro ar retos medienos. Reglamente pažymėta, kad nurodyto staliuko atveju stiklo vertė yra mažesnė nei metalinio

¹⁷² <http://www.cust.lt/web/guest/verslui/tarifinisreguliavimas/prekiuklasifikavimas/ebreglamentai>.

¹⁷³ Komisijos reglamentas (ES) Nr. 313/2011, 2011 m. kovo 30 d. (OL L 86/55).

¹⁷⁴ KN paaiškinimai. 2011, OL C 137.

stovo. Tačiau peržiūrint Europos PTI duomenų bazėje esančius PTI aktus nustatyta, kad nemažai tokių pačių staliukų priskiriama KN 9403 89 00 subpozicijai, t. y. staliukai suklasifikuoti pagal stiklinį viršų. Akivaizdu, kad KN paaiškinimuose reikėtų tiksliau apibrėžti stiklo sąvoką, o gal net visai išbraukti, kad liktų mažiau prieštarų PTI.

2. Komisijos reglamente Nr. 1400/2001¹⁷⁵ skysto muilo dozatorius priskiriamas KN 8479 89 98 subpozicijai, tačiau Vokietijos išduotuose keliuose PTI aktuose tokių dozatorių galvutės priskiriamos KN 8413 20 00 subpozicijai.
3. Prieštarai PTI aktai ir klasifikuojant vandens purkštukus – Malta ir Švedija tokius purkštukus priskiria KN 8424 89 00 subpozicijai, o Didžiosios Britanijos muitinė – KN 8424 20 00 subpozicijai.
4. Komite prieimta klasifikavimo išvada, kad lentynėlės iš tekstilės turi būti priskiriamos 6307 90 99 subpozicijai, tačiau Europos PTI duomenų bazėje yra Vokietijoje išduota PTI, kurioje lentyna iš tekstilės priskiriama KN 9403 89 00 subpozicijai.
5. Komisijos reglamente Nr. 957/2006¹⁷⁶ nurodyta, kad skystųjų kristalų modulis priskiriamas KN 8529 90 81 subpozicijai, tačiau Čekijos išduotuose PTI aktuose analogiški moduliai priskirti KN 9013 80 20 subpozicijai.
6. Kūno kempinės „rožytės“ iš plono plastikinio tinkliuko kai kuriose šalyse (Vokietijoje, Prancūzijoje, Olandijoje ir kt.) priskiriamos KN 6302 93 90 subpozicijai, o Didžioji Britanija tokią plaušinę priskiria KN 3924 90 00 subpozicijai.
7. Pintos skalbinių dėžės, vadovaujantis 94 skirsnio 2 pastaba, priskiriamos KN 9403 89 00 subpozicijai, tačiau analogišką skalbinių dėžę Didžioji Britanija priskiria KN 4602 19 90 subpozicijai, o tekstilinių skalbinių krepšį su mediniu rėmu – 6307 90 98 subpozicijai.
8. Plaukų formavimo prietaisai priskiriami KN 8516 32 00 subpozicijai, tačiau Vokietija tokių prietaisų priskyrė 8509 80 00 subpozicijai.
9. Aukšto slėgio garų valymo aparatas Vokietijoje priskiriamas 8509 80 00 subpozicijai, o Didžiojoje Britanijoje – GB – KN 8424 30 90 subpozicijai.

¹⁷⁵ Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1400/2001, 2001 m. liepos 10 d. (PL L 189/5).

¹⁷⁶ Komisijos reglamentas (EB) Nr. 957/2006, 2006 m. birželio 28 d. (OL L 175/45).

2011 m. TAXUD dokumente¹⁷⁷ kalbama apie glaudesnę nacionalinių muitinių ir Komisijos bendradarbiavimą gerinant PTI sistemą ir jos valdymo efektyvumą. Taip pat nurodoma, kad Muitinės kodekso komiteto priimti klasifikavimo sprendimai (*decisions*), KN paaiškinimų pakeitimai ir Komiteto sprendimai (*statements*) bei vadinamieji „džentelmeniškai susitarimai“ yra pagrindinės priemonės siekiant užtikrinti vienodą prekių klasifikavimą ir muitų taikymą. Tačiau šie sprendimai yra žinomi tik muitinės atstovams, o ne EOV.

Komisija atliko visų ES šalių Europos PTI-3 stebėseną. Diskusijų su šalimis narėmis metu paaiškėjo ir kai kurie darbo su sistema trūkumai. Vienas iš jų – per ilgai sprendžiamos klasifikavimo problemos, nes:

- trūksta visos informacijos apie prekę;
- kai pateikiami sprendimo variantai, per posėdį nepriimamas sprendimas, nes nesurenkama balsų dauguma;
- sprendimui dėl kai kurių „jautrių“ prekių klasifikavimo priimti įtakos turi politinės ir ekonominės priežastys, todėl reikia daugiau pastangų ir laiko kompromisui pasiekti;
- kai kurie klasifikavimo atvejai teikiami tolesnėms diskusijoms jau PMO (SS lygmeniu), todėl sprendimai gali būti pateikiami PMO priėmus sprendimus;
- mažinamas susitikimo dienų skaičius, todėl trūksta laiko aptarti vieniems dienotvarkės klausimams.

PTI išduodama nacionaline kalba. Turimi du įrankiai, lengvinantys paiešką duomenų bazėje ir PTI supratimą. Vienas iš jų – turi būti naudojami bent 5 reikšminiai žodžiai (*tezaurai*), kurie verčiami į visas nacionalines kalbas. Šis žodynas turėtų būti lengviau pildomas. Kita priemonė – įdėti nuotraukas į PTI.

Siekdama supaprastinti darbo tvarką, sumažinant klasifikavimo nagrinėjimo terminus, Komisija pažymi, kad:

- nuo 2007 m. lapkričio įdiegta užklausa dėl klasifikavimo pateikimo forma. Tai turėtų palengvinti ir pagreitinti tokių užklausų pateikimą;
- sprendžiant klasifikavimo klausimus, būtina pateikti išsamią informaciją apie prekę. Vis dėlto diskusijų metu gali būti atskleisti nauji faktai ir gali prireikti papildomų duomenų;

¹⁷⁷ Binding Tariff Information (BTI) – efficiency and new working methods. Note to the CPG 27.10.2011. Brussels, 17 October 2011. TAXUD/A/4 D (2011) 1236438.

- siekiant skaidrumo ir norint geriau organizuoti darbą, visi nagrinėjamieji atvejai buvo sudėti į vieną sąrašą. Jie reguliariai peržiūrimi ir nustatomi sprendimų priėmimo terminai.

Įvertinusi Audito Rūmų pranešimą¹⁷⁸, Komisija nutarė darbuotojų, dirbančių su Europos PTI sistema, skaičių papildyti 2 nacionaliniais ekspertais. Šiuo metu yra 11 darbuotojų (iš jų 8 etatiniai ir 3 nacionaliniai ekspertai), dirbančių 3 klasifikavimo sektoriuose. Sprendžiamų klausimų kasmet daugėja: 2007 m. – 67 atvejai, 2008 m. – 71, 2009 m. – 80, o 2010 m. – jau 90. Išspręstų klausimų per 6 mėn. padaugėjo nuo 17 proc. 2007 m. iki 48 proc. 2010 m., o klausimų, išspręstų per metus, padaugėjo nuo 29 proc. 2007 m. iki 79 proc. 2010 m.

Nagrinėjant Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano muitų sąjungos (MS) įstatymus nustatyta, kad šioje MS taip išduodami analogiški aktai (предварительное решение по классификации товаров по Товарной номенклатуре). Šių aktų išdavimas, naudojimas ir galiojimas reglamentuojamas MS MK 51–57 straipsniais¹⁷⁹.

Kitaip nei PTI aktai, MS išduoti aktai galioja tik 3 metus. Išdavimo procedūros yra analogiškos ES PTI išdavimo procedūroms. Be to, MS tokie aktai skelbiami duomenų bazėje¹⁸⁰, o prekių klasifikavimo išaiškinimai skelbiami rinkinyje¹⁸¹ (Сборник решений и разъяснений о классификации товаров). Reikia atkreipti dėmesį, kad MS daug dėmesio skiria teisingam tarifiniam prekių klasifikavimui, informacija naudojasi ir muitinės pareigūnai, ir EOVS.

7.2. Prekių klasifikavimo problemų analizė

Šalys, prisijungusios prie Tarptautinės suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencijos¹⁸², o jų yra daugiau kaip 98 proc., turi vienodai klasifikuoti SS nomenklatūroje, nes visi naudojami tais pačiais teisiniais pagrindais (Konvencijos 3 straipsnio 1 dalis):

- be papildymų ar pakeitimų naudoja visas SS pozicijas ir subpozicijas kartu su juos atitinkančiais skaitmeniniais kodais;

¹⁷⁸ Audito Rūmai. Specialioji ataskaita Nr. 2/2008 (2008/C 103/01).

¹⁷⁹ Таможенный кодекс Таможенного союза (ТК ТС) (приложение к Договору о Таможенном кодексе таможенного союза, принятому Решением Межгосударственного Совета Евразийского экономического сообщества от 27 ноября 2009 г. N. 17).
<<http://www.tks.ru/db/predecision>>.

¹⁸⁰ <<http://www.customs.kg/images/docx/rasp34-p.pdf>>.

¹⁸² Tarptautinė Suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencija (priimta 1983 m. birželio 14 d. Briuselyje). *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 61-2772.

- taiko bendrąsias SS aiškinimo taisykles (BAT) ir visas skyrių, skirsnių bei subpozicijų pastabas;
- vadovaujasi PMO leidiniais: SS paaiškinimais (5 tomai)¹⁸³; Klasifikavimo patarimais¹⁸⁴; PMO komiteto sesijose priimtais sprendimais¹⁸⁵.

Tačiau, tobulėjant technologijoms, atsiranda naujų nežinomų prekių, kurioms nustatyti teisingą prekės kodą yra sunku:

- dažnai reikia specialių žinių, papildomų laboratorinių tyrimų kodui nustatyti, susipažinti su prekių gamybos būdais, atliekamomis funkcijomis;
- nuo to, kaip suklasifikuojama prekė, priklauso jos apmokestinimas.

Todėl aišku, kad dažniausiai ginčai su muitinės pareigūnais ir vyksta kodo patvirtinimo etape. Ir muitinė, ir EOVS suinteresuoti, kad prekės būtų klasifikuojamos teisingai. Reikia pasiaiškinti, su kokiais sunkumais susiduria abi suinteresuotosios pusės.

Muitinė:

1. Turi būti kreipiama daugiau dėmesio muitinės pareigūnų mokymams tarifinio prekių klasifikavimo srityje. ES šalyse muitinės pareigūnai mokomi 250–320 val., o Lietuvos muitininkai mokosi 30 val. Tai aiškiai per trumpas mokymosi laikas. Gal įvadiniais mokymams to beveik ir užtektų, bet vėliau turėtų būti atrenkami pareigūnai, kurie postuose susiduria su pateiktų deklaracijų ir prekių tikrinimu, mėginių ėmimu. Tokių pareigūnų mokymai turėtų būti išsamesni, ilgesni.

2. Ir posto pareigūnams, ir muitinių TMĮKS darbuotojams turi būti prieinama ir naudojama visa prieinama literatūra apie prekių klasifikavimą. Jei su šaltiniais, leidžiamais ES, problemos nėra – visa literatūra leidžiama lietuvių kalba ir skelbiama OL, kuriuos galima atsisiųsti iš EUR LEX. Tačiau Komitologijos posėdžiuose priimti sprendimai (*statements*) yra neskelbiami, su jais susipažinę tik pareigūnai, dalyvaujantys juose. Tiesa, jų ataskaitos skelbiamos vidiniame muitinės tinklapyje, bet poste dirbantys pareigūnai

¹⁸³ Harmonized Commodity Description and Coding System. Explanatory notes. Vol. 5. Brussels: WCO, 2012.

¹⁸⁴ Harmonized Commodity Description and Coding System. Compendium of Classification Opinions. Brussels: WCO, 2003.

¹⁸⁵ Classification decisions taken by the Harmonized System Committee from the 27 to 46 sessions. WCO, Brussels, November, 2011.

tikrai neturi galimybių nuodugniai su tokiomis ataskaitomis susipažinti. Tokių ataskaitų informacija turėtų būti skelbiama muitinėms.

Dar blogesnė padėtis yra dėl EOV, kuris turi pateikti deklaracijoje teisingus prekių kodus:

1. EOV (taip pat ir tarpininkai) per mažai mokosi klasifikuoti. Aišku, gerai klasifikuoti juos „prispiria gyvenimas“, bet informacija turi būti prieinamesnė. Sužinoti priimtus sprendimus dėl klasifikavimo, EOV gali tik kreipdamiesi į Muitinės departamento Tarifų skyrių. Bet tam reikia daug laiko, kurio paprastai trūksta.

2. Muitinės tarpininkai, deklarantai ir kiti EOV turėtų būti suinteresuoti papildomais tarifinio prekių klasifikavimo mokymais, kurie galėtų būti ne tik bendrieji, bet teminiai, pavyzdžiui, tekstilė, mechanika ir t. t.

Dar viena priežastis, dėl ko kyla nesusipratimų tarp muitinės ir EOV – deklaracijoje pateikiami neišsamūs arba neteisingi prekių aprašymai. Tai lemia ir neteisingus mokesčių surinkimus. Pateiksiu kelis pavyzdžius, kai neteisingas prekių aprašymas leidžia nesumokėti nustatytų mokesčių:

- Vežama „Jogų arbata“. Jei deklaracijoje tik tiek aprašyta – galima priskirti KN 0902 30 00 subpozicijai, kuri apmokestinama nuliniu muito mokesčiu. Tačiau, jeigu būtų išsamus arbatos aprašymas ir nurodyta jos sudėtis (cinamonas, kardamonas, gvazdikėliai ir kiti prieskoniai), tokią „arbata“ reikėtų priskirti KN 0910 91 90 subpozicijai, apmokestinamai 12,5 proc. muito mokesčiu.
- Importuojant grindų dangą iš neakytos gumos, būtina nurodyti tos dangos formą – jei tai lakštas, priskiriama KN 4008 21 10 subpozicijai (3 proc. muito mokesčio), o jei danga toliau apdorota – KN 4016 91 00 subpozicijai (2,5 proc. muito mokesčio).
- Drabužių pakaba iš bambuko turi būti KN 4421 10 00 subpozicijoje (neapmuitinama), tačiau jei prekė būtų aprašyta teisingai – drabužių pakaba iš bambuko pastatoma ant grindų – ji turi būti KN 9403 81 00 subpozicijoje (5,6 proc. muito mokesčio).
- Importuojant trintukus, žindukus ir panašius gaminius būtina nurodyti medžiagą, iš kokios medžiagos jie pagaminti, – jei iš gumos – muito mokeskis 2,5 proc., jei iš plastiko (didžioji dauguma tokių prekių) – 6,5 proc.

Tokių pavyzdžių yra daug. Taigi prekių aprašymą reikia atsakingai tikrinti. Lietuvoje į prekių aprašymus dar nėra kreipiama pakankamai dėmesio.

Nagrinėjant Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano MS teisės aktus nustatyta, kad yra išleistas įsakymas¹⁸⁶, kuris įpareigoja ir EOv teisingai prekes aprašyti, ir muitinę tikrinti pateiktus aprašymus. Šiame potvarkyje pateikta didelė lentelė, kurioje nurodoma, kaip turi būti aprašyta prekė, deklaruojama vienu ar kitu kodu. Tai rodo, kad MS yra kreipiamas dėmesys į teisingą prekių aprašymą.

Su sunkumais teisingai klasifikuojant prekes susiduriama ne tik Lietuvoje, bet ir kitose šalyse¹⁸⁷. Galima panagrinėti, kokios priežastys lemia klasifikavimo klaidas:

- SS nomenklatūra, kuria remiantis sudaryta ir KN, yra sudėtinga. Kuriant nomenklatūrą ji buvo pritaikyta muitinės reikmėms, bet neatsižvelgta, kad ja naudosis ir EOv. Ir svarbiausia – SS nebuvo kuriama elektroniniams duomenims apdoroti.
- Terminų problema. SS buvo kuriama, kad pagal ją būtų galima suklasifikuoti visą produktų įvairovę. Joje prekės aprašomos terminais, retai vartojamais „paprastame“ gyvenime, daug vartojama specialių techninių, teisinių sąvokų, kurių ne specialistai nesupranta.
- Dauguma vidutinių ir mažų įmonių neturi galimybių turėti savų klasifikavimo specialistų, todėl samdomi tarpininkai, kurie taip pat turi per mažai žinių, o kartais ir noro, kad teisingai suklasifikuotų prekes.
- Dauguma tarpininkų ir deklarantų naudoja įvairias paieškos sistemas, kurios orientuotos į terminų paiešką ir neatsižvelgia į kontekstą ar kitas prekių savybes. Nė viena paieškos sistema netaiko BAT, neatsižvelgia į skirsnį ar skyrių pastabas, nesupranta nomenklatūroje naudojamų subpozicijų „kiti“.

Su panašiomis prekių klasifikavimo problemomis susiduria beveik visos šalys. Viena iš priemonių, gerinančių prekių klasifikavimo kontrolę, yra rizikos valdymas (*risk management*). Sudarant rizikingų prekių tikrinimo profilius, išaiškinama didelė dalis blogai klasifikuojamų prekių, tačiau ir čia išlieka ta pati klasifikavimo specialistų trūkumo problema.

Kita klasifikavimo klaidų nustatymo priemonė yra prekių klasifikavimo kontrolė atlikus muitinį įforminimą (*post clearance*). Vyrauja nuomonė, kad tai veiksminga, tačiau brangiausia priemonė patikrinti, ar prekės klasifikuojamos

¹⁸⁶ Приказ ФТС от 27 июня 2011 г. № 1369 г. о требованиях к описанию отдельных категорий товаров в графе 31 декларации на товары, Москва.

¹⁸⁷ <http://wingi.ru/content_articles_view/id-5154/>.

teisingai, nes reikia dokumentus patikrinti rankomis, be to, asmenys, atliekantys tokias patikras, paprastai turi mažai žinių apie tarifinį prekių klasifikavimą.

8. Skyriaus apibendrinimas ir pagrindinės išvados bei teiginiai

Muitinės formalumai yra neatsiejama tarptautinėje prekyboje vykstančių procesų dalis, nuo kurios priklauso mainų prekėmis greitis, teisingas apskaitos bei statistikos tvarkymas, muitų bei kitų mokesčių surinkimas. Tinkamas muitinės formalumų reglamentavimas, jų supaprastinimas palengvina tarptautinio verslo sąlygas, didina įmonių konkurencingumą. Tai viena iš svarbiausių užduočių, kurią vykdo PMO, siekdama palengvinti tarptautinės prekybos aplinką, kartu išlaikydama būtiną valstybės kontrolės ir reguliavimo lygį.

Mokslo studijos skyriuje „Muitinės formalumai tarptautinėje prekyboje“ nagrinėjamos, lyginamos ir vertinamos plačiai muitų teisėje vartojamų terminų „muitinės formalumai“, „muitinės operacijos“, „muitinės procedūros“ apibrėžtys, atsižvelgiant į skirtingus požymius pateikiama muitinės procedūrų klasifikacija. Nagrinėjami muitinės priežiūros ir muitinės formalumų pokyčiai užtikrinant saugos ir saugumo reikalavimus, supaprastinant, derinant muitinės procedūrų vykdymą ir kontrolę, atliekama įgaliotųjų ekonominių operacijų vykdytojų koncepcijos įgyvendinimo analizė. Nagrinėjant muitinės formalumų tarptautinėje prekybos logistikos grandinėje etapus matyti, kad dalis muitinės formalumų vykdoma jau atlikus prekių muitinį įforminimą ir jas išleidus – dėl to materialieji srautai daug sparčiau juda tarptautinėje logistikos grandinėje.

Verslo subjektams, užsiimantiems tarptautine prekyba, ypač svarbūs ES ir Rusijos, Baltarusijos ir Kazachstano MS vykstantys teisiniai, administraciniai bei technologiniai muitinės veiklos pokyčiai, turintys tiesioginę įtaką muitinėse atliekamiems formalumams. Studijoje atliekama muitinės procedūrų teorinio ir praktinio taikymo, sąveikaujant dviem sąjungoms, lyginamoji analizė.

Studijoje siekiama atskleisti, kaip pasitelkiant naujausias informacines technologijas valdyti muitinės veiklos, atliekamų muitinės formalumų pokyčius, sudarant kuo palankesnes sąlygas teisėtam verslui ir nemažinant būtinų muitinės priežiūros priemonių taikymo efektyvumo, supažindinama su naujausiomis muitinės iniciatyvomis ir principais, jų reikšme gerinant verslo sąlygas ir lengvinant tarptautinę prekybą.

Paskutinėje skyriaus dalyje „Privalomoji tarifinė informacija (PTI), jos pranašumai“ autorė nagrinėja specifinius muitinės formalumus, kurie atliekami klasifikuojant prekes ir gaunant raštiškus muitinės sprendimus (PTI) dėl oficialaus prekės kodo patvirtinimo. Importuodamas ar eksportuodamas prekes EOv privalo užpildyti muitinės deklaraciją nurodydamas tarifinį prekės kodą, kuris klasifikuoja prekę tiksliai pagal jos pobūdį. Prekės kodas parodo mokėtinų importo muitų (ar eksporto grąžinamųjų išmokų) normą ir tos prekės importavimo (arba eksportavimo) reikalavimus bei apribojimus (ar būtina pateikti importo (ar eksporto) licenciją, taikomi lengvatiniai tarifai, kvotos ar kiti kiekybiniai apribojimai ir kaip prekės turi būti registruojamos statistikos tikslais), todėl labai svarbu nurodyti teisingą prekės kodą. Studijoje daug dėmesio skiriama PTI sistemai pristatyti, atliekama PTI duomenų lyginamoji analizė, ieškoma atsakymų praktikoje iškilusiems klausimams spręsti.

Pagrindinės išvados:

1. Muitinės formalumai – reikšminga, svarbi ir sudėtinga tarptautinėje logistinėje grandinėje atliekamų operacijų dalis. ES BMK ir MS MK muitinės formalumai reglamentuojami iš esmės labai panašiai. Pagrindinis muitinės formalumų reglamentavimo skirtumas tas, kad atliekant muitinės formalumus MS dažnai vadovaujamasi šalių narių nacionaliniais muitų teisės aktais, kurių yra gana daug (įteisinta MS MK). Tai apsunkina jų aiškinimą, vykdymą ir ginčų sprendimą. Be to, didelė dalis muitinės formalumų reguliuojama tik dvišaliais susitarimais, todėl jų atlikimo tvarka priklauso nuo šalies, kurios prekėms jie taikomi.
2. Tarptautinėje logistinėje grandinėje muitinės formalumai sudaro didelę muitinės ir kontrolės operacijų, atliekamų su muitinės prižiūrimu materialiuoju srautu, dalį. Todėl veiksmingas, racionalus ir spartus muitinės formalumų atlikimas palankiai veikia ne tik tarptautinę prekybą, bet ir turizmą, transporto judėjimą ir daugelį kitų veiklos sričių.
3. Siekdamos sustiprinti tiekimo grandinės saugumą ir vientisumą – tai sudaro palankesnes sąlygas veiksmingiau vykdyti teisėtą prekybą ir geriau kovoti su neteisėtos prekybos daroma žala – muitinės įstaigos privalo glaudžiau bendrauti su EOv, aiškindamos jų turimos ir teikiamos informacijos patikimumo, kokybiškumo ir išsamumo svarbą. EOv tampa svarbiais rizikos valdymo dalyviais, nes remiantis jų teikiama išankstine informacija muitinėje atliekama rizikos analizė. Tik sistemingai keičian-

tis informacija apie riziką, muitinėms ir kitoms institucijoms derinant savo veiksmus ir glaudžiau bendradarbiaujant tarptautiniu mastu, galima sustiprinti tiekimo grandinės saugumą ir vientisumą.

4. PPO iniciatyva nuolat mažėjat tarifinėms prekybos kliūtims, šalys vis daugiau taiko netarifinių kliūčių. ES ir MS muitinių kodeksai reglamentuoja ne tik muitinės formalumus, susijusius su tarifinių priemonių taikymu, bet ir formalumus įgyvendinant prekybos politikos reguliavimo priemones (netarifinis importo / eksporto reguliavimas). Netarifinis reguliavimas tarptautiniu mastu nėra griežtai reglamentuotas – tai labai apsunkina tarptautinės prekybos sąlygas, nes gali turėti ir neretai turi nacionalinių ypatumų. MS netarifinio reguliavimo priemonės reglamentuoja šalių narių nacionaliniai teisės aktai ir dažnai netarifinio reguliavimo priemonės, taikomos trečiųjų šalių prekėms, yra daug griežtesnės negu vidaus prekybai, o tai labai apsunkina tarptautinės prekybos sąlygas.
5. Siekdamos palengvinti, supaprastinti ir pagreitinti muitinės formalumus, bet taikydamos visas būtinosios muitinės priežiūros priemones, patikimos įmonės gali įgyti ĮEOV statusą. Tai, kad Lietuvoje ĮEOV yra nedaug, rodo, jog griežti ir nemažų žmoniškųjų ir finansinių išteklių reikalaujantys ĮEOV statusui nustatyti kriterijai nėra priimtini daugeliui mūsų šalies ūkio subjektų, nes jie nemato aiškios, išmatuojamos naudos. Padėtis pasikeistų, jei šis statusas ir jo teikiamos lengvatos būtų pripažįstamos ne tik visose ES valstybėse narėse, bet ir trečiosiose šalyse (pvz., MS), bet tam būtina, kad trečiųjų šalių ĮEOV taikytų vienodus saugumo ir saugos standartus.
6. Pagrindinės muitinės formalumų supaprastinamo organizacinės teisinės formos įteisintos naujajame Sąjungos muitinės kodekse. Tai diegiami elektroninių duomenų mainai tarp EOV ir muitinių, vieno langelio, centralizuoto muitinio įforminimo koncepcijos, savikontrolės principai. Norint sėkmingai įgyvendinti šias muitinės formalumų supaprastinamo organizacines teises formas būtina visiškai suvienodinti ES šalyse narėse taikomus muitinės formalumus, sukurti ir įdiegti integralias informacines sistemas.
7. PTI – tai raštiškai patvirtintas importuojamos (ar eksportuojamos) prekės tarifinis kodas. Pateiktas PTI išdavimo teisinis reglamentavimas, jos galiojimas, naudojimas. Pažymėta, kad Lietuvoje EOV dar menkai naudojasi PTI teikiamais pranašumais.

8. Atlikus EBTI duomenų bazės analizę paaiškėjo keletas tendencijų. 10 ES šalių narių išduoda per 94 proc. PTI. Mažiausiai išduoda Liuksemburgas, Estija, Malta, Graikija ir Lietuva. Išnagrinėjus 2012 m. PTI išdavimą pagal skirsnius, išaiškėjo, kad yra keletas KN skirsnių (21, 39, 42, 61–64, 73, 84, 85 90, 94, 95 bei 97), pagal kuriuos išduotų PTI yra daugiausia. KN 84 ir 85 skirsniai patvirtina prielaidą, kad kreipiamasi į muitinę dėl klasifikavimo, kai prekės susijusios su naujomis technologijomis ir mokslo pažanga.
9. Dar viena problema EPTI duomenų bazėje yra ta, kad pasitaiko nemažai atvejų, kai skirtingos šalys tą pačią prekę klasifikuoja skirtingai. Tokiems neatitikimams taisyti priimami Komisijos reglamentai dėl tam tikrų prekių klasifikavimo. Tačiau bazėje vis dar lieka tokių neatitikimų. Jei būtų supaprastintas pranešimas apie pastebėtas klaidas, gal jų būtų galima sumažinti iki minimumo.
10. Nagrinėjant prekių klasifikavimo problemas tapo aišku, kad Lietuvoje dar per mažai dėmesio skiriama pareigūnų ir EOv mokymams tarifinio prekių klasifikavimo srityje. Kitas aspektas, apsunkinantis teisingą prekių klasifikavimą, yra nepakankamas dėmesys pateikiamų muitinės dokumentuose prekių aprašymams. Neteisingas prekių aprašymas leidžia klaidingai suklasifikuoti prekes, „sumažinant“ maito mokesčius. Kita vertus, neišsamus prekių aprašymas apsunkina ir klasifikavimo tikrinimą išleidus prekes į laisvą apyvartą. Todėl būtina stiprinti prekių aprašymų tikrinimą Lietuvos muitinėje.

Literatūra

1. Administracinės gairės dėl Europos privalomosios tarifinės informacijos (EPTI) sistemos ir darbo su ja. Briuselis, 2004 m. spalio 28 d.
2. Audito rūmai. Specialioji ataskaita Nr. 2/2008 (2008/C 103/01).
3. Authorised Economic Operators - Query page - European Commission [žiūrėta 2013-11-15]. <http://ec.europa.eu/taxation_customs/dds2/eos/aeo_consultation.jsp?Lang=lt>.
4. Binding Tariff Information (BTI) – efficiency and new working methods. Note to the CPG 27.10.2011. Brussels, 17 October 2011. TAXUD/A/4 D (2011) 1236438.
5. Classification decisions taken by the Harmonized System Committee from the 27 to 46 sessions. WCO, Brussels, November 2011.
6. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. balandžio 23 d. reglamentas (EB) Nr. 450/2008, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą (Modernizuotas muitinės kodeksas) (OL 2008, L145).

7. Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. spalio 9 d. reglamentas Nr. 952/2013 (2013 m. spalio 10 d. OL L 269), nustatantis Sąjungos muitinės kodeksą.
8. Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. sausio 15 d. sprendimas Nr. 70/2008/EB dėl nepopierinės muitinės ir verslo aplinkos (2008, OL L 23, p. 21).
9. Glossary of International Customs Terms / Customs Technigüe. Brussels, 1990 [žiūrėta 2013-09-23]. <(https://www.google.lt/#q=Glossary+of+International+-Customs+Terms/Customs+Technique,+Brussels,+1990.&spell=1)>.
10. Harmonized Commodity Description and Coding System. Compendium of Classification Opinions. Brussels: WCO, 2003.
11. Harmonized Commodity Description and Coding System. Explanatory notes. 5 vol. Brussels: WCO, 2012.
12. Importo kontrolės gaminių saugos ir atitikties srityje gairės [žiūrėta 2013-10-30] <http://www.cust.lt/mport/failai/verslui/apribojimai_ir_draudimai/gaires_importo_kontrolės_gaminių_12_20.pdf>.
13. Įgaliojimų ekonominių operacijų vykdytojų bandomojo projekto ataskaita, 2006 m. rugpjūčio 26 d. [žiūrėta 2013-08-25]. <http://ec.europa.eu/taxation_customs/resources/documents/customs/policy_issues/customs_security/AEO_pilot_report_lt.pdf>
14. KN paaiškinimai. 2011, OL C 137.
15. Komisijos 1993 m. liepos 2 d. reglamentas (EEB) Nr. 2454/93, išdėstantis Tarybos reglamento (EEB) Nr. 2913/92, nustatančio Bendrijos muitinės kodeksą, įgyvendinimo nuostatas (OL. 2004 m. specialusis leidimas, 2 skyrius, 6 tomas, p. 3) su paskutiniais pakeitimais, padarytais 2010 m. lapkričio 18 d. Komisijos reglamentu (ES) Nr. 1063/2010 (2010, OL L 307).
16. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 1400/2001, 2001 m. liepos 10 d. (PL L 189/5).
17. Komisijos reglamentas (EB) Nr. 957/2006, 2006 m. birželio 28 d. (OL L 175/45).
18. Komisijos reglamentas (ES) Nr. 313/2011, 2011 m. kovo 30 d. (OL L 86/55).
19. Konvencija dėl bendrosios tranzito procedūros (1987, OL L 226).
20. Konvencija dėl nacionalinių surinkimo išlaidų, kurios pasilieka, kai tradiciniai nuosavi ištekliai pervedami į ES biudžetą, paskirstymo (2009, OL C 92/4).
21. Kristoferis M. *Logistika ir tiekimo grandinės valdymas*. Vilnius: Eugrimas, 2007.
22. Laikinojo įvežimo konvencija (Stambulo konvencija). *Valstybės žinios*. 1997, Nr. 117-3015.
23. Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2004, Nr. 73-2517.
24. Muitinės konvencija dėl tarptautinio krovinių gabenimo su TIR knygelėmis (1975 m. TIR konvencija). *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 164-4662.
25. Pasaulio ekonomikos forumas. New Models for Addressing Supply Chain and Transport Risk, An initiative of the Risk Response Network [žiūrėta 2013-09-10]. <http://www3.weforum.org/docs/WEF_SCT_RRN_NewModelsAddressingSupplyChainTransportRisk_IndustryAgenda_2012.pdf>.

26. *Pasaulinės prekybos saugumo ir supaprastinimo standartų sistema. Pasaulio muitinių organizacija* (vertimas iš anglų kalbos). Muitinės departamentas prie Lietuvos Respublikos finansų ministerijos, Lietuvos smulkaus ir vidutinio verslo plėtros agentūra, 2005.
27. Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vilnius: Technika, 2010.
28. Radžiukynas J., Rimkus V., Sarapinienė S., Žitkienė R., Povilauskienė D. *Europos Sąjungos Bendroji prekybos politika*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
29. Sarapinienė S., Avižienis J. Š. *Muitinės procedūros*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
30. Sutartis dėl techninių prekybos kliūčių [žiūrėta 2013-11-10]. <[http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:11:21:21994A1223\(07\):LT:PDF](http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=DD:11:21:21994A1223(07):LT:PDF)>
31. Tarptautinė muitinės procedūrų supaprastinimo ir suderinimo konvencija (Kio-to konvencija, 1973). *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 126-5736; 2004, Nr. 77-2664.
32. Tarptautinė Suderintos prekių aprašymo ir kodavimo sistemos konvencija (priimta 1983 m. birželio 14 d. Briuselyje). *Valstybės žinios*. 2003, Nr. 61-2772.
33. Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas (EE B) Nr. 2913/92, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą (1992, OL L302).
34. Решение Комиссии Таможенного союза от 18.06.2010 № 331 [žiūrėta 2013-10-30]. <<http://www.rnk.ru/documents/new/document154599.phtml>>.
35. Приказ ФТС от 27 июня 2011 г. № 1369 г. о требованиях к описанию отдельных категорий товаров в графе 31 декларации на товары. Москва.
36. Таможенный кодекс Таможенного союза (ТК ТС) (приложение к Договору о Таможенном кодексе таможенного союза, принятому Решением Межгосударственного Совета Евразийского экономического сообщества от 27 ноября 2009 г. N. 17).
37. Толкушкин А. В. Таможенное дело. Москва, Юрайт, 2012.
38. Зубач А. В., Граве А. В., Рожина Н. А., Терентьева Р. В. Таможенное право (под общей редакции Зубача А. В.). Москва: Юрайт, 2013.

IV.

LEGAL STATUS OF CUSTOMS OF THE CUSTOMS UNION OF THE REPUBLIC OF BELARUS, THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN AND THE RUSSIAN FEDERATION

➤ THE PURPOSE OF THE SECTION

The section deals with the customs authorities of the Customs Union in the context of national development of customs services of Belarus, Kazakhstan and the Russian Federation. Paying attention to the goals, objectives and functions, structure and reporting lines of the customs authorities of the Customs Union, the author of the section draws attention to the fact that currently the customs authorities of the Customs Union Member States are in the process of reforming, due to the gradual transition from the national regulation of customs activity to a supranational regulation. In addition, the author focuses in the section on the fact that there is now a sufficient diversification of the structure of the customs authorities of each of the members of the Customs Union, which gives an indication of differences in competence.

➤ CONTENT

1. Unification of national legislation in question. The legal status of the customs authorities of the Member States of the Customs Union: inevitability or redundancy | 211
 2. The system of the customs authorities of the Customs Union | 213
 - 2.1. The system of the customs authorities of the Republic of Belarus | 214
 - 2.2. The system of the customs authorities of the Republic of Kazakhstan | 216
 - 2.3. The system of the customs authorities of the Russian Federation | 217
 3. The competence of the customs authorities of the Customs Union | 219
 - Literature | 227
-

1. Unification of national legislation in question. The legal status of the customs authorities of the Member States of the Customs Union: inevitability or redundancy

With the creation of the Customs Union, the Common economic area has acquired a special urgency idea of harmonization of national legislation in the sphere of customs regulation that rightly due to the presence of international treaties and agreements was concluded by the Member States.

Thus, it is possible to provide legal uniformity in the legal status of the customs authorities of the three countries, given the fact that in 2015 a deeper form of integration – Economic Union – is planned.

Section 2 of Article 6 of the Customs Code of the Customs Union stipulates that the system of customs bodies, their rights, duties and responsibilities, as well as the conditions of service in the customs authorities are determined by the legislation of the Member States of the Customs Union.

Belarusian law on legal acts regulating the issues of legal status of the customs authorities is the Customs Code of the Republic of Belarus, Decree of the President of the Republic of Belarus №228 “On some issues of customs”¹⁸⁸ and other departmental documents. However, in 2014, the Law “On customs regulation in the Republic of Belarus” was expected, the aim of which is unification and harmonization of national legislation of the Republic of Belarus. It is worth noting that the Belarusian draft Law on the structure and the content is largely repeated in the Russian Federal Law “On customs regulation in the Russian Federation”. However, with the 2010 national legal act in Kazakhstan, regulating the issue of legal status of the customs authorities, it is performed by the Customs Code of the Republic of Kazakhstan, and the adoption of a similar law is not planned. Essentially, this thesis has once again confirmed the concept of rapprochement of national legislation in the framework of the “two”, and not the “three”.

So, in achieving the objectives of the customs regulation within the Customs Union of the 3 Members or more, they should be brought to a common legal interpretation of certain issues of legal regulation of the activity of customs authorities of the Customs Union. Based on the existing legislation and practice of its application, it is necessary to unify the legal activity of

¹⁸⁸ On Some Issues of the Customs: Presidential Decree of April 21. 2008, No. 228: in red. 19.01.2012.

customs authorities in many areas, namely, the implementation of customs operations, the use of certain forms of customs control of the requested documents, mutual recognition of decisions on all issues confirmation of the customs value and the country of origin of goods, the methodology for determining the risk profiles in all categories of goods in accordance with the Combine Nomenclature. In addition, there are a number of issues on which to develop a unified legal approaches to prevent erroneous actions. These can be attributed to an inquiry and to conduct an administrative trial by the customs authorities.

Given the fact that under the legal status they refer to features and principles of formation of the customs authorities, their functions, tasks, competence, organizational structure, as a consequence of unification legislation on this matter, it is impossible for a number of reasons, namely the presence of customs borders (land and/or water) with other states, territorial peculiarities of the management of the economic interests of the state, etc.

In favour of this point, let us turn to Article 6 of the Customs Code of the Customs Union, "Customs authorities and their main task, which contains the main tasks of customs bodies, since all the other problems are formulated by each state independently in the implementation of its customs policy". Consequently, the functions of the customs authorities may also vary.

An additional argument for the need for convergence, but not a complete unification of customs legislation, is the legal status of the customs authorities of Member States of the European Union. In the European Union, neither the Community Customs Code, nor Implementing provisions, nor the Modernized Customs Code, nor the Union Customs Code contain provisions regulating the legal status of customs bodies of the EU. Such legal relationships are regulated by national customs codes or laws about customs/customs authorities.

In reality, beyond the competence of the European Community to retain many aspects of customs legal relations, it is typical only for the national customs regulation. In particular, the institutional framework of the customs service, the system and structure of the customs authorities, functions, status of their employees, rights and obligations are subject to constitutional and administrative law of the Member States. Also administered by the national law (administrative and criminal), questions remain liable for customs offences and crimes, including executives of customs authorities of the EU,

although the Maastricht and Amsterdam treaties open the prospects for harmonization in this field.

Summing up the logical line above, it should be noted that further integration processes imply the harmonization and approximation of national legislation of the Member States on various issues, however, its unification is not complete, because any union is, first of all, the economic benefit for states, not a single model, in accordance with which customs regulations should be authorized state bodies.

2. The system of the customs authorities of the Customs Union

With the formation of the Customs Union and the development of one of the key areas that require detailed regulation, it becomes the system of customs authorities. This is because there is a need to establish a common mode of functioning of these organs, and they have to stay in a constant interaction among themselves.

Cooperation between the customs authorities is one of the key aspects of the legal regulation of the Customs Union. Examples of that are international agreements, such as “The Agreement on Mutual Administrative Assistance Customs Authorities of the Member States of the Customs Union”, “The Agreement on the Requirements for the Exchange of Information between Customs Authorities and other Public Authorities of the Member States of the Customs Union”, “The Agreement on the Representation and Exchange of Preliminary Information about Goods and Vehicles Crossing the Customs Border of the Customs Union”, “The Agreement on Legal Assistance and Cooperation of Customs Authorities of the Member States of the Customs Union in Criminal Cases and Administrative Cases and Others”¹⁸⁹.

Part 2 of Article 6 of the Customs Code of the Customs Union stipulates that the system of customs authorities, as well as their rights, duties and responsibilities, and conditions of services of the customs authorities are defined by the legislation of the Customs Union. In line with this, the

¹⁸⁹ Martyshevskaya, E.N. The Legal Basis for Cooperation between Customs Authorities of the Republic of Belarus, the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan. In: E. N. Martyshevskaya, E.V. Kovyazo. *Belarus in the Modern World: Proceedings of the X International Conference Dedicated to the 90th Anniversary of the Belarusian State University*. Minsk, October 29, 2011. Editorial Board: V.G. Shadursky, et al. Minsk: Belarusian State University, 2011, p. 237-238.

national legislator identifies specific uniform requirements for the customs authorities as a separate organ of executive power of the state. Consequently, the legal status of the customs authorities and the regulation of their activity are carried out at the level of the national legislation of the Customs Union.

2.1. The system of the customs authorities of the Republic of Belarus

In Belarus, the system of the customs authorities consists of the State Customs Committee and Customs¹⁹⁰.

In addition, in accordance with Part 3 of Article 312 of the Customs Code of the Republic of Belarus, other organizations can be formed, work of which contributes to the functions assigned to the customs authorities and created by the State Customs Committee. Among such organizations, the educational establishment “State Institute of Advanced Training and Re-training of Customs Authorities of the Republic of Belarus” and the Republican Unitary Enterprise “Beltamozhservice” are included.

The State Customs Committee is included in the system of state administration, which is formed as other Republican body of state administration by the President of the Republic of Belarus. The State Customs Committee is headed by the Chairman appointed by the President of the Republic of Belarus.

In accordance with part 4 of Article 106 of the Constitution of the Republic of Belarus, the State Customs Committee probably refers to the other Republican bodies of state management, the heads of which are members of the Council of Ministers.

The legal status of the State Customs Committee is determined by the President of the Republic of Belarus. Currently, there is a Provision for the State Customs Committee, approved by the President of the Republic of Belarus signed decree “On some issues of customs authorities” dated April 21, 2008, N 228 (hereinafter – the regulations).

Clause 1 of the regulation states that the State Customs Committee will conduct state customs policy, provide, within its competence, the economic

¹⁹⁰ Martyshevskaya, E.N. The Legal Basis for Cooperation between Customs Authorities of the Republic of Belarus, the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan. In: E. N. Martyshevskaya, E.V. Kovyazo. *Belarus in the Modern World: Proceedings of the X International Conference Dedicated to the 90th Anniversary of the Belarusian State University*. Minsk, October 29, 2011. Editorial Board: V.G. Shadursky, et al. Minsk: Belarusian State University, 2011, p. 237-238.

security of the Republic of Belarus, regulate and control in the sphere of customs affairs and coordinate in this field the activities of other Republican bodies of state administration and other state organizations.

The state customs policy is determined by the President of the Republic of Belarus. The main objectives are the following: to ensure the most efficient use of the instruments of customs control, participation in the implementation of trade policy measures for the protection of the Belarusian market, to stimulate development of the national economy, promotion of structural adjustment and other tasks of the economic policy of the Republic of Belarus. Other purposes are formulated and defined by the President of the Republic of Belarus, the Parliament of the Republic of Belarus and the Government of the Republic of Belarus.

Economic security is an important component of the sovereignty of the state in maintaining the stability of the national economy, which is achieved by maintaining the stability of all its constituent elements. These include timely filling the state budget of customs duties and taxes, creation of conditions for qualitative work of domestic producers, prevention of unfair competition of foreign producers, optimal application of measures of tariff and non-tariff regulation of foreign trade, etc. Economic security of customs authorities boils down to an effective customs control with use of modern technologies (risk management systems and other information systems). Thus, the customs authorities of the Republic of Belarus carry out the customs policy, as well as implement the trade and economic policy of the state, adjusting it in accordance with the requirements of the state and society.

One of the important tasks of the State Customs Committee is the regulation and management in the sphere of customs. It seems that the term “regulation” is not quite appropriate, since the management of the common perception of administrative scientists includes this type of activity. However, in order to emphasize the presence of such a task, this term can also be used.

Customs regulation is aimed to establish the procedure and rules of moving of goods through the customs border of the Republic of Belarus and use of goods imported into the customs territory of the Republic of Belarus or exported abroad, in accordance with the customs procedure, as well as the definition of payers of individual items of taxation customs duties and regulation of power relations between customs authorities and entities realizing

rights of possession, use and order in said goods in accordance with customs legislation.

Customs business is a totality of methods and means to ensure compliance with customs law.

It seems that the concept of customs, enshrined in the Customs Code of the Republic of Belarus, is not identical to the essence of the activity of the customs authorities on the observance of the customs legislation.

Summarizing the aforesaid, it should be noted that the so-called direction of the State Customs Committee is operating solely within its competence.

Coordination of activity of other Republican bodies of state management in the area emphasizes overdepartmental subordination nature of the State Customs Committee and the need to enhance the activity in question of unity.

The system of the customs authorities include customs, as well. Their tasks derive from the basic tasks of the State Customs Committee and are defined by “Special Regulation on Customs”, approved by the Chairman of the State Customs Committee, in accordance with the purpose of customs.

In Belarus, the reform continued the improvement of customs bodies, starting in 2008. In 2013, this process was already at an advanced stage in connection with the General trend of reduction of the state authority employees by 25%, in accordance with the President Decree №168 of April 12, 2013 “On some measures for optimization of the system of state bodies and other public organizations, as well as the number of their employees”.

2.2. The system of the customs authorities of the Republic of Kazakhstan

The system of the customs authorities of the Republic of Kazakhstan under Part 2 of Article 6 of the Customs Code of the Republic of Kazakhstan is represented by an authorized body in the field of customs, the territorial units of the authorized body on customs affairs (by regions, cities and the capital), customs, customs posts, checkpoints at the customs border of the Customs Union, specialized customs institutions¹⁹¹.

The authorized body on customs issues is the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan, which is entrusted with the function of

¹⁹¹ The Customs Code of the Republic of Kazakhstan on June 30, 2010 № 296-IV: a rev. and add. for comp. on 10.07.2012 [interactive]. <http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30776062&sublink=60000>.

participation in the development of proposals in key areas of customs policy, and government regulation in the field of customs¹⁹².

But, in fact, the authorized body acts as the Customs Control Committee of the Republic of Kazakhstan. This follows from the provisions of the Customs Control Committee of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan, as in accordance with claim 1 of the regulations, the Customs Control Committee is the Department of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan, carrying out the competence of the central executive body realizable and controlling functions in the sphere of customs activity¹⁹³.

For the efficient organization of the work, the Customs Control Committee coordinates the activities of territorial units for the implementation of activities in the field of customs, inspection produces territorial divisions on compliance with legislation in the field of customs, as well as controls the proper execution of the territorial units assigned in due course in which they function.

The Customs Control Committee on matters within its competence issues legal acts of individual applications, as defined by legislation, which are made out of orders of the Chairman of the Committee.

The Chairman heads the Customs Control Committee and he shall be appointed and dismissed by the Minister of Finance of the Republic of Kazakhstan.

The Chairman of the Customs Control Committee has four deputies, who are appointed and dismissed by the Minister of Finance of the Republic of Kazakhstan by the Chairman of the Customs Control Committee, agreed with the executive secretary of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan.

Heads of territorial divisions of the Committee shall be appointed and dismissed by the Minister of Finance of the Republic of Kazakhstan, by the Chairman of the Committee of Customs Control.

2.3. The system of the customs authorities of the Russian Federation

The system of the customs authorities of the Russian Federation in accordance with Article 10 of the Federal Law “On Customs Regulation in the

¹⁹² On Some Issues of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan: Government of the Republic of Kazakhstan on April 24, 2008, No. 387: amended and add. 26/11/2012.

¹⁹³ Regulations on the Customs Control Committee of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan, approved by the Order of the Minister of Finance of the Republic of Kazakhstan, dated 24 April 2008, No. 200.

Russian Federation” is composed of the Federal executive body authorized in the field of customs affairs, regional customs administrations, customs, customs checkpoints¹⁹⁴.

The federal executive body authorized in the field of customs is the Federal Customs Service of the Russian Federation.

The Federal Customs Service, being the authorized federal executive authority in accordance with the laws of the Russian Federation, is in charge of the function of public policy and legal regulation, control and supervision in the field of customs and currency control agent, functions for the transport control at checkpoints through the customs border of the Customs Union and the sanitary-quarantine, quarantine and phytosanitary and veterinary control of the inspection documents in specially equipped and designed for that purpose checkpoints across the customs border of the Customs Union (specialized checkpoints) and special functions to combat smuggling, other crimes and administrative offenses¹⁹⁵.

The management of the Federal Customs Service is the task of the Government of the Russian Federation.

In this case, the Federal Customs Service has the right to create specialized customs authorities, as well as its structural units (departments, offices), competence of which is limited to an individual with powers to perform some of the functions entrusted to the customs authorities, or to commit customs operations in respect of certain goods, and have their representative offices in foreign countries.

A special feature is the fact that the customs offices may not have the status of legal entity.

The Federal Customs Service is headed by the director, who is appointed and dismissed by the Government of the Russian Federation.

The Head of the Federal Customs Service has deputies, the number of which is established by the Government of the Russian Federation.

The Vice-Head of the Federal Customs Service is appointed and dismissed by the Government of the Russian Federation, by the Head of the Federal Customs Service.

¹⁹⁴ On Customs Regulation in the Russian Federation: The Federal Law of 27 November 2010, № 311-FZ.

¹⁹⁵ Regulations of the Federal Customs Service, approved by the RF Government Decree of 26 July 2006, № 459: in red. 20.06.2011, amended on 31.01.2012.

3. The competence of the customs authorities of the Customs Union

Customs regulations of the Customs Union are primarily the Customs Code of the Customs Union. It only reinforces the basic tasks of customs authorities, which include:

1) promotion of the implementation of a common trade policy of the Customs Union;

2) enforcement of the customs legislation of the Customs Union and other laws of the Member States of the Customs Union, the execution of which is controlled by the customs authorities;

3) performance of customs operations and carrying out customs control, including the ones in the framework of mutual administrative assistance;

4) collection of customs duties, as well as special, anti-dumping and countervailing duties, control of the correctness of calculation and timely payment, the adoption of measures for their compulsory collection within its competence;

5) provision within its jurisdiction, which complies with the measures of customs and tariff regulations and prohibitions and restrictions on goods transported across the customs border;

6) provision within its jurisdiction of the rights and legitimate interests of the persons in the area of customs regulations and the creation of conditions for accelerating the movement of goods across the customs border;

7) provision within its competence, measures for the protection of national security – the Members of the Customs Union, life and health of people, animals and plants, the environment, and in accordance with an international agreement, the Members States of the Customs Union – measures to counter the legalization (laundering) of proceeds from crime and terrorist financing in the control of movement across the customs border of the currencies of the Members of the Customs Union, securities and (or) currency values, traveler's checks;

8) detection, prevention and suppression of crimes and administrative violations in accordance with the laws of the Member States of the Customs Union;

9) protection of intellectual property rights in the customs territory of the Customs Union within its competence;

10) maintenance of customs statistics.

However, the task list is not exhaustive. In addition to these tasks in Article 6 paragraph 1 of the Customs Code of the Customs Union, each State may establish a national law on other tasks. On the one hand, the customs authorities may perform other tasks without compromising the basic tasks stipulated by the Customs Code of the Customs Union. On the other hand, this situation can lead to significant differences in the competencies and functions entrusted to the customs authorities of individual Member States.

Thus, according to claim 6 of the Regulations of the State Customs Committee, the main tasks of this body are the following ones:

- 1) conduct of the state customs policy, the implementation of the regulation and control in the field of customs and coordination in this field of activity of other central bodies of state administration and other organizations;

- 2) provision within its jurisdiction of the economic security of the Republic of Belarus, the protection of its economic interests;

- 3) development and implementation of customs control in order to develop trade and economic relations of the Republic of Belarus;

- 4) organization and improvement of customs control and customs clearance, creating conditions conducive to expediting goods through the customs border of the Republic of Belarus, the development of foreign trade organizations and citizens, ensuring the implementation of these measures;

- 5) prevention and suppression of smuggling and other crimes and administrative violations in the field of customs affairs;

- 6) ensuring compliance with international obligations of the Republic of Belarus in respect of customs.

Based on the assigned tasks to the State Customs Committee of the Republic of Belarus to claim 8 tasks provisions of State Customs Committee, it has identified a wide range of features that it implements. This item contains a list of 60 functions and is not exhaustive.

In addition, Section 2 of Chapter 33 of the Customs Code of the Republic of Belarus establishes a list of rights and duties of the customs authorities of the Republic of Belarus.

Russian legislation does not contain any other common tasks for all customs personnel, and it only contains a list of their functions. In this case, these functions are understood as customs duties, which by itself are granted by virtue of the principle of *ex officio* in the activities of public authorities.

The customs authorities of the Russian Federation have the following functions in accordance with Article 12 of the Federal Law “On Customs Regulation in the Russian Federation”:

1) to carry out customs control, improving methods of customs operations and customs control, create conditions conducive to the acceleration of trade on goods imported into the Russian Federation and export of goods from the Russian Federation;

2) to promote the development of foreign trade of the Russian Federation and foreign economic relations of the Russian Federation, the acceleration of turnover;

3) to keep customs statistics of foreign trade and special customs statistics;

4) the levy customs duties, taxes, anti-dumping, countervailing and special duties, customs fees, verify the correctness of the calculation and timely payment of those fees, taxes and duties, shall take measures for their compulsory collection;

5) to provide for compliance with the Russian Federation about the movement of goods and vehicles of international transportation through the customs border of the Customs Union;

6) to provide, unless otherwise provided by the legislation of the Russian Federation, the observance of the established in accordance with international treaties of the Member States of the Customs Union and the Russian Federation legislation bans and restrictions on goods imported into the Russian Federation and exported from the Russian Federation;

7) to provide, within its competence, protection of intellectual property;

8) to identify, prevent, suppress crimes and administrative offenses related to the legislation of the Russian Federation within the customs authorities, as well as other related crimes and offenses, conduct immediate investigation and carry out a preliminary investigation in the form of inquiry in criminal cases about these crimes, carry out administrative proceedings on administrative violations in the field of customs (of violation of customs regulations), assist in the fight against corruption and international terrorism carried out against the illicit traffic of intellectual property, narcotic drugs, psychotropic substances, weapons and ammunition, cultural property and other objects moved across the customs border of the Customs Union and (or) the State Border of the Russian Federation;

9) to contribute to the implementation of measures to protect national security, public order, public morals, life and health of humans, animals and plants, the protection of the environment, protect the interests of consumers of goods imported into the Russian Federation;

10) to make sure that the functions are carried out within the limits of its competence, control of foreign exchange associated with the movement of goods across the customs border of the Customs Union, and the importation of goods into the Russian Federation and their export from the Russian Federation in accordance with the international treaties of the Customs Union, the currency legislation of the Russian Federation and adopted in accordance with the regulatory legal acts of currency regulation;

11) to promote the development of export and transit potential of the Russian Federation, optimize the export structure, protect with the use of customs regulations interests of domestic producers, which are constantly improving the system of the customs control, facilitating the optimal use of resources of the customs authorities;

12) to ensure that the functions are provided in accordance with the international agreement of the Customs Union measures against legalization (laundering) of proceeds from crime and terrorist financing in the control of movement across the customs border of the Customs Union Currency – the Members of the Customs Union, securities and (or) currency values, traveler's checks;

13) to explain to interested persons of their rights and responsibilities in the field of customs relations, provide assistance within its power to participants of foreign economic activity in the exercise of their rights in the performance of customs operations in respect of the goods and vehicles of international transport;

14) to ensure the fulfillment of international obligations of the Russian Federation in respect of customs, that they shall cooperate with customs and other competent authorities of foreign states and international organizations dealing with customs;

15) to carry out information and consultation in the field of customs, provide duly state bodies, organizations and citizens with information on customs matters;

16) to carry out research and development activities in the field of customs.

This list of functions is also not exhaustive, as the Federal Customs Service secured a wide range of office in accordance with paragraph 5 of the Regulations of the Federal Customs Service. The powers are the rights and responsibilities that have been given public authority to carry out its tasks and objectives related to these functions. At the same time, the powers of the Federal Customs Service are very similar to the functions of the State Customs Committee, e.g., the adoption within its competence, normative legal acts in the sphere of customs (the State Customs Committee function and the authority of the Federal Customs Service). However, the laws of the Republic of Belarus does not contain a separate set forth the powers of customs officials.

The legislation of the Republic of Kazakhstan, as well as the laws of the Republic of Belarus, provides a list of the main tasks of the customs authorities. They are:

- 1) promotion of the implementation of a common trade policy of the Customs Union;
- 2) enforcement of the customs legislation of the Customs Union customs legislation of the Republic of Kazakhstan and other laws of the Republic of Kazakhstan, the control over the execution of the customs authorities;
- 3) performance of customs operations and carrying out customs control, including the ones in the framework of mutual administrative assistance;
- 4) collection of customs duties and taxes, as well as special, anti-dumping and countervailing duties, control of the correctness of calculation and timely payment, the adoption of measures for their compulsory collection within its competence;
- 5) provision within its jurisdiction that complies with the measures of customs and tariff regulations, prohibitions and restrictions on goods transported across the customs border of the Customs Union;
- 6) provision within its jurisdiction of the rights and legitimate interests of the persons in the area of customs regulations and the creation of conditions for accelerating the movement of goods across the customs border of the Customs Union;
- 7) provision within its competence, measures for the protection of national security – the Members of the Customs Union, life and health of people, animals and plants, the environment, and in accordance with an international agreement – Member States of the Customs Union – measures

to counter the legalization (laundering) of proceeds from crime and terrorist financing in the control of movement across the customs border of the Customs Union currencies of the Members of the Customs Union, securities and (or) currency values, traveler's checks;

8) detection, prevention and suppression of crimes and administrative violations in accordance with the laws of the Republic of Kazakhstan;

9) protection of intellectual property rights in the customs territory of the Customs Union within its competence;

10) maintaining customs statistics;

11) involvement in the development and implementation of customs regulation in the Republic of Kazakhstan;

12) provision within its competence sovereignty and economic security of the Republic of Kazakhstan;

13) implementation and improvement of the customs declaration, the customs control, as well as the creation of conditions conducive to simplification of customs procedures for goods and vehicles crossing the customs border of the Customs Union;

14) customs control after the release of goods, as well as taking action to recover the debt;

15) ensuring compliance with international obligations of the Republic of Kazakhstan and participation in the development of international treaties of the Republic of Kazakhstan in the sphere of customs activity;

16) participation in the implementation of a unified fiscal policy, the development of material and social basis of the customs authorities;

17) radiation monitoring at checkpoints across the customs border of the Customs Union;

8) vehicle and sanitary-quarantine control in automobile checkpoints at the customs border of the Customs Union;

19) coordination of the activities of veterinary and sanitary control and supervision of plant quarantine in the road border crossing customs border of the Customs Union¹⁹⁶;

20) cooperation with the customs authorities and other bodies of foreign states and international organizations in accordance with the international treaties of the Republic of Kazakhstan.

¹⁹⁶ Subparagraphs 17) — 19) Article 8 have been effective from THE DATE IS NOT SPECIFIED! 1 July 2011

To perform these tasks, the customs authorities are endowed with rights and responsibilities.

In addition to these rights and responsibilities as assigned by the Committee of Customs Control, functions and other rights (not separately secured obligations) also exist. This establishes that the Committee of Customs Control carries out assigned functions within the purview of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan. In addition, many functions of the Committee of Customs Control reproduce the duties of customs authorities of the Republic of Kazakhstan.

Thus, it seems that the legislature of the Republic of Kazakhstan consistently uses the terms “duty”, “function” and “rights” of the customs authority.

It is worth noting that the Republic of Kazakhstan sets forth the principles of the customs authorities (Article 7 of the Customs Code): the rule of law, the rights, freedoms and legitimate interests of the participants of foreign trade activities and persons engaged in the field of customs, the equality of all before the law, the public.

Similarly, the legislation of the Russian Federation is fixed in accordance with Article 11 of the Federal Law “On Customs Regulation in the Russian Federation”. Activities of customs authorities are based on the following principles:

- 1) the rule of law;
- 2) equality before the law, respect for and observance of human rights and freedoms;
- 3) the unity of the customs system and centralized management;
- 4) professionalism and competence of customs officials;
- 5) clarity, predictability, transparency of actions of customs officials, clarity requirements of customs authorities at the customs control and customs operations, the availability of information on the rules of foreign trade, customs legislation of the Customs Union and the Russian Federation legislation on customs;
- 6) uniformity of enforcement during the customs control and customs operations;
- 7) preventing the laying on of foreign economic activity, persons carrying out activities in the field of customs, carriers and others with excessive and unnecessary costs in the exercise of powers in the area of customs;
- 8) the improvement of customs control, the application of modern information technologies, the introduction of advanced methods of customs

administration, including on the basis of generally accepted international standards in the field of customs, customs business management experience in foreign countries – trade partners of the Russian Federation.

The legislation of the Republic of Belarus and the principles of customs activity are not directly secured.

Conclusions

In summary, it should be noted that, despite the formation of the customs system of the Customs Union as a whole, as a collection of individual States Parties, there are significant differences in their regulation.

1. The system of customs authorities of the Republic of Belarus is different from Kazakhstan and Russia: it does not itself include customs posts.

2. The distinct feature is also the fact that there is a subordination of the various customs offices: the State Customs Committee reports to the Board of Ministers and directly to the President, the Federal Customs Service reports to the Government and the Committee of Customs Control – to the Ministry of Finance. In this special feature, there lies the fact that the Committee of Customs Control was established as a separate ministry (which complicates the chain of command due to the Government).

There are differences in the mechanism of appointing heads of the main customs authorities, which also affects the structure of bonds in each state.

3. The legislation of the Republic of Belarus and the Republic of Kazakhstan provides “basic tasks”, which at a certain point duplicate the main tasks of the customs authorities of the Customs Union. The legislation of the Russian Federation for other tasks of the customs authorities is not established.

4. Different approaches to securing the rights, duties, functions and powers of the customs authorities provoke questions about the relationship of these concepts within the framework of the Customs Union Members.

5. Belarusian legislation does not explicitly provide any principles of construction or principles of the customs authorities and the principles established in the Republic of Kazakhstan have a rather truncated view.

The aspects discussed in this section in part reflect differences in the legal regulation of the customs authorities in each Member State, the Customs Union, but they also can cause some difficulties in the joint activity of the customs system of the Customs Union.

Literature

1. Martyushevskaya, E. N. The Legal Basis for Cooperation between Customs Authorities of the Republic of Belarus, the Russian Federation and the Republic of Kazakhstan. In: E. N. Martyushevskaya, E. V. Kovyazo. *Belarus in the Modern World: Proceedings of the X International Conference Dedicated to the 90th Anniversary of the Belarusian State University*. Minsk, October 29, 2011. Editorial Board: V. G. Shadursky, et al. Minsk: Belarusian State University, 2011, p. 237-238.
2. On Customs Regulation in the Russian Federation: The Federal Law of 27 November, 2010, № 311-FZ.
3. On Some Issues of the Customs: Presidential Decree of April 21, 2008, No. 228: in red. 19.01.2012.
4. On Some Issues of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan: Government of the Republic of Kazakhstan on April 24, 2008, No. 387: amended and add. 26/11/2012.
5. Regulations of the Federal Customs Service, approved by the RF Government Decree of 26 July, 2006, № 459: in red. 20.06.2011, amended on 31.01.2012.
6. Regulations on the Customs Control Committee of the Ministry of Finance of the Republic of Kazakhstan, approved by the Order of the Minister of Finance of the Republic of Kazakhstan, dated 24 April, 2008, No. 200.
7. The Customs Code of the Republic of Kazakhstan on June 30, 2010, № 296-IV: rev. and add. for comp. 10.07.2012 [interactive]. <http://online.zakon.kz/Document/?doc_id=30776062&sublink=60000>.

MATERIALIEJI SRAUTAI TARPTAUTINĖS PREKYBOS LOGISTINĖJE GRANDINĖJE

➤ TIKSLAI:

- supažindinti su tarptautine ir muitinės logistika kaip savarankiškoms logistikos sritimis;
- aptarti muitinės prižiūrimų materialiujų srautų specifiką;
- pateikti terminų „logistinė grandis“ ir „logistinė grandinė“ apibrėžtis;
- išnagrinėti tarptautinės logistinės grandies operacijas, aptarti jas atliekančius asmenis;
- apžvelgti tarpininkų reikšmę ir vaidmenis tarptautinėje prekyboje ir logistikoje;
- supažindinti su sandėliais ir terminalais kaip logistinės infrastruktūros objektais.

➤ SKYRIAUS TURINYS

1. Tarptautinė ir muitinės logistika šiuolaikinėje prekyboje | 229
 - 1.1. Logistikos termino, jos objekto ir dalyko eksplikacijos ir interpretacijos | 229
 - 1.2. Logistinė veikla, jos objektai ir subjektai | 239
 - 1.3. Muitinės logistika ir jos sąsajos su tarptautine logistika | 250
 2. Logistinės grandies elementai ir jų sąveika, tarptautinė logistinė grandinė | 258
 - 2.1. Logistinės operacijos ir transformacijos | 258
 - 2.2. Tarptautinė logistinė grandinė ir jos grandys | 267
 3. Logistinės paslaugos ir tarptautinis tarpininkų bendradarbiavimas | 281
 - 3.1. Operacijos ir logistinės paslaugos | 281
 - 3.2. Logistinės grandinės dalyvių sąveika judant materialiesiems srautams | 287
 4. Tarptautinės prekybos logistinė infrastruktūra | 294
 - 4.1. Sandėliai logistinėje grandinėje, jų paskirtis ir funkcijos | 294
 - 4.2. Logistinės grandinės terminalai, jų paskirtis ir funkcijos | 299
 5. Apibendrinimas, pagrindinės išvados ir teiginiai | 304
 - Literatūra | 308
-

1. Tarptautinė ir muitinės logistika šiuolaikinėje prekyboje

1.1. Logistikos termino, jos objekto ir dalyko eksplikacijos ir interpretacijos

Gamyba, statyba, žemės ūkis, prekyba, mainai, amatai, karyba, turizmas, masiniai renginiai ir daugelis kitų žmogiškosios veiklos sričių vienaip ar kitaip susiję su daiktais. Tai žaliavos, komplektuojančios detalės, išauginta ir pagaminta produkcija, prekės, maisto produktai, energetiniai ištekliai, dovanos, ginklai, šaudmenys, sporto inventorių, transporto priemonės, asmeninio naudojimo reikmenys ir begalė kitų žmogaus ar subjekto¹⁹⁷ veikloje naudojamų daiktų.

Visiems suprantama, kad norint Lietuvoje pasigardžiuoti figomis, jų reikia iš kur nors atsivežti, o kad Klaipėdoje pagamintą „Švyturio“ alų galėtų gerti sporto sirgaliai kuriame nors iš Madrido barų – jį ten reikia nugabenti. Šimtmečius ir tūkstantmečius žmonės augino, statė, gamino, mainė, pirkė, pardavinėjo, dovanojo ar kitaip naudojo įvairius daiktus ir nesuko sau galvos dėl logistikos. Daiktai buvo nešami, vežami, pakraunami, iškraunami, pakuojami, saugomi, sandėliuojami ar kitaip veikiami, tačiau visi šie veiksmai su daiktais buvo savaime suprantami ir daugiau ar mažiau racionaliai atliekami.

Visa tai vyko nuo neatmenamų laikų, tačiau tik XX a. antroje pusėje karybos atstovai, o vėliau ir stambaus tarptautinio verslo dalyviai, išnagrinėję su krovniais atliekamas operacijas, šių operacijų sąnaudas bei kitus krovinių srautams įtakos turinčius veiksnius nustatė, kad kompleksškai ir integruotai nagrinėjant krovinių gabenimą galima tikėtis apčiuopiamos papildomos naudos. Žmonijos istorijoje materialinės vertybės buvo kaupiamos, tvarkomos, paskirstomos ar kitaip jomis naudojamosi atskirose veiklos srityse (karyboje, kalnakasyboje, transporto mazguose, statybose ir t. t.), tačiau tik praėjusiame šimtmetyje buvo aiškiai suvokta nauda, o neretai ir būtinybė valdyti

¹⁹⁷ Šioje studijos dalyje terminas „asmuo“ reiškia juridinius ir fizinius asmenis. Terminas „subjektas“ – visus asmenis (įmones, organizacijas, bendroves, įstaigas, partijas, judėjimus, sąjungas, asociacijas, individualias įmones, verslo liudijimo pagrindu veikiančius asmenis ir t. t.), išskyrus ūkinės komercinės ir / ar kitos registruojamos veiklos nevykdančius fizinius asmenis (keleivius, turistus ir pan.), kurie vadinami „fiziniais asmenimis“. Terminas „fizinis asmuo“ reiškia tik ūkinės, komercinės ir / ar kitos registruojamos veiklos nevykdančius fizinius asmenis. Šiuo terminu įvardijama asmenų grupė neapima fizinių asmenų, kurie veikia kaip individualios įmonės nariai, verslo liudijimo ar patento pagrindu veikiančių fizinių asmenų ir pan., nes jie priskiriami subjektams. Terminu „ūkio subjektas“ vadinami ūkinę komercinę veiklą vykdančios fizinės ir / ar juridinės asmenys.

materialiųjų vertybių srautus siekiant užsibrėžtų tikslų, o naujai mokslo ir žinių sričiai apie šiuos srautus buvo parinktas logistikos terminas.

Ir tada kaip iš gausybės rago pasipylė įvairiausi logistikos termino aiškinimai, prasidėjo intensyvios logistikos mokslo tiesų paieškos. Vieni autoriai teigė, kad logistika – tai specifinė ekonominių žinių sritis, tirianti materialinių vertybių judėjimo dėsningumus¹⁹⁸, kad tai mokslas apie transportavimo, sandėliavimo ir kitų materialinių ir nematerialinių operacijų valdymą nuo žaliavų ir medžiagų įsigijimo iki pristatymo gamybos įmonei, vidinės gamybinės žaliavos ir medžiagų bei pusfabrikačių perdirbimo, gatavos produkcijos, atitinkančios jo interesus ir reikalavimus, pristatymo vartotojui, taip pat reikiamos informacijos perdavimas, saugojimas ir apdorojimas¹⁹⁹, kad tai mokslas apie materialinių ir informacinių srautų judėjimo planavimą, organizavimą, valdymą, kontrolę ir reguliavimą erdvėje ir laike nuo jų pirminio šaltinio iki galutinio vartotojo²⁰⁰ ir kad logistika – tai tarpdalykinė mokslinė kryptis, tiesiogiai susijusi su naujų galimybių paieška didinant materialinių srautų efektyvumą²⁰¹.

Kiti autoriai logistiką apibūdina kaip veiklą, kuriančią ir teikiančią paslaugas prekių (medžiagų, žaliavų, mašinų, galutinės produkcijos ir kt.) judėjimo srautams nuo gamintojo iki vartotojo aptarnauti²⁰², kaip veiklą, apimančią strategišką pirkimų valdymą, medžiagų, detalių ir užbaigtų daiktų sandėliavimą bei jų judėjimą kartu su susijusios informacijos srautu organizacijoje ir jos rinkodaros kanalais, rentabiliai vykdant užsakymus ir palaiikant didžiausią esamą ir siekiant būsimo pelningumo²⁰³, kaip dviejų ir daugiau veiklos sričių, kurių tikslai yra užtikrinti žaliavų, materialinių išteklių ir produkcijos planavimą, gamybą, kontrolę bei efektyvų judėjimą iš gamybos taško į vartojimo tašką, tarpusavio sąveiką²⁰⁴.

Tretieji logistiką sieja su energijos, informacijos, darbo jėgos ir ypač medžiagų (žaliavų, pusfabrikačių, gatavų gaminių, atliekų) judėjimo planavimu,

¹⁹⁸ Скворонек Ч., Сариуш-Вольский З. *Логистика на предприятии*. Москва: Финансы и статистика, 2004, p. 18.

¹⁹⁹ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 11–12.

²⁰⁰ Eidukaitienė V. *Logistika. Paskaitų konspektas*. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras, 2006, p. 24.

²⁰¹ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 11.

²⁰² Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 14.

²⁰³ Christopher M. *Logistika ir tiekimo grandinės valdymas: pridėtinės vertės tinklų kūrimas*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 12.

²⁰⁴ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 13.

valdymu bei kontrole²⁰⁵, su optimaliu materialių srautų planavimu, organizavimu ir valdymu²⁰⁶, su prekių arba žaliavų judėjimu iš pradinio išgavimo / gamybos taško iki jų vartojimo vietos²⁰⁷, su kryptingu ūkininkavimu, kuris pasireiškia materialinių srautų valdymu gamybos ir apyvartos srityse²⁰⁸, neretai pabrėždami vienokio ar kitokio pragmatinio tikslo (pelno didinimas, kaštų mažinimas ir t. t.) siekį.

Gana dažnai autoriai logistiką gretina ar net tapatina su tiekimo grandine ir jos valdymu. Jų nuomone, logistika apima ir į darnų procesą sujungia tokias skirtingas veiklos sritis kaip informacijos mainai, transportavimas, atsargų valdymas, sandėliavimas, krovinių apdorojimas, įpakavimas²⁰⁹. Logistika suprantama kaip visuma veiksmų, kurie gamykloje ne kartą kartojami tol, kol žaliava kaip pradinis produktas netampa (netransformuojamas) galutiniu produktu, kuris pristatomas į reikiamą vietą²¹⁰, kaip išteklį valdymas tiekimo grandinėje, apimantis medžiagų įsigijimą, gamybos planavimą, pagamintos produkcijos pristatymą vartotojams ir visus informacinius bei finansinius srautus, būtinus materialiniams ištekliams valdyti²¹¹.

Šio požiūrio besilaikantiems autoriams viena iš pagrindinių sąvokų yra tiekimo grandinė. Ji suprantama kaip mechanizmas, kurį pasitelkus prekės juda ir transportuojamos iš žaliavų būsenos į vertės pristatymo galutiniam vartotojui būseną²¹².

Kai kurių autorių nuomone, tam, kad būtų tenkinami logistiniai poreikiai, būtina atlikti daugybę veiksmų, todėl firmos stengiasi rinkodaros kanale sujungti savo pastangas bei įgūdžius į vieną visumą²¹³. Rinkodaros (paskirstymo) kanalą Amerikos rinkodaros asociacija apibrėžia kaip struktūrą, jungiančią vidinius organizacijos padalinius su išoriniais agentais ir prekybos

²⁰⁵ Garalis A. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 57.

²⁰⁶ Minalga R. *Logistika versle*. Mokomoji knyga. Vilnius: Homo liber, 2009, p. 13.

²⁰⁷ Židonis Ž. *Verslo logistika*. Paskaitų konspektas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002, p. 7.

²⁰⁸ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 11.

²⁰⁹ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО "Олимп-бизнес", 2008, с. 25.

²¹⁰ Круминьш Н., Витолиньш К. *Логистика в восточной Европе*. Рига: Petrovskis un Ko, 2007, с. 9.

²¹¹ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 13.

²¹² Шатт Дж. Г. *Управление товарным потоком. Руководство по оптимизации логистических цепочек*. Минск: Гревцов Паблицер, 2008, с. 23.

²¹³ Hines P. Integrated Materials Management: The Value Chain Redefined. *The International Journal of Logistics Management*. 1993, 4 (1): 15.

atstovais, didmeninės ir mažmeninės prekybos dalyviais, su kurių pagalba vykdomas prekių, produktų ir paslaugų pardavimas²¹⁴.

1982 m. amerikiečių mokslininkas O. Keithas pasiūlė tiekimo grandinės terminą ir jis buvo pradėtas plačiai taikyti. Logistika pradiniam formavimosi etape gana dažnai buvo suprantama kaip kas nors, kas susiję su tiekimo grandine, tačiau ir kaip kas nors daugiau nei prekių, produktų ir paslaugų paskirstymas ir / ar pardavimas. Buvo teigiama, kad logistikos sistemos grandimis gali būti ir bet kurie tiekimo grandinės dalyviai, ir logistinės infrastruktūros objektai (sandėliai, terminalai ir pan.)²¹⁵, ir čia pat buvo papildoma ar patikslinama, kad tyrimo objektas logistinėje veikloje buvo, yra ir bus materialieji srautai, jų valdymas bei optimizavimas²¹⁶. Šiandien rinkodara, logistika, rinkodaros logistika, tarptautinė logistika ir daugelis kitų su logistika susijusių sričių (paskirstymo logistika, aprūpinimo logistika, transporto logistika, muitinės logistika ir kt.) jau išsikovojo sau vietą po saule.

Neoponuodami aptartiems ir nesiekdami pasiūlyti dar vieno logistikos termino aiškinimo, toliau pateiksime keletą su šio termino eksplikavimu susijusių pastabų, kurios bus naudingos šioje studijoje aiškinantis tarptautinės ir muitinės logistikos vaidmenį šiuolaikinėje prekyboje.

Daugelis autorių pripažįsta, kad logistikos objektas yra materialieji srautai, tačiau neretai jie tapatinami su prekių (krovinių) srautais, o šie paprastai nagrinėjami tik gamintojo ar pardavėjo požiūriu išskiriant aprūpinimo, gamybos ir paskirstymo logistiką²¹⁷.

Spręstiniai logistiniai uždaviniai atsiranda organizuojant, administruojant, valdant, kontroliuojant ir / ar veikiant ne tik prekių ir / ar krovinių, bet ir transporto priemonių, žmonių, pinigų bei kitus materialiuosius srautus (pvz., transporto pralaidumas mieste ar transporto mazge; žmonių ir prekių srautų reguliavimas masiniuose renginiuose; pinigų paskirstymas ir inkasacija banko padaliniuose; žmonių, transporto priemonių ir krovinių srautų valdymas stichinių nelaimių metu ir t. t.). Todėl tikslinga logistikos objektui priskirti įvairios prigimties bei paskirties materialiuosius objektus, o ne tik žaliavą, produkciją, prekes ar kitus su gamybine veikla susijusius objektus.

²¹⁴ Baker M. J. *Dictionary of Marketing and Advertising*. New York: Nichols Publishing, 1990, p. 47.

²¹⁵ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО "Олимп-бизнес", 2008, с. 21.

²¹⁶ *Ibid.*, p. 24.

²¹⁷ Minalga R. *Tarptautinė logistika*. Vilnius: Homo liber, 2004, p. 25.

Platesnio ir universalesnio požiūrio į logistikos objektą šalininkas yra A. Garalis²¹⁸, tačiau daugelis Lietuvos ir kitų šalių autorių logistikos objektą tapatina su mažesne ar didesne gamybos veiksmų įvairove (žaliavomis, pusfabrikačiais, komplektuojančiomis detalėmis, prekėmis ir pan.).

Pastatai, žemė ir daugelis kitų daiktų (infrastruktūros elementai ir kt.) taip pat yra materialieji objektai, tačiau logistikos objektu jie nelaikomi, nes negali būti gabenami arba patys judėti erdvėje. Logistikos objektui priskiriama materialiesiems objektams galima, o kai kada net ir reikia priskirti žmones, gyvūnus, transporto priemones, robotus ar kitus erdvėje galinčius judėti materialiuosius objektus.

Neretai logistikoje nagrinėjamam materialijų objektų srautui (materialiam srautui) priskiriamos žaliavos, produkcija, medžiagos, komplektuojamosios detalės, kuras, gatava produkcija ir kai kurie kiti, paprastai su gamybine veikla susiję materialieji objektai, o tyrimas sutelkiamas į medžiaginius srautus²¹⁹. Kita didelė logistikos objektui priskirtinų materialijų objektų (pinigų, informacijos laikmenų, turistų, keleivių ir t. t.) dalis ignoruojama arba netyrinėjama. Šioje studijoje logistikos objektas suprantamas plačiąja prasme, siekiant į tyrimo lauką įtraukti visus erdvėje galinčius kisti materialiuosius objektus.

Erdvės pokytis – vienas iš logistikoje nagrinjamų materialijų objektų pokyčių. Materialieji objektai kinta laike, gali keistis jų vertė, kilmė, muitinis statusas, savininkai, vartotojiškos savybės. Materialijų objektų pokyčių įvairovė labai didelė, tačiau daugelis autorių^{220, 221} išskiria dvi pagrindines – laiko ir erdvės pokyčius. Materialijų objektų laiko pokyčiai logistikoje išties svarbūs, tačiau jie nėra ta išskirtinė savybė, kuria remiantis šie objektai būtų priskiriami ar nepriskiriami logistikos objektui. Jei vadovaujamės prielaida, kad judant šviesos greičiu laikas sustoja (nebekinta), tai išseina, jog šviesos greičiu gabenami kroviniai nekinta laike ir kartu nustoja būti logistikos objektu, jei jį aiškindami laiko ir erdvės pokyčius laikome lygiareikšmiais.

Logistikos objektui priskirsime erdvėje galinčius kisti materialiuosius objektus, nors oponentai ko gero ir galės pateikti situacijų, kai materialieji objektai nekinta erdvėje, bet su jais atliekamos transformacijos verčia

²¹⁸ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 10.

²¹⁹ Palšaitis R. *Logistikos vadybos pagrindai*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2007, p. 327.

²²⁰ Minalga R. *Logistika versle*. Mokomoji knyga. Vilnius: Homo liber, 2009, p. 141.

²²¹ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 20.

ir juos priskirti logistikos objektui. Edvėje gali kisti įvairiausi materialieji objektai (skrendantis lėktuvas, į paskaitas keliaujantis studentas, ežero nendrynus skrodžianti lydeka ir t. t.), tačiau logistikos objektui priskirtini tik tam tikru būdu ir tvarka erdvėje kintantys materialieji objektai.

Visumą materialijų objektų (krovinius, prekes, bagažą, pašto siuntas ir t. t.), kurie tuo pačiu metu viena ar keliomis transporto priemonėmis gabenami ir / ar juda iš vienos vietos į kitą, vadinsime **materialijų objektų srautu**. Judantys materialieji srautai ir juos sudarantys objektai – išsamesnė ir tikslesnė logistikos objekto apibrėžtis. *Pirmoji su logistikos termino eksplikavimu susijusi pastaba ta, jog logistika yra visa tai, kas susiję su erdvėje tam tikru būdu ir tvarka galinčiais kisti materialiaisiais objektais. Tai materialijų srautų planavimas, organizavimas, aptarnavimas, administravimas, valdymas, kontrolė ir / ar kitoks poveikis šiam srautui ir / ar jį sudarantiems objektams.*

Gabenami (judantys) materialieji objektai visada daugiau ar mažiau kontroliuojami institucijų²²² (muitinės, pasienio tarnybos, veterinarinės tarnybos ir t. t.) ir / ar kitų asmenų (siuntėjų, vežėjų, gavėjų, atstovų ir t. t.). Šią kontrolę sąlyginai galima suskirstyti į dvi dalis: tai institucijų ir ne institucijų atliekama kontrolė. Institucijų atliekamai kontrolei priskiriame valstybės (valstybių grupės) vardu vykdomą gabenamų (judančių) materialijų srautų kontrolę, o antrajai grupei – kitą materialijų srautų kontrolę. Materialiuosius srautus, atsižvelgiant į tai, kokį poveikį jų judėjimui daro institucijos, suskirstysime į tris pagrindines grupes:

- kontroliuojami materialieji srautai;
- nekontroliuojami materialieji srautai;
- mišrūs materialieji srautai.

Pirmajai grupei priskiriami muitinės prižiūrimų ir akcizinių prekių, pavojingų krovinių ir kai kurių kitų materialijų objektų srautai (ginklų, narkotinių ir psichotropinių medžiagų siuntos ir t. t.). Antrajai grupei priskiriami materialijų objektų srautai, kurių gabenimo (judėjimo) valstybė nekontroliuoja arba ši kontrolė iš esmės neturi įtakos šių objektų gabenimui ar judėjimui (laisvai cirkuliuojančių prekių gabenimas šalies viduje iš vieno miesto į kitą, keleivių važiavimas šalies viduje traukiniu ar autobusu, namų

²²² *Europos Sąjunga: enciklopedinis žinynas* [Grikienis R., Maniokas K., Martikonis R. ...[et al.]. Sudarė G. Vitkus. Vilnius: Eugrimas, 2008, p. 144. Šioje studijos dalyje terminas „institucija“ suprantamas plačiąja prasme, t. y. apimant ne tik EB steigimo ir ES sutartyse numatytas įsteigti institucijas, bet ir visas kitas šalyje ar šalių grupėje įsteigtas ir veikiančias institucijas.

apyvokos daiktų pervežimas iš vieno miesto rajono į kitą ir t. t.). Trečiajai grupei priskiriami tokie materialieji srautai, kai viena transporto priemone gabenami (vienu materialiuųjų objektų srautu juda) institucijų kontroliuojami ir nekontroliuojami materialieji objektai (muitinės prižiūrimų ir laisvai cirkuliuojančių prekių gabenimas iš vienos muitinės įstaigos į kitą, akcizinių ir neakcizinių prekių laikymas sandėlyje, pavojingų ir nepavojingų krovinių laikymas viename konteineryje ir t. t.).

Materialiuosius srautus siekiama ištirti analizuojant, vertinant bei lyginant įvairias šių srautų savybes, ypatumus, jiems įtakos turinčius asmenis bei kitus reiškinius, kurie vienaip ar kitaip susiję su nagrinėjamu materialiuoju srautu. Logistikos objekto apibrėžimai gana įvairūs, tačiau logistikos dalyko, t. y. to, kas logistikos objekte yra tiriama, eksplikacijos dar gausesnės ir įvairesnės. Šioje studijoje logistikos dalyko plačiau neaptarsime, tačiau aiškumo dėlei jam priskirsime su materialiuoju srautu siejamą, šiam srautui priskiriamą logistinę veiklą, kurią (o kartu ir logistikos dalyką) išsamiai aptarsime kitame studijos skirsnyje.

Praėjusiame amžiuje, ypač antroje jo pusėje, žaliavų, prekių ir paslaugų rinkos tapo globalios, sparčiai padidėjo prekių, paslaugų, transporto priemonių, žmonių, pinigų ir kitų materialiuųjų srautų apimtis, jų judėjimo greitis, sparčiai didėjo ir toliau tebedidėja veiklos specializacija, globalizacija, prasidėjo intensyvios pelno didinimo galimybių paieškos nepagrindiniuose ir šalutiniuose veiklos baruose, atsiradusios ir labai sparčiai besivystančios informacinės, kompiuterinės ir komunikacinės technologijos atvėrė naujas unikalias galimybes valdyti, kontroliuoti ir / ar kitaip veikti ne tik materialiuosius srautus, bet ir šiame procese dalyvaujančius asmenis.

Vyko ir tebevyksta spartus nacionalinių verslų išiliejimo į tarptautinę rinką procesas, pasireiškiantis tarptautinės prekybos plėtra, ūkio subjektų struktūrinių padalinių užsienyje steigimu, užsienio bendrovių ir bendrų įmonių steigimu, užsienio ūkio subjektų akcijų ir / ar turto dalių įsigijimu, įmonių grupių, daugiašalių bendrovių kūrimu ir kitais šiuolaikiniais šio globalaus reiškinio raiškos būdais.

Prekybos, gamybos ir kitų veiklos sričių plėtra suformavo poreikį koordinuoti atskirus žaliavų, medžiagų, gatavos produkcijos ir kitų materialiuųjų objektų fizinio judėjimo etapus: apsirūpinimą žaliavomis, energetiniais ištekliais, atsargų sudarymą ir valdymą, žaliavų perdirbimą, produkcijos įpakavimą, transportavimą, sandėliavimą, atliekų šalinimą ir kitas materialiuųjų

srautų apdorojimo sritis. Pagrindinis tokio koordinavimo tikslas – naudoti, kuri neretai tapatinama su pelnu, sąnaudų mažinimu, apimties didinimu ar kitu pragmatiniu tikslu, gavimas.

Tokio veiklos koordinavimo pavyzdys gali būti dar praėjusio šimtmečio viduryje Henrio Fordo sukurta viena iš pirmųjų integruotų logistinių sistemų, apimančių uostą, geležinkelius ir automobilių kelius, kurią šis žinomas tarptautinio verslo atstovas panaudojo savo produkcijos – automobilių – pardavimui pagerinti²²³. Suvokus subjektų veiklos koordinacijos, kooperacijos ir kitų bendradarbiavimo formų teikiamą naudą, įvairiose šalyse buvo kuriami kooperacija, bendrą veiklą, įmonių grupes ir kitas subjektų bendradarbiavimo formas įteisinantys bei reglamentuojantys teisės aktai, diegiama pažangi tokio bendradarbiavimo praktika.

Kompleksiškumo, bendro keleto veiklos sričių nagrinėjimo, įvairiapusiškumo, daugiaaspektiškumo svarbą logistikoje pažymi daugelis autorių. A. Garalio nuomone, logistikoje uždavinius privalu spręsti remiantis technikos, technologijos, ekonomikos ir matematikos sričių žiniomis, o logistika turi būti pristatoma kaip šių sričių vienovė²²⁴. Autorius net įveda terminą „logistinis požiūris“ ir teigia, jog logistinis požiūris į materialinių srautų valdymą pasireiškia visų pirma tuo, kad pasikeičia įvairių ūkinės veiklos rūšių prioritetai, kartu sustiprėja materialinių srautų valdymo reikšmės nauda²²⁵. Autoriaus nuomonę dėl logistinio požiūrio kaip dar vieno bendrųjų mokslų požiūrio be sisteminio, struktūrinio, tikimybinio ar informacinio požiūrio galima visiškai palaikyti, jei logistinį požiūrį vertintume kaip dar vieną logistikos kompleksiško, įvairiapusiško ar daugiaaspektiško raiškos būdą.

Apie logistinį požiūrį kalba I. Meidutė, A. Garalis ir kiti autoriai, o šio požiūrio pritaikymo procesui pažymėti net įvedamas terminas „logistizacija“²²⁶. A. Garalis neapsiriboja vieno ar kito bendrųjų mokslų požiūrio panaudojimu logistikoje. Jo nuomone, yra ir turi teisę egzistuoti naujas logistinis požiūris. Apie logistinį požiūrį kalba ir M. V. Taranovas²²⁷, tačiau jo plačiau nekommentuoja, o tik apsiriboja šio požiūrio taikymo ypatybių aptarimu. Terminas „lo-

²²³ Gelderman C. *Henry Ford: The Wayward Capitalist*. New York: St. Martin's Press, 1981, p. 226–230.

²²⁴ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 97.

²²⁵ *Ibid.*, p. 46.

²²⁶ Логистика. *Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 66.

²²⁷ Таранов М. В. *Таможенная логистика*. Учеб.-метод. пособие. Минск: БГУ, 2011, с. 3.

gistinis požiūris“ pateiktas ir jau minėtame „Populiariausių logistikos terminų žodyne“, kuriame jis apibrėžiamas kaip ekonominėje veikloje vykstančių srautinių procesų kompleksas, pateikiamas kuriant logistines sistemas bei grandines siekiant optimizuoti šią ekonominę veiklą²²⁸.

Praėjusiame amžiuje naudos gavimo, aprūpinimo, tiekimo, paskirstymo, gamybos ir kiti klausimai (kova su terorizmu, kontrabandos mažinimas ir t. t.) vis dažniau buvo sprendžiami pasauliniu lygiu, patys sprendimai tapo sudėtingi, kompleksiški, reikalaujantys išsamios ir patikimos informacijos. Pasidarė būtina kompleksškai nagrinėti įvairias veiklos sritis jas integruojant, sujungiant į vieną visumą.

Savotiška atsvara vis didėjančiam kompleksiskumui ir jo papildymas yra integralumas, kuriam logistikoje taip pat skiriamas svarbus vaidmuo²²⁹. Integravimo procesų svarba ir jų nauda pradėjo ryškėti praėjusiame šimtmetyje, o šiandien ji suprantama daugeliui.

Integralumas – abstrakti sąvoka, tad nenuostabu, kad autoriai gana skirtingai aiškina integralumą logistikoje. Vieniems integralumas – tai atskirtų ir ilgą laiką atskirai nagrinėtų gamybinės veiklos barų – aprūpinimo, gamybos ir realizavimo – sujungimas į vieną visumą²³⁰, kitiems tai logistinių sistemų kūrimas²³¹, dar kitiems – tai tarp tiekėjo ir galutinio vartotojo vykstančių procesų sujungimas tiekimo grandinėje²³². Ne taip svarbu, kaip siekiama integralumo, bet labai svarbu, kad tai būtų daroma.

Viena iš integralumo raiškos formų – tikslai. Formuluoiant logistinę problemą ar ieškant logistinio uždavinio sprendimų, remiamasi konkrečiu užsibrėžtos veiklos tikslu, tačiau neretai vienas ar kitas šios veiklos tikslas (pvz., optimizuoti valdymą, mažinti sąnaudas, didinti naudą ir t. t.) sutapatinamas su pačios logistikos tikslu. Daugelis autorių formuluoja vienokius ar kitokius ir dažnai labai pragmatinius logistikos tikslus (mažinti sąnaudas, didinti pelną ir t. t.).

²²⁸ *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 90.

²²⁹ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 10.

²³⁰ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 109.

²³¹ *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 54.

²³² Židonis Ž. *Verslo logistika*. Paskaitų konspektas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002, p. 134.

Nėra veiklos, o kartu ir logistikos be siekiamo tikslo. Vis dėlto, mūsų nuomone, logistika visų pirma aktyviai ir veiksmingai padeda asmenims siekti užsibrėžtų tikslų, o ne siekia įgyvendinti iš anksto logistikos užsibrėžtus tikslus. Logistikos tikslai labai įvairūs ir besikeičiantys. Paprastai jie apima keletą veiklos sričių, todėl yra arba kompleksiniai (integruoti), arba jų yra ne vienas. Kai logistikos tikslų yra ne vienas, būtina nustatyti pagrindinius (prioritetinius) tikslus. Veikla visada nukreipta pasirinktiems tikslams pasiekti, o pasirinktus tikslus būtina tikslinti ar net keisti.

Logistinė veikla išryškėja tarptautiniuose ir globaliuose procesuose, kuriuose dažniausiai kompleksiskai ir integruotai nagrinėjamos materialijų jų srautų judėjimo problemos, o *įvairių veiklos sričių ar konkrečios veiklos įvairių aspektų kompleksinį ir integruotą nagrinėjimą priskirsime antrajai su logistikos termino aiškinimu susijusiai pastabai*.

Šiandien iš logistikos specialistų reikalaujama įvairių žinių. Tobulėdamas pamažu jis tampa ne vis geresniu atskiros veiklos srities atstovu, o generalistu – žmogumi, žinančiu tai, ką privalu ir / ar naudinga žinoti įvairiose su logistika susijusiose veiklos srityse. Tad nenuostabu, jog ir A. Garalis bando įrodyti, kad logistikos specialistas turi tapti įmonės „generalinio štabo“ vadovu²³³.

XX a. pirmojoje pusėje produkcijos gamybos apimtį pradėta derinti su paklausa ir buvo suvokta pagamintų prekių ir teikiamų paslaugų įgyvendinimo svarba bei reikšmė. Vis dėlto gana dažnai pagamintų prekių paskirstymas ir pateikimas parduoti buvo laikomas savaime suprantamu, neišvengiamu ir esminės įtakos gamybinės veiklos rezultatams neturinčiu veiksmu. Bet, mažėjant gamybos pelnams ir didėjant konkurencijai, buvo pradėta veiksmingiau ir globaliau kontroliuoti su gamyba susijusias išlaidas. Gamybos, paskirstymo ir pardavimo išlaidos buvo kontroliuojamos, tačiau materialijų srautų administravimo išlaidoms buvo skiriama per mažai dėmesio. Nauji iššūkiai – gamtinės aplinkos užterštumas, ekologiniai reikalavimai, didėjanti konkurencija, didėjantys klientų poreikiai ir griežtėjantys jų aptarnavimo reikalavimai padėję darė dar sudėtingesnę ir komplikuočiau.

Pradėjo sparčiai plėtotis materialijų srautų siuntėjų, gavėjų ir juos tvarkančių asmenų sąveikavimas, leidžiantis pasiekti ir įgyvendinti papildomos naudos sukūrimą lemiančius konkurencinius pranašumus ir vis dažniau įgaunantis tarptautinį pobūdį. Buvo suvoktas ir pajaustas tarpininkų būtinu-

²³³ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p.115.

mas ir neišvengiamumas²³⁴, kuris visų pirma išryškėjo parduodant bei platinant pagamintą produkciją²³⁵.

Siuntėjų, gavėjų ir tarpininkų sąveikavimas apėmė vis platesnį asmenų ratą įvairiose pasaulio šalyse. Užsibrėžtiems tikslams pasiekti buvo pasitelkiami nauji, kvalifikuotesni ir patikimesni partneriai, o subjektų sąveikavimas apimdavo vis įvairesnes ir platesnes veiklos sritis. *Vis platesnis ir glaudesnis materialųjų srautų judėjimo procese dalyvaujančių asmenų sąveikavimas, įskaitant jų bendradarbiavimą, konkuravimą, bendrą veiklą ir t. t., yra trečioji su logistikos termino aiškinimu susijusi pastaba.*

1.2. Logistinė veikla, jos objektai ir subjektai

Retas logistikos srities specialistas apibrėžia ar išsamiai aiškina terminą „logistinė veikla“. Daugelis jį laiko savaime suprantamu, tinkamu logistikai ir dažnai apsiriboja šios veiklos sričių ar jos atskirų aspektų komentarais.

D. J. Bowersoxas ir D. J. Clossas analizuoja logistikos veiklą ir išskiria šias devynias funkcines jos sritis: transportavimą, saugojimą, pakavimą, medžiagų priežiūrą (kokybės standartų kontrolę), užsakymų priėmimo procesą, prognozavimą, produkcijos planavimą, pirkimą ir vietos pasirinkimą²³⁶.

R. Palšaitis logistiką supranta kaip keleto veiklos sričių sąveiką, tad logistika beveik neatskiriama nuo logistinės veiklos, kuri skirstoma į pagrindinę ir pagalbinę logistinę veiklą²³⁷. Pagrindinėms logistinės veiklos rūšims autorius priskiria vartotojo aptarnavimo politiką ir standartus, užsakymų tvarkymą, atsargų valdymą, transportavimą ir sandėliavimą, o pagalbinėmis veiklos sritimis įvardija informacijos apdorojimą ir tvarkymą, paklausos prognozavimą, gamybos ir sandėlių vietos parinkimą, medžiagų tvarkymą, apsirūpinimą (išsigijimą), atsarginių detalių tiekimą ir klientų aptarnavimo sudarius sandomų užtikrinimą, pakavimą, gamybos atliekų tvarkymą bei grąžintų produktų tvarkymą²³⁸.

R. Minalga logistikos veiklą aiškina remdamasis logistikos funkcijomis, kuriomis siekiama logistikos tikslų, ir ją taip pat skirsto į pagrindinę ir pagal-

²³⁴ Gelderman C. *Henry Ford: The Wayward Capitalist*. New York: St. Martin's Press, 1981, p. 226–240.

²³⁵ Herndon B. *Ford*. New York: Weybright and Talley, 1969, p. 171–172.

²³⁶ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 49–0.

²³⁷ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 14.

²³⁸ *Ibid.*, p. 14–15.

binę. Tačiau autorius, be anksčiau nurodytų logistikos veiklos sričių, pagrindine logistikos veikla dar laiko medžiagų priežiūrą, produkcijos įpakavimą, informacijos apdorojimą ir tvarkymą. Tiesa, jis taip pat nurodo, kad nėra griežtų pagrindinės ir pagalbinės logistikos veiklos ribų²³⁹.

Išankstiniam, teoriniam logistinės veiklos (jos sričių) skirstymui į pagrindinę ir pagalbinę ar šalutinę logistinę veiklą nepritariame, bet konkrečioje praktinėje situacijoje tai daryti tikrai pravartu.

Pagal paskirtį terminui „logistinė veikla“ labai artimi dar du gana plačiai logistikoje vartojami logistikos valdymo ir logistikos vadybos terminai.

Ž. Židonis logistikos valdymą apibrėžia kaip prekių arba žaliavų judėjimą iš pradinio išgavimo / gamybos taško iki jų vartojimo vietos, taip pat kaip prekių, paslaugų ir informacijos srautų planavimo, diegimo ir kontrolės procesus, kurių tikslas – patenkinti vartotojo poreikius²⁴⁰.

R. Palšaitis logistikos vadybą aiškina kaip tiekimo grandinės proceso dalį, kurios tikslas – užtikrinti žaliavų, materialinių išteklių ir produkcijos gamybos planavimą, gamybą, kontrolę bei efektyvų pagamintos produkcijos ir susijusios informacijos judėjimą iš gamybos taško į vartojimo tašką, tenkinant klientų reikalavimus²⁴¹.

Terminų „logistikos valdymas“ ir „logistikos vadyba“ aiškinimai glaudžiai susiję su terminu „tiekimo grandinės valdymas“, o kai kurie autoriai tiekimo grandinės valdymą net tapatina su evoliuciniu logistikos modeliu dabartiniame etape²⁴².

Terminų „logistikos valdymas“ ir „logistikos vadyba“ studijoje nevertosime, todėl išsamiau jų ir neaprašinsime, juolab kad jie visų pirma siejami su tiekimo grandine ir jos valdymu, o ne su logistika ir logistine veikla.

Logistinė veikla suprantama ir aiškinama labai įvairiai, neretai siejant ar net tapatinant ją su logistika, kuriai aiškinti, detalizuoti ir / ar komentuoti pasitelkiami įvairūs terminai:

- „logistikos sistema“, „logistinė sistema“, „logistikos paslaugų sistema“, „verslo logistikos sistema“, „logistikos sistemos pagrindas“;
- „logistikos sritis“, „logistikos užduočių sritis“, „logistinė aplinka“, „logistikos sfera“;

²³⁹ Minalga R. *Tarptautinė logistika*. Vilnius: Homo liber, 2004, p. 50–51.

²⁴⁰ Židonis Ž. *Verslo logistika*. Paskaitų konspektas. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002, p. 7.

²⁴¹ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 13.

²⁴² Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 131.

- „logistikos procesas“, „logistinė funkcija“, „logistikos funkcija“, „operacija“, „logistinė operacija“;
- „logistinės veiklos tinklas“, „verslo logistikos tinklas“;
- „logistikos grandinė“, „logistikos grandis“, „logistinė grandinė“, „logistinė grandis“, „logistikos kanalas“ ir kt.

Vienas iš dažniausiai logistikoje vartojamų terminų yra „sistema“, kuri drauge su vienu ar kitu logistiką atspindinčiu ar turėsiančiu atspindėti epitetu (logistinis, logistikos ir kt.) vartoja daugelis logistikos specialistų.

R. Palšaitis vartoja terminus „verslo logistikos sistema“²⁴³, „logistinė sistema“²⁴⁴, „logistikos sistema“²⁴⁵, tačiau pastarųjų dviejų terminų neapibrėžia ir išsamiai nepaaiškina, nors logistinėms sistemoms įvertinti ir pertvarkyti skiriamas net atskiras vadovėlio skyrius. Autoriaus nuomone, verslo logistikos sistema – tai sandėlių tinklas, mažmeninės prekybos rinkos, atsargos, transportas ir informacinės sistemos. Kodėl, pavyzdžiui, didmeninės prekybos rinkos ar komunikacinės sistemos negali būti verslo logistikos sistemos dalimi, neaišku, kaip neaišku ir tai, kodėl būtent sisteminis požiūris, kaip vienas iš bendrųjų mokslų požiūrių, yra būtinas analizuojant logistiką, jos kontrolę ir trūkumus²⁴⁶, o šių trijų vartojamų terminų skirtumai ir panašumai lieka autoriaus neatskleisti.

Gana išsamus logistinės sistemos apibrėžimas pateiktas „Plačiausiai vartojamų logistikos terminų žodyne“²⁴⁷, kuriame teigiama, kas logistinė sistema – tai sąryšiais susijusių ir tam tikrais santykiais susaistytų elementų visuma, pasižyminti vientisumu, vienvėve ir atliekanti tas ar kitas logistines funkcijas. Matome, kad taip suprantamos logistinės sistemos esmė yra logistinės funkcijos. Be to, žodyne pateiktos dar kelios dešimtys specializuotų termino „logistikos sistema“ apibrėžimų.

R. Minalga logistikos sistemą apibrėžia kaip verslo aplinką, kurioje vyksta logistikos procesai, turintys įtakos gaminių pokyčiams²⁴⁸. Logistikos sistema, o kartu ir logistika siejama tik su verslu, o tiksliau su gamybine veikla. Tai labai susiaurina šio termino pritaikomumą, nes verslui nepriskiriamose

²⁴³ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 24.

²⁴⁴ *Ibid.*, p. 39.

²⁴⁵ *Ibid.*, p. 309.

²⁴⁶ *Ibid.*, p. 24.

²⁴⁷ *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТКО, 2007, с. 108.

²⁴⁸ Minalga R. *Logistika versle*. Mokomoji knyga. Vilnius: Homo liber, 2009, p. 140.

veiklos srityse jis negali būti vartojamas. Be to, logistikos sistema aiškinama pasitelkiant neapibrėžtą ir nepaaiškintą terminą „logistinis procesas“.

J. A. Urbonas vartoja terminus „logistikos sistema“ ir „logistikos paslaugų sistema“. Logistikos sistemai autorius priskiria apsirūpinimo ir gatavų prekių tiekimo procesų technologinę, organizavimo, koordinavimo ir planavimo funkcijas²⁴⁹. Šio autoriaus nuomone, tam tikrų funkcijų visuma ir yra logistikos sistema, nors dauguma autorių logistikos sistemą laiko tik priemone, užtikrinančia šių funkcijų atlikimą (žr. anksčiau). Apie savotišką sisteminio požiūrio logistikoje neišvengiamumą kalba ir J. A. Urbonas, teigdamas, kad logistika yra sistema (omenyje turima tarptautinė logistika)²⁵⁰.

Logistikos (tarptautinės logistikos) paslaugų sistema autoriaus suprantama kaip apsirūpinimo ištekliais ir prekių tiekimo galutiniam vartotojams operacijų ir jų tarpusavio ryšių įgyvendinimo būdų ir metodų visuma²⁵¹. Čia jau kalbama apie specifinę logistinių paslaugų sistemą, kuriai autorius priskiria tam tikras operacijas ir šių operacijų įgyvendinimo būdus bei metodus.

Daug logistikos terminų, įskaitant ir terminą „logistinė sistema“, apibrėžia A. Garalis²⁵². 2003 m. jis išleidžia pirmąjį Lietuvoje Logistikos terminų aiškinamąjį žodyną²⁵³. Logistinę sistemą A. Garalis apibrėžia kaip adaptacinę sistemą, pasižyminčią grįžtamuosiu ryšiu, atliekančią tas ar kitas logistines funkcijas ir logistines operacijas²⁵⁴. Be to, A. Garalis nagrinėja materialinės grandies pavienių grandžių sujungimo į sistemą klausimus²⁵⁵.

I. Meidutės nuomone, logistikos sistema gali būti sudaryta iš posistemų, grandžių bei elementų²⁵⁶. Bet iš posistemų, grandžių ir elementų ko gero gali būti sudarytos bet kurios sistemos, tad toks paaiškinimas iš esmės nieko nepasako apie logistinę sistemą.

D. J. Bowersoxas ir D. J. Clossas kalba apie logistikos sistemos pagrindą, kurį sudaro logistinis tinklas, jungiantis visus šiai logistinei sistemai

²⁴⁹ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 20.

²⁵⁰ *Ibid.*, p. 15.

²⁵¹ *Ibid.*, p. 40.

²⁵² Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 8–115.

²⁵³ Garalis A. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.

²⁵⁴ *Ibid.*, 68.

²⁵⁵ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 12.

²⁵⁶ Meidutė I. *Logistikos sistema*. Vilnius: Technika, 2012, p. 20.

priklausančius elementus materialiaisiais, informaciniais ir finansiniais srautais²⁵⁷.

Terminą „logistinė sistema“ ir / ar „logistikos sistema“ vartoja nemažai autorių, tačiau daugelis iš jų šio termino arba neapibrėžia, arba apibrėžia, pasitelkdami kitus terminus ar išvardydami vienokius ar kitokius šios sistemos elementus, arba galų gale logistinė sistema paaiškinama terminu „sistema“ pabrėžiant vienokias ar kitokias logistinės sistemos ypatybes.

Gana plačiai taikomus terminus „logistikos sistema“ ir „logistinė sistema“ korektiškai vartoti logistikoje problemiška dėl aiškinimų ir sampratų įvairovės, dėl sisteminio požiūrio universalumo (šis bendrųjų mokslų požiūris su logistika turi tiek pat bendro, kiek ir tikimybinis, struktūrinis, informacinis ar koks kitas bendramokslis požiūris), tad nenuostabu, kad kai kurie autoriai šiuos fundamentalius logistikos terminus vertina kaip semantiškai negriežtus („išplaukusius“) ir neaiškius terminus²⁵⁸.

Nagrinėdami kompleksiskumo svarbą logistikoje jau minėjome, jog kai kurie autoriai, (pvz., A. Garalis) neapsiriboja remdamiesi vienu ar kitu bendrųjų mokslų požiūriu logistikoje, o mano, kad yra ir turi teisę egzistuoti naujas logistinis požiūris.

Terminas „logistinis požiūris“ pateiktas ir jau minėtame „Populiariausių logistikos terminų žodyne“, kuriame jis apibrėžiamas kaip ekonominėje veikloje vykstančių srautinių procesų kompleksinis pateikimas, kuriant logistines sistemas bei grandines, kad būtų optimizuota ši ekonominė veikla²⁵⁹.

V. Paulauskas vartoja terminus „logistikos aplinka“, „logistikos sritis“. Logistikos aplinka suprantama kaip veiksniai, jėgos, apribojimai, sąlygos, santykiai, aplinkybės, susijusios su valdomu objektu, – tai ateities įvykiai, informacija, tikslai, alternatyvos ir jų analizė, sprendimai, jų įgyvendinimas, kontrolė kaip bendra verslo valdymo schema²⁶⁰. Labai platus ir iš esmės aprašomojo pobūdžio logistinės aplinkos apibrėžimas, kuriame vartojama daug kitų terminų, todėl sunku suvokti apibrėžiamo termino turinį. Valdomų

²⁵⁷ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 62.

²⁵⁸ *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 108.

²⁵⁹ *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 90.

²⁶⁰ Paulauskas V. *Logistika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 17.

objektų įvairovė didžiulė (valstybė, apskritys, prekių kokybė, studijų procesas ir t. t.) ir tikrai ne visi jie turėtų būti priskiriami logistikai.

Logistikos sritį autorius supranta kaip konkrečią veiksmų matricą. Jai įtakos turi vidiniai ir išoriniai veiksniai²⁶¹, kuriems autorius priskiria politiką, vykdymo stebėseną, vykdymą, tikslus, analizę, galutinį variantą, informaciją, pirminius sprendimus ir alternatyvų analizę. Šiuos du logistikos terminus sieja daug bendrų elementų – informacija, tikslai, analizė ir kiti, jie labai abstraktūs, aiškiau ir paprasčiau nepaaiškina nei logistikos, nei logistinės veiklos.

R. Minalga vartoja terminą „logistikos užduočių sritis“, kuriai priskiria aprūpinimo logistiką, gamybos logistiką ir paskirstymo logistiką ir kiekvieną iš jų laiko logistine sistema²⁶². Tai painus aiškinimas, nes logistikos užduočių sritis apima kelias sistemas, kartu būdama supersistema – dėl to logistinė veikla ir logistika netampa aiškesnė.

A. Urbonas vartoja terminą „logistikos sfera“, kurią apibūdina kaip įmonių apsirūpinimo žaliavomis ir kitais gamybos veiksniais bei įmonių pagamintos produkcijos pardavimo paslaugų, užtikrinančių ir išteklių, ir gatavų prekių srautų judėjimą, sukūrimą ir pateikimą atitinkamose ūkio šakose²⁶³. Logistikos sfera čia suprantama kaip dalinis logistinės veiklos atvejis, apimantis gamintojams teikiamas logistines paslaugas.

Terminų „logistikos sritis“, „logistikos užduočių sritis“, „logistinė aplinka“, „logistikos sfera“ įvedimas logistikos ir logistinės veiklos supratimo iš esmės nepagerina, o gal net komplikuoja, nors juos ir galima priskirti pastangoms tai padaryti.

Gana plačiai vartojami dar du logistikos terminai. Tai „logistinis (logistikos) procesas“ ir „logistinė (logistikos) funkcija“.

R. Minalga vartoja terminą „logistikos procesas“, tačiau jo neapibrėžia, bet teigia, kad logistikos procesai yra susiję su tam tikrais materialių išteklių pokyčiais ir šį terminą panaudoja apibrėždamas terminą „logistikos sistema“²⁶⁴. Autorius išvardija nemažai veiklų (transportavimą, sandėliavimą, perkrovimą, žymėjimą ir kitas) ir jas pavadina logistikos procesais, bet taisyklės ar skiriamojo požymio, kuriuo remiantis konkrečią veiklą reikėtų priskirti ar nepriskirti logistikos procesui, nepateikia.

²⁶¹ Paulauskas V. *Logistika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 17.

²⁶² Minalga R. *Logistika versle*. Mokomoji knyga. Vilnius: Homo liber, 2009, p. 72.

²⁶³ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 15.

²⁶⁴ Minalga R. *Logistika versle*. Mokomoji knyga. Vilnius: Homo liber, 2009, p. 140.

R. Palšaitis vartoja terminą „logistinio aptarnavimo procesas“, kuriam priskiria parinktu eiliškumu vykdomas operacijas, užtikrinančias veiksmingas šių operacijų sąsajas. Visų šių operacijų tikslas – užtikrinti produkcijos perkėlimą iš gamybos vietos į vartojimo vietą reikiamu laiku²⁶⁵. Specifinis ir gana ribotas logistinio proceso aiškinimas, nes operacijų paskirtis „įrėminama“ veiklomis, susijusiomis su produkcijos perkėlimu, su prievole vartoti perkeliamus materialiuosius objektus, perkelti srautus galima tik iš gamybos vietos ir t. t.

Kai kurie autoriai logistinį procesą aiškina kaip tam tikru būdu laike organizuotą logistinių operacijų (funkcijų) atlikimą, leidžiantį pasiekti logistinei sistemai keliamus tikslus²⁶⁶. Šiame apibrėžime logistinis procesas suprantamas kaip tam tikra visuma operacijų, bet šiuo atveju kalbama apie didelę logistinių operacijų įvairovę, įgyvendinant konkretų tikslą.

Terminas „logistinis (logistikos) procesas“ nepriskirtinas prie tų, kuriuos pasitelkus būtų galima sėkmingai aiškinti terminus „logistika“ ir / ar „logistinė veikla“. Jis yra išvestinis iš termino „logistinė operacija“, tad ir vartojant šį terminą, ir jo nevartojant, bet vartojant terminą „logistinė operacija“, logistika ir logistinė veikla gali būti vienodai sėkmingai aiškinama, bet nepaaiškinama.

Gana dažnai šiam tikslui logistikos specialistai pasitelkia terminą „logistikos (logistinė) funkcija“. Pagal vartojimo dažnį šis terminas nenusileidžia terminui „logistinė sistema“, tačiau paprastai apibrėžiamas ir / ar gana išsamiai paaiškinamas.

M. Minalga vartoja terminą „logistikos funkcija“. Terminas neapibrėžiamas, bet paaiškinama, kad logistika verslo įmonėje atlieka daug funkcijų, nukreiptų logistikos tikslams pasiekti, ir kad jos suteikia galimybę suderinti įmonės gamybinius pajėgumus su tiekėjų ir rinkos galimybėmis²⁶⁷. Visas logistikos funkcijas autorius suskirsto į tris dideles grupes: planavimo, tvarkymo ir operatyvines funkcijas.

Suprantamas ir atskirose situacijose pritaikomas „logistinės funkcijos“ traktavimas, tačiau šio termino turinys labai susiaurintas – logistikos funkcija gali suteikti galimybę suderinti įmonės gamybinius pajėgumus su tiekėjų

²⁶⁵ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 88.

²⁶⁶ *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 99.

²⁶⁷ Minalga R. *Logistika versle*. Mokomoji knyga. Vilnius: Homo liber, 2009, p. 19.

ir rinkos galimybėmis ir negali, autoriaus nuomone, optimizuoti gamybos, padaryti jos efektyvesnės, leisti padidinti produktų konkurencingumą bei pasiekti kitus veiklai keliamus tikslus. Paaiškinimas, kad logistinė funkcija įmonėje (ir tik įmonėje) atlieka daug funkcijų tikslui pasiekti, iš esmės nieko nepasako, nes daugelis subjektų vykdomų veiklų atlieka daug funkcijų ir šiomis funkcijomis siekiama pasirinktų tikslų. Žodžio „logistinis“ pridėjimas prie termino „tikslai“ esmės nekeičia.

Visai kitokį funkcijos logistikoje aiškinimą pateikia D. J. Bowersoxas ir D. J. Clossas. Jų nuomone, funkcijos – tai tradicinės logistikos specializacijos sritys, turinčios svarbią reikšmę galutinei sėkmei, ir jas reikia nagrinėti kaip atskiras logistikos kompetencijos sudedamąsias dalis, o ne kaip atskiras veiklos sritis²⁶⁸. Taigi funkcija logistikoje siejama su viena ar kita veiklos sritimi, ji yra svarbus šios veiklos rezultatui įtakos turintis veiksnys ir ją reikia nagrinėti neatsiejant nuo logistikos kompetencijos, kaip jos sudedamąją dalį.

A. Garalis vartoja terminą „logistinė funkcija“ ir ją supranta kaip didelę logistinių operacijų grupę logistinės sistemos tikslams pasiekti²⁶⁹. Autorius logistines funkcijas skirsto į išorines (nukreiptas į tiekimo ir realizavimo logistines funkcijas) ir vidines (nukreiptas į gamybos logistines funkcijas)²⁷⁰.

Terminą „logistinė funkcija“ vartoja ir M. V. Taranovas, tačiau tai daro labai specifškai – nagrinėdamas ne logistikos, o maitinės veiklos logistines funkcijas, pastarosioms priskirdamas krovinių aptarnavimo maitinėje proceso logistikaciją, taip pat tarptautinės prekybos dalyvių ir logistinių operatorių maitinės veiklą²⁷¹.

Turime ne tik tris skirtingus vieno logistikos termino žymėjimus – „logistikos funkcija“, „funkcija (logistikoje)“ ir „logistinė funkcija“, bet ir skirtingus iš esmės to paties logistikos termino aiškinimus. Terminas „logistinė funkcija“ naudingas aiškinant vienas ar kitas logistinės veiklos sritis ir / ar šios veiklos ypatybes, bet jo išsamiai nenagrinėsime, nes studijoje jis nevartojamas.

²⁶⁸ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 28.

²⁶⁹ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 55.

²⁷⁰ Garalis A. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla 2003, p. 67.

²⁷¹ Таранов М. В. *Таможенная логистика. Учеб.-метод. пособие*. Минск: БГУ, 2011, с. 10.

Logistiką nagrinėjantys mokslininkai (R. Plašaitis²⁷², A. Garalis²⁷³ ir kai kurie kiti) vartoja terminus „logistinės veiklos tinklas“, „verslo logistikos tinklas“. Pagal prasmę jie artimi jau nagrinėtiems logistikos terminams „logistinė sistema“, „verslo logistikos sistema“, tik juose pabrėžiamos specifinės jų sudedamosios dalys: grandys ir jų susikirtimo taškai. Prie šių logistikos terminų analizės grįšime nagrinėdami terminą „logistinė grandinė“.

Logistikoje vartojami terminai „logistinė veikla“ ir „logistikos veikla“. Mes vartosime pirmąjį terminą, nes veikla susijusi su veiksmais, veikimu, o veikti gali gyvi asmenys, bet logistika tokiu asmeniu tikrai nėra. Nesieksime apibrėžti termino „logistinė veikla“, nes jį laikome vienu iš abstrakčių logistikos terminų, bet pateiksime keletą samprotavimų logistinės veiklos tema.

Logistinė veikla, kaip ir kitos (ūkinė, komercinė, savanoriška, finansinė) veiklos, gali būti suprantama kaip tam tikri asmenų sąmoningai organizuoti veiksmai, jų veikimas, darbas ir / ar kitos asmenų pastangos, siekiant įgyvendinti užsibrėžtus tikslus, spręsti iškilusias problemas, uždavinius. Veiklai, įskaitant ir logistinę, priskiriami veiksmai, reiškiniai, operacijos, įvykiai. Reiškiniai ir veiksmai yra logistinės veiklos dalelės, jos dedamosios. Reiškiny yra labiau vientisa, nestruktūrizuoja veiklos dalis, o veiksmas visada nukreiptas į objektą ir siejamas su subjektu, t. y. jis turi sudėtinę dalis.

Logistinės veiklos reiškiniai ir veiksmai turi keletą ypatybių. Viena iš jų yra ta, jog logistinei veiklai gali būti priskiriami kitų veiklų reiškiniai ir veiksmai. Priskiriamas ar ne konkretus reiškinys ar veiksmas logistinei veiklai, priklauso ne nuo šio reiškinio ar veiksmo pobūdžio, o nuo logistinės veiklos supratimo ir juos nagrinėjančio asmens. Logistinė veikla turi ir tik jai priskirtinų „savų“, reiškinių ir veiksmų (transportavimas, sandėliavimas, transporto eilės pasienyje, krova, pakavimas, ekspedijavimas ir kt.), tačiau kaip krovos ar sandėliavimo galima ir nepriskirti logistinei veiklai, taip bet kurios kitos veiklos reiškinys ar veiksmas gali būti nagrinėjami kaip logistinės veiklos dedamosios.

Atsižvelgiant į tai, logistinę veiklą sudarančius reiškinius ir veiksmus galima suskirstyti į tris grupes. Pirmajai grupei priskiriami tie iš jų, kurie skirti, nukreipti ar susiję su judančiu materialiuoju srautu (transportavimu, krova, greitai gendančių produktų gedimu, transporto priemonės plombavimu, prekių gavėjo pakeitimu ir kt.). Tai srauto reiškiniai ar veiksmai su srautu.

²⁷² Plašaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 24.

²⁷³ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 18.

Antrąją grupę sudaro su logistinėje veikloje dalyvaujančiais asmenimis atliekami veiksmai ir su jais susiję reiškiniai (subjekto atleidimas nuo prievolės pateikti garantiją, valstybės sieną kertančio diplomato praleidimas be eilės, transporto priemonės neįleidimas į šalį, nes baigėsi jos vairuotojo vizos galiojimas ir t. t.). Tai su asmenimis susiję reiškiniai ir veiksmai. Trečiosios grupės veiksmai ir reiškiniai labai įvairūs, nes jai priskiriami visi kiti logistinėje veikloje dalyvaujančių asmenų veiksmai ar su jais susiję reiškiniai (materialinių vertybių apskaita sandėlyje, knygų išdavimo ir priėmimo sistemos modernizavimas bibliotekoje, distribucinio tinklo sandėlių išdėstymo optimizavimas, geriausios transporto rūšies ar vežėjo parinkimas ir t. t.). Tai su veikla susiję reiškiniai ir veiksmai.

Logistinėje veikloje išskiriami jos objektai ir subjektai. Logistinės veiklos objektai – tai, į ką nukreipti, kam skirti ar su kuo susiję logistinei veiklai priskiriami veiksmai ir reiškiniai. Tai prekės, kroviniai, transporto priemonės, tara, pakuotė ir kiti logistinės veiklos objektai (pašto siuntos, turistai, informacijos laikmenos, pinigai ir t. t.). Vienų veiksmų ir reiškinų objektai aiškūs ir vienareikšmiai (į transporto priemonę pakraunamas konkretus krovinys, keltu gabenamos transporto priemonės, vartotojiškas savybes dėl užtrukusio transportavimo praranda konteineryje esančios prekės ir kt.), kiti nukreipti į grupę objektų (lietuviškų produktų papildomas tikrinimas Rusijos pasienyje, pagamintos ir numatomos transportuoti produkcijos apdraudimas ir kt.), dar kiti – į visus galimus objektus (judėjimo tiltu uždraudimas dėl jo avarinės būklės, kelio apledėjimas, naudojamo muitinės deklaracijos blanko ir jo užpildymo tvarkos pakeitimas ir t. t.).

Logistinėje veikloje su materialiuoju srautu ir / ar jį sudarančiais objektais atliekami srauto veiksmai, juos veikia srauto reiškiniai. Konkretus veiksmas ar reiškinys gali būti nukreiptas ir į visą materialųjį srautą (papildomai apdraudžiamas visas gabenamas krovinys, muitinės procedūra įforminama visoms konteineryje esančioms prekėms ir pan.), ir į atskirą jo elementą ar jų grupę (papildomai apdrausta gali būti tik dalis krovinio, muitinės procedūra gali būti įforminama ne visoms konteineryje esančioms prekėms ir t. t.). Todėl sakydami „veiksmas su materialiuoju srautu“ ar „materialiajam srautui įtakos turintis, su juo susijęs reiškinys“, turėsime omenyje, kad šie veiksmai ir reiškiniai taikomi ir srautui, ir jį sudarantiems objektams.

Judantis materialusis srautas kinta erdvėje, t. y. jis išgabenamas (išvyksta) iš vienos vietos, kurią vadinsime išvykimo vieta, ir nugabenamas (atvyks-

ta) į kitą vietą, kurią vadinsime paskirties vieta. Materialieji srautai ir juos sudarantys objektai – pagrindiniai, bet ne vieninteliai srauto objektai. Jiems galima priskirti sandėlio dokumentus, kurie parengiami ir naudojami laikant tranzitu gabenamas prekes muitinės sandėlyje ir kurie su kroviniumi nejuda, tai sunaikinti skirtos prekės, piniginis užstatas muitinio tranzito procedūros atlikimo atveju ir kiti srauto objektai, kurie tiesiogiai susiję su materialiuoju srautu, tačiau kartu su juo nejuda ar juda atskirai nuo jo.

Logistinės veiklos subjektai – tai veiksmus su logistikos objektais inicijuojantys, atliekantys, juose dalyvaujantys ir / ar kitaip su šiais veiksmais susiję asmenys (toliau bendrai vadinami veiksmuose dalyvaujantys asmenys), taip pat asmenys, kurie inicijuoja, dalyvauja, kontroliuoja ir / ar kitaip veikia logistikos objektams įtakos turinčius ir / ar su jais susijusius reiškinius (toliau bendrai vadinami reiškinuose dalyvaujančiais asmenimis).

Srauto veiksmus ir / ar reiškinius autoriai vadina „perdirbimu“²⁷⁴, pertvarkymu²⁷⁵, konversija²⁷⁶, pokyčiais ir transformavimu²⁷⁷ ar kitais gana apibendriniais terminais, atspindinčiais galimus srauto poveikius ar įtaką jam. Kiekvienas iš šių terminų galimą poveikį ar įtaką srautui apibūdina tik iš dalies, bet tenka rinktis vieną iš jų. Mūsų nuomone, tam tinka terminas „transformacija“. Iš lotynų kalbos žodžio *transformatio* kildinamas terminas reiškia visus įmanomus pavertimus, pavirtimus, keitimus, per(si)tvarkymus, per(si)formavimus ir / ar kitus logistinės veiklos objektų pokyčius.

Materialiojo srauto transformacijas sukeliančių (siuntėjų, pardavėjų, pirkėjų ir kt.), jas atliekančių (vežėjų, ekspeditorių, krovos bendrovių, muitinės tarpininkų ir kt.), kontroliuojančių (muitinės įstaigų, transporto inspekcijų, saugos tarnybų, bankų ir kt.) ir / ar kitaip joms įtakos turinčių asmenų (bendrai vadinamų transformacijose dalyvaujančiais asmenimis) tarpusavio sąveiką ir jų sąveikavimą su kitais logistinės veiklos subjektais toliau vadiname asmenų sąveika.

Galima išskirti keturias logistinės veiklos sampratas:

- logistinė veikla globaliųjų prasme: materialijų srautų transformacijos, jose dalyvaujančių asmenų sąveika, logistinės veiklos subjektų

²⁷⁴ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 82.

²⁷⁵ Garalis A. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 67.

²⁷⁶ Логистика. *Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТКО, 2007, с. 83.

²⁷⁷ Minalga R. *Tarptautinė logistika*. Vilnius: Homo liber, 2004, p. 141.

- (terminalų, ekspeditorių, logistikos centrų ir t. t.) veikla ir kiti logistinės veiklos veiksmas bei reiškiniai;
- logistinė veikla plačiąja prasme: visos galimos srauto transformacijos ir jose dalyvaujančių asmenų sąveika;
 - specifinė logistinė veikla: tam tikros srauto transformacijos (sandėliavimas, transportavimas, krova ir t. t.) ir jose dalyvaujančių asmenų sąveika ar jos atskiri aspektai, taip pat logistinės veiklos subjektų veikla;
 - logistinės veikla siaurąja prasme: konkrečios srauto transformacijos, nenagrinėjant jose dalyvaujančių asmenų sąveikos arba ją nagrinėjant neišsamiai, arba atskiri logistinės veiklos atvejai.

Logistinė veikla plačiąja prasme – vis plačiau ir įvairiau pasireiškiantis asmenų sąveikavimas šiandienos ir, matyt, rytdienos kasdienybėje, organizuojant, administruojant, koordinuojant ar kontroliuojant materialiojo srauto transformacijose dalyvaujančių asmenų veiklą. Paprastai tariant, logistinė veikla plačiąja prasme – tai veiksmas su materialiaisiais srautais ir šiuos veiksmus atliekančių asmenų sąveika.

Logistinėje veikloje sukuriamas papildomas materialiojo srauto (jį sudarančių elementų) naudingumas. Materialiojo objekto naudingumą (kainą, vertę, kilmę, atnešamą pelną, poreikių tenkinimo lygį ir t. t.) visų pirma lemia jo savybės (forma, skonis, kvapas, patogumas naudoti ir kt.), tačiau tam turi įtakos ir kiti veiksniai. Materialioji objekto naudingumą lemia ne tik jo savybės, bet ir su juo atliekami veiksmai ir / ar jam įtakos turintys reiškiniai. Logistinėje veikloje vyksta materialiojo srauto naudingumo pokyčiai, kuriuos lemia logistinės veiklos subjektų atliekamos materialiojo srauto transformacijos ir asmenų sąveika.

Logistinė veikla, kaip ir pati logistika, suprantama plačiau ar siauriau ir kol kas beveik visada subjektyviai, nes visuotinai pripažinto logistinės veiklos apibrėžimo, o juo labiau šios veiklos teisinio ar kitokio priimtino reglamentavimo dar nėra.

Toliau studijoje logistinė veikla bus suprantama jos plačiąja prasme, t. y. kaip materialiojo srauto naudingumo pokyčius lemiančios materialiojo srauto transformacijos ir / ar asmenų sąveika.

1.3. Muitinės logistika ir jos sąsajos su tarptautine logistika

Vieno logistikos sričių skirstymo nėra, todėl literatūroje pateikiamos įvairios logistikos klasifikacijos. Vieni autoriai išskiria logistikos makro-,

meta- ir mikrolygius²⁷⁸, kiti ją suskaido į teorinę ir praktinę logistiką²⁷⁹, dar kiti logistiką skaido pagal jos pritaikymo sritį ir išskiria verslo logistiką, tarptautinę logistiką, prekybos logistiką, rinkodaros logistiką, transporto logistiką, sandėlių logistiką ir / ar kitas logistikos sritis.

Nesiekdami pateikti dar vienos logistikos sričių klasifikacijos arba vertinti jau pasiūlytas, toliau trumpai apžvelgsime *tarptautinę logistiką ir muitinės logistiką*, nes būtent jos yra svarbiausios nagrinėjant materialųjų srautų vaidmenį tarptautinės prekybos logistinėje grandinėje.

Kai gabenami ar patys judėdami materialieji srautai kerta bent vienos valstybės sieną, turime specifinį materialųjų srautų judėjimo atvejį, pasižymintį judančių objektų kontrole, tarptautiniu asmenų sąveikavimu ir / ar bendradarbiavimu, skirtingu logistinės veiklos reglamentavimu atskirose šalyse ir kitomis tarptautinių materialųjų srautų judėjimo ypatybėmis. Tarptautinė logistika nagrinėja logistinę veiklą, kurioje dalyvauja šie specifiniai materialieji srautai ir pastariesiems atliekamos jiems būdingos transformacijos.

Termino „tarptautinė logistika“ aiškinimų kur kas mažiau nei logistikos ir jie pasirodė gerokai vėliau. Vis dėlto jų įvairovė taip pat ganėtinai didelė. Vieni autoriai tarptautinę logistiką supranta kaip aukštesnę logistikos (verslo logistikos) pakopą²⁸⁰, kiti kaip prekės siuntėjo ir prekės gavėjo bendradarbiavimą, leidžiantį pasiekti ir įgyvendinti konkurencinius pranašumus, garantuojančius papildomos naudos sukūrimą tarptautinio ekonominio bendradarbiavimo srityje²⁸¹, tretį – kaip strateginę tarptautinės tiekimo grandinės valdymą²⁸², dar kiti – kaip globaliąją pasaulinę logistiką^{283, 284}.

Bendrovės, veikiančios vienoje šalyje (pvz., Rusijoje ar Kinijoje) ir organizuojančios prekių ir / ar žaliavų gabenimą šalies viduje įvairiomis transporto priemonėmis iš vieno savo padalinių į kitus, logistinė veikla tikrai nebus paprastesnė (žemesnio, ne tokio globalaus lygio), palyginti su logistine veikla, kai prekės vienos rūšies transporto priemone gabenamos iš vienos

²⁷⁸ Minalga R. *Logistika versle*. Mokomoji knyga. Vilnius: Homo liber, 2009, p. 11.

²⁷⁹ Braškienė L. *Logistika. Pagrindinis kursas*. Paskaitų konspektas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 9.

²⁸⁰ Minalga R. *Tarptautinė logistika*. Vilnius: Homo liber, 2004, p. 14.

²⁸¹ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 12.

²⁸² Зорина Т. Г., Слонимская М. А. *Международная логистика*. Учебное пособие. Минск: БГЭУ, 2012, с. 9.

²⁸³ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 290.

²⁸⁴ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 131.

šalies į kitą (pvz., iš Latvijos į Estiją). Tad negalima sutikti, kad tarptautinė logistika visada yra kas nors sudėtingesnio, globalesnio, nei šalies viduje vykdoma logistinė veikla, ir kad „tarptautinis“ visada yra „aukštesnė pakopa“ ar „globaliau“. Be abejo, gabenant materialiuosius srautus tarptautiniais maršrutais atsiranda papildomos ir neretai sudėtingos šio srauto transformacijos (kilmės nustatymas, muitinės priežiūros atlikimas, tarifinių ir netarifinių užsienio prekybos priemonių taikymas ir t. t.), formuluojami ir sprendžiami logistiniai uždaviniai yra sunkesni, tačiau ir šalies viduje vykdoma logistinė veikla gali būti ir būna labai sudėtinga, komplikuota bei globali.

Sunkiau oponuoti antrajam termino „tarptautinė logistika“ aiškinimui, nes ūkio subjektų tarptautinis ekonominis bendradarbiavimas tikrai pasiekia ir įgyvendina ar bent jau turėtų pasiekti ir įgyvendinti konkurencinius pranašumus, garantuojančius papildomą naudą. Tačiau tenka prieštarauti ir šiam tarptautinės logistikos aiškinimui, nes autorius tarptautinę logistiką tapatina su paslaugas kuriančia ir jas pateikiančia veikla²⁸⁵. Iš pateikto tarptautinės logistikos aiškinimo išeitų, kad jei tarptautinius krovinius gabena savo transportu transporto priemonės savininkas ir tai daro nesinaudodamas logistikos bendrovių paslaugomis (paslaugos nekuriamos ir neteikiamos), tai tokie tarptautiniai krovinių gabenimai tarptautinei logistikai nepriskiriami. Tikrai ne paslaugų teikimas ar neteikimas gabenant krovinius tarptautiniais maršrutais yra ta lemiamą aplinkybę, kuria remiantis tokį gabenimą reiktų priskirti ar nepriskirti tarptautinės logistikos sričiai.

Tarptautinės logistikos terminą aiškinti pasitelkus tiekimo grandinės sąvoką galima ir gal net priimtina, tačiau tiekimo grandinę, o kartu ir tarptautinę logistiką susiaurinti iki prekių gamybos, paskirstymo ir paklausos, įskaitant atliekų panaudojimą, taip pat transportavimą, sandėliavimą ir informacines technologijas²⁸⁶, nepriimtina, nes ignoruojama ne prekių gamyboje vykstanti logistinė veikla (pvz., logistinė veikla prekybos, karybos srityse ir t. t.), materialijų objektų transformacijos, nepriskiriamos transportavimui, sandėliavimui ir informacinėms technologijoms, taip pat visa tai, kas priskiriama aprūpinimo logistikai ir kai kurioms kitoms veiklos sritims.

Anksčiau nagrinėti ir kitų autorių pateikti termino „tarptautinė logistika“ apibrėžimai atspindi vieną ar kitą šios logistikos srities ypatybę, tačiau iš-

²⁸⁵ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 14.

²⁸⁶ Зорина Т. Г., Слонимская М. А. *Международная логистика*. Учебное пособие. Минск: БГЭУ, 2012, с. 8.

samesnio ir plačiau taikomo šio termino apibrėžimo pasigendama. Mes taip pat nesistengsime jo pateikti, tačiau padarysime kelias pastabas tarptautinės logistikos objekto ir jo dalyko tema.

Manytume, kad *pagrindinis logistikos ir tarptautinės logistikos objektų skirtumas yra tas, kad gabenami ar patys judėdami materialieji srautai kerta vienos ar kelių valstybių sienas*. Šiuos objektus skiria ne jų prigimtis, o paskirtis – gabenimas iš vienos šalies į kitą šalį kertant tranzitinių šalių teritorijas arba jų nekertant. Todėl kiekvienas erdvėje galintis kisti materialusis srautas yra ir **logistikos, ir tarptautinės logistikos objektas**.

Su šalies viduje gabenamais ir / ar joje judančiais materialiaisiais srautais neatliekamos ir net negali būti atliekamos transformacijos, kurios atliekamos ar net būtinos gabenant juos iš vienos šalies į kitą. Tai muitinės ir pasienio formulai, prekių muitinės vertės ir / ar prekių kilmės, jų muitinio statuso nustatymas, tarifinių ir netarifinių užsienio prekybos reguliavimo priemonių taikymas, logistinės veiklos reglamentavimo skirtumai išvykimo, paskirties ir tranzito šalyse ir daugelis kitų veiksmų, atliekamų su tarptautiniu maršrutu gabenamais materialiaisiais srautais. Būtent šios specifinės transformacijos (ir visa tai, kas su jomis susiję), atliekamos su iš vienos šalies į kitą šalį judančiais materialiaisiais srautais, kurios neatliekamos ar net negali būti atliekamos gabenant šiuos srautus šalies viduje, ir atskiria logistikos bei tarptautinės logistikos dalykus.

Iš esmės visos logistikos dalykui priskiriamos materialijų srautų transformacijos (krova, sandėliavimas, pakavimas ir kt.) gali būti atliekamos ir su tarptautinės logistikos objektui priskiriamais srautais, bet ne atvirkščiai. Tačiau negalima teigti, jog logistikos dalykas yra sudėtinė tarptautinės logistikos dalyko dalis, nes ne visa šalies viduje vykdoma logistinė veikla (pvz., prekių išdėstymas prekybos centro lentynose ar jų sunaikinimas sandėlyje) gali būti atliekama, kai materialieji srautai gabenami iš vienos šalies į kitą. Logistikos ir tarptautinės logistikos dalyko, o ne jų objekto esminiai skirtumai atskiria ir išskiria šias dvi logistikos sritis.

Materialusis srautas gali būti gabenamas (prekės, daiktai, turistai, pinigai ir t. t.), bet gali ir pats judėti erdvėje (transporto priemonės, robotai, žmonės, gyvūnai ir t. t.). Kalbant apie šio srauto kitimą erdvėje visada tenka turėti omenyje du atvejus – materialaus srauto gabenimą ir jo savarankišką judėjimą. Todėl toliau studijoje terminą „srauto judėjimas“ visada suprasime kaip „materialiojo srauto gabenimą ir / ar jo judėjimą“, o žodis „judėjimas“ apims vežimą, plukdymą, skraidinimą, stūmimą, tempimą ir bet kokią kitą

materialiojo srauto judėjimą. Materialiojo srauto judėjimas yra procesas, todėl reiktų sakyti „materialiojo srauto judėjimo procesas“, bet dėl trumpumo ir aiškumo ir tam, kad be reikalo nevartotume dar vieno termino, sakysime „materialiojo srauto judėjimas“ ir turėsime omenyje, jog tai procesas.

Iš vienos šalies į kitą šalį judančius ir valstybės sieną kertančius materialiuosius srautus galima suskirstyti į šešias grupes:

- iš šalies eksportuojami ir joje tranzitu negabenami materialieji srautai;
- iš šalies išvežami ir joje tranzitu gabenami materialieji srautai;
- iš šalies išvežami anksčiau į šalį įvežti materialieji srautai;
- į šalį importuojami ir joje tranzitu negabenami materialieji srautai;
- į šalį įvežami ir joje tranzitu gabenami materialieji srautai;
- į šalį grąžinami anksčiau iš šalies išvežti materialieji srautai.

Pirmosioms trimis grupėms priklausančys srautai – tai iš šalies išvežami srautai, paskutinėms trimis grupėms priklausančys srautai – į šalį įvežami srautai, o antrosios ir penktosios grupės srautai yra tranzitiniai srautai. Su į šalį įvežamais, iš jos išvežamais ir tranzitu per šalį gabenamais srautais atliekamos specifinės transformacijos, kurias aptarsime kituose šios dalies skyriuose ir kurios jau nagrinėtos 3 ir 4 studijos dalyse.

Materialiesiems srautams kertant valstybės sieną, gali būti kertama ir šios šalies, taip pat šalies, į kurią materialieji srautai įvežami, muitų siena. Į šalį įvežamiems ir šios šalies muitų sieną kertantiems materialiesiems srautams (prekėms, transporto priemonėms, asmeninio naudojimo reikmenims, keleiviams, bagažui ir kitiems materialiesiems objektams) taikoma muitinės priežiūra, o į šalį atgabenti materialieji srautai nuo jų įvežimo į muitų teritoriją momento tampa muitinės priežiūrimi. Muitinės priežiūra nustatyta tvarka taikoma ir iš muitų teritorijos (šalies) išgabenamiems materialiesiems srautams. Atskirais atvejais muitinės priežiūra taikoma ir šalyje gabenamiems materialiesiems srautams (pvz., eksportuojamų prekių gabenimas vienoje šalyje iš vienos muitinės įstaigos į kitą, kurioje eksporto procedūra anuliuojama ir prekės vėl gražinamos į laisvą cirkuliaciją).

Muitinės priežiūra kiekvienoje šalyje gali turėti ir turi savo ypatumų, vis dėlto visus šalyje (muitų teritorijoje) judančius materialiuosius srautus galima suskirstyti į dvi dalis:

- muitinės nepriežiūrimi materialieji srautai;
- muitinės priežiūrimi materialieji srautai;
- mišrūs materialieji srautai.

Muitinės prižiūrimi ir mišrūs materialieji srautai priskiriami specifinės logistikos srities – muitinės logistikos – objektui. Apskritai tokie nebūdami, tačiau susiklosčius tam tikroms aplinkybėms (viena transporto priemone gabenamos muitinės prižiūrimos ir laisvai cirkuliuojančios prekės, importo ir eksporto terminale laikomos laisvai cirkuliuojančios prekės ir kt.) ir muitinės neprižiūrimi materialieji srautai (laisvai cirkuliuojančios prekės, šalies viduje gabenami kroviniai ir t. t.) gali tapti muitinės priežiūros objektu.

Muitinės logistika, kaip atskira ir specifinė logistikos sritis, įvairių autorių pradėta minėti palyginti neseniai^{287, 288, 289, 290}. Vieni autoriai mano, kad muitinės logistika – tai nauja logistikos pritaikymo sritis, jungianti dvi skirtingas, tačiau tarpusavyje susijusias veiklos sritis – logistinę ir muitinės veiklą²⁹¹, ir ją supranta kaip atskirą tarptautinės logistikos rūšį²⁹². Kiti pabrėžia muitinės įtaką logistikai, tačiau muitinės logistikos neekspliciuoja²⁹³. Šiek tiek plačiau muitinės prižiūrimo materialiojo srauto judėjimą, tiksliau – tarptautinio krovinio vežėjo ir muitinės sąveiką, aptaria J. A. Urbonas²⁹⁴, tačiau muitinės logistikos autorius neišskiria ir jos nenagrinėja.

Nesutikdami su tuo, kad muitinės logistika yra atskira tarptautinės logistikos rūšis (dalis), bet ir nesiūlydami naujo muitinės logistikos termino apibrėžimo, trumpai apžvelgsime atskiras muitinės logistikos objekto ir dalyko ypatybes. Muitinės logistikos objektą jau aptarėme ir manome, kad jo skiriamoji ypatybė yra muitinės priežiūra. Kitaip sakant, muitinės logistika yra ten ir tada, kur ir kada judantiems materialiesiems srautams taikoma ar gali būti taikoma muitinės priežiūra.

Muitinės logistika glaudžiai susijusi ir turi daug bendro su tarptautine logistika. Iš vienos pusės, tarptautinėje prekyboje, kurią vykdo dvi vienai muitų sąjungai nepriklausančios šalys, dalyvaujantys materialieji srautai yra muitinės prižiūrimi, tad tarptautinė logistika tam tikra prasme apima ir mui-

²⁸⁷ Таранов М. В. *Таможенная логистика. Учеб.-метод. пособие*. Минск: БГУ, 2011, с. 3.

²⁸⁸ Самолаев Ю. Н. *Основы таможенной логистики. Учебное пособие*. Москва: Альфа-М, Инфра-м, 2008, с. 8.

²⁸⁹ Яблонскис А. *Международная логистика и таможенная деятельность*, с. 8.

²⁹⁰ *Методические основы оптимизации таможенно-транспортных логистических процессов*. Под ред. Цеханович Т. Ф. Минск: Право и экономика, 2013, с. 92–93.

²⁹¹ Таранов М. В. *Таможенная логистика. Учеб.-метод. пособие*. Минск: БГУ, 2011, с. 8.

²⁹² *Ibid.*, p. 16.

²⁹³ Круминьш Н., Витолиньш К. *Логистика в восточной Европе*. Рига: Petrovskis un Ko, 2007, с. 150.

²⁹⁴ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 164–177.

tinės logistiką. Tačiau net prekiaujant vienoje šalyje, t. y. nevykdant tarptautinės prekybos, prekyboje dalyvaujantys objektai gali būti muitinės prižiūrimi (pvz., per Lietuvą tranzitu gabenamos prekės, kurias Maskvos ūkio subjektas pardavė ir gabena Karaliaučiaus ūkio subjektui), tad muitinės priežiūra gali būti vykdoma ir tada, kai tarptautinė prekyba nevykdoma. Iš kitos pusės, muitinės logistikos nėra, jei materialieji srautai nekerta muitų (valstybių) sienų. Vadinasi, muitinės logistikos nėra, jei nėra asmenų tarptautinio sąveikavimo, būdingo tarptautinei prekybai, tad muitinės logistika tam tikra prasme apima ir tarptautinę logistiką.

Bendruoju atveju tarptautinė logistika ir muitinės logistika – tai dvi savarakiškos, savo objektą ir dalyką turinčios logistikos sritys. Atsižvelgdami į šios studijos tematiką bei paskirtį, toliau plačiausiai nagrinėsime muitinės logistikai, nors trumpai aptarsime ir tarptautinę logistiką.

Muitinės logistikos dalykas aiškinamas gana skirtingai, nors ir ne taip dažnai kaip logistikos ar tarptautinės logistikos dalykas. M. V. Taranovas muitinės logistikos dalyką sieja su tarptautinėje prekyboje dalyvaujančių srautų integruotu valdymu, taip pat su muitinės tarnybos sau keliamais tikslais²⁹⁵. Kontroliuodami ar kitaip veikdami tarptautinėje prekyboje dalyvaujančius prekių srautus, savo tikslus įgyvendina ne tik muitinė, bet ir kitos šį prekių srautą kontroliuojančios institucijos (pasienio tarnyba, veterinarijos tarnyba ir kitos). Todėl nekorektiška išskirti vienos institucijos ir nepaisyti kitų šio prekių srauto kontrolę atliekančių institucijų tikslų. Ir tikrai ne besikeičiančios institucijos ir jų tikslai turėtų būti esminė muitinės logistikos dalyko ypatybė. Minėtas autorius muitinės logistikos objektą nepagrįstai susiaurina iki tarptautinėje prekyboje dalyvaujančių prekių srautų, kartu apribodamas ir jos dalyką. Integruoto valdymo akcentavimas apibrėžiant muitinės logistikos dalyką aiškumo neprideda, nes jį galima akcentuoti ir tarptautinėje logistikoje, ir logistikoje apskritai.

Muitinės priežiūrai ir iš esmės muitinės logistikai daug dėmesio skiria A. Garalis, tačiau muitinės logistikos, o juo labiau jos objekto ir dalyko neeksplicuoja ir nenagrinėja²⁹⁶.

Muitinės prižiūrimus materialiuosius srautus tikrina muitinės ir kitos tikrinime dalyvaujančios institucijos. Muitinio tikrinimo metu atliekamos nustatytos muitinės operacijos, tvarkomi reikiami gabenamų srautų for-

²⁹⁵ Таранов М. В. *Таможенная логистика*. Учеб.-метод. пособие. Минск: БГУ, 2011, с. 8.

²⁹⁶ Garalis A. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.

malumai (pasienio, muitinės²⁹⁷ ir kt.), atliekami kiti veiksmai, dėl kurių šie materialieji srautai patiria atitinkamas transformacijas (nustatomas prekių muitinis statusas, padidėja ar sumažėja prekių muitinė vertė, pakinta prekių klasifikavimas, apskaičiuojama skola muitinei ir t. t.). *Su muitinės prižiūrimais materialiaisiais srautais atliekamas transformacijas ir visa tai, kas su tuo susiję (transformacijų padariniai, jų atlikimo sąlygos bei ypatybės, transformacijų atliekantys asmenys, šių asmenų sąveika ir t. t.), suprasime kaip muitinės logistikos dalyką.*

Daugelyje šalių (įskaitant Lietuvą ir ES) metiniai užsienio prekybos mastai vertine išraiška viršija šių šalių bendrąjį vidaus produktą. Tarptautinės prekybos, apimančios ne tik prekių, bet ir kapitalo, paslaugų, darbo jėgos ir technologijų tarptautinį judėjimą, tarptautinį keitimąsi intelektine nuosavybe (patentais, prekybos ženklais ir kt.) ir kitą pirkimo, pardavimo ar kitokią komercinę veiklą, mastai nuolat didėja, o jų didėjimo tempai daugelyje rinkos ekonomikos šalių viršija šių šalių bendrojo vidaus produkto augimo tempus.

Tarptautiniai prekių, krovinijų, keleivių ir transporto priemonių srautai nuolat didėja, daugelio ūkio subjektų ir net asmenų veikla vis dažniau įgauna tarptautinį pobūdį. Visuose šiuose procesuose dalyvauja muitinės prižiūrimi ir valstybių (muitų) sienas kertantys materialieji srautai, su kuriais įvairių šalių asmenys, bendradarbiaudami ar konkuruodami, šių šalių institucijos ir kiti asmenys atlieka begalę veiksmų, vienaip ar kitaip susijusių su šių materialijų srautų transformacijomis. Todėl tarptautinė ir ypač muitinės logistika, tampa labai svarbiu tarptautinei prekybai ir jos rezultatams bei daugeliui kitų veiklos sričių (transportui, turizmui, masiniams renginiams ir t. t.) įtakos turinčiu veiksmu²⁹⁸. Tai dar geriau atsiskleidžia dabartiniame tarptautinės prekybos vystymosi etape, kai ilgą laiką vyravusias tarifines užsienio prekybos reguliavimo priemones laipsniškai keičia netarifinės užsienio prekybos reguliavimo priemonės.

²⁹⁷ Muitinės formalumai ir muitinės priežiūra ES ir MS išsamiai nagrinėjami trečioje ir ketvirtoje šios studijos dalyje.

²⁹⁸ Muitinės vieta ir vaidmuo palengvinant tarptautinę prekybą, užtikrinant tarptautinės prekybos srautų saugą ir saugumą, įgyvendinant užsienio prekybos politiką ir kitose aktualiose šiuolaikinės veiklos srityse išsamiai nagrinėjami pirmoje ir antroje mokslo studijos dalyse.

2. Logistinės grandies elementai ir jų sąveika, tarptautinė logistinė grandinė

2.1. Logistinės operacijos ir transformacijos

Gana dažnai logistikos srities mokslininkai, aiškindami logistinę veiklą ir logistiką, pasitelkia logistikos grandinės ir / ar logistinės grandinės terminus. Vartojimo dažnumo požiūriu šie logistikos terminai nenusileidžia jokiems kitiems logistikoje vartojamiems terminams, o jei įvertintume termino „tiekimo grandinė“ vartojimo mastą, tai šiuos logistikos terminus būtų galima laikyti populiariausiais.

M. Christopheris vartoja logistikos grandinės terminą²⁹⁹, tačiau jo neapibrėžia. R. Minalga vartoja logistinės grandinės terminą³⁰⁰ ir taip pat jo neapibrėžia, tačiau apžvelgia šios grandinės etapus.

A. Garalis logistinę grandinę supranta kaip grandinę, per kurią nuo tiekėjo iki vartotojo juda prekių ir informaciniai srautai, ir išskiria tokias jos pagrindines grandis:

- medžiagų, žaliavų ir pusfabrikačių bei keičiamų dalių tiekimas;
- gatavos produkcijos ir žaliavų saugojimas;
- prekių gamyba;
- prekių paskirstymas, apimantis prekių iš gatavos produkcijos sandėlio išsiuntimą;
- paruoštos produkcijos vartojimas³⁰¹.

„Logistikos terminų žodyne“ A. Garalis pateikia jau kitokį logistinės grandinės aiškinimą ir teigia, jog logistinė grandinė – tai daugybė fizinių ir / arba juridinių asmenų (gamintojų, platintojų, bendrojo naudojimo sandėlių ir t. t.), atliekančių logistines operacijas, pradedant nuo išorinio materialinio srauto judėjimo (tiekimo) baigiant gamybinio vartojimu ir / arba galutiniu vartotoju (negamybinio, asmeninio vartojimu), o paprasčiausia logistinė grandinė susideda iš tiekėjo ir vartotojo³⁰².

D. J. Bowersoxo ir D. J. Closso nuomone, logistinė grandinė prasideda žaliavų išgavimo procesu ir baigiasi produkto pristatymu galutiniam varto-

²⁹⁹ Christopher M. *Logistika ir tiekimo grandinės valdymas: pridėtinės vertės tinklų kūrimas*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 128.

³⁰⁰ Minalga R. *Logistika versle*. Mokomoji knyga. Vilnius: Homo liber, 2009, p. 34.

³⁰¹ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 55.

³⁰² Garalis A. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 65.

toju. Ji apima visas šiame procese dalyvavusias bendroves³⁰³. Pateiktame logistinės grandinės apibrėžime pažymimi veikloje dalyvaujantys subjektai, bet turima omenyje ir jų vykdoma veikla, kuri dažnai įvardijama kaip operacijos.

Apibendrinus darytina išvada, jog daugelis autorių terminą „logistinė grandinė“ sieja su tam tikra asmenų visuma ir jų atliekamomis operacijomis, kurios neretai vadinamos logistinėmis operacijomis.

Su logistinės (logistikos) grandinės terminais glaudžiai susiję labai plačiai vartojami tiekimo grandinės ir tiekimo grandies terminai.

M. Christopheris tiekimo grandinę aiškina kaip sujungtų ir tarpusavyje susijusių organizacijų tinklą, kuriame šios organizacijos bendrai ar kooperuodamosi valdo, kontroliuoja ir tobulina medžiagų bei informacijos srautą nuo tiekėjų iki vartotojų³⁰⁴. Aiškinant šį tiekimo grandinės terminą pabrėžiamas organizacijų sąveikavimas valdant, kontroliuojant ir tobulinant medžiagų ir informacijos srautus, siekiant kurti konkurencinius pranašumus. Logistinėje veikloje asmenų sąveikavimas yra labai svarbus šios veiklos aspektas. Tačiau ne bet koks asmenų sąveikavimas, net ir sukuriantis konkurencinius pranašumus bei tobulinantis medžiagą ir / ar informaciją (pvz., vienos asmens sutikimas panaudoti jo sukurtas technologijas kito asmens veikloje, naujos pranešimų administravimo programos sukūrimas ir įdiegimas įmonės veikloje ir kt.), priskirtinas logistinei veiklai, o ir pats sąveikavimas gali pasireikšti kaip bendradarbiavimas, konkuravimas ar net kenkimas.

T. Zorinos ir M. Slonimskajos nuomone, tiekimo grandinė apima prekių paklausą, gamybą ir paskirstymą, atliekų panaudojimą, taip pat su šiomis veiklomis susijusį transportavimą, sandėliavimą ir informacines technologijas³⁰⁵. Pateiktame tiekimo grandinės aiškinime vyrauja gamybininko pozicija, todėl jis nepriimtinas ne gamybinių veiklos sričių logistikos atstovams. Bet mus domina tiekimo grandinės elemento – jos grandies – išskyrimas ir jo aiškinimas, nes nedaug autorių tai daro. Tiekimo grandinės grandis, šių autorių nuomone, yra įvairių šalių įmonės, vienaip ar kitaip dalyvaujančios projektuojant, planuojant, įgyvendinant, kontroliuojant tiekimo grandinę ir

³⁰³ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 64.

³⁰⁴ Christopher M. *Logistika ir tiekimo grandinės valdymas: pridėtinės vertės tinklų kūrimas*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 13.

³⁰⁵ Зорина Т. Г., Слонимская М. А. *Международная логистика. Учебное пособие*. Минск: БГЭУ, 2012, с. 8.

vykdant jos rinkodarą³⁰⁶. Asmenų, įskaitant ir įmones, vaidmuo administruojant materialijų objektų srautus tikrai svarbus, tačiau logistikai svarbiausia ne asmenys, o materialieji srautai, nors savaime suprantama, kad be pirmųjų nėra ir negali būti antrųjų.

A. Garalis logistinės grandinės grandį supranta kaip produkcijos ir prekių judėjimą tarp fabrikų, sandėlių ir mažmeninių prekybos taškų. Grandžių ir jų susikirtimų sistema sudaro verslo logistikos tinklą, o grandžių susikirtimo punktai – tai vietos, kuriose produkcijos judėjimas yra laikinai sustabdomas³⁰⁷.

Kiekviena grandis įtraukia savo elementus. Tai sudaro logistikos materialinę pagrindą. Prie logistikos materialinių elementų A. Garalis priskiria transporto priemones ir įrenginius, sandėlių ūkį, ryšius bei valdymo priemones³⁰⁸.

*Anksčiau pateiktą termino „logistinė grandinė“ aiškinimą galima papildyti nurodant, kad **logistinė grandinė** – tai tarpusavyje susijusių (susikertančių, susijungiančių, išsiskaidančių ir t. t.) logistinių grandžių visuma, o logistinė grandis – tai tam tikrų su materialiuoju srautu atliekamų operacijų visuma.*

Bene svarbiausią vietą logistikoje vaidina terminai „operacija“ ir „logistinė operacija“, kuriuos apžvelgsime išsamiau, nes mes juos taip pat vartosime.

J. H. Schuttas vartoja terminą „prekinės operacijos“³⁰⁹, D. J. Bowersoxas ir D. J. Clossas – terminus „tarptautinės operacijos“³¹⁰, „eksporto ir importo operacijos“³¹¹, „bazinės operacijos“³¹². Pirmieji trys terminai plačiai taikomi ne tik logistikoje, tad jų prasmė daugiau mažiau aiški, o bazinėmis operacijomis vadinami ypatingų rūšių darbai, atliekami tenkinant logistikos poreikius ir vykdant konkrečią logistinę funkciją.

Ž. Židonis vartoja terminą „logistikos operacija“³¹³, R. Palšaitis – „logistinė operacija“³¹⁴, tačiau abu autoriai šių terminų neapibrėžia.

³⁰⁶ Зорина Т. Г., Слонимская М. А. *Международная логистика. Учебное пособие*. Минск: БГЭУ, 2012, с. 9.

³⁰⁷ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 18.

³⁰⁸ *Ibid.*, p. 55.

³⁰⁹ Шатт Д. Г. *Управление товарным потоком. Руководство по оптимизации логистических цепочек*. Минск: Гревцов Паблицер, 2008, с. 23.

³¹⁰ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 64.

³¹¹ *Ibid.*, p. 142.

³¹² *Ibid.*, p. 28.

³¹³ Ž. Židonis. *Verslo logistika (Paskaitų konspektas)*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002, p. 12.

³¹⁴ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 263.

Gana plačiai terminus „operacija“ ir „judėjimo operacija“ vartoja A. Urbonas, tačiau aiškaus ir vienareikšmio šio termino apibrėžimo nepateikia. Vienu atveju operacijoms priskiriamos žaliavų, medžiagų ir gatavos produkcijos fizinio paskirstymo operacijos³¹⁵, kitu – įmonių paslaugos materialinių gėrybių judėjimo procese³¹⁶. Autorius teigia, kad logistikos operacijos apima tokius veiksmus kaip prekių sandėliavimas ir saugojimas, pakavimas ir ženklavimas, transportavimas, muitinės procedūros, dokumentų parengimas bei sandėlių ūkis³¹⁷.

M. V. Taranovas vartoja terminą „muitinės operacijos“ ir jį apibrėžia kaip asmenų ir muitinės organų atskirus veiksmus, atliekamus muitinio įforminimo ir muitinio tikrinimo metu su muitų sieną kertančiais krovinių³¹⁸.

Kone plačiausiai ir išsamiausiai terminą „logistinė operacija“ analizuoja A. Garalis. Jis logistinę operaciją aiškina kaip veiksmų visumą, apimančią materialinių arba informacinių srautų perdirbimą³¹⁹, taip pat kaip veiksmų visumą, nukreiptą į materialinio ir / arba informacinio srauto pertvarkymą³²⁰. Autorius logistines operacijas supranta kaip veiksmus su materialiais objektais. Jis teigia, kad materialinis srautas susidaro iš atitinkamų veiksmų su šiais objektais³²¹, o materialiniu srautu vadina krovinius, t. y. materialines vertybes, kurios vertinamos logistinių operacijų taikymo požiūriu, atsižvelgiant į laiko intervalą³²².

Judant materialiajam srautui, su juo, jį sudarančiais ir kai kuriais kitais šiame judėjime dalyvaujančiais materialiais objektais atliekamos įvairios transformacijos (atrenkamos ir pakuojamos prekės, perkraunami, saugomi ir transportuojami kroviniai, keičiamos transporto priemonės ir t. t.), t. y. atliekami tam tikri veiksmai su materialiuoju srautu, kuriuos vadinsime **pagrindinėmis logistinėms operacijomis**.

Judant materialiajam srautui veiksmai atliekami ne tik su juo, bet ir su transporto priemonėmis, kuriomis jis gabenamas (sveriamos transporto priemonės, tikrinami leidimai gabenti krovinius tarptautiniais maršrutais,

³¹⁵ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 11.

³¹⁶ *Ibid.*, p. 70.

³¹⁷ *Ibid.*, p. 44.

³¹⁸ Таранов М. В. *Таможенная логистика. Учеб.-метод. пособие*. Минск: БГУ, 2011, с. 11.

³¹⁹ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 82.

³²⁰ Garalis A. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 67.

³²¹ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 82.

³²² *Ibid.*, p. 81.

transporto priemonės pakraunamos į kitas, jas toliau gabensiančias, transporto priemones ir t. t.), taip pat su srauto judėjime dalyvaujančiais fiziniais asmenimis (transporto priemonių vairuotojais, deklarantų atstovais, įgaliotaisiais asmenimis ir kt.) – tikrinami asmens dokumentai kertant valstybės sieną, tikrinamas kliento atstovavimo muitinėje teisėtumas, kai jam muitinėje atstovauja muitinės tarpininkas, tikrinama, ar turimas įgaliojimas pasiimti krovinį iš sandėlio, kai asmuo nori paimti krovinį iš muitinės sandėlio, ir t. t. Šie veiksmai taip pat priskiriami pagrindinėms logistinėms operacijoms.

Tam tikri veiksmai, judant materialiajam srautui, atliekami ir su šio srauto judėjime dalyvaujančiais subjektais. Tokiems veiksams galima priskirti muitinės garanto laidavimą už skolos muitinei sumokėjimą, muitinės procedūros vykdytojo prievolių prisiėmimą laikinai įvežant prekes į muitų teritoriją, subjektui priklausančios transporto priemonės ir / ar krovinio draudimą ir daugelį kitų atliekamų veiksmų. Tai taip pat pagrindinės logistinės operacijos.

Materialiajam srautui įtaką turintys veiksmai atliekami ir su objektais, kurie nepriskiriami materialiajam srautui, bet yra su juo susiję ir / ar daro jam įtaką. Tokiems objektams galima priskirti krovinį lydinčius ir kitus dokumentus, automobilyje esančius ir / ar asmens turimus asmeninio naudojimo reikmenis, kuro bake ar specialiose talpyklose esančius degalus, instrumentus, pinigų, paslėptus daiktus ir kitus materialiuosius objektus.

Su šiais materialiajam srautui nepriklausančiais objektais gali būti atliekami įvairūs veiksmai (sumokamas užstatas muitinėje, išduodamas ir / ar anuliuojamas laidavimo raštas, gabenamos kontrabandinės prekės, laivo konasamentas perduodamas kitam asmeniui ir t. t.). Vienus iš jų (pvz., užstato sumokėjimą muitinėje, laidavimo rašto išdavimą ir kt.) priskirsime pagrindinėms logistinėms operacijoms, nors šie veiksmai atliekami ir netiesiogiai su materialiuoju srautu, nes jų atlikimą ar neatlikimą lemia atliekamos materialiojo srauto transformacijos (norint krovinį gabenti tranzitu per muitų teritoriją reikia pateikti garantiją, o užstatas yra viena iš garantijos formų).

Logistinė veikla daugialypė. Materialaus srauto judėjimas planuojamas, kontroliuojamas, administruojamas ir / ar kitaip veikiamas. Gabenamo krovinio judėjimo kontrolę (pvz., palydovinę automobilio judėjimo kontrolę, krovinio buvimo vietos nustatymą ir t. t.) gali atlikti įvairūs asmenys – muitinės įstaiga, krovinio siuntėjas, ekspeditorius ir kt. Krovinio siuntėjo veiksmai, atliekami vykdant gabenamo krovinio kontrolę (pvz., vadybininko skambutis vairuotojui, užklausa pateikimas krovinio sekimą užtikrinan-

čiai informacinei sistemai ir kt.), nepriskiriami judančio materialiojo srauto transformacijoms, todėl pagrindinėms logistinėms operacijoms negali būti priskirti. Tačiau šie ir daugelis kitų logistinėje veikloje atliekamų veiksmų yra svarbūs judančio materialiojo srauto atžvilgiu, tad jų negalima ignoruoti.

Šiuos, anksčiau aptartus ir kitus logistinėje veikloje atliekamus veiksmus su judančiu materialiuoju srautu vadinsime **papildomomis logistinėmis operacijomis**.

Kai kurių veiksmų su minėtais materialiaisiais objektais (pvz., kontrabandinių prekių gabenimo, neteisėto laivo konosamento perdavimo kitam asmeniui ar jo pasisavinimo ir kt.) pagrindinėms ir / ar papildomoms logistinėms operacijoms priskirti negalima ne tik todėl, kad jie atliekami ne su materialiuoju srautu, bet ir dėl to, kad šių veiksmų buvimui ar nebuvimui įtakos nedaro ar neturi daryti su materialiuoju srautu atliekamos transformacijos. Bet tenka nagrinėti ir šiuos veiksmus, nes jie turi įtakos materialiojo srauto judėjimui. Tokio pobūdžio veiksmus su materialiaisiais objektais vadinsime **šalutinėmis logistinėmis operacijomis**.

Laivo komasamento pametimą, kontrabanda gabentų prekių konfiskavimą, importo mokesčių sumokėjimą už vairuotojo asmeniškai gabenamus daiktus, papildomų mokesčių sumokėjimą už automobilio bake esantį kūrą, kai jo kiekis viršija leistiną į šalį įvežti kuro kiekį, ir daugelį kitų veiksmų su objektais, dalyvaujančiais judant materialiajam srautui, sunku pavadinti logistine operacija, nes jie nėra suplanuotos ir racionaliai vykdomos logistinės veiklos sudėtinė dalis. Tačiau esant tam tikroms sąlygoms – pametus laivo komasamentą, vairuotojui gabenant kontrabandą ar vežant daiktų daugiau, nei leidžiama, – visi ar dalis šių veiksmų tampa realiai vykdomos logistinės veiklos dedamąja, todėl juos tenka priskirti nors ir šalutinėms, bet logistinėms operacijoms.

Papildomos logistinės operacijos ir šalutinės logistinės operacijos atliekamos ne tik su materialiuoju srautu, bet su asmenimis, ūkio subjektais ir / ar kitais objektais. Ūkio subjektui gali būti anuluotas anksčiau muitinės išduotas leidimas atlikti supaprastintas muitinės procedūras, vairuotojui išduotos vizos galiojimas gali būti sustabdytas ar anuluotas, subjektui nustatyta prekių įvežimo kvota į šalį gali būti draudžiama pasinaudoti, nes ji jau išnaudota ir t. t. Minėti ir daugelis kitų su subjektais atliekamų veiksmų turi įtakos ir / ar gali turėti įtakos materialiojo srauto judėjimui.

Pagrindines, papildomas ir šalutines logistines operacijas bendrai vadinsime logistinėmis operacijomis. **Logistinė operacija** – tai logistinei veik-

lai priskiriami ir materialiojo srauto transformacijų metu asmenų atliekami veiksmai. Tai, mūsų nuomone, vienas iš pagrindinių ir pradinių logistikos (tarptautinės logistikos, muitinės logistikos) terminų, kurį pasitelkus galima analizuoti logistinę veiklą.

Dauguma autorių apibrėžia ar paaiškina terminą „logistinė operacija“ (jo variacijas), tačiau nedaugelis iš jų jas išsamiai analizuoja, klasifikuoja ir / ar jo pagrindu apibrėžia dar kitus, išvestinius, logistikos terminus. Šiai tyrinėtojų mažumai galima priskirti A. Garalį, J. A. Urboną ir kai kuriuos kitus, tačiau jie sudaro šį logistikos terminą vartojančių mokslininkų mažumą.

A. Gralis pateikia tokią logistinių operacijų klasifikaciją³²³:

- prekės nuosavybės teisių perėmimas (vienpusė – be perėmimo, dvi-
pusė – su perėmimu);
- vartotojiškų savybių pakeitimas (su pridėtine verte (kaina), be pridė-
tinės vertės (kainos);
- srauto prigimtis (su materialiniu srautui, su informaciniu srautu).

J. A. Urbonas išskiria penkias logistikos operacijų grupes (žr. p. 261). Kiti autoriai logistines operacijas klasifikuoja į šias septynias grupes: sandė-
liavimą, transportavimą, komplektavimą, pakrovimą, iškrovimą, vidinį judė-
jimą, duomenų rinkimą, saugojimą ir apdorojimą³²⁴.

Siūlomos įvairios logistinių operacijų klasifikacijos, bet beveik visos jos priklauso nuo autoriaus logistinės veiklos aiškinimo ir vienų ar kitų šios vei-
klos sričių akcentavimo.

Atsižvelgiant į tai, su kuo atliekama logistinė operacija (į ką nukreip-
tas asmens atliekamas ir logistinei veiklai priskiriamas veiksmas), nesvarbu,
kaip – plačiai, siaurai ar specifiskai – traktuojama logistinė veikla, visas logis-
tines operacijas galima suskirstyti į keturias grupes:

- logistinės operacijos su materialiuoju srautu (su materialiuoju srautu
ir / ar jį sudarančiais materialiaisiais objektais atliekamos logistinės
operacijos);
- logistinės operacijos su transporto priemonėmis (su materialųjų srau-
tą gabenančiomis transporto priemonėmis atliekamos logistinės ope-
racijos);

³²³ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 83.

³²⁴ *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 83.

- logistinės operacijos su asmenimis (materialiojo srauto judėjime dalyvaujantiems asmenims taikomos logistinės operacijos);
- logistinės operacijos su objektais (su materialiajam srautui nepriklausančiais objektais, nesančiais transporto priemonėmis ar asmenimis, atliekamos logistinės operacijos).

Tarptautinėje ir muitinės logistikoje nagrinėjama dar viena didžiulė veiksmų grupė. Tai institucijų ir / ar kitų subjektų veiksmai atliekant materialiuoju srautų, transporto priemonių, asmenų ir objektų judėjimo kontrolę. Tokiems veiksams galima priskirti pasienio tarnybos veiksmus, atliekamus asmenims ir /ar transporto priemonėms joms kertant valstybės sieną, muitinės įstaigų veiksmus, atliekamus vykdant muitinės priežiūrą, transporto inspekcijos veiksmus, kontroliuojant transporto priemonių naudojimą, asmens vykdomą materialiojo srauto judėjimo kontrolę ir kt.

Šie veiksmai nepriskiriami logistinėms operacijoms, nes nėra skirti materialiojo srauto transformacijoms atlikti. Tačiau juos tenka nagrinėti, nes jie daro didelę, o kartais net lemiamą įtaką materialiojo srauto judėjimui. Tokio pobūdžio veiksmus vadinsime kontrolės operacijomis, kurių tarptautinių ir muitinės priežiūrinių krovinių gabenimo atveju tikrai gausu.

Logistinėms operacijoms priskiriami logistinės veiklos veiksmai. Logistinė veikla interpretuojama įvairiai, jai būdingas kompleksiskumas, dinamiskumas, todėl konkretus veiksmas (pvz., krovinio konvojavimas, ekspertizė, rizikos vertinimas, mėginių ėmimas ir kt.) gali būti priskiriamas arba nepriskiriamas logistinei veiklai. Pirmuoju atveju krovinio konvojavimas, ekspertizė, rizikos vertinimas ir mėginių ėmimas bus nagrinėjami kaip logistinė operacija (greičiausiai papildoma logistinė operacija), o antruoju atveju šie veiksmai nebus suprantami kaip logistinė operacija. Jie nėra ir kontrolės operacijos, todėl apskritai bus neanalizuojami. Šie ir panašūs veiksmai atliekami arba neatliekami neatsižvelgiant į tai, ar jie priskiriami ar nepriskiriami logistinei veiklai, todėl taip pat turi būti vertinami nagrinėjant srautų judėjimą. Tokio pobūdžio veiksmus vadinsime **srauto operacijomis**.

Srauto operacijos atliekamos su materialiuoju srautu, transporto priemonėmis, asmenimis ir / ar kitais materialiaisiais objektais.

Su judančiu materialiuoju srautu atliekamus veiksmus, nesvarbu, su kuo, kada ir kaip jie atliekami, toliau vadinsime **operacijomis** ir jas suskirsytysime į tris pagrindines grupes:

- logistinės operacijos;

- kontrolės operacijos;
- srauto operacijos.

Pirmųjų dviejų grupių operacijas jau aptarėme, o srauto operacijų grupei, be anksčiau nagrinėtų veiksmų, galima priskirti vairuotojo apgyvendinimą jo kelionės metu, transporto priemonės remonto darbus ir kitus su srauto gabenimu susijusius veiksmus.

Kontrolės operacijas atlieka įvairūs asmenys, bet didžioji jų dalis paprastai atitenka institucijoms. Galima išskirti didelį ir svarbų visų su muitinės prižiūrimu materialiuoju srautu atliekamų kontrolės operacijų pogrupį – veiksmus, kuriuos atlieka muitinio tikrinimo procese dalyvaujančių institucijų atstovai, vykdydami šio srauto muitinės priežiūrą. Šias specifines kontrolės operacijas vadinsime **muitinės operacijomis**.

Muitinio tikrinimo metu materialųjį srautą kontroliuoja ne tik muitinės, bet ir kitų institucijų atstovai, tad muitinės operacijas gali atlikti ne tik muitinės įstaigų, bet kitų institucijų atstovai (Lietuvoje – Valstybinės maisto ir veterinarijos tarnybos, Valstybinė augalų apsaugos tarnybos ir kitų institucijų atstovai).

Muitinės operacijų pavyzdžiai – tai muitinės ir kitų įgaliotų pareigūnų veiksmai atliekant muitinės formalumus su prekėmis, keleivių bagažu, prekių ir pašto siuntomis, transporto priemonėmis, tai muitinės kontroliuojamų krovinių judėjimo, pakrovimo ir iškrovimo kontrolė ir daugelis kitų veiksmų, atliekamų su muitinės prižiūrimu ir / ar mišriu materialiuoju srautu.

Tam tikrus veiksmus su muitinės prižiūrimu materialiuoju srautu atlieka ne institucijų atstovai, o kiti logistinės grandinės dalyviai (vežėjai, deklarantai, procedūrų vykdytojai ir kt.). Tai prekių pateikimas muitinei, prekių deklaravimas, prekių muitinės vertės nustatymas, garantijos pateikimas ir daugelis kitų veiksmų. Šie veiksmai priskiriami logistinėms operacijoms, nes juos atlieka ne muitinio tikrinimo procese dalyvaujančių institucijų atstovai ir juos vadinti muitinės operacijomis nekorektiška, nors jie ir yra asmenų atliekami muitinės formalumai.

Anksčiau pateiktą gana abstraktų, tačiau universalų muitinės logistikos dalyko aiškinimą galima detalizuoti bei patikslinti pasitelkus jau aptartą operacijos terminą.

Muitinės logistikos dalykas – tai asmenų su muitinės prižiūrimu ir / ar mišriu materialiuoju srautu atliekamos operacijos ir šias operacijas atliekančių asmenų sąveika. Tai taip pat gana lakoniškas muitinės logistikos dalyko

aiškinimas, tačiau jame pabrėžiami du logistikai svarbūs aspektai: operacijos ir asmenų sąveika.

Tarptautinės logistikos dalykas – tai asmenų su vienos ar kelių valstybių sienas kertančiu materialiuoju srautu atliekamos operacijos ir šias operacijas atliekančių asmenų sąveika.

Terminas „operacija“ vartojamas medicinoje, karyboje, matematikoje ir kitose srityse. Mūsų pateiktas termino „operacija“ aiškinimas bus vartojamas logistikoje, jis suprantamas kaip logistikos terminas.

Pasitelkdami pasiūlytą logistikos termino „operacija“ aiškinimą ir pasinaudodami atlikta logistinių, kontrolės ir srauto operacijų apžvalga, galime pereiti prie vienos iš pagrindinių šios studijos užduočių – logistikos terminų „logistinė grandis“ ir „logistinė grandinė“ apibrėžties.

2.2. Tarptautinė logistinė grandinė ir jos grandys

Judantis materialusis srautas turi daug ypatybių – pavadinimą, kiekį, svorį, vertę, apimtį, išvykimo vietą, paskirties vietą, savininką, transporto priemonę, kuria yra gabenamas, sandėlį, kuriame buvo ar bus laikinai saugomas, sumą, kuria yra apdraustas, maršrutą, kuriuo bus gabenamas, išvykimo laiką, numatomą atvykimo laiką, siuntėją, gavėją ir daugelį kitų jį apibūdinančių savybių.

Materialiojo srauto savybių begalė. Vienos jos svarbios gabenant krovinius šalies viduje, kitos – tarptautiniais maršrutais, vienos svarbios siuntėjui, kitos – ekspeditoriui, vienos svarbios gabenant pašto siuntas, kitos – greitai gendančius krovinius, į vienas savybes dėmesys kreipiamas, į kitas – ne, ir visų šių savybių svarbos vertinimas paprastai subjektyvus: vienam svarbu tai, kas kitam nesvarbu, ir atvirkščiai.

Materialiojo srauto savybes, kurios vykdant konkrečią logistinę veiklą vertinamos, analizuojamos, stebimos, kontroliuojamos ir t. t., t. y. laikomos svarbiomis, vadinsime materialiojo srauto charakteristikomis (sutrumpintai – charakteristikomis).

Materialiojo srauto charakteristikas suskirstysime į tris grupes: pagrindinės, papildomos ir mažai reikšmingos charakteristikos.

Pagrindinėms materialiojo srauto charakteristikoms priskirsime:

- *materialiojo srauto siuntėją;*
- *išvykimo vietą;*

- *materialiojo srauto gavėją;*
- *paskirties vietą;*
- *pavadinimą;*
- *transporto priemonės, kuria gabenami materialųjų srautą sudarantys objektai, duomenis;*
- *materialiojo srauto kiekį atspindinčias ypatybes (svorį, apimtį, skaičių ir t. t.).*

Materialiojo srauto savybės priskyrimas ar nepriskyrimas pagrindinėms charakteristikoms yra sąlyginis ir subjektyvus. Vienu atveju prekių vertė ar kilmė gali būti priskirta prie pagrindinių materialiojo srauto charakteristikų, kiti atveju – ne. Vienas logistikos specialistas transporto priemonės, kuria gabenamas krovinys, duomenis laikys pagrindine materialiojo srauto charakteristika, o kitas – papildoma ar mažai reikšminga šio srauto charakteristika. Tačiau kiekvienas materialusis srautas apibūdinamas jo charakteristikomis, išskiriant pagrindines, papildomas ir mažai reikšmingas.

Papildomoms materialiojo srauto charakteristikoms galima priskirti vertę, kilmę, įpakavimą, krovinio žymėjimą, pavojo grupę, saugojimo sąlygas, prekių savininką ir / ar kitas materialiojo srauto reikšmingas savybes. Kitos, ne tokios svarbios srauto savybės gali būti priskiriamos prie mažai reikšmingų, tačiau ne ignoruojamų šio srauto savybių. Visos kitos materialiojo srauto savybės konkrečioje logistinėje veikloje laikomos nereikšmingomis (nevertinamomis, nenagrinėjamomis, nestebimomis, nekontroliuojamomis ir t. t.). Konkrečios materialiojo srauto savybės (pvz., kilmės ar svorio) priskyrimas papildomai ar mažai reikšmingai šio srauto charakteristikai priklauso nuo tai darančio asmens, vykdomos logistinės veiklos ir kitų aplinkybių.

Judantis materialusis srautas kinta erdvėje, t. y. jis išgabenamas iš vienos vietos, kurią toliau vadinsime išvykimo vieta, ir nugabenamas į kitą vietą, kurią toliau vadinsime paskirties vieta. Materialiajam srautui judant iš išvykimo vietos į paskirties vietą, su juo ir kitais šio srauto judėjime dalyvaujančiais materialiaisiais objektais (transporto priemonėmis, subjektais, pinigais, dokumentais ir t. t.) atliekamos tam tikros transformacijos.

Atlikus su materialiuoju srautu logistinę operaciją, įvyksta šio srauto transformacija (atitinkamas šio srauto pokytis), sukeliantis materialiojo srauto savybių – prekių savininko, krovinio svorio, krovinio gavėjo, transporto priemonės, krovinio gabenimo maršruto ir t. t., – pokyčius.

Šie pokyčiai gali vykti vienu metu, keletą ar net keliolika kartų, jie gali būti vienoje vietoje ar keliose vietose, juos gali sukelti vieno ar kelių asmenų veiksmai ir t. t. Materialiojo srauto savybių pokytis – įvairialypis ir sudėtingas procesas: kroviny iš išvykimo vietos į paskirties vietą gali būti gabenamas įvairiomis transporto priemonėmis, prekių siuntos gali būti jungiamos, skaidomos, gali būti įforminamos įvairios krovinio muitinės procedūros ir t. t. Su konkrečiu materialiuoju srautu paprastai atliekama gana daug operacijų ir visas jas nagrinėti, vertinti ar kontroliuoti yra labai sunku, juo labiau vienu metu ar vienam asmeniui.

Su materialiuoju srautu atliekamas operacijas suskirstysime į tris grupes:

- *pagrindinės operacijos (pagrindinės materialiojo srauto ypatybės keičiančios operacijos);*
- *papildomos operacijos (papildomas materialiojo srauto ypatybės keičiančios operacijos);*
- *mažai reikšmingos operacijos (ne pagrindinės ir ne papildomas materialiojo srauto ypatybės keičiančios operacijos).*

*Visumą papildomų ir mažai reikšmingų operacijų, atliekamų su iš išvykimo vietos į paskirties vietą judančiu materialiuoju srautu, vadinsime **logistine grandimi**.*

Logistinė grandis jungia materialiojo srauto siuntėją (tiekėją, pardavėją) su jo gavėju (gamintoju, pirkėju ir t. t.) ir joje vienos ar kelių valstybių teritorijoje su materialiuoju srautu atliekamos logistinės operacijos, lemiančios vykstančias materialiojo srauto transformacijas.

Kol šios transformacijos nepakeičia materialiojo srauto pagrindinių savybių, tol turime vienoje logistinėje grandyje vykstančią logistinę veiklą. Jeigu su materialiuoju srautu atliekama viena ar kelios pagrindinės operacijos (pvz., pakeičiama krovinio paskirties vieta ar jį gabenanti transporto priemonė), tai visos operacijos, atliktos iki šių pagrindinių operacijų, sudaro vieną logistinę grandį (pirminę logistinę grandis), o operacijos, atliekamos su materialiuoju srautu po minėtų pagrindinių operacijų, jau sudaro kitą (antrinę) logistinę grandį. Judant materialiajam srautui formuojasi kelios ar net keliolika logistinių grandžių, o pagrindinės logistinės operacijos yra šių logistinių grandžių jungtys.

*Materialiojo srauto judėjimo metu besiformuojančių logistinių grandžių ir jas jungiančių pagrindinių logistinių operacijų visumą vadinsime **logistine grandine**.* Logistinė grandinė, kaip ir logistinė grandis, – tai tam tikrų

operacijų visuma. Tačiau logistinėje grandinėje atliekamų operacijų įvairovė, palyginti su logistine grandimi, kur kas didesnė, be to, jai priklauso ir pagrindinės operacijos, kurių nėra logistinėje grandyje. Logistinę grandinę (atitinkamai logistinę grandį) sudarančias operacijas vadinsime logistinės grandinės (logistinės grandies) operacijomis.

Logistinė grandinė, susidedanti iš trijų logistinių grandžių, pavaizduota 23 paveiksle. Ši logistinė grandinė linijinė, t. y. iš kiekvienos logistinės grandies formuojasi tik viena logistinė grandis, ir kiekviena kita logistinė grandis formuojasi tik iš vienos anksčiau susiformavusios logistinės grandies. Logistinėje veikloje logistinių grandžių sąsajos labai įvairios: viena logistinė grandis skyla į kelias, kelios grandys susijungia į vieną, grandys susikerta ir t. t.

23 pav. Logistinė grandinė

Logistinėje literatūroje ir tiekimo grandinės tematikai skirtuose leidiniuose gausu bandymų paaiškinti ir / ar pavaizduoti logistinę veiklą bei aplinką, kurioje vyksta materialųjų srautų judėjimas, kaip tam tikrą tarpusavyje susijusių dalių, elementų, blokų visumą. Tam pasitelkiami terminai „sistema“, „tinklas“, „grandinė“, „kanalas“ ir kitos visumą į dalis suskaidyti leidžiančios priemonės.

Nagrinėdamas tiekimo grandines ir teigdamas, kad jas valdo tiekėjai, o ne rinka, bei siūlydamas terminą „tiekimo grandinės valdymas“ pakeisti terminu „paklausos grandinės valdymas“, M. Christopheris tiekimo grandinę aiškina kaip sujungtų ir tarpusavyje susijusių organizacijų tinklą, kooperuojantis valdantiems, kontroliuojantiems bei tobulinantiems medžiagas ir informacijos srautą nuo tiekėjų iki vartotojų³²⁵. Nors jau pats aiškinamas terminas „tiekimo grandinė“ nurodo, kad kalbama apie elementų, dalių sujungimą į grandinę ir toliau galima būtų nagrinėti būtent šiuos elementus bei jų jungtis, autorius siūlo grandinę aiškinti pasitelkiant terminą „tinklas“, kuris vėlgi reiškia tam tikrų elementų sujungimą į vieną visumą. Terminologinės

³²⁵ Christopher M. *Logistika ir tiekimo grandinės valdymas: pridėtinės vertės tinklų kūrimas*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 13.

vingrybės negelbsti, M. Christopherio siūlomas tiekimo grandinės „skaidymas“ į elementus nėra logistikai priimtinas dėl kelių principinių nuostatų.

Pateiktoje termino „tiekimo grandinė“ apibrėžtyje teigiama, kad sujungtos ir tarpusavyje susietos organizacijos valdo, kontroliuoja bei tobulina medžiagų ir informacijos srautą. Medžiagų srauto atžvilgiu iš esmės taip ir yra, tačiau informacijos srauto atžvilgiu tai tik dalinė tiesa, nes tiekimo grandinėje funkcionuojančią informaciją kuria, valdo, administruoja, ja naudojasi, ją keičia, tikslina, kaupia ir / ar kitaip ja disponuoja valstybių institucijos, konkurentai ir kiti asmenys, kuriuos vargu ar galima įvardyti kaip veikiančius bendrai ir kooperuojantis. Materialinių objektų judėjimo procese dalyvauja ir yra būtini ne tik informacinis, bet ir kiti srautai (finansinis, energetinis, žmogiškasis ir kt.). Be to, informacijos sraute nuo tiekėjo (siuntėjo) iki vartotojo (gavėjo) yra begalė informacijos (informacija apie akcijas, konfidenciali informacija apie pirkimo ir pardavimo sąlygas ir t. t.), kuria materialiojo srauto judėjimo procese dalyvaujantys asmenys nedisponuoja ir negali disponuoti, o ji šio srauto siuntėjui ir gavėjui labai svarbi.

Antroji aplinkybė, nutolinanti pateiktos logistinės grandinės apibrėžties sėkmingą panaudojimą logistikoje, yra ta, jog tiekimo grandinės tinklą, tiksliau – paklausos grandinės tinklą, valdo rinka, o ne materialiojo srauto siuntėjas ir / ar gavėjas. Organizuodami materialiojo srauto judėjimą, siuntėjas, gavėjas ir kiti šio proceso dalyviai vertina ir atsižvelgia į realią padėtį, įskaitant ir padėtį rinkoje. Vis dėlto materialiojo srauto judėjimą organizuoja ir valdo visų pirma materialijų srautų siuntėjai ir gavėjai bei jų įgaliojami asmenys.

Terminą „tinklas“, kaip abstrakčią grandžių ir susikirtimo taškų sistemą, siūlo vartoti ir R. Palšaitis³²⁶. Pasiūlytoje termino apibrėžtyje terminas „tinklas“ (pridedant prie jo vienus ar kitus epitetus) aiškinamas pasitelkiant terminą „sistema“. Kalbant apie sistemą visada turimi omenyje jos elementai ir jų ryšiai, tad ir šiuo atveju lieka neaišku, kodėl jau turint sistemą (logistinę sistemą) negalima logistinės veiklos ir logistikos nagrinėti naudojantis sistemos elementais ir jų ryšiais, o būtina įvesti terminą „tinklas“, kuris aiškinamas naudojantis terminu „sistema“. Dar didesnė painiava atsiranda, kai autorius apibrėžia terminą „verslo logistikos tinklas“ ir nurodo, kad jis pavaizduotas konkrečiame paveikslėlyje, o paveikslėlio pavadinime jau vartojamas terminas „logistinės veiklos tinklas“³²⁷.

³²⁶ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 24.

³²⁷ *Ibid.*, p. 24–25.

D. J. Bowersoxas ir D. J. Clossas vartoja terminą „logistinis tinklas“, kuri supranta kaip logistinės sistemos pagrindą, jungiantį visus šios sistemos elementus materialiais, informaciniais ir finansiniais srautais³²⁸. Kaip matome, šį kartą terminu „logistinis tinklas“ aiškinamas terminas „logistinė sistema“, o ne atvirkščiai, kaip buvo anksčiau nagrinėtais dviem atvejais. Bet esmė dėl to nesikeičia, nes visais atvejais sisteminiu požiūriu besivadovaujantys tyrinėtojai vartoja abu terminus – vien termino „tinklas“ ar „sistema“ jiems kažkodėl neužtenka.

Šiuo požiūriu neišsiskiria ir A. Garalis. Verslo logistikos tinklą jis taip pat aiškina kaip grandžių, kurios yra produkcijos ir prekių judėjimo tarp fabričių, sandėlių ir mažmeninių prekybos taškų ir jų susikirtimų punktų sistema³²⁹.

Terminui „tinklas“ artimi terminai „grandinė“ ir „kanalas“, ypač terminas „grandinė“. Ir tinklas, ir grandinė yra į visumą sujungti elementai, tik grandinė labiau asocijuojasi su linijiniu dariniu, o tinklas – plokštuminiu ar net erdvinio. Terminas „kanalas“ čia lyg ir netiktų, bet kadangi rinkodaroje šis terminas prigijo ir plačiai vartojamas, tai nemaža dalis logistikos specialistų vartoja būtent šį terminą.

J. A. Urbonas materialinių gėrybių tarptautinio judėjimo operacijų, kuriančių tarptautines logistikos paslaugas, grandinę vadina tarptautinės logistikos kanalu³³⁰. Šis logistikos kanalo ir mūsų pateiktas logistinės grandies ir logistinės grandinės aiškinimas turi kai ką bendro, tačiau turi ir esminių skirtumų. Ir logistikos kanalas, ir logistinė grandis, ir logistinė grandinė suprantami kaip tam tikrų operacijų, atliekamų su materialiais objektais, visuma. Tuo panašumai ir baigiasi, nes J. A. Urbonas nagrinėja tarptautinio judėjimo operacijas, kuriančias tarptautines logistikos paslaugas. Mūsų pateiktas logistinės grandies (kartu ir grandinės) apibrėžimas apima ir tarptautinį materialiojo srauto judėjimą, ir jo judėjimą šalies viduje. Be to, autorius apsiriboja judėjimo, tiksliau – tarptautinio judėjimo operacijomis, nepaliesdamas ir iš tyrimo lauko eliminuodamas su judėjimu nesusijusias operacijas (prekių tvarkymo operacijas sandėlyje, prekių sunaikinimo operacijas eksporto ir importo terminale ir kt.). Minėtas autorius naudoja ir dar vieną

³²⁸ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 62.

³²⁹ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 18.

³³⁰ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 70.

apribojimą, priskirdamas arba nepriskirdamas judėjimo operacijas logistikos kanalui, – logistikos paslaugų kūrimą. Todėl net ir tarptautinio judėjimo operacijos, kurias transporto bendrovė pati atlieka su gabenamu materialiuoju srautu, nėra priskiriamos logistikos kanalui, o ši veikla atitinkamai nėra priskiriama tarptautinei logistikai.

Savo apibrėžime J. A. Urbonas vartoja ir terminą „grandinė“, tačiau jo nepaaiškina ir taip leidžia suprasti, kad logistikos kanalas – tai atskiras linijinės logistinės grandinės atvejis. Mūsų pateiktame logistinės grandinės aiškinime nurodoma, kada logistinės grandys jungiamos ir kaip gali būti jungiamos.

Terminą „logistikos kanalas“ vartoja ir A. Garalis. Jo nuomone, logistikos kanalas – tai iš dalies daugybės tarpininkų sutvarkyta sistema, kuriai gali priklausyti ir nuosava gamintojo realizavimo sistema³³¹. Ž. Židonis teigia, jog logistikos kanalas apima visas firmas, esančias grandinėje tarp pirminio žaliavų šaltinio ir galutinio vartotojo³³².

Šiame apibrėžime logistikos kanalo elementas jau yra ne judėjimo operacija, kaip J. A. Urbono apibrėžime ar operacija kaip mūsų apibrėžime, o tarpininkas, t. y. asmuo. Be to, autorius logistikos kanalą supranta kaip sistemą, kurios elementai, reikia suprasti, yra tarpininkai. Nagrinėjamame logistikos kanalo apibrėžime minima „gamintojo realizavimo sistema“, tad turime sistemą sistemoje, o tai tikrai nepalengvina šį terminą suvokti ir praktiškai pritaikyti.

D. J. Bowersoxo ir D. J. Closso supratimu logistinis kanalas gali būti suprantamas kaip tinklas tarpininkų, kurie atlieka transportavimo, saugojimo, krovinių apdorojimo arba komunikacines funkcijas ir kurie taip kuria krovinių ir (ar) produktų srauto judėjimą³³³.

Šio autoriaus ir A. Garalio pasiūlyti logistikos kanalo aiškinimai iš esmės panašūs, tačiau A. Garalis logistikos kanalą supranta jau ne kaip sistemą, o kaip tinklą ir, deja, apsiriboja konkrečiomis ir baigtinėmis tarpininkų atliekamomis funkcijomis (nepaminėtų funkcijų, o kartu ir dalies operacijų tyrinėjimo laukas neapima). Tad jeigu visas operacijas su materialiuoju srautu atlieka

³³¹ Garalis A. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla 2003, p. 71.

³³² Židonis Ž. *Verslo logistika (Paskaitų konspektas)*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002, p. 12.

³³³ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 63.

tik siuntėjas ir gavėjas, tai, pasak šių autorių, neturime ir logistikos kanalo, o tai netiesa. Mūsų vertinimu, logistikos kanalas yra visada, jei tik su judančiu materialiuoju srautu atliekamos operacijos, nesvarbu, kas jas atlieka.

Kalbėdami apie logistikos grandinę, D. J. Bowersoxas ir D. J. Clossas teigia, kad joje vyksta tam tikras materialiojo srauto virsmas: materialieji ištekliai – nebaigta gamyba – galutinis produktas³³⁴. Nėra abejonių, kad materialiajam srautui judant vyksta materialijų objektų pokyčiai. Tačiau visus juos sutapatinti tik su nurodytu virsmu negalima, nes logistika nagrinėja ne tik materialijų išteklių virsmą galutiniu produktu, bet ir daugelį kitų virsmų (pvz., atliekų šalinimas, turistų srauto reguliavimas ir kt.).

I. Meidutė logistinį kanalą supranta kaip tinklą tarpininkų, kurie atlieka transportavimo, saugojimo, krovinių apdorojimo arba komunikacines funkcijas ir kurie taip formuoja krovinių ir (ar) produktų srauto judėjimą³³⁵. Šis supratimas gana artimas mūsų pateiktai logistinės grandies apibrėžčiai, nes abiem atvejais kalbama apie asmenis ir jų atliekamus veiksmus (operacijas). Tačiau jie turi ir esminių skirtumų. Autorė apsiriboja konkrečiomis keturiomis tarpininkų atliekamomis funkcijomis ir kalba apie tarpininkų kuriamus krovinių ir (ar) produktų srautus. Materialiuosius srautus kuria ne tarpininkai, o srautą sudarančių objektų pardavėjai, pirkėjai, siuntėjai, gavėjai. Tarpininkai jais būna labai retai.

Autorė vartoja ir terminą „logistinė grandinė“ ir teigia, kad ji prasideda žaliavų išgavimo procesu ir baigiasi baigtinio produkto pristatymu galutiniam vartotojui, sujungdama visas šiame procese dalyvavusias bendroves³³⁶. Šis ir mūsų pasiūlytas logistinės grandies aiškinimas iš esmės neturi nieko bendro.

Dar kiti autoriai logistinę grandinę aiškina kaip funkciškai susijusių logistinių sistemų ir logistiniais susitarimais sujungtų verslo įmonių ir juridiskai savarankiškų struktūrų visumą³³⁷. Tai gana painus aiškinimas, nes neaiškus logistinės sistemos turinys, o dviejų subjektų grupių – verslo įmonių ir juridiskai savarankiškų struktūrų – išskyrimas sunkiai paaiškinamas ir suprantamas.

³³⁴ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 24.

³³⁵ Meidutė I. *Logistikos sistema*. Vilnius: Technika, 2012, p. 63.

³³⁶ Meidutė I. *Logistikos sistema*. Vilnius: Technika, 2012, p. 64.

³³⁷ *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 139.

Terminai „logistikos kanalas“ ir „logistinė grandinė“ labai panašiai apibrėžiami, bet antrasis terminas logistikoje vartojamas šiek tiek plačiau, tačiau pirmasis sieja logistiką su rinkodara, kuriame plačiai vartojamas ir aptariamas terminas „paskirstymo kanalas“. Paskirstymo kanalas aiškinamas kaip grandinė tarpusavyje susijusių įmonių, kurios dalyvauja prekių judėjimo nuo gamintojo iki vartotojo procese³³⁸.

Logistika yra gerokai jaunesnė mokslo šaka nei rinkodara, tad nenuostabu, jog kai kurios mintys iš rinkodaros buvo perkeltos į logistiką. Logistika neretai siejama su tiekimo grandinės valdymu, o tiekimo grandinė suprantama kaip tam tikrų subjektų visuma. Todėl suprantama, kad rinkodaros terminas „paskirstymo kanalas“, kuris taip pat suprantamas kaip tam tikrų subjektų visuma, buvo „perkeltas“ ir į logistiką, tik pavadintas „logistikos kanalu“.

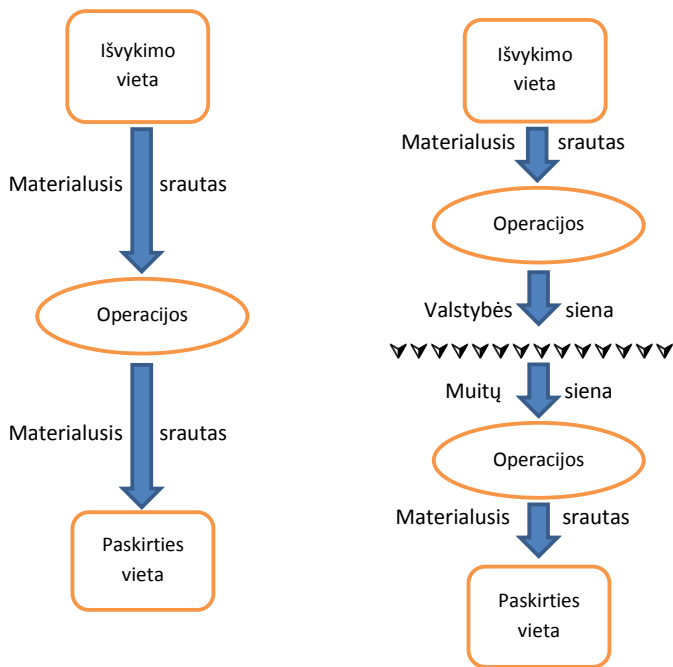
Mūsų pateiktos logistinės grandinės ir logistinės grandies apibrėžtys skiriasi nuo anksčiau nagrinėtų logistikos kanalo ir logistinės grandinės apibrėžimų, nes, mūsų supratimu, logistinės grandies (kartu ir logistinės grandinės) elementas, sudedamoji dalis yra ne asmuo, o operacija.

Nėra operacijų be asmenų, bet nėra ir asmenų, neatliekančių operacijų. Tik pirmuoju atveju pabrėžiamos operacijos ir turimi omenyje jas atliekantys asmenys, o antruoju – pabrėžiami asmenys, bet neužmiršamos ir jų atliekamos operacijos. Logistikos ir logistinės veiklos supratimas abiem atvejais iš esmės nesiskiria, bet būdai, kuriais to supratimo siekiama, skirtingi. Mes pasirinkome pirmąjį būdą, nes manome, kad jį naudojant logistinė veikla bus geriau ir išsamiau pažinta ir šis būdas labiau logistinis nei antrasis, nes antrasis – labiau rinkodarinis nei logistinis.

24 paveiksle pateiktas dar vienas logistinės grandies vaizdavimo būdas, taip pat pateikta logistinė grandis tarptautinėje logistikoje. Abi šios grandys turi panašumų (išvykimo ir paskirties vieta, operacijos, judantis materialusis srautas), tačiau turi ir skirtumų. Tik tarptautinėje logistinėje grandyje materialusis srautas kerta valstybių sienas, o kirsdamas jas gali kirsti ir muitų sienas. Kirsdamas muitų sieną, materialusis srautas visada kerta ir valstybių sienas. Abiejose logistinėse grandyse yra operacijos, kurias asmenys atlieka su judančiu materialiuoju srautu. Tačiau tarptautinėje logistinėje grandyje kontrolės operacijų paprastai būna daugiau ir jos įvairesnės, o muitinės prižiūrimo ir / ar mišraus srauto atvejų dalis šių operacijų yra specifinės ir atlie-

³³⁸ Pranulis V., Pajuodis A., Urbonavičius S., Virvilaitė R. *Marketingas*. Vilnius: The Baltic Press, 2000, p. 234.

kamos tik tarptautinėje logistinėje grandyje. Operacijas atliekančių asmenų tarptautinėje logistinėje grandyje kur kas daugiau ir jie yra iš įvairesnių institucijų nei logistinėje grandyje, nes pastarojoje operacijų neatlieka pasienio, muitinės ir kitos institucijos. Tarptautinėje logistinėje grandyje operacijos atliekamos įvairių šalių teritorijose, jas atlieka skirtingų šalių asmenys – to paprastai nėra logistinėje grandyje.

24 pav. Logistinė grandis ir tarptautinė logistinė grandis

24 paveiksle pavaizduotas paprasčiausias tarptautinės logistinės grandies atvejis, nes joje srautas kerta tik dviejų šalių valstybės (muitų) sieną. Realioje logistinėje veikloje materialusis srautas dažniausiai kerta keleto šalių valstybių ir / ar muitų sienas ir jose sąveikauja įvairių šalių asmenys. Todėl pateiktą tarptautinės logistinės grandies pavaizdavimą reiktų papildyti bent viena tranzitine šalimi, kurios teritoriją kerta nagrinėjamas srautas.

Muitinės logistikoje visos logistinės grandys yra tarptautinės, o judantis materialusis srautas neišvengiamai kerta bent kelių šalių muitų sienas, kurios

paprastai yra ir valstybės siena. Jeigu valstybės siena ir muitų siena šalyje nesutampa, tai iš šalies išgabenamas materialusis srautas dažniausiai pirma kerta valstybės, o vėliau muitų sieną, o į šalį atgabenamas srautas tas sienas kerta atvirkštine tvarka (krovinių judėjimas Lazdijų muitinės kelio poste, kur iki Lietuvai tampant ES nare Lietuvos ir Lenkijos muitinės bendrai vykdė muitinį tikrinimą abiejų šalių teritorijose).

Dar vienas logistinės grandies tarptautinėje ir muitinės logistikoje skirtumas yra muitinės priežiūra, kuri muitinės logistikos atveju judančiam materialiajam srautui ir kitiems logistinės grandies objektams taikoma, o tarptautinėje prekyboje – ne. Be to, tarp logistinę grandį sudarančių operacijų būtinai yra muitinės įstaigų atliekamos kontrolės operacijos (muitinės operacijos), kurių paprastai nėra tarptautinėje logistikoje³³⁹.

Autoriai siūlo įvairias logistikos, logistinės grandies ar grandinės objektų bei asmenų (subjektų) klasifikacijas.

J. A. Urbonas³⁴⁰ logistikos objektus skirsto į dvi pagrindines grupes:

- gamybos veiksniai (mineraliniai gamtos turai, mašinos, įrenginiai, žaliavos, medžiagos, detalės, mazgai ir t. t.);
- gatava produkcija (gamybinės paskirties prekės, gyventojų vartojimo prekės).

Kiti autoriai logistikos objektus skirsto į šias tris grupes:

- išigijamos materialinės vertybės, naudojamos prekėms gaminti, paslaugoms teikti, pavedimams vykdyti ar kitai veiklai;
- gamyboje ar kitoje veikloje naudojami objektai (įrenginiai, transporto priemonės ir kt.);
- tiekiamos (paskirstomos) materialinės vertybės (prekės, produkcija ir kt.).

Išskirsime šiuos logistinės grandies, o kartu ir logistinės grandinės elementus: objektus ir dalyvius. **Logistinės grandies objektai** – tai materialieji objektai, su kuriais atliekamos logistinę grandinę sudarančios operacijos. Juos taip pat galima įvairiai klasifikuoti, tačiau pagal santykį su operacija,

³³⁹ Tam tikros muitinės operacijos (Intrastato ataskaitų priėmimas bei tikrinimas ir kt.) atliekamos ir vykdomos tarptautinę prekybą tarp vienių muitų sąjungai priklausančių šalių, o šiuo atveju juda muitinės nekontroliuojami materialieji srautai, tačiau šios operacijos sudaro muitinės operacijų mažumą ir logistiniu požiūriu nėra labai reikšmingos bei sudėtingos.

³⁴⁰ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 16.

kuri su jais atliekama, logistinės grandies objektus galima suskirstyti į keturias grupes:

- pagrindiniai logistinės grandies objektai (prekės, žaliavos, įrenginiai ir kitos tarptautinėje veikloje dalyvaujančios materialinės vertybės (ekspوناتai, humanitarinė pagalba ir kt.);
- transporto priemonės (materialųjį srautą gabenančios transporto priemonės);
- logistinės grandies asmenys (transporto priemonių vairuotojai, muitinės procedūrų vykdytojai, keleiviai ir kiti asmenys);
- papildomi logistinės grandies objektai (informacijos laikmenos, pinigai, asmeninio vartojimo reikmenys, degalai transporto priemonės kuro bakuose ir kt.).

Konkretaus materialiojo objekto (prekės, žaliavų, kuro, pinigų, dokumento, transporto priemonės, keleivio ir kt.) priskyrimas vienai iš keturių minėtų logistinės grandinės objektų grupių priklauso ne tiek nuo objekto prigimties ir / ar paskirties, kiek nuo logistinėje grandyje su juo atliekamos operacijos, t. y. transformacijų, kurias jis patiria logistinėje veikloje.

Transporto priemonės, kai prekės gabenamos siekiant jas parduoti kitoje šalyje, priklauso pirmajai, o ne antrajai logistinės grandies objektų grupei. Pinigai (popierinės jų kupiūros bei monetos) dideliame prekybos centre, kuriame pinigams atgabenti į pirkėjus aptarnaujančias kasas ir iš jų surinkti sukurta speciali pinigų gabenančių kapsulių transportavimo sistema, priskiriami pirmajai logistinės grandies objektų grupei, o pinigai, esantys krovinius iš vienos šalies į kitą gabenančio vairuotojo kišenėje, jau priskiriami ketvirtajai logistinės grandies objektų grupei. Laivo kapitonas ir jo komanda kruiziniam laivui nėra į uostą atgabentų turistų, kurie priskiriami pirmajai logistinės grandies objektų grupei, srauto sudedamoji dalis, jie priklauso trečiajai logistinės grandies objektų grupei. Dyzelinis kuras, gabenamas parduoti kitoje šalyje, priskiriamas pirmajai logistinės grandies objektų grupei, o dyzelinis kuras, esantis automobilio, kuriuo jis vežamas parduoti, bake, priskiriamas ketvirtajai logistinės grandies objektų grupei.

Materialiojo objekto priskyrimas vienai iš keturių anksčiau nurodytų grupių priklauso nuo su šiuo objektu logistinėje veikloje atliekamų transformacijų (operacijų). Išankstinis vieno ar kito materialiojo objekto priskyrimas tai ar kitai logistinės grandies objektų grupei neturi prasmės, bet nagrinėjant konkrečią logistinę veiklą visada pravartu išsiaiškinti, kokie materialieji

objektai bus nagrinėjami ir koks jų santykis su numatomomis atlikti operacijomis.

Logistinę grandį sudarančias operacijas su jos objektais atlieka įvairūs asmenys (siuntėjai, eksportuotojai, gavėjai, vežėjai, ekspeditoriai, logistai, keleiviai, turistai ir kt.), kurie, kaip ir šios grandies objektai, klasifikuojami įvairiai. Pagal santykį su materialiuoju srautu šiuos asmenis galima suskirstyti į materialiujų srautų siuntėjus (pardavėjus, distributorius ir t. t.), šių srautų gavėjus (pirkėjus, gamintojus ir t. t.) ir operacijų su srautais vykdytojus (vežėjus, ekspeditorius ir t. t.). Pagal atliekamų operacijų pobūdį asmenys gali būti skirstomi į transporto bendroves, ekspeditorius, sandėlius ir terminalus, logistikos ir kitas bendroves.

Logistinėje grandyje operacijas su jos objektais atliekančius asmenis vadinsime **logistinės grandies dalyviais**. Pagal materialiojo srauto judėjime atliekamą vaidmenį logistinės grandies dalyvius suskirstysime į tris grupes:

- pagrindiniai grandies dalyviai (sutrumpintai – pagrindiniai dalyviai);
- grandies tarpininkai (sutrumpintai – tarpininkai);
- grandies kontrolieriai (sutrumpintai – kontrolieriai).

Pagrindiniai dalyviai – tai materialiujų srautų kūrėjai: siuntėjai, gavėjai, eksportuotojai, importuotojai ir kt. Tarpininkai – tai logistinės grandies dalyviai, kurie operacijas su šios grandies objektais atlieka teikdami paslaugas kitiems šios grandies dalyviams. Kontrolieriai – tai logistinės grandies objektus kontroliuojantys asmenys (muitinė, pasienio tarnyba, transporto inspekcija, dispečerinė tarnyba ir kt.).

Kontrolierių atliekamos operacijos su logistinės grandies objektais nėra vieno asmens kitam asmeniui teikiamos paslaugos, taip pat nėra ir pagrindinių dalyvių savo poreikiams tenkinti atliekamos operacijos.

Asmens priskyrimą pagrindiniam dalyviui ar tarpininkui lemia ne tiek su logistinės grandies objektais atliekama operacija, kiek šios operacijos atlikimo būdas. Tarpininkai logistines paslaugas gali teikti visiems logistinės grandies dalyviams, įskaitant ir pagrindinius dalyvius. Kontrolieriai gali būti ir paslaugas, o atskirais atvejais ir logistines paslaugas teikiančiu asmeniu (pvz., muitinės vykdomas krovinių konvojavimas).

Konkretaus asmens priskyrimas vienai iš logistinės grandies dalyvių grupių priklauso nuo atliekamos operacijos pobūdžio ir šios operacijos atlikimo būdo. Galimi trys operacijos atlikimo būdai:

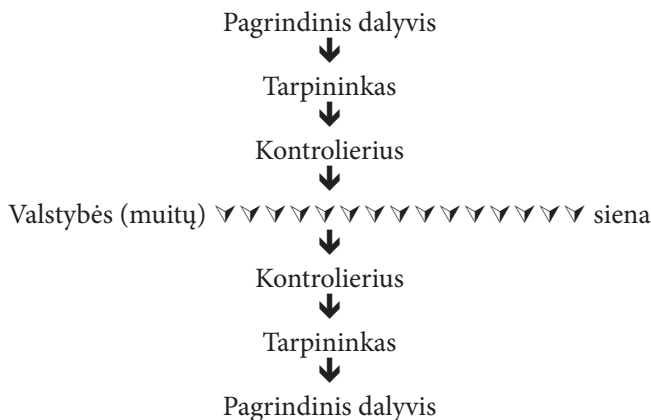
- sau atliekama operacija;

- Veiksmas suprantamas kaip sau atliekama operacija, jei šią operaciją su logistinės grandies objektu jos dalyvis atlieka pats (krovinio siuntėjas pats pakrauna prekes į transporto priemonę, prekių gavėjas pats užpildo ir multi- nei pateikia importo deklaraciją ir t. t.).

Jeigu anksčiau minėtą veiksmą ir / ar kitus veiksmus su logistinės grandies objektu vienas logistinės grandies dalyvis atlieka kitam tos pačios grandies dalyviui (prekės į gavėjo transporto priemonę iš laivo į automobilį pakrauna laivą aptarnaujanti krovos darbų bendrovė, importuojamų prekių kodą įmonės prašymu nustato muitinė, transporto priemonę vežėjui apdraudžia draudimo bendrovė, eksportuotojui muitinėje atstovauja muitinės tarpininkas ir t. t.), tai turime operacijos kaip prekės, paslaugos ar pavedimo atlikimo atvejį.

Jeigu logistinės grandies dalyvis veiksma su šio grandies objektu atlieka vykdydamas jam pavestą kontrolės funkciją (muitinės pareigūnas perkelia muitinės deklaracijos duomenis į informacinę sistemą arba paima prekęs mėginį, pasienio pareigūnas patikrina transporto priemonės identifikacinius duomenis ir t. t.), turime operacijos kaip kontrolės veiksmo atlikimo atvejį.

Toliau grafiškai pavaizduoti logistinės grandies dalyviai ir jų sąveika (žr. 25 pav.). Logistinės grandies pradžioje ir pabaigoje operacijos su šios grandies objektais atlieka pagrindiniai dalyviai. Po jų dalį logistinių operacijų su šiais objektais atlieka vienos ar kelių šalių tarpininkai.

25 pav. Tarptautinės logistinės grandies dalyviai

Kiekvienoje šalyje kontrolieriai su logistinės grandies objektais atlieka jiems būtinas kontrolės operacijas.

Kiekvienas asmuo (pvz., Vilniaus teritorinė muitinė ar UAB „XYZ“) konkrečioje logistinėje grandyje gali būti pagrindiniu dalyviu (kai jie, pvz., importuoja prekes ar veža savo prekes į sandėlį), gali būti tarpininku (teritorinė muitinė deklaranto prašymu paima prekių mėginį, bendrovė pagal kito asmens užsakymą nuveža prekes į nurodytą vietą), o gali būti ir kontrolieriumi (muitinės atlieka krovinio muitinį tikrinimą, bendrovė muitinės pavedimu atlieka į muitinės sandėlį kraunamų prekių patikrinimą).

Asmuo logistinėje grandyje priskiriamas vienai iš trijų šios grandies dalyvių grupių atsižvelgiant į atliekamos operacijos pobūdį (logistinė operacija, kontrolės operacija, srauto operacija) ir nuo šios operacijos atlikimo būdo. Konkretus asmuo toje pačioje logistinėje grandyje vienos operacijos atžvilgiu gali būti tarpininku, o kitos – kontrolieriumi arba atvirkščiai.

Logistinėje grandyje asmuo paprastai atlieka daug operacijų, tad jis grandyje gali veikti ir kaip pagrindinis dalyvis, ir kaip tarpininkas, ir kaip kontrolierius, bet atliekamos operacijos atžvilgiu jis yra tik vienas iš jų.

Analogiškai galima išskirti ir logistinės grandinės elementus – jos objektus ir dalyvius. Logistinės grandinės objektai susideda iš dviejų dalių. Pirmoji dalis – tai šią logistinę grandinę sudarančių logistinių grandžių objektų visuma, o antroji – materialieji objektai, su kuriais atliekamos logistinei grandinei priklausančios pagrindinės operacijos.

Logistinės grandinės dalyviai – tai šią grandinę sudarančių logistinių grandžių dalyviai, taip pat šiai logistinei grandinei priklausančias pagrindines operacijas atliekantys asmenys, kurie savo ruožtu gali būti šios logistinės grandies pagrindiniai dalyviai, tarpininkai arba kontrolieriai.

3. Logistinės paslaugos ir tarptautinis tarpininkų bendradarbiavimas

3.1. Operacijos ir logistinės paslaugos

Dar plačiau nei „logistinė sistema“, „logistinė funkcija“ ar „logistinė grandinė“ logistikoje vartojamas terminas „logistinė paslauga“.

Paslauga aiškinama gana įvairiai. Vieniems tai naudinga veikla, siekiant patenkinti visuomenės ir vartotojų poreikius³⁴¹, kitiems – paslaugų teikimas

³⁴¹ Radžiukynas R., Rimkus V., Sarapinienė S., Žitkienė R., Povilauskienė D. *Europos Sąjungos bendroji prekybos politika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011, p. 360.

už tam tikrą mokestį³⁴², dar kitiems – bet kuri veikla ar nauda, kurią viena šalis gali pasiūlyti kitai ir kuri yra nemateriali bei negali tapti nuosavybe³⁴³.

Terminą „logistinė paslauga“ vartoja R. Minalga³⁴⁴, J. A. Urbonas³⁴⁵ ir kiti autoriai, bet jo neapibrėžia. V. Paulauskas³⁴⁶ vartoja terminą „prekių logistinės paslaugos“, M. Christopheris³⁴⁷ – terminus „laiko paslauga“, „vietos paslauga“, o R. Palšaitis³⁴⁸ – terminus „logistinio bendradarbiavimo paslaugos“ ir „logistikos tiekėjų paslaugos“.

Atskleisti termino „logistinė paslauga“ turinį galima keliais būdais. Pirmasis būdas – šio termino neapibrėžti, jo iš esmės nevartoti ir pakeisti kitu pagal turinį labai artimu terminu. Logistinė veikla daugialypė, joje veiksmus su judančiu materialiuoju srautu atlieka ir logistines paslaugas teikia įvairių sričių atstovai – transporto bendrovės, ekspedicinės įmonės, draudimo bendrovės, muitinės tarpininkai, krovos darbų bendrovės, sandėliai, terminalai ir daugelis kitų. Kiekvienas iš jų teikia siūlomas paslaugas, kurių įvairovė didžiulė. Teikiama paslauga gali apimti skirtingas operacijas, paslaugos gali būti teikiamos įvairiose šalyse, kur jos reglamentuojamos atsižvelgiant į nacionalinius ypatumus, vieni asmenys konkrečią paslaugą traktuoja kaip logistinę, kiti – kaip ne logistinę, kitai veiklos sričiai priskiriamą paslaugą.

Šios ir daugelis kitų aplinkybių beveik palaidoja norą ir galimybes apibrėžti terminą „logistinė paslauga“. Tada į pagalbą pasitelkiami terminai „logistikos tiekėjų paslaugos“, „3PL paslaugų tiekėjų paslaugos“, „4PL paslaugų tiekėjų paslaugos“, „logistinio bendradarbiavimo paslaugos“ ir kiti panašūs terminai. Terminas „logistinė paslauga“ neapibrėžiamas ir dažniausiai net nevartojamas, o visos realioje logistinėje veikloje teikiamos paslaugos įvardijamos vienu ar kitu iš nurodytų terminų ir suprantamos kaip logistinės paslaugos.

Kitas būdas, kurį autoriai pasirenka aiškindami terminą „logistinė paslauga“, – vartoti šį terminą taip pat jo neapibrėžiant, o logistinės paslaugos turinį atskleisti aptariant atskiras šių paslaugų ypatybes, skirstant logistines paslaugas į grupes ir pan.

³⁴² Minalga R. *Tarptautinė logistika*. Vilnius: Homo liber, 2004, p. 38.

³⁴³ Paslauga [žiūrėta 2013-12-01]. <<http://lt.wikipedia.org/wiki/Paslauga>>.

³⁴⁴ Minalga R. *Tarptautinė logistika*. Vilnius: Homo liber, 2004, p. 38–39.

³⁴⁵ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 36.

³⁴⁶ Paulauskas V. *Logistika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 265.

³⁴⁷ Christopher M. *Logistika ir tiekimo grandinės valdymas: pridėtinės vertės tinklų kūrimas*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 56.

³⁴⁸ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 264–265.

R. Minalga logistines paslaugas skirsto į ekspeditoriaus, frachto vadovo, laivininkystės agento ir draudimo agento paslaugas³⁴⁹. J. A. Urbonas logistines paslaugas suskirsto į šešias dideles grupes^{350, 351}:

- transportavimo paslaugos;
- sandėliavimo paslaugos;
- atsargų formavimo paslaugos;
- srautų judėjimo informacijos paslaugos;
- apmokėjimo organizavimo paslaugos;
- paskirstymo paslaugos.

Šį būdą pasirinkę ir termino „logistinė paslauga“ turinį bandantys atskleisti autoriai tiesiogiai ar netiesiogiai nurodo, kaip plačiai ar siaurai suprantama logistinė veikla, ir atsižvelgdami į tai pateikia konkretų logistinių paslaugų (jų grupių) sąrašą. Bet visi šie sąrašai skirtingi, juose skiriasi grupių skaičius, jų pavadinimai ir t. t., tad pateikiami daliniai ir ganėtinai subjektyvūs logistinių paslaugų aiškinimai.

Trečiasis būdas siekiant paaiškinti terminą „logistinė paslauga“ – tai bandymas jį apibrėžti. Mes pasirinkome būtent šį būdą.

Operacijų, ypač logistinių, įvairovė labai didelė. Tai krovinio apdorojimas, transportavimas, sandėliavimas, pakrovimas, iškrovimas, perkrovimas, draudimas, muitinės formalumų atlikimas ir kiti su logistinės grandinės objektais atliekami veiksmai (krovinio ir / ar transporto priemonės saugojimas, krovinio konvojavimas, prekių kilmės, vertės ar muitinio statuso nustatymas ir kt.).

Šiuos veiksmus, priskiriamus arba nepriskiriamus logistinei veiklai, gali atlikti logistinės grandinės dalyviai (pardavėjas, siuntėjas, eksportuotojas, vežėjas, ekspeditorius, muitinės sandėlis, krovyos darbų bendrovė, logistinė bendrovė, muitinės tarpininkas, muitinės įstaiga, muitinės laboratorija, ekspertų biuras ir t. t.).

Paslaugos paprastai siejamos su komercine veikla, tad logistinėje grandinėje atliekamas kontrolės operacijas aiškinti kaip paslaugas netikslinga, nors gal ir galima, nes net ir kontrolės operacijas atskirais atvejais galima

³⁴⁹ Minalga R. *Tarptautinė logistika*. Vilnius: Homo liber, 2004, p. 39.

³⁵⁰ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 13–14.

³⁵¹ J. A. Urbonas, nagrinėdamas logistinėje veikloje, kurią jis supranta kaip bet kokią racionalią veiklą, tvarkančią prekės judėjimą nuo gamintojo iki vartotojo ir kuriančią tos prekės naudingumą bei tenkinančią vartotojo paklausą, teikiamas paslaugas, išskiria 11 jų grupių. Pagal atliekamų operacijų pobūdį jas sujungėme į nurodytas 6 dideles grupes.

laikyti naudinga veikla, siekiant patenkinti visuomenės ir vartotojų poreikius³⁵², t. y. laikyti jas paslaugomis.

Tokio požiūrio laikosi M. V. Taranovas, vartojantis terminą „muitinės paslauga“ (*таможенная услуга*). Muitinės paslaugą autorius supranta kaip muitinės veiklos priemonių panaudojimo ir veiksmų atlikimo rezultatą. Šiomis priemonėmis ir veiksmais siekiama tenkinti užsienio prekybos dalyvių poreikius, susijusius su kuo greitesniu ir veiksmingesniu prekių išleidimui pagal pasirinktą muitinės procedūrą, jos privalo užtikrinti ekonominį saugumą bei papildyti valstybės biudžetą³⁵³. Autoriaus teigimu, paslaugos, kaip ypatinga ekonominės veiklos forma, gali būti palankiu užsienio prekybos veiksmu arba jos trikdžiu³⁵⁴.

Kontrolės operacijos yra svarbus materialųjų srautų judėjimui įtakos turintis veiksnys. Netinkamas šių operacijų atlikimas ar net neatlikimas tampa dideliu materialiojo srauto judėjimo trikdžiu, tad visi suinteresuoti, kad jų būtų kuo mažiau. Tačiau vargu ar tikslinga kontrolės operacijas traktuoti kaip paslaugas, nes jos paprastai nepasirenkamos ir nesiejamos su komercine veikla. Šioje studijoje institucijų atliekamos kontrolės operacijos paslaugoms, juo labiau logistinėms, nepriskiriamos.

Materialinės vertybės saugomos, transporto priemone naudojasi vairuotojas, krovinio dokumentus turi ir gali pateikti institucijoms ekspeditorius, muitinės sandėlyje esančias prekes tvarko sandėlių valdantis asmuo, prekių siuntą iš automobilio iškrauna krovikas. Visais minėtais atvejais su materialinėmis vertybėmis, transporto priemone, krovinio dokumentais, prekėmis ar prekių siunta buvo atliekami veiksmai, kuriuos atliko teisę juos atlikti turintys asmenys: materialinių vertybių savininkas, transporto priemonės vairuotojas, ekspeditorius, sandėlio darbuotojas, krovikas.

Asmenis, kurie su logistinės grandinės objektais atlieka vienokius ar kitokius veiksmus (operacijas) ir šiuos veiksmus atlieka turėdami tam teisę, vadinsime logistinės grandinės objektų disponuotojais (sutrumpintai – disponuotojais).

Iš Lietuvos į Airiją siunčiama pašto siunta – kalėdinė dovana. Pradžioje dovana disponuoja siuntėjas (asmuo, kuris šią dovaną nupirko ir nori ją

³⁵² Radžiukynas R., Rimkus V., Sarapinienė S., Žitkienė R., Povilauskienė D. *Europos Sąjungos bendroji prekybos politika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011, p. 360.

³⁵³ Таранов М. В. Таможенная логистика. Учеб.-метод. пособие. Минск: БГУ, 2011, с. 32.

³⁵⁴ *Ibid.*, p. 31.

išsiųsti). Vėliau dovana, priėmus ją išsiųsti, disponuoja siuntų tarnybos darbuotojai, organizuojantys šios siuntos išsiuntimą. Prieš išsiunčiant dovaną lėktuvu į Airiją, ji kartu su kitomis į šią šalį siunčiamomis pašto siuntomis perduodama lėktuvus oro uoste prižiūrinčiam terminalui, kurio darbuotojai disponuoja šia dovana tol, kol ji kartu su kitomis pašto siuntomis pakraunama į lėktuvą. Skrydžio metu į Airiją skraidinama dovana disponuoja oro bendrovė. Nusileidus lėktuvui Dublino oro uoste, atgabentą pašto siuntų krovinį ji perduoda jau šiame oro uoste esančiam terminalui. Terminale dovana disponuoja terminalo darbuotojai tol, kol ji įteikiama gavėjui. Na, o Airijoje gyvenantis lietuvis, sutvarkęs visus siuntos atsiėmimo terminale formalumus, pradeda ne tik disponuoti, bet ir džiaugtis gauta dovana. Nors logistinėje grandinėje dovana, kaip šios grandinės objektu, disponavo įvairūs asmenys, tačiau atliekant konkretų veiksmą (operaciją) dovana disponavo konkretus asmuo (ar asmenys), turintis tam reikiamus įgaliojimus.

Logistinės grandinės dalyviai yra šios grandinės objektų **disponuotojai**, kurie nustatyta tvarka turėdami savo žinioje, valdydami ir / ar tvarkydami savo nuožiūra šiuos objektus atlieka su jais įvairias operacijas.

Operaciją su logistinės grandinės objektais (pvz., pakrovimą, vežimą ir kt.) jos dalyvis gali atlikti pats, tenkindamas savo reikmes (pasikrauti eksportuojamą krovinį į transporto priemonę, nuvežti prekes nuosavu transportu iš įmonės sandėlio į oro uosto terminalą), bet gali šią operaciją atlikti ir kitas šios grandinės dalyvis (transporto bendrovė, ekspeditorius, muitinės tarpininkas). Pastaruoju atveju pakrovimo ir vežimo operacijas vienas logistinės grandinės dalyvis atlieka kitam jos dalyviui, t. y. vienas logistinės grandinės dalyvis teikia paslaugas kitam šios grandinės dalyviui ir už suteiktas paslaugas gauna atlygį, kurį atspindi suteiktų paslaugų kaina.

Nagrinėtos operacijos su logistinės grandies objektais gali būti atliekamos ne tik teikiant paslaugas, bet ir vykdant pavedimą. Šiuo atveju vienas logistinės grandinės dalyvis paveda kitam šios grandinės dalyviui pakrauti ir nuvežti prekes į nurodytą vietą, t. y. atlikti nurodytas operacijas (veiksnius). Krovinį nuvežęs asmuo įvykdo jam duotą pavedimą ir gauna už tai atlygį, kurį šiuo atveju atspindi jau ne suteiktų paslaugų kaina, o dalyvių sutartas atlygis už pavedimo atlikimą.

Gali būti, kad anksčiau nagrinėtos pakrovimo ir vežimo operacijos atliekamos su įrenginiais, įsigytais kitoje šalyje, o pardavėjas ir pirkėjas susitarę, jog į perkamų įrenginių kainą įskačiuotas ir jų pristatymas pirkėjui. Prista-

čius įrenginius pirkėjui ir jam už juos atsiskaičius, už atliktas pakrovimo ir vežimo operacijas pardavėjas taip pat gauna atlygį, kurį šiuo atveju atspindi parduotų įrenginių, o ne paslaugų kaina ar atlygis už įvykdytą pavedimą.

Jau buvo kalbėta apie tris operacijos atlikimo būdus. Antrasis operacijos atlikimo būdas apima operacijos atlikimą teikiant paslaugas, vykdamat pavedimus ir / ar parduodant prekes. Toliau terminą „paslauga“, jei nepasakyta kitaip, suprasime kaip „paslaugą, pavedimą ir / ar prekę“, o terminą „paslaugos teikimas“ – kaip „paslaugos teikimą, pavedimo vykdymą ir / ar prekės pardavimą“.

Kai operaciją su logistinės grandinės objektu atlieka šiuo objektu disponuojantis logistinės grandinės dalyvis ir tai daro ne sau, o teikdamas paslaugą, turime **paslaugų teikimo atvejį**.

Paslaugos, kaip ir operacijos, ne tik labai įvairios, bet ir besikeičiančios, nes ta pati operacija gali būti ir paslauga, ir logistinės grandinės dalyvio sau atliekama operacija, ir asmenų atliekama kontrolės operacija.

Nagrinėdami operacijas, išskyrėme tris jų grupes. Pirmajai grupei priskyrėme operacijas su logistinės grandinės objektais, kurias sudaro logistinei veiklai priskirti veiksmai su šiais objektais, ir jas pavadinome logistinėmis operacijomis. Tai pagrindinė ir svarbiausia operacijų dalis.

Logistinė paslauga – tai logistinė operacija su logistinės grandinės objektu, kurią šiuo objektu disponuojantis logistinės grandies dalyvis atlieka teikdamas paslaugą kitam šios grandinės dalyviui.

Pažymėsime, mūsų nuomone, svarbiausius pasiūlytos termino „logistinė paslauga“ apibrėžties dalykus.

Pirma, logistinė paslauga – tai operacija, kuri atliekama su logistinės grandies objektais, o ne tik su judančiu materialiuoju srautu, kaip ji suprantama daugelio autorių. Logistinė paslauga gali būti teikiama atliekant logistinę operaciją su transporto priemone (transporto priemonės svėrimas, transporto priemonės saugojimas ir t. t.), su asmeniu (keleivio deklaracijos paruošimas, sveikatos draudimo poliso išdavimas vairuotojui ir t. t.) ir / ar kitu logistinės grandies objektu.

Antra, logistinė paslaugą gali būti teikiama bet kuriam logistinės grandies dalyviui, o ne tik gamybininkui, siuntėjui ar gavėjui, kaip dažniausiai aiškinama. Logistinė paslauga (pvz., prekių iškrovimas ir pakrovimas) gali būti teikiama krovinio siuntėjui, jo gavėjui, logistinės grandies tarpininkui – vežėjui, institucijai (pvz., muitinei, kai prekės muitinės nurodymu iškraunamos pasienio

muitinės poste ir šią paslaugą suteikia muitinės tarpininkas) ir / ar kitiems šios grandies dalyviams (draudimo bendrovei, ekspertams ir kt.).

Trečia, logistines paslaugas gali teikti visi logistinės grandies dalyviai, o ne tik krovinio siuntėjui ir / ar gavėjui paslaugas teikiančios logistinės bendrovės, kaip labai dažnai suprantama. Logistines paslaugas gali teikti krovinio siuntėjas jo gavėjui ir atvirkščiai. Jas gali teikti ir institucijos (muitinės įstaigos, veterinarijos tarnyba ir t. t.) bei kiti logistinės grandies dalyviai (asociacijos, degalinės, viešbučiai ir kt.).

Ketvirta, logistinė paslauga gali būti bet kuri paslauga (tiksliau, bet kuri paslauga, pavedimas ir / ar prekė), o ne tik sąraše įvardytos (žr. aukščiau) ar tekste aprašytos paslaugos, jei tik logistinės grandies dalyviai šią paslaugą priskiria logistinei veiklai.

Judant materialiajam srautui gali būti teikiamos ne tik logistinės, bet ir kitos – „ne logistinės paslaugos“. *Kitos, ne logistinės, paslaugos teikiamos, kai logistinės grandies objektu disponuojantis asmuo atlieka kontrolės operacijas ir / ar srauto operacijas, teikdamas paslaugas kitam šios grandies dalyviui.*

Ne logistinių paslaugų pavyzdys gali būti krovinio konvojavimo paslauga, vairuotojo apgyvendinimas motelyje, žalos dydžio nustatymas krovinių praradus ar sugadinus ir / ar kitos kaip paslauga atliekamos operacijos su logistinės grandinės objektais.

Logistinė paslauga taps nelogistine paslauga, jei operacija, atliekama teikiant šią paslaugą (pvz., krovinio draudimas ar muitinės formalumų kroviniui atlikimas), nebus priskiriama logistinei veiklai.

3.2. Logistinės grandinės dalyvių sąveika judant materialiesiems srautams

Šiame skirsnyje panagrinėsime logistinės grandinės dalyvių sąveiką judant materialiesiems srautams, bet pradžioje trumpai apžvelgsime materialiuosius srautus.

Logistikoje materialiesiems srautams visada skiriama daugiausia dėmesio. Nors ir būdami ta ašimi, apie kurią „sukasi“ logistika, jie suprantami gana įvairiai.

R. Minalgos nuomone, logistikos pagrindas yra materialijų srautų judėjimas ir jų valdymas, o materialiajam srautui autorius priskiria medžiagas, žaliavą, komplektacijos dalis, pusgaminius, kurą ir gatavą produkciją. Be to,

teigiama, kad logistinėje sistemoje cirkuliuoja trijų kategorijų srautai: materialusis, informacinis ir finansinis³⁵⁵, o pastarieji du srautai (kurie taip pat materialūs) yra sudedamosios materialaus srauto dalys³⁵⁶.

J. A. Urbonas nagrinėja logistikos kanalo srautus ir taip pat išskiria tris jų rūšis: medžiagų, informacijos ir pinigų³⁵⁷. Bet požiūriai panašūs tik tuo, jog nurodomi būtent trys srautai ir jie vadinami panašiai. R. Minalga materialiuoju srautu laiko materialius objektus, J. A. Urbonas – medžiagų judėjimą užtikrinančias paslaugas. Informaciniam srautui pirmasis autorius priskiria dokumentus, antrasis – informacijos paslaugų grandinę. Finansiniam srautui priskiriami finansiniai atsiskaitymai, o pinigų srautui – logistikos paslaugų piniginio įvertinimo grandinė.

M. V. Taranovas pažymi keturis logistikos (muitinės logistikos) srautus: materialųjį, informacinį, finansinį ir paslaugų (serviso)³⁵⁸. Materialiajam srautui autorius priskiria ir nematerialiąsias vertybes, o finansinio ir paslaugų srauto plačiau nekommentuoja. Tai savitas ir lakios fantazijos reikalaujantis (reikia įsivaizduoti, kaip gali judėti nematerialiųjų vertybių ir paslaugų srautai) autoriaus požiūris į logistikoje nagrinėjamus srautus.

D. J. Bowersoxas, D. J. Clossas³⁵⁹, L. Braškienė³⁶⁰ ir kiti autoriai išskiria informacinius, finansinius ir materialiuosius srautus. Tai iš esmės vyraujantis požiūris. Vis dėlto A. Garalis nurodo tik du srautus – prekių ir informacinių³⁶¹, o Palšaitis R.³⁶² – keturis srautus: medžiagų srautą, transporto srautą, informacijos srautą, pinigų srautą. Kiti autoriai taip pat išskiria keturis srautus, tačiau vietoje transporto srauto mato paslaugų srautą³⁶³, o materialiuosius, informacinius, finansinius ir paslaugų srautus sujungia į vieną visumą, kuriai suteikia logistinių srautų pavadinimą³⁶⁴.

³⁵⁵ Minalga R. *Tarptautinė logistika*. Vilnius: Homo liber, 2004, p. 43.

³⁵⁶ *Ibid.*, p. 44.

³⁵⁷ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 73.

³⁵⁸ Таранов М. В. *Таможенная логистика. Учеб.-метод. пособие*. Минск: БГУ, 2011, с. 14.

³⁵⁹ Бауэрсокс Дональд Д., Клосс Дейвид Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008, с. 26.

³⁶⁰ Braškienė L. *Logistika. Pagrindinis kursas*. Paskaitų konspektas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009, p. 5–6.

³⁶¹ Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003, p. 55.

³⁶² Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 26.

³⁶³ *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 93–94.

³⁶⁴ *Ibid.*, p. 96.

Kaip matome, materialieji srautai logistikoje suprantami gana įvairiai. Mes materialųjų srautą suprasime kaip visumą materialųjų objektų (krovinių, prekės, bagažas, pašto siuntos ir t. t.), kurie tuo pačiu metu viena ar keliomis transporto priemonėmis gabenami ir / ar juda iš išvykimo vietos į paskirties vietą.

Materialųjų srautą kuria pagrindiniai logistinės grandinės dalyviai, o kiti jos dalyviai jį tvarko ir / ar kontroliuoja. Pagrindiniai logistinės grandinės dalyviai kuria bei tvarko ir vadinamuosius informacinius, finansinius, transporto ir / ar kitus srautus. Tačiau jie jau nėra vieninteliai šių srautų kūrėjai.

Informacijos, finansų, energijos ir kitų išteklių svarba įvairiose veiklos srityse tik didėja, ne išimtis ir logistinė veikla. Tik patikima, laiku gauta ir tinkamai panaudota informacija bei žinios, racionalus ir kvalifikuotas logistinės grandinės dalyvių komunikavimas, pakankamos ir laiku panaudotos lėšos, skirtos logistinėms operacijoms atlikti, kokybiškai bei profesionaliai parengti dokumentai, veiksmingas logistinės infrastruktūros elementų panaudojimas, naudojimasis šiuolaikinėmis kompiuterinėmis technologijomis leidžia sėkmingai vykdyti logistinę veiklą, todėl šių veiksmų vaidmuo logistikoje labai svarbus.

Nemanome, kad geriausias būdas pabrėžti šią svarbą yra informaciją, finansus, transportą, paslaugas ir / ar kitus logistinei veiklai turinčius įtakos veiksmus nagrinėti kaip logistinės grandinės (ir logistikos) srautus. Logistinė grandinė skirta tvarkyti vieninteliui srautui – iš išvykimo vietos į paskirties vietą judančiam materialiajam srautui, o informacija, žinios, finansai, transportas ir kiti logistinei veiklai turintys įtakos veiksniai gali būti nagrinėjami kaip materialiojo srauto judėjimui būtini logistinės grandinės ištekliai. Ištekliai, kaip riboto prieinamumo veiklos priemonės, gali būti labai įvairūs: pinigai, lėšos, atsargos, santaupos, energija, žmogiškieji ištekliai, informacija, kompiuterinis ištekliai, prestižas, gabumai ir t. t. Dalis šių išteklių yra materialūs, dalis – ne.

Siūlytume logistikoje kalbant apie materialiojo srauto judėjimą vartoti terminą „logistinės grandinės (grandies) ištekliai“, o informaciją, finansus, transportą, energiją ir / ar kitas riboto prieinamumo logistinės veiklos priemones traktuoti ir analizuoti kaip materialiojo srauto judėjimo metu naudojamus ištekliai, o tiksliau – kaip logistinės grandies ir grandinės ištekliai. Priklausomai nuo logistinės veiklos ir materialiojo srauto judėjimo ypatybių svarbiais, analizuotinais ir / ar vertintinais tampa informaciniai, finansiniai, žmogiškieji ir / ar kiti logistinės grandies ištekliai.

Materialusis srautas ir jį sudarantys objektai juda iš išvykimo vietos į paskirties vietą. Informacija, piniginiai ištekliai, transporto priemonės ir / ar kiti logistinėje veikloje dalyvaujantys objektai juda įvairiomis besikeičiančiomis kryptimis, kai kurie iš jų net nejuda, bet naudojami (pvz., žinios, patyrimas ir kt.) šioje veikloje. Visi šie objektai dalyvauja logistinėje veikloje, tačiau jų dalyvavimas labai skiriasi. Todėl visi šie materialieji objektai, suprantant juos kaip specifinius logistinės grandies (grandinės) srautus, šios veiklos nagrinėti nepadės, veikiau tai apsunkins.

Be to, sunku įsivaizduoti, kaip logistinėje grandinėje juda paslaugos, sunku paaiškinti, kas yra paslaugų siuntėjas, išvykimo ir paskirties vieta ir kitos materialiojo srauto atveju akivaizdžios aplinkybės. Tai tik keletas aplinkybių, paskatinusių mus vadinamuosius informacinius, finansinius ir kitus logistinės grandinės srautus nagrinėti kaip logistinės grandinės išteklius, o ne srautus.

Tam tikru aspektu logistinės grandinės išteklius analizuoja J. A. Urbonas. Šiam tikslui jis vartoja logistikos paslaugų potencialo terminą, apimančią logistikos paslaugas teikiančio subjekto kapitalą, gamybinius pajėgumus, mokslo tiriamąją bazę ir išlaidas naujovėms, darbuotojus³⁶⁵. Logistikos paslaugų potencialas atspindi galimybes pateikti vienas ar kitas logistines paslaugas, t. y. atlikti reikiamas operacijas su materialiuoju srautu.

Apie išteklius logistikoje kalba nedaug autorių. D. J. Bowersoxas ir D. J. Clossas savo knygoje ištekliams logistikoje skiria visą skyrių, tačiau iš esmės apsiriboja informacijos, informacinių ir komunikacinių sistemų bei kompiuterinių išteklių apžvalga³⁶⁶. Kitose veiklos srityse – pramonėje, statyboje, žemės ūkyje ir t. t., – tai seniai suvoktas ir įsisavintas veiklos aspektas. Manytume, kad logistinė veikla neturi būti išimtis.

Materialieji srautai formuojami logistinėje grandinėje ir logistinėje grandyje. Logistinėje grandyje atliekamos operacijos nekeičia materialiojo srauto pagrindinių ypatybių, o logistinėje grandinėje tokie pokyčiai neišvengiami. Tai esminis materialijų srautų skirtumas logistinėje grandyje ir logistinėje grandinėje³⁶⁷. Konstruktyviai kalbėti apie materialiuosius srautus

³⁶⁵ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 60.

³⁶⁶ Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО "Олимп-бизнес", 2008, с. 49–50.

³⁶⁷ Nagrinėdami vienus ar kitus logistinės veiklos aspektus, turime omenyje logistinę grandinę, nors daugelis teiginių apie logistinę grandinę tinka kalbant ir apie jos grandis. Šioje studijoje tyrimas sutelktas į logistinę grandinę ir logistinės grandies ypatumai nagrinėjamoju aspektu paprastai neaptariami. Tai viliamės atlikti ateityje.

galima tik logistinėje grandinėje (logistinėje grandyje), o ne apskritai logistikoje ar logistinėje veikloje, nes pastaruoju atveju pasidaro nebeaišku, kas, kur, kada, kaip ir kodėl juda.

Šiuolaikinėje veikloje daugelis asmenų gana dažnai susiduria su dilema: pačiam atlikti vieną ar kitą veiksmą ar tai pavesti kitam, t. y. vis dažniau reikia nuspręsti, kaip sako R. Palšaitis, kur padėti kablelį sakinyje „Pačiam atlikti negalima pirkti“³⁶⁸. Šią dilemą, arba kablelio padėjimo problemą, asmenys sprendžia jau seniai – pačiam statyti namą ar kreiptis į dailidę, teisme pačiam ginti savo tiesą ar kreiptis pagalbos į advokatą, sūnų ar dukrą mokyti matematikos pačiam ar kreiptis į korepetitorių, pačiam atlikti importuojamų prekių muitinės formalumus ar kreiptis į muitinės tarpininką ir t. t. Jeigu kalbama apie vieną ar kitą atskirą veiksmą ir jeigu šiuos veiksmus galima atlikti savo kieme, tai kablelis minėtame sakinyje paprastai dedamas po antrojo žodžio. Jeigu situacija sudėtinga, nėra laiko, stokojama žinių ar pan., kablelis paprastai dedamas po trečiojo žodžio. Šiandieninėje veikloje reikia ne tik nuspręsti, kur padėti kablelį, bet ir mokėti patikimai įvertinti tokio sprendimo pasekmes daugeliu požiūrių. Logistikoje, kur vyrauja kompleksiskumas, integralumas, neišvengiamas tarptautinis asmenų sąveikavimas, tokio apsisprendimo pasekmės labai svarbios ir jos apima vis daugiau veiklos sričių.

Praėjusiam šimtmečiui išryškėjo viena svarbi ir iš esmės nauja materialijų srautų judėjimo ypatybė – siuntėjo ir gavėjos sąveikavimo būtinybė, įtraukiant į šį procesą įvairius asmenis, kurių sąveikavimo formos labai įvairios.

J. A. Urbonas aptaria tarptautinę partnerystę, tarptautinę strateginę sąjungą, trečiųjų šalių logistiką, tarptautinę kontraktinę logistiką³⁶⁹, R. Palšaitis kalba apie 3PL sąjungas ir susivienijimus³⁷⁰.

Atsižvelgdami į tarpininkų teikiamų paslaugų kompleksiskumą, T. G. Zorina ir M. A. Slonimskaja išskiria penkis logistinių tarpininkų lygius ir tipus³⁷¹:

- autonominė logistika (žemiausias integracijos lygis – kai visas logistinės operacijas atlieka krovinio savininkas; *first party logistics* – 1PL);
- tradicinė logistika (tradicinis transportavimo ir sandėliavimo patalpų valdymo paslaugų rinkinys; *second part logistics* – 2PL);

³⁶⁸ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 263.

³⁶⁹ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 30.

³⁷⁰ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 266.

³⁷¹ Зорина Т. Г., Слонимская М. А. *Международная логистика. Учебное пособие*. Минск: БГЭУ, 2012, с. 62–63.

- trečiųjų šalių logistika (ne tik transportavimo, bet ir kitų logistinių paslaugų teikimas, taip pat subrangovų, esančių trečiaja šalimi, palaikančia logistinius užsakomųjų paslaugų santykius, panaudojimas; *third part logistics* – 3PL);
- integruotoji logistika (visų į krovinį tiekimo grandinę įtrauktų bendrovių integracija, kurioje visų logistinių procedūrų planavimas, valdymas ir kontrolė pavedama vienam paslaugų teikėjui; *fourth part logistics* – 4PL);
- internetinė logistika (visų vienos tiekimo grandinės dedamųjų valdymas pasinaudojant elektroninėmis informacijos priemonėmis; *fifth part logistics* – 5PL).

Panaši, tačiau šiek tiek kitaip apibūdinama logistinių tarpininkų (PL operatorių) klasifikacija pateikiama bendrovės „Manhattan Associates“ internetinėje svetainėje³⁷²:

- 1PL (*FirstPartylogistics*): kai visas logistines ir krovinio saugojimo operacijas atlieka krovinio savininkas;
- 2PL (*SecondPartylogistics*): tradicinių transportavimo ir sandėliavimo paslaugų teikimas;
- 3PL (*ThirthPartylogistics*): paslaugų kompleksas, apimantis tradicinį sandėliavimą, tarpinį saugojimą, informacinių sistemų kūrimą, taip pat subrangovų panaudojimą;
- 4PL (*FourthPartylogistics*): visų produkcijos tiekimo procese dalyvaujančių bendrovių vykdomų funkcijų susijungimas;
- 5PL (*FifthPartylogistics*): visų bendros krovinių transportavimo ir sandėliavimo grandinės dedamųjų planavimas, paruošimas, valdymas ir kontrolė pasitelkiant elektronines informacijos priemones.

Pateiktose logistinės grandinės tarpininkų klasifikacijose yra nedidelių skirtumų, tačiau abi jos apibūdina atskirus šiuolaikinio asmenų bendradarbiavimo logistinėje veikloje ypatumus. Šis bendradarbiavimas plečiasi, įgauna naujas formas, jo poreikis didėja, tad noras apibūdinti ir sugrupuoti tokio bendradarbiavimo įvairovę visiškai suprantamas bei naudingas visoms jo pusėms.

Internetas ir elektroninės informacijos priemonės gali ir turi būti naudojamos visose logistinėse grandinėse, tad, mūsų nuomone, ne jų panaudojimas ar nepanaudojimas turėtų būti esminis tarpininkų klasifikavimo požymis.

³⁷² [Žiūrėta2013-12-01]. <>.

Nevertindami ir plačiau nekomentuodami anksčiau apžvelgtų tarpininkų logistikoje klasifikacijų, siūlome logistinių grandinių klasifikaciją. Pagal tarpininkų vaidmenį logistinėje grandinėje ir joje teikiamų logistinių paslaugų pobūdį galima išskirti šešis logistinių grandinių tipus:

- 0 lygio logistinė grandinė (visas operacijas atlieka pagrindiniai dalyviai ir paslaugos šioje grandinėje neteikiamos);
- 1 lygio logistinė grandinė (paslaugas vienas kitam teikia tik pagrindiniai logistinės grandinės dalyviai);
- 2 lygio logistinė grandinė (pagrindiniai logistinės grandinės dalyviai naudojami tarpininkų paslaugomis);
- 3 lygio logistinė grandinė (logistinių paslaugų teikimą pagrindiniams dalyviams užtikrina vienas iš tarpininkų);
- 4 lygio logistinė grandinė (logistinių paslaugų teikimą pagrindiniams dalyviams užtikrina koordinatorius – tarpininkas, organizuojantis logistinių paslaugų teikimą, bet pats jų iš esmės neteikiantis);
- 5 lygio logistinė grandinė (logistinių paslaugų teikimą užtikrina koordinatorius, kuris organizuoja logistinių paslaugų teikimą, kiek įmanoma vengdamas tiesiogiai bendrauti su tarpininkais).

Asmenų sąveikavimo ir bendradarbiavimo logistinėje grandyje (ir logistinėje grandinėje) formos tampa vis įvairesnės, bendradarbiavimo mastas didėja, kaip didėja ir šio bendradarbiavimo rezultatų įtaka daugeliui veiklos sričių.

R. Palšaičio nuomone, logistika pridėtinę vertę kuria kurdama produktų laiko ir vietos naudingumą, siekdama taip organizuoti mažiausią žaliavų, nebaigtos ir baigtos produkcijos atsargų geografinį išdėstymą, kad būtų patenkinami klientų poreikiai ir kuo efektyviau, patikimai ir kuo per trumpesnę laiką pristatomi reikiami produktai³⁷³. Kiti autoriai pabrėžia turėjimo naudingumą³⁷⁴, dar kiti – operacijų sukuriamą papildomą pelną³⁷⁵. Nors požiūrių esama įvairių, visi autoriai sutinka, kad logistinėje grandinėje sukuriamą papildomą pridėtinę vertę ir jos įtaka daugelyje veiklų tik didėja.

³⁷³ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 7.

³⁷⁴ Christopher M. *Logistika ir tiekimo grandinės valdymas: pridėtinės vertės tinklų kūrimas*. Vilnius: Eugrimas, 2007, p. 16.

³⁷⁵ Логистика. *Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 28–29.

4. Tarptautinės prekybos logistinė infrastruktūra

4.1. Sandėliai logistinėje grandinėje, jų paskirtis ir funkcijos

Logistikoje vartojamas terminas „logistinė infrastruktūra“ arba „logistikos infrastruktūra“, kuris suprantamas ir aiškinamas gana įvairiai. Infrastruktūra bendrąja prasme – tai tarpusavyje susijusių elementų (dar vadinamų infrastruktūros objektais) visuma, leidžianti ar palaikanti tam tikros veiklos funkcionavimą. Logistinę infrastruktūrą galima būtų suprasti kaip logistinės veiklos funkcionavimą įgalinančią, palaikančią ir užtikrinančią tarpusavyje susijusių elementų visumą, kaip tam tikrą logistinės veiklos aptarnavimo kompleksą.

Paprastai logistinei infrastruktūrai priskiriami, kaip jos elementai įvardijami keliai, transporto mazgai, transporto priemonės, krovos technika, sandėliai, terminalai, ryšio, komunikavimo, informacijos apdorojimo, saugos užtikrinimo, kontrolės ir kitos logistinėje veikloje naudojamos priemonės.

Prekių pasiūla ir paklausa niekada nesutampa ir nesutaps, dalis materialiojo srauto juda be jo savininko (pašto siuntos, bagažas ir kt.), gana dažnai judančio materialiojo srauto dalį reikia laikinai sustabdyti, kad su juo būtų galima atlikti specializuotas operacijas (dalyvauti parodoje, perkrauti krovinius, saugoti atsargas, įforminti pirkimo ir pardavimo sandorius, atlikti tvarkymo operacijas ir t. t.). Toks materialiojo srauto sustabdymas paprastai atliekamas sandėliuose ir / ar terminaluose.

Sandėliai ir terminalai – tai logistinės infrastruktūros elementai, jos objektai, kuriuose iš esmės sustabdomas materialiujų srautų kitimas erdvėje tam, kad jiems toliau kintant laike su jais būtų atliktos operacijos, užtikrinančios reikiamas materialiujų srautų charakteristikas. Sandėliuose ir / ar terminaluose apdorojami (kaupiami, paskirstomi ir t. t.) logistinės grandinės elementai – materialieji srautai, transporto priemonės, keleiviai ir t. t.

Sandėlis plačiąją prasme – tai pastatai (jų dalys), patalpos, teritorijos, privažiavimo keliai, aikštelės, saugos priemonės, materialiesiems srautams apdoroti (priimti, saugoti, išduoti, sverti ir kt.) skirti įrenginiai. Sandėlis siaurąją prasme – tai sandėliavimo patalpa, kurioje saugomos materialinės vertybės. Logistikoje sandėlis suprantamas plačiąją prasme: tai ir darbo jėga, sandėlyje savo funkcijas atliekančios institucijos ir kiti elementai, dalyvaujantys judant materialiesiems srautams (tara, pakuotė, identifikavimo priemonės, krovinio dokumentai ir t. t.).

Sandėliuose atliekama didelė dalis operacijų su logistinės grandinės objektais, o kai kurių iš šių operacijų (muitinės prižiūrimų prekių pirkimo ir pardavimo operacijų įforminimas, prekių komplektavimas ir t. t.) atlikti ne sandėliuose būtų beveik neįmanoma. Todėl sandėliai – svarbi logistinės infrastruktūros dalis.

Pagal sandėlių vietą ir vaidmenį asmens veikloje jie skirstomi į vidinius (savo) ir išorinius (ne savo) sandėlius. Pagal atliekamų operacijų zonos dydį sandėliai skirstomi į vietinius, regioninius, nacionalinius ir centrinius, pagal savo paskirtį – į logistikos, ekspeditorių, muitinės prižiūrėjimus, konsignacinius ir prekių sandėlius.

Logistinėje veikloje naudojamos ir kitos sandėlių klasifikacijos bei interpretacijos, o juose atliekamas funkcijas bei operacijas autoriai klasifikuoja ir aiškina gana skirtingai.

R. Minalga išskiria keturias pagrindines sandėlių funkcijas (išlyginamąją, garantinę, spekuliatyvinę, pagerinimo), o sandėlių ir terminalų, kaip skirtingų logistinės infrastruktūros objektų, nenagrinėja³⁷⁶. R. Palšaitis nurodo tris pagrindines sandėlių funkcijų grupes³⁷⁷ – perkėlimą, saugojimą ir informacijos teikimą arba perdavimą.

I. Meidutė išskiria net šešias sandėlių funkcijas³⁷⁸:

- materialijų srautų intensyvumo pritaikymas vartotojo poreikiams;
- materialijų srautų asortimento pritaikymas atsižvelgiant į kliento užsakymą;
- krovinų koncentracijos ir saugojimo užtikrinimas;
- gamybinio proceso netolygumų išlyginimas;
- krovinų partijos formavimas (skirtingų siuntų sujungimas);
- įvairių paslaugų tiekimas (papildomos paslaugos).

Kiti autoriai išskiria dar kitokias sandėlių funkcijų grupes³⁷⁹:

- laikinasis materialijų atsargų išdėstymas ir saugojimas;
- materialijų srautų konversija (pertvarkymas);
- logistinių paslaugų užtikrinimas.

³⁷⁶ Minalga R. *Tarptautinė logistika*. Vilnius: Homo liber, 2004, p. 154.

³⁷⁷ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 206.

³⁷⁸ Meidutė I. *Logistikos sistema*. Mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2012, p. 115.

³⁷⁹ *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 136.

Siekdami atskirti sandėlius ir terminalus bei nusakyti jų paskirtį logistinėje grandinėje, išskiriame penkias pagrindines sandėlių funkcijas:

- išlyginamąją (materialių objektų poreikio ir jų tenkinimo laipsnio neatitikimo mažinimas);
- garantinę (būtinybė užtikrinti reikiamą materialų srautą kiekybiškai ir kokybiškai);
- spekuliatyvinę (laikinais kaupti materialiuosius objektus siekiant papildomos naudos);
- pagerinimo (pagerinti materialių objektų savybes atliekant sandėlyje su šiais objektais atitinkamas operacijas);
- konversinę (sujungti, skaidyti, perkrauti ir t. t. materialiuosius srautus).

Sandėlyje su materialiuoju srautu ir / ar jį sudarančiais objektais atliekamos įvairios operacijos, kurios vadinamos sandėliavimo operacijomis. Sandėliavimo operacijos gana įvairios, o atskira operacija (pvz., prekių pervežimas iš vienos sandėlio patalpos į kitą) gali būti priskirta sandėliavimo, transportavimo ar kitai su materialiuoju srautu atliekamų operacijų grupei. Nepaisydami operacijų įvairovės ir plačių jų interpretavimo galimybių, autoriai siūlo konkrečias sandėliavimo operacijų klasifikacijas.

R. Minalga nurodo tris sandėliavimo operacijų grupes: medžiagų priėmimą į sandėlį, medžiagų sandėliavimą ir medžiagų išdavimą iš sandėlio³⁸⁰. J. A. Urbonas sandėliavimo operacijas suskirsto net į 13 jų grupių (apsirūpinimas prekių atsargomis, krovinių saugojimas ir sandėliavimas ir kt.)³⁸¹, kiti autoriai nurodo dar daugiau sandėliavimo operacijų grupių (transporto iškrovimas, prekių priėmimas, prekių pakavimas, žymėjimas ir kt.)³⁸².

Manome, kad su logistinės grandinės objektais atliekamas sandėliavimo operacijas galima suskirstyti į keturias pagrindines grupes:

- priėmimas į sandėlį;
- saugojimas;
- tvarkymo operacijos;
- išdavimas iš sandėlio.

Sandėlyje materialių objektų tvarkymo operacijos (mėginių ėmimas, perpakavimas, komplektavimas, rūšiavimas, perdirbimas, apdorojimas ir

³⁸⁰ Minalga R. *Aprūpinimo logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008, p. 208.

³⁸¹ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005, p. 257–258.

³⁸² Логистика. *Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007, с. 82–83.

t. t.) atliekamos kliento pageidavimu ar esant būtinumai ir laikantis nustatytos operacijų atlikimo tvarkos.

Sandėliavimo paslaugos teikiamos pagal sandėliavimo sutartį, kuri gali būti terminuota arba neterminuota. Materialiųjų objektų saugojimo sandėlyje terminai nustatomi šalių susitarimu, išskyrus atvejus, kai juos reglamentuoja teisės aktai. Materialieji objektai saugomi įvertinant jų kiekį, kokybę, technines savybes, saugojimo sąlygas ir kitus veiksnius.

Be anksčiau išvardytų logistinių paslaugų sandėlyje su materialiuoju srautu ir / ar jo elementais gali būti atliekamos ir kitos operacijos (perkrovimas, prekių siuntų sujungimas, suskaidymas, transporto priemonės keitimas, prekių pakavimas, apdorojimas, rūšiavimas, perdirbimas ir kt.), tačiau pagrindinės ir vyraujančios operacijos sandėlyje yra materialųjų objektų saugojimas ir su tuo susijusios sandėliavimo operacijos.

Sandėliavimo operacijos su kontroliuojamais materialiaisiais srautais (jį sudarančiais objektais) gali būti atliekamos tik specialiuose, tam skirtuose sandėliuose. Akcizais apmokestinamų prekių, kurioms taikomas akcizų mokėjimo laikino atidėjimo režimas, tvarkymo operacijos gali būti atliekamos tik akcizais apmokestinamų prekių sandėliuose³⁸³. Muitinės prižiūrimų prekių tvarkymo operacijos gali būti atliekamos muitinės sandėliuose³⁸⁴ ir / ar kitose nustatytose muitinės prižiūrimose vietose.

Muitinės sandėliai – tai bet kuri muitinės nustatyta ir prižiūrima vieta (teritorija), kurioje teisės aktuose nustatytais sąlygomis gali būti laikomos prekės, kurioms taikoma muitinio sandėliavimo procedūra, taip pat prekės, kurioms ši muitinės procedūra netaikoma³⁸⁵. Muitinio sandėliavimo procedūra taikoma tada, kai muitinės sandėlyje saugomos ne Bendrijos prekės neapmokestinant jų importo muitais, netaikant joms Bendrijos prekybos politikos priemonių.

ES muitinės sandėliai skirstomi į atviruosius ir uždaruosius muitinės sandėlius. Atvirasis muitinės sandėlis – tai muitinės sandėlis, kuriame prekes

³⁸³ Akcizinių sandėlių steigimą ir jų veiklą Lietuvoje, taip pat akcizais apmokestinamų prekių tvarkymo operacijų atlikimo tvarką reglamentuoja Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas ir kiti teisės aktai.

³⁸⁴ Muitinės sandėlių steigimą ir jų veiklą, taip pat muitinės prižiūrimų prekių tvarkymo operacijų atlikimo tvarką muitinės sandėliuose reglamentuoja Komisijos reglamentas (ES) Nr. 313/2011 ir kiti teisės aktai.

³⁸⁵ Muitinės procedūros, Bendrijos ir ne Bendrijos prekių statusas ir kiti muitinės priežiūros klausimai išsamiai aptariami ketvirtajame studijos skyriuje.

gali laikyti bet kuris asmuo. Uždarajame muitinės sandėlyje prekes gali laikyti tik šio sandėlio savininkas, kuris nebūtinai turi būti muitinės sandėlyje laikomų prekių savininkas³⁸⁶.

Atsižvelgiant į tai, kas yra muitinės sandėlio savininkas, kas gali prekes laikyti muitinės sandėlyje, kas yra muitinio sandėliavimo procedūros vykdytojas ir kaip reglamentuotas muitinės formalumų atlikimas muitinės sandėlyje, atvirieji ir uždarieji muitinės sandėliai dar skirstomi į tris tipus.

Atvirieji muitinės sandėliai gali būti:³⁸⁷

- A tipo muitinės sandėliai, kuriuose ne Bendrijos prekes gali laikyti visi asmenys, tačiau joms taikomos muitinio sandėliavimo procedūros vykdytojas visais atvejais yra muitinės sandėlio savininkas;
- B tipo muitinės sandėliai, kuriuose prekes gali laikyti bet kuris asmuo, o joms taikomos muitinio sandėliavimo procedūros vykdytojas yra asmuo, pateikęs muitinės deklaraciją muitinio sandėliavimo procedūrai įforminti;
- F tipo muitinės sandėliai, kurių savininkas yra muitinė ir kuriuose ne Bendrijos prekes gali laikyti visi asmenys.

Uždarieji muitinės sandėliai gali būti:³⁸⁸

- C tipo muitinės sandėliai, kuriuose nėra taikomos specialiosios D ir E tipo muitinės sandėliams nustatytos taisyklės;
- D tipo muitinės sandėliai, kuriuose taikoma supaprastinta muitinės sandėlyje laikytų prekių išleidimo į laisvą apyvartą procedūra (kai ši muitinės procedūra įforminama asmens pageidaujamoje vietoje ir ją įforminant leidžiama remtis prekių rūšimi, muitine verte ir kiekiu jų pateikimo muitinio sandėliavimo procedūrai įforminti metu);
- E tipo muitinės sandėliai, kuriuose muitinio sandėliavimo procedūra taikoma prekėms, pripažįstamoms laikomomis uždarajame muitinės sandėlyje, o iš tikrųjų laikomomis tokio muitinės sandėlio savininkui nuosavybės arba nuomos teisėmis priklausančioje prekių saugojimo vietoje (arba vietose) (t. y. „virtualiajame“ muitinės sandėlyje).

³⁸⁶ Sarapinienė S., Avižienis J. *Muitinės procedūros*. Vadovėlis. Vilnius: MRU Leidybos centras, 2008, p. 113.

³⁸⁷ Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis Bendrijos muitinės kodeksą, 1992, str. 525.

³⁸⁸ *Ibid.*, str. 525.

Jei muitinės sandėlio savininkui leidžiama naudotis tokiu muitinio sandėliavimo procedūros taikymo būdu, laikoma, kad jam leista steigti E tipo uždaraįjį muitinės sandėlį. E tipo muitinės sandėlis neturi savo teritorijos, o tiksliau jo teritorija gali būti keičiama (nurodoma). Visų kitų muitinės sandėlių teritorija nustatoma steigiant sandėlį.

Galimų operacijų su logistinės grandinės objektais požiūriu visų tipų muitinės sandėliai labai panašūs, tačiau realiai muitinės sandėlyje atliekamų operacijų ir ten laikomų prekių požiūriu jie skiriasi. Muitinės įstaiga išduoda leidimą steigti muitinės sandėlį, kuriame nurodoma, kurias prekes jame galima laikyti ir saugoti, taip pat nurodomos operacijos, kurias galima atlikti su sandėlyje esančiomis prekėmis.

Informacija apie Lietuvoje veikiančius muitinės sandėlius ir jų veiklos ypatybes (apribojimus, sustabdymą ir t. t.) skelbiame Lietuvos muitinės tinklalapyje www.cust.lt.

Atskirų kontroliuojamų materialijų objektų (ginklų, psichotropinių ir narkotinių medžiagų, pinigų ir t. t.) laikymas, saugojimas bei su jais atliekamos operacijos neretai reglamentuojamos papildomais nacionaliniais teisės aktais.

4.2. Logistinės grandinės terminalai, jų paskirtis ir funkcijos

Terminalas – tai logistinės infrastruktūros objektas, susidedantis iš pastatų (jų dalių), patalpų, teritorijos, privažiavimo kelių, aikštelių, įrenginių ir kitų elementų, skirtų materialijų objektų (krovinių, keleivių, transporto priemonių ir kt.) srautams tvarkyti.

A. Baublio nuomone, „terminalas – tai sudėtingas funkcinis bendros transporto sistemos elementas, kuriame sąveikauja įvairių rūšių transportas, jis dirba pagal bendrą technologiją, yra atitinkamas techninių priemonių kompleksas, garantuojantis šią technologiją“³⁸⁹. Taigi terminalas suprantamas visų pirma kaip transporto sistemos, o ne kaip logistikos infrastruktūros, elementas.

Transportavimo sistemai terminalą priskiria ir D. Bazaras³⁹⁰. Jis nurodo keturis pagrindinius sandėlių bei terminalų skirtumus (žr. 16 lentelę).

³⁸⁹ Baublys A. *Krovinių vežimai*. Vilnius: Technika, 2002, p. 89.

³⁹⁰ Bazaras D. *Įvadas į logistiką*. Vilnius: Technika, 2005, p. 40.

16 lentelė. Sandėlių ir terminalų skirtumai

Sandėliai	Terminalai
Saugomi visi produktai	Vykdomos krovinių siuntų apdorojimo operacijos
Atliekama daug produkto aptarnavimo operacijų (pakavimo, ženklavimo, saugojimo ir t. t.)	Stengiasi sukurti pridėtinę vertę naudojant laiko sąnaudas
Papildomos, naudojamos, sukauptos atsargos	Terminalai dažnai naudojami siuntoms pateikti, klientui naudojantis keleto vežėjų paslaugomis
Prekės ir produktai saugomi ilgai (kiek susitarta su klientu)	Kroviniai saugomi tik tiek laiko, kiek reikia suformuoti ar performuoti siuntą klientui

Šaltinis: Bazaras D. *Įvadas į logistiką*. Vilnius: Technika, 2005, p. 35.

Tai vienas iš pirmųjų sandėlių ir terminalų palyginimų, tačiau tik su keliais 16 lentelėje pateiktais vertinimais galima sutikti. Sandėliuose paprastai prekės laikomos ilgiau nei terminaluose. Neretai net nustatomas ilgiausias laikymo terminale terminas, tad su ketvirtuoju sandėlio skirtumu galima sutikti. Teisinga ir trečioji pastaba dėl sandėlių, nes paprastai atsargos valdomos sandėliuose, o ne terminaluose.

Negalima sutikti, kad terminaluose vykdomos krovinių siuntų apdorojimo operacijos, o sandėliuose – ne, kad tik terminaluose stengiamasi sukurti pridėtinę vertę naudojant laiko sąnaudas (atvirkščiai, tai vyksta būtent sandėlyje) arba kad tik sandėlyje saugomi visi produktai, nes ir sandėlyje, ir terminale saugoma tai, kas juose gali būti saugoma ir ko yra toks poreikis.

J. A. Urbonas terminalą supranta kaip specialų įrenginį, leidžiantį pakrauti, iškrauti ar perkrauti krovinius į transporto priemones. Tai krovinių krovimo į transporto priemones stotys, aikštelės, transporto priemonių priežiūros ir kontrolės patalpos, turinčios specialius įrenginius krovos darbams atlikti³⁹¹. Šiame aiškinime autorius pabrėžia krovinių tvarkymą juos pakraunant, iškraunant ar perkraunant į transporto priemones.

R. Minalga nagrinėja ir sandėlius, ir terminalus, tik pirmuosius priskiria sandėliavimo sistemai³⁹², o antruosius – transportavimo sistemai. Be to, autorius kaip atskirą šratą terminaluose nurodo keleivius³⁹³.

³⁹¹ Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2005, p. 127.

³⁹² Minalga R. *Logistika versle*. Vilnius: Homo liber, 2009, p. 152.

³⁹³ *Ibid.*, p. 144.

Iš pateiktų aiškinimų galima spręsti, kad terminalai – tai kroviniams ir transporto priemonėms aptarnauti skirti objektai, kuriuose daugiausia dėmesio skiriama ne materialiesiems srautams saugoti, o kroviniams bei transporto priemonėms aptarnauti.

Terminalas pagal mūsų pateiktą aiškinimą nedaug kuo skiriasi nuo sandėlio, tačiau jo vaidmuo ir paskirtis logistinėje grandinėje skiriasi nuo sandėlio. Daugelis logistikos specialistų, nagrinėdami logistinę infrastruktūrą, sandėlių ir terminalų neišskiria (neatskiria), nes gana dažnai ir sandėlyje, ir terminale atliekamos panašios operacijos (krova, saugojimas, paketavimas, ženklinimas ir t. t.). Šioje studijoje jie išskiriami, nagrinėjami atskirai, siekiant atskleisti jų paskirtį bei funkcijas logistinėje grandinėje.

Terminale galima saugoti materialiuosius objektus, su jais terminale galima atlikti tam tikras jų tvarkymo operacijas, tačiau paprastai terminalai steigiami tam, kad juose su materialiaisiais srautais būtų galima atlikti vienas ar kitas specifines logistines operacijas: pakrauti ir iškrauti krovinius į orlaivius (laivus, geležinkelio vagonus), įlaipinti ir išlaipinti keleivius į lėktuvus (laivus, vagonus), perkrauti materialiuosius objektus iš vienos rūšies transporto priemonių į kitas, priimti, kaupti ir paskirstyti materialijų objektų srautus transporto mazguose ir t. t.

Lietuvoje įsteigti ir funkcionuoja tarptautinių oro uostų terminalai, Klaipėdos kruizinių laivų terminalas, Būtingės naftos terminalas, muitinės krovinių terminalai, bilietų terminalai, geležinkelio stočių terminalai, pradėtas statyti Klaipėdos suskystintų dujų terminalas ir t. t.

Sandėlių ir terminalų skirtumai atsiskleidžia judant kontroliuojamiems ir mišriems materialiesiems srautams, taip pat keičiant transporto rūšis ir / ar priemones transporto mazguose ar logistikos centruose. Atskira ir didelė kontroliuojamų materialijų srautų dalis – muitinės prižiūrimi krovinių srautai.

Į muitų teritoriją įvežami materialieji objektai (kroviniai, prekės, tara ir kt.) nuo jų įvežimo į muitų teritoriją momento yra muitinės prižiūrimi ir tokie būna tol, kol³⁹⁴:

- yra nustatoma, kad importuojama prekė turi Bendrijos prekių statusą;
- ne Bendrijos prekės išleidžiamos į laisvą apyvartą EB;

³⁹⁴ Muitinės priežiūros atsiradimo ir išnykimo pagrindai aiškinami ES muitų sąjungos pavyzdžiu (1992 m. spalio 12 d. Tarybos reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis BMK (OL L 302, 1992, 37 str.). Kitose muitų sąjungose ir / ar šalyse muitinės priežiūros reglamentavimas turi savo ypatumų.

- ne Bendrijos prekės buvo panaudotos pagal paskirtį muitinės priežiūros metu arba tokios prekės buvo sunaikintos, sugadintos, negražinamai prarastos priežiūros metu, arba tokios prekės buvo sunaikintos, sugadintos, negražinamai prarastos ar reeksportuotos;
- ne Bendrijos prekės buvo išvežtos iš EB muitų teritorijos;
- ne Bendrijos prekės buvo patalpintos laisvojoje zonoje ar laisvajame sandėlyje;
- ne Bendrijos prekės buvo perleistos valstybės išdui pagal tos šalies įstatymus.

Materialiuosius objektus (prekes, krovinius, bagažą, pašto siuntas ir t. t.) į muitų teritoriją įvežęs asmuo, arba asmuo, prisiėmęs atsakomybę už jau įvežtų materialijų objektų gabenimą šioje muitų teritorijoje, turi juos nustatytose vietose (muitinės postuose, muitinės įstaigose ir kt.) pateikti muitinei. Materialiuosius objektus muitinei pateikia vežėjai, muitinės tarpininkai ir / ar kiti logistinės grandinės dalyviai.

Į muitų teritoriją įvežtos prekės, kol joms įforminama pasirinkta muitinės procedūra, paprastai laikomos laikinai saugomomis prekėmis, kurios turi būti laikomos ir / ar tam tikros operacijos su jomis gali būti atliekamos tik muitinės nustatytose vietose.

Laikinis saugojimas – tai muitinės prižiūrimų prekių laikymas muitinės nustatytoje vietoje ir nustatytais sąlygomis neapmokestinant jų muitais ir kitais mokesčiais, tol, kol šioms prekėms įforminamas muitinės sankcionuotas veiksmas.

Lietuvoje laikinai saugomas prekes laikyti ir tam tikras operacijas su jomis atlikti galima:

- muitinės sandėliuose;
- laikinojo prekių saugojimo sandėliuose (importo ir eksporto terminaluose);
- Klaipėdos valstybinio jūrų uosto komplekso pasienio kontrolės punktų teritorijoje esančiose muitinės prižiūrimose zonose;
- Būtingės naftos terminalo pasienio kontrolės punkto teritorijoje esančioje muitinės prižiūrimoje zonoje (naftą ir jos produktus);
- keleivių daiktų saugyklose (keleivių daiktus).

Laikinojo prekių saugojimo sandėlių (importo ir eksporto terminalų) steigimą ir veiklą Lietuvoje reglamentuoja 1995 m. birželio 7 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas „Dėl importo ir eksporto terminalų (laikinojo pre-

kių saugojimo sandėlių)³⁹⁵, o importo ir eksporto terminalas apibrėžiamas kaip nustatytus reikalavimus atitinkanti muitinės prižiūrimų prekių saugojimo vieta, kurioje teikiamos laikinojo prekių saugojimo ir su tuo susijusios paslaugos³⁹⁶.

Prekes importo ir eksporto terminale gali laikyti visi asmenys, jame gali būti saugomos visos leidime steigti terminalą nurodytos importuojamos, eksportuojamos ir tranzitu gabenamos prekės, taip pat laisvai cirkuliuojančios prekės. Su terminale laikomomis prekėmis galima atlikti tam tikras logistines operacijas, įskaitant prekių kaupimą, saugojimą, perkrovimą, priežiūrą, prekių įpakavimo pagerinimą, parengimą transportuoti ir kitas leistinas prekių tvarkymo operacijas (svėrimą, matavimą, ekspertizę, įvertinimą).

Pagrindines terminalų funkcijas logistinėje grandinėje galima sugrupuoti į keturias grupes:

- prieigos prie susisiekimo kelio užtikrinimas;
- sąlygų keisti transporto priemones ir / ar jų rūši sudarymas;
- materialijų srautų tvarkymas (jungimas, skaidymas, paskirstymas ir t. t.);
- laikinas logistinės grandinės objektų saugojimas.

Kaip matome, sandėlių ir terminalų funkcijos logistinėje grandinėje skiriasi, o šie skirtumai dar labiau išryškėja muitinės logistikoje, kur materialieji srautai yra muitinės prižiūrimi. Atlikti operacijas su muitinės prižiūrimais materialiaisiais objektais nustatyta tvarka galima tik specialiuose sandėliuose ir / ar terminaluose.

Sandėliams ir / ar terminalams, kuriuose vykdoma muitinės priežiūra, priskiriami:

- muitinės sandėliai;
- importo ir eksporto terminalai;
- laisvieji sandėliai;
- laisvosios ekonominės zonos (jų laisvosios teritorijos);
- akcizinių prekių sandėliai;
- muitinės prižiūrimų prekių laikinojo saugojimo vietos;
- kiti sandėliai ir / ar terminalai (laisvieji uostai, laikinojo saugojimo sandėliai ir kt.).

³⁹⁵ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. birželio 7 d. nutarimas Nr. 783 „Dėl importo ir eksporto terminalų (laikinojo prekių saugojimo sandėlių)“. *Valstybės žinios*. 1995, Nr. 49-1192.

³⁹⁶ Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2002 m. liepos 17 d. nutarimas Nr. 1157 „Dėl laikinojo prekių saugojimo sandėlių (Importo ir eksporto terminalų) steigimo ir veiklos taisyklių patvirtinimo“. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 74-3156.

Sandėliai bei terminalai ir visų pirma tie iš jų, kuriuose gali būti vykdoma muitinės priežiūra, yra svarbios tarptautinės prekybos operacijų atlikimo vietos. Šiose sandėliuose ir terminaluose įforminamas muitinės prižiūrimų prekių pirkimas ir pardavimas, keičiama prekių vertė, kilmė ir atliekamos kitos operacijos.

R. Palšaitis sandėlius skirsto į viešuosius (su nuomos galimybe) ir privačius (nuosavi ir / ar išperkamosios nuomos pagrindu turimi sandėliai)³⁹⁷, muitinės sandėliai skirstomi į atvirus (prekes juose gali laikyti bet kuris asmuo) ir uždarus (prekes juose gali laikyti tik sandėlio savininkas)³⁹⁸, kiti autoriai pateikia dar kitokius sandėlių ir / ar terminalų skirstymus.

Logistikoje svarbu ne kas yra sandėlio ar terminalo savininkas, o kas, kam ir kokias operacijas jame gali atlikti. Privačiame sandėlyje kroviniai gali būti prižiūrimi daugelio asmenų, o valstybei priklausančiame ar nuomojamame terminale kitų asmenų kroviniai gali būti neprižiūrimi, ir atvirkščiai. Todėl ne sandėlio ar terminalo nuosavybės forma lemia, kas, kaip ir kokias operacijas jame galima atlikti.

Kad ir koks geras būtų sandėlis ar terminalas, jame visada atliekamas tam tikras, ribotas operacijų su logistinės grandinės objektais skaičius. Todėl vis dažniau ir plačiau kuriami logistinės infrastruktūros objektai, kuriuose sujungiamos sandėlių, terminalų ir kitų logistinės infrastruktūros elementų galimybės. Tai logistikos centrai, logistikos platformos, logistikos centrų tinklai, krovinių kaimeliai ir / ar kiti šiuolaikiniai logistinės infrastruktūros objektai^{399, 400}. Šiuose logistinės infrastruktūros objektuose siekiama kuo veiksmingiau ir našiau aptarnauti įvairių grupių materialiuosius srautus, pasiūlyti kuo platesnę logistinių ir kitų operacijų įvairovę, sutelkti juose įmanomai visas kontrolės institucijas, tvarkyti įvairių rūšių transporto priemones. Lietuvoje tai gana sėkmingai bandoma įgyvendinti naujai kuriamuose viešuosiuose logistikos centruose.

5. Apibendrinimas, pagrindinės išvados ir teiginiai

Mokslo studijos dalyje „Materialieji srautai tarptautinės prekybos logistinėje grandinėje“ nagrinėjamos muitinės logistikos sąsajos su tarptautine

³⁹⁷ Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010, p. 202.

³⁹⁸ Sarapinienė S., Avižienis J. Š. *Muitinės procedūros*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008, p. 113.

³⁹⁹ Paulauskas V. *Logistika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007, p. 169–274.

⁴⁰⁰ Meidutė I. *Logistikos sistema*. Mokomoji knyga. Vilnius: Technika, 2012, p. 145–161.

prekyba, tyrinėjamos operacijos ir logistinės paslaugos, jų įtaka ir vaidmuo materialijų srautų judėjimui, apžvelgiamas šiuolaikinis logistinis asmenų bendradarbiavimas ir jo perspektyvos, aptariami tarptautinės prekybos logistinės infrastruktūros elementai.

Pradžioje analizuojamos, lyginamos bei vertinamos terminų „logistika“, „tarptautinė logistika“ ir „muitinės logistika“ apibrėžtys. Apžvelgiama logistinė veikla, jos aprėpčiai įtakos turintys veiksniai. Nagrinėjamas terminas „muitinės logistika“, pateikiami muitinės logistikos, kaip specifinės logistikos srities, objekto ir dalyko aiškinimai. Iškiriami ir aptariami muitinės prižiūrimi materialieji srautai.

Daug dėmesio skiriama logistikoje vartojamų terminų apžvalgai, jų lyginamai analizei. Pateikti pagrindinių muitinės logistikoje siūlomų vartoti terminų apibrėžimai (operacija, logistinė operacija, logistinė grandis, logistinė grandinė ir kt.), bandoma argumentuoti ir pagrįsti savo pasirinkimą, o ne remtis autorių pateiktomis logistikos terminų apibrėžtimis.

Išnagrinėtos operacijos su materialiaisiais srautais, atliktas operacijų ir logistinių paslaugų sąsajų ir priklausomybių tyrinėjimas, atskleidžiamas logistinės veikos supratimas, pasiūlytos keturios šios veiklos interpretacijos. Aptarti trys operacijų atlikimo būdai: paslauga, pavedimas, prekė.

Išskirti ir suklasifikuoti logistinės grandinės elementai, apžvelgta jų įvairovė ir ypatumai. Pateiktas gana naujas požiūris į logistikos veikloje dalyvaujančius asmenis, išskirta ir analizuojama atskira jų grupė – kontrolieriai. Aptarti logistinės grandinės dalyviai, jų paskirtis bei atliekamos funkcijos, daug dėmesio skiriama logistinės grandinės ir grandies dalyvių sąveikai.

Įvardytos pagrindinės logistinės operacijos, kurios logistinėje grandinėje atlieka logistinių grandžių jungčių vaidmenį. Aptiriamos logistinių grandžių sąsajos.

Daug dėmesio skiriama specifinių materialijų srautų – muitinės prižiūrimų materialijų srautų, tarptautinių materialijų srautų – apžvalgai, su jais atliekamų operacijų analizei. Pateiktas ir pagrįstas autoriaus savitas materialijų srautų supratimas, įvestas ir paaiškintas naujas terminas – „logistinės grandies (grandinės) ištekliai“, taip pat terminas „materialijų srautų charakteristika“, leidžiantis sukonkretinti materialijų objektų transformacijas.

Apžvelgti šiuolaikinėje logistinėje veikloje dalyvaujantys tarpininkai, analizuojama jų paskirtis bei statusas, aptartos tarpininkų ir kitų asmenų tarptautinio bendradarbiavimo ypatybės ir perspektyvos. Atskleidžiamas

naudingumas, o neretai ir būtinumas valdyti materialiuosius srautus siekiant užsibrėžtų tikslų.

Pabaigoje nagrinėjama tarptautinės prekybos logistinė infrastruktūra, išsamiai apžvelgiami du jos elementai – sandėliai ir terminalai. Analizuojami terminai „sandėlis“, „terminalas“, aptartos ir suklasifikuotos jų funkcijos, juose atliekamos operacijos. Vertinama sandėlių ir terminalų vieta bei vaidmuo tarptautinės prekybos logistinėje grandinėje.

Šioje mokslo studijos dalyje pateikiamas autoriaus požiūris į logistiką, jos reikšmę ir vaidmenį tarptautinėje prekyboje ir kitose veiklos srityse, išskiriama ir analizuojama muitinės logistika kaip atskira ir savarankiška logistikos sritis, pateikiamos logistikos terminų apibrėžtys ir jų aiškinimai.

Pagrindinės išvados:

1. Praėjusiame šimtetyje suvoktas naudingumas, o neretai ir būtinumas valdyti materialiuosius srautus padarė ir tebedaro didelę įtaką gamybai, verslui ir daugeliui kitų veiklos sričių.
2. Logistika yra visa tai, kas susiję su erdvėje tam tikru būdu ir tvarka galinčiais kisti materialiaisiais objektais, tai šių materialijų objektų srautų planavimas, organizavimas, tvarkymas, administravimas, valdymas, kontrolė ir / ar kitoks poveikis šiam srautui ir / ar jį sudarantiems objektams.
3. Logistinė veikla išryškėja tarptautiniuose ir globaliuose procesuose, kuriuose dažniausiai kompleksškai ir integruotai nagrinėjamos materialijų srautų judėjimo problemos.
4. Vis platesnis ir glaudesnis materialijų srautų judėjimo procese dalyvaujančių asmenų sąveikavimas, įskaitant jų bendradarbiavimą, konkurenciją, bendrą veiklą ir kitas šio sąveikavimo formas, yra skiriamasis logistinės veiklos bruožas.
5. Aiškinant logistikos terminus vyrauja tiekimo grandinės ir rinkodaros sričių teiginiai. Pateiktos logistikos terminų apibrėžtys neretai prieštarauja viena kitai arba yra aiškinamos palyginti siaurai ir / ar specifškai.
6. Daugelis autorių terminą „logistinė grandinė“ sieja su tam tikra asmenų visuma ir jų atliekamomis operacijomis, kurios vadinamos logistinėmis operacijomis.
7. Pirmą kartą pateikiamos muitinės logistikos objekto ir dalyko apibrėžtys.
8. Terminas „operacija“ aiškinimas ir klasifikavimas įgalino iš esmės padidinti pasiūlytų logistikos terminų universalumą.

9. Logistinės grandies ir logistinės grandinės sudedamoji dalis yra kontrolierių atliekamos operacijos, o kontrolieriai – kontrolės operacijas vykdančios logistinės grandies dalyviai.
10. Pateikta viena iš pirmųjų termino „logistinė paslauga“ apibrėžčių.

Pagrindiniai teiginiai:

1. Tarptautinė logistika ir muitinės logistika – savarankiškos logistikos sritys, turinčios savo objektą ir dalyką.
2. Logistinė veikla – materialijų objektų transformacijas sukeliančių, jas atliekančių ir joms įtakos turinčių asmenų veiksmai su šiais objektais (prekėmis, kroviniais, konteineriais, transporto priemonėmis, pinigais, informacijos laikmenomis ir t. t.), šių asmenų (prekių siuntėjų, vežėjų, deklarantų, ekspeditorių, laiduotojų ir t. t.) sąveikavimas tarpusavyje, taip pat su kitais materialijų objektų transformacijas atliekančiais asmenimis (valstybės institucijomis, bankais ir kt.).
3. Muitinės logistikos objektas – tai muitinės prižiūrimi ir mišrūs materialieji srautai.
4. Muitinės logistikos dalykas – su muitinės prižiūrimais materialiaisiais srautais atliekamos transformacijos ir visa tai, kas su tuo susiję (transformacijų padariniai, jų atlikimo sąlygos bei ypatybės, transformacijas atliekantys asmenys, šių asmenų sąveika ir t. t.).
5. Operacija – kaip tam tikras logistinės veiklos veiksmas – pagrindinė ir išeitinė logistikos sąvoka.
6. Logistinė operacija – logistinei veiklai priskiriami ir materialiojo srauto transformacijų metu asmenų atliekami veiksmai. Tai vienas iš pagrindinių ir pradinių logistikos (tarptautinės logistikos, muitinės logistikos) terminų, kurį pasitelkus analizuojama logistinė veikla.
7. Logistinė grandinė – tarpusavyje susijusių (susikertančių, susijungiančių, išsiskaidančių ir t. t.) logistinių grandžių visuma, o logistinė grandis – tai tam tikrų su materialiuoju srautu ir jo objektais atliekamų operacijų visuma.
8. Muitinės operacijos – veiksmai, kuriuos atlieka muitinio tikrinimo procese dalyvaujančių institucijų atstovai, vykdydami šio srauto muitinės priežiūrą.
9. Logistinė paslauga – logistinė operacija su logistinės grandinės objektu, kurią šiuo objektu disponuojantis logistinės grandinės dalyvis atlieka teikdamas paslaugą kitam šios grandinės dalyviui.

10. Logistinės grandinės ištekliai – informacija, finansai, transportas, energija ir / ar kitos riboto prieinamumo logistinės veiklos priemonės.
11. Sandėliai ir terminalai – savo specifines funkcijas atliekantys logistinės infrastruktūros objektai.

Literatūra

1. Baker M. J. *Dictionary of Marketing and Advertising*. NY: Nichols Publishing, 1990.
2. Baublys A. *Krovinių vežimai*. Vilnius: Technika, 2002.
3. Bazaras D. *Įvadas į logistiką*. Vilnius: Technika, 2005.
4. Braškienė L. *Logistika. Pagrindinis kursas*. Paskaitų konspektas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 2009.
5. Christopher M. *Logistika ir tiekimo grandinės valdymas: pridėtinės vertės tinklų kūrimas*. Vilnius: Eugrimas, 2007.
6. Eidukaitienė V. *Logistika. Paskaitų konspektas*. Marijampolė: Marijampolės kolegijos leidybos centras, 2006.
7. Europos Sąjunga: enciklopedinis žinynas [Grikienis R., Maniokas K., Martikonis R... [et al.]. Sudarė G. Vitkus. Vilnius: Eugrimas, 2008.
8. Europos Parlamento ir Tarybos 2013 m. spalio 9 d. reglamentas Nr. 952/2013 (2013 m. spalio 10 d., OL L 269), nustatantis Sąjungos muitinės kodeksą.
9. Garalis A. *Logistika (bendrieji pagrindai)*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.
10. Garalis A. *Logistikos terminų aiškinamasis žodynas*. Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, 2003.
11. Gelderman C. *Henry Ford: The Wayward Capitalist*. New York: St. Martin's Press, 1981.
12. Herndon B. *Ford*. New York: Weybright and Talley, 1969.
13. Hines P. Integrated Materials Management: The Value Chain Redefined. *The International Journal of Logistics Management*. 1993, 4:1.
14. <http://lt.wikipedia.org/wiki/Paslauga>.
15. <http://www.logistics.com>.
16. <http://www.itreegroup.eu/lt/vvspreadimai/oracle-e-business-suite-sprendimai/tiekimo-grandine>>.
17. Jablonskis A. Common Trade Policy of the European Union (Review of the textbook). *Intelektinė ekonomika*. 2011, 5 (4): 628–637.
18. Komisijos reglamentas (ES) Nr. 313/2011, 2011 m. kovo 30 d. (OL, L 86/55).
19. Lietuvos Respublikos akcizų įstatymas. *Valstybės žinios*. 2001, Nr. 98-3482.
20. Meidutė I. *Logistikos sistema: mokomoji knyga*. Vilnius: Technika, 2012.
21. Minalga R. *Logistika versle*. Mokomoji knyga. Vilnius: Homo liber, 2009.

22. Minalga R. *Tarptautinė logistika*. Vilnius: Homo liber, 2004.
23. Minalga R. *Aprūpinimo logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto Leidybos centras, 2008.
24. Palšaitis R. *Tarptautinio verslo transportinis logistinis aptarnavimas*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2011.
25. Palšaitis R. *Šiuolaikinė logistika*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2010.
26. Palšaitis R. *Logistikos vadybos pagrindai*. Vadovėlis. Vilnius: Technika, 2007.
27. Paulauskas V. *Logistika*. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla, 2007.
28. Pranulis V., Pajuodis A., Urbonavičius S., Virvilaitė R. *Marketingas*. Vilnius: The Baltic Press, 2000.
29. Radziukynas R., Rimkus V., Sarapinienė S., Žitkienė R., Povilauskienė D. *Europos Sąjungos bendroji prekybos politika*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universiteto leidyba, 2011.
30. Sarapinienė S., Avižienis J. Š. *Muitinės procedūros*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2008.
31. Tarybos 1992 m. spalio 12 d. reglamentas (EEB) Nr. 2913/92, nustatantis BMK (OL L 302, 1992).
32. Urbonas J. A. *Tarptautinė logistika. Teorija ir praktika*. Kaunas: Technologija, 2005.
33. Židonis Ž. *Verslo logistika. Paskaitų konspektas*. Vilnius: Vilniaus vadybos kolegija, 2002.
34. Бауэрсокс Д. Д., Клосс Д. Дж. *Логистика: интегрированная цепь поставок*. Москва: ЗАО “Олимп-бизнес”, 2008.
35. Зорина Т. Г., Слонимская М. А. *Международная логистика*. Учебное пособие. Минск: БГЭУ, 2012.
36. Круминьш Н., Витолиньш К. *Логистика в восточной Европе*. Рига: Petrovskis un Ko, 2007.
37. *Логистика. Словарь наиболее употребляемых терминов*. Авт.-сост. Барановский С. И. и др. Минск: МИТСО, 2007.
38. *Методические основы оптимизации таможенно-транспортных логистических процессов*. Под ред. Цеханович Т. Ф. Минск: Право и экономика, 2013.
39. Самолаев Ю. Н. *Основы таможенной логистики*. Учебное пособие. Москва: Альфа-М, Инфра-м, 2008.
40. Скворонек Ч., Сариуш-Вольский З. *Логистика на предприятии*. Москва: Финансы и статистика, 2004.
41. Таранов М. В. *Таможенная логистика*. Учеб.-метод. пособие. Минск: БГУ, 2011.
42. Шатт Дж. Г. *Управление товарным потоком. Руководство по оптимизации логистических цепочек*. Минск: Гревцов Паблишер, 2008.
43. Яблонскис А. *Международная логистика и таможенная деятельность (Тезисы доклада)*. *Tarptautinė mokslinė-praktinė konferencija*. Dniepropetrovskas, Ukraina, 2011 m., p. 19–21.

STUDIJOS SANTRAUKA

Šią studiją rengė Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Ekonomikos ir verslo instituto, Finansų ir mokesčių katedros bei Baltarusijos valstybinio universiteto Tarptautinių ryšių fakulteto Muitinės katedros dėstytojai – tarptautinės prekybos ir muitinės veiklos srities mokslininkai ekspertai. Taigi leidinio autoriai vienaip ar kitaip yra susiję su praktine muitinių veikla, atlikę įvairių tyrimų, nagrinėję praktinę patirtį, parengę mokslo darbų, vadovėlių, kuriuose nagrinėjamas muitinės vaidmuo tarptautinės prekybos logistikos grandinėje. Tai pirmoji tokio pobūdžio mokslinių darbų knyga, kurioje autoriai siekia konceptualiai nagrinėti teorinius ir praktinius muitinių funkcijų plėtros klausimus. Nors iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad studiją sudaro savarankiški autoriniai darbai, tačiau autorių kolektyvas sukūrė konceptualų, nuoseklų leidinį, klojantį tolesnių muitinės mokslinių tyrimų pagrindus siekiant apimti svarbiausias muitinių santykių sritis.

Studija pradedama trumpu diskursu „Studijos tyrinėjimų kontūrai“, atskleidžiančiu šios muitinės studijos koncepciją. Atlikus sisteminę analizę prieinama prie išvados, kad filosofija, kultūra ir politika yra vienos sistemos elementai, atskleidžiantys skirtingų reiškinių ir procesų sąveiką, leidžiantys tikslingai nukreipti socialinės įtampos laukus, derinti skirtingus visuomeninių santykių aspektus, strategiškai vertinti darnios ateities perspektyvas.

Mokslo darbuose pažymima, kad tarptautinės prekybos plėtrą skatina nemaži pokyčiai. Jie atveria įmonėms galimybes, leidžiančias praplėsti dabartinio žinojimo akiratį, sumažinti atskirtį. Tuo tarpu muitinės išsaugo savo tradicines funkcijas – atlieka tarptautinės prekybos logistinės grandinės priežiūrą ir kontrolę. Tai socialiniai reiškiniai, dichotomijos (priešpriešų) būsenos procesai. Muitinės funkcijų suderinamumo klausimas – esminė socialinės įtampos laukų radimosi priežastis. Autorius atskleidžia šios socialinės įtampos didelę varomąją jėgą, pasireiškiančią per nenutrūkstamą visuomeninių muitinių santykių kaitą. Plėtojant ekonomiką, kuriant visuomenės gerovę, muitinėms tenka ypač svarbus vaidmuo užtikrinant muitų teritorijų bei tarptautinės prekybos grandinės saugumą, šalinant tarifinius, netarifinius ir kitus prekybos trukdžius, keliančius socialinę įtampą, stabdančius

ekonominę pažangą. Socialinė įtampa turi specifinį turinį ir daro tokį didelį poveikį, kad iš esmės pakeičia tradiciškai nusistovėjusią padėtį, atveria naujas erdves „eiti į priekį“. Muitinės, vykdžiusios valstybės uždaros sienos politiką, mūsų laikmečiu daug prisideda prie laisvėjančios tarptautinės prekybos, siekia palengvinti tarptautinės prekybos verslo sąlygas. Suvokiant globalizacijos ir regioninės integracijos poveikį visuomeniniams, ekonominiams santykiams, sprendžiamos laikmečio kultūros, civilizacijos problemos – siekiama kurti palankią sinergiją, grįstą savivokos ir darnios raidos principais. Būtent remdamosi šiomis nuostatomis, autoriai kuria knygos struktūrą ir turinį.

Antrame skyriuje, kuriame pradeda nagrinėti visuomeninių muitinių santykių valdymą, muitinės funkcijų įgyvendinimą, gvildenamos teorinės muitinės teisės kūrimo ir jos sisteminimo, kodifikavimo problemos. Atlikus įvairių šaltinių analizę aiškėja, kad muitinės teisė suvokiama skirtingai:

- ✓ kaip studijų dalykas;
- ✓ kaip teisės mokslo sritis;
- ✓ kaip specifinių teisės aktų, teisiškai įvirtintų normų, standartų sistema ir pan.

Išnagrinėjęs muitinės teisės sisteminimo prielaidas bei šių specifinių visuomeninių santykių raidos tendencijas, autorius prieina prie išvados, kad teisės teorijos požiūriu muitinės teisė turi visus savarakiškos kompleksinės teisės šakos požymius. Vertinant tarptautinės prekybos, tarptautinės logistikos požiūriu, muitiniai teisiniai santykiai yra labai reikšmingi žmonių socialiniame, ekonominiame gyvenime ir jų reikšmė nuolat didėja. Muitinė tampa itin reikšminga tarptautinės prekybos sistemos, tarptautinės logistikos grandinės dalimi.

Nagrinėjant visuomeninius muitinius santykius, susiduriama su labai didele gausa ir įvairove muitinės šaltinių, teisės aktų. Tai tarptautinės konvencijos, susitarimai, ES institucijų sukurtos muitinių santykių reguliavimo priemonės bei nacionaliniai teisiniai ir neteisiniai aktai, norminantys šiuos specifinius santykius. Be to, nuolat keičiasi verslo ir valstybės tarnybų santykis, veiklos bei tarpusavio bendradarbiavimo taisyklės. Verslo bendrovės atitruksta nuo savo nacionalinių šaknų ir darosi atviros priimdamos globalizacijos iššūkius. Jos siekia visame pasaulyje sudaryti sandorius palankiausiomis sąlygomis. Rinkdamasis, kur investuoti, verslas ieško valstybių, kuriose yra palankiausia mokesčių ir saugumo užtikrinimo politika. Pirmoji institucija, su kuria susiduria tarptautinės prekybos verslas, yra muitinė.

XXI a. muitinė pasižymi didele šių visuomeninių santykių valdymo įvairove, jai suteikti valdingi įgaliojimai, ji naudojasi diskrecijos teise. Kita hipotezė, keliama šioje studijoje, yra ta, kad muitinės teisė išsiskiria ES visuomeninių santykių integracijos vaidmeniu. Šis jos savitumas reiškiasi ir teisiniu, ir instituciniu lygiais. Studijoje siekiama formuoti muitinių teisinių santykių doktrininį požiūrį, susiejantį muitinės nacionalinius, ES ir tarptautinius teisės šaltinius, įstatymus, teisinę praktiką ir neteises taisykles, principus, standartus. Atspirties tašku laikomi muitinės teisės konceptai, atskleidžiantys, kad muitinės teisė sparčiai formuojasi ir jau šiuo metu reguliuoja visuomeninius santykius, turinčius integracinei teisės šakai būdingus požymius.

Taigi studijoje siekiama diskutuoti su skaitytoju, kaip sisteminti šių specifinių santykių norminimą, sukurti muitinės ir verslo partnerystės prielaidas sprendžiant tarptautinės ekonomikos, visuomenės gerovės bei saugos ir saugumo klausimus. Autorius daro prielaidą, kad muitinės teisė yra integracinė-kompleksinė teisės šaka: plačios apimties teisės normų sistema, jungianti atitinkamus teisės institutus, teisės pošakius ir reguliuojanti vienos rūšies visuomeninius teisinius santykius jai būdingu bendradarbiavimo ir partnerystės metodu. Ji apima taisykles ir teisės principus, reikšmingus sisteminiam teisės taikymui muitinės administracinės veiklos ir muitinės verslo partnerystės srityse.

Autorius siūlo sistemos pagrindu laikyti ES ir nacionalinius kodifikuotus muitinės teisės aktus. Atsižvelgiant į susiklosčiusią socialinę tikrovę, jos lygmenį bei kylančius naujus poreikius, autoriaus nuomone, vienas iš galimų būdų – kodifikuoti taikant tradicines teisės moksle ir praktikoje priimtas sąvokas:

✓ **Bendroji muitinės teisės dalis** apima muitinės funkcijas kontroliuoti ES muitų teisę bei atitinkamų tarptautinių konvencijų nuostatų įgyvendinimą. Kodifikacijos pagrindas – Europos Bendrijos muitinės kodeksas (Modernizuotas Bendrijos muitinės kodeksas) bei atitinkami ES reglamentai, direktyvos; Bendroji dalis sisteminama remiantis nuostata, kad Lietuvos muitinė yra ES muitinės sudedamoji dalis, ir prisiima visai muitų teritorijai būdingas bendrąsias funkcijas;

✓ **Ypatingoji muitinės teisės dalis** – Lietuvos Respublikos muitinės įstatymas ir Lietuvos Vyriausybės teisiniai aktai, skirti muitiniams santykiams reglamentuoti. Taigi ypatingoji dalis sisteminama remiantis muitinės teisiniu statusu Lietuvos valstybėje. Nacionalinė muitinės teisė orientuota užtikrinti šalies makroekonominį stabilumą ir ekonomikos plėtrą. Atsižvel-

giant į šią nuostatą atliekamas teisės aktų sisteminimas, teisinių muitinių santykių reglamentavimo tobulinimas;

✓ **Specialiosios muitinės teisės dalies pagrindas** – Tarnybos Lietuvos Respublikos muitinėje statuto patvirtinimo ir įgyvendinimo įstatymas bei Muitinės departamento teisiniai (lokalūs) dokumentai. Specialioji dalis sisteminama atsižvelgiant į Lietuvos muitinės veiklos bendruosius ir specialiuosius reikalavimus. Pastarieji pagal nusistovėjusias Lietuvos muitinės tradicijas dar skirstomi į pagrindinius ir papildomus, detalizuojančius, standartizuojančius padalinio, muitinės pareigūnų kompetencijas, karjeros sistemos reikalavimus¹. Specialieji teisės aktai gali būti skirstomi į terminuotus – galiojančius konkrečiu laikotarpiu. Jam pasibaigus ir kompetentingoms įstaigoms, pareigūnams nepriėmus sprendimo pratęsti jo galiojimo, specialieji aktai netenka galios.

Skyrius baigiamas ES Komisijos siūlomos muitinės specialistų kompetencijų sistemos (*EU Competency Framework for the Customs professional*) analize, remiantis autoriaus siūlomos muitinės teisės koncepcijos požiūriu, apžvelgiamos jos diegimo prielaidos.

Trečiame skyriuje nagrinėjami muitinės formalumų ir muitinės priežiūros pokyčiai užtikrinant saugą ir saugumą, muitinės procedūrų derinimas ir supaprastinimas, kiti praktikai svarbūs muitinės operacijų, procedūrų atlikimo klausimai. Atskleidžiama, kaip valdyti muitinių veiklos pokyčius siekiant sudaryti kuo palankesnes sąlygas teisėtam tarptautiniam verslui, užtikrinti saugumą ginant ekonominius šalių interesus, viešąjį ir privatųjį interesą. Nagrinėjama, kaip įgyvendinama Įgaliotųjų ekonominių operacijų vykdytojų koncepcija siekiant išlaikyti tinkamą muitinio tikrinimo veiksmų ir teisėtos prekybos palengvinimo pusiausvyrą. Atskleidžiamos verslo ir muitinės bendradarbiavimo galimybės pasirenkant, įgyjant skirtingus sertifikatus.

Autoriai atskleidžia specifinių sąvokų, tokių kaip „muitinės formalumai“, „muitinės operacijos“, „muitų teritorija“, „logistikos operacijos“, „muitinės deklaraciją“, „bendrosios garantijos dokumentai“ ir kt., statiką ir dinamiką. Nagrinėdami Muitinės departamento prie Finansų ministerijos duomenis, kitus šaltinius, padeda skaitytojui suvokti tarifinio ir netarifinio reguliavimo priemones ir jų taikymą, supažindina su muitinės funkcijų įvairove ir tarnybų veiklos kiekybiniais, kokybiniais parametrais, formuoja mokslinių diskusijų problemas.

¹ Laurinavičius A., Jovaišienė R. Muitinė ir karjeros tarnyboje problemos. *Jurisprudencija*. Visuomenės saugumas ir policijos mokslai. 2003, 49 (41): 38.

Labai sudėtingas klausimas, kaip suderinti procedūrų supaprastinimą su reikalavimais gerinti saugą ir saugumą, reikalaujant muitinei prisiimti platesnius įgaliojimus ir didesnę atsakomybę tarptautinės prekybos logistikos grandinėje. Atsakymą į šiuos klausimą autorė sieja su muitinės formalumų pokyčiais, padidėjusiomis muitinės rizikos valdymo technologinėmis galimybėmis. Be to, atkreipiamas dėmesys į šiuolaikinių informacinių technologijų taikymą muitinėje bei tokias socialines technologijas kaip muitinės vieno langelio, vieno sustojimo ir kitus praktikoje taikomų principų savitumus.

Mūsų laikmečiu labai aktualus klausimas – ES ir Rusijos, Baltarusijos, Kazachstano muitų sąjungų sąveika. Dviejų sąjungų sąveiką ir kylančias įtampas autorė nagrinėja atlikdama muitinės formalumų lyginamąją analizę. Studijos teorinį, praktinį indėlį muitinės teisėje padidina tai, kad knygos autoriai atstovauja ir ES, ir Muitų sąjungos interesams. Autorė išsamiai nenagrinėja MS padėties, o apsiriboja apibendrintais, moksliskai pagrįstais teiginiais.

Šio skyriaus paskutiniai skirsniai skirti konkrečioms muitinės priemonėms nagrinėti. Skirsnį „Privalomoji tarifinė informacija (PTI), jos pranašumai“ parengė mokslininkė, turinti ilgametę praktinę patirtį ir pelniusi platų pripažinimą kaip tarptautinė ekspertė. Autorė remiasi anksčiau nagrinėtais klausimais ir analizuoja muitinės priemonių taikymą siekiant palengvinti tarptautinę prekybą, sustiprinti muitinių santykių skaidrumą. Daugiausia dėmesio skiria privalomosios tarifinės informacijos (PTI) sistemai pristatyti, jos taikymo mechanikai nagrinėti. Taip pat nagrinėjami PTI duomenys atskirose ES valstybėse narėse taikant lyginamosios analizės ir kitus metodus. Šiame darbe kelia prekių tarifinio klasifikavimo problemas, ieško atsakymų į praktikams kylančius klausimus.

Ketvirtame studijos skyriuje „Muitinės teisinis statusas Baltarusijos Respublikos, Kazachstano Respublikos ir Rusijos Federacijos muitų sąjungoje“ nagrinėjamas nacionalinių Baltarusijos, Kazachstano ir Rusijos Federacijos nacionalinių muitinių statusas Muitų sąjungoje savarankiškai plėtojant, tobulinant muitinių santykių valdymą. Autorė, atstovaujanti Baltarusijos valstybiniam universitetui, atkreipia skaitytojo dėmesį į tikslus, uždavinius ir funkcijas, struktūrą, taip pat atskaitomybės, pavaldumo ir valstybių bendradarbiavimo klausimus Muitų sąjungai priklausančių šalių muitinių tarnybose, kelia šios srities visuomeninių santykių derinimo problemas. Taigi skaitytojui pateikiama naujausia informacija apie šiuo metu Eurazijos muitų sąjungos valstybėse narėse įgyvendinamas reformas, apie siekius laipsniškai pereiti nuo muitinės

veiklos nacionalinio reguliavimo link viršnacionalinio. Aptardama įvairius muitinių santykių reguliavimo šaltinius, atskleidžia muitinių administravimo, struktūros, kompetencijos skirtumus. Pažymėtina, kad aptinkama gana didelių skirtumų net muitinės misijos, vizijos sampratose.

Apibendrinama mokslinės studijos skyrių, autorė teigia, kad, nors Muitų sąjunga ir siekia kurti bendrą muitinės teisės teoriją, valstybės išsaugo savitas pavaldumo ir atskaitomybės sistemas, todėl Muitų sąjungoje įsteigtas Muitų kontrolės komitetas veikia kaip savarankiška ministerija, pretenduojanti įgyti ypatingus – viršvalstybinius įgaliojimus.

Kitas svarbus studijos teiginys, kad Baltarusijos ir Kazachstano muitinių teisės aktai yra suderinti su Eurazijos muitų sąjungos teise, o Rusijos Federacijos muitinės teisė turi daug skirtumų. Todėl dažnai išaiškėja skirtingi muitinių požiūriai užtikrinant teises, pareigas, įgyvendinant funkcijas ir joms suteiktus įgaliojimus. Kyla klausimas, kaip apibrėžti ir suderinti Muitų sąjungos valstybių narių muitinių teisinių santykių sistemą.

Dar viena studijoje keliama problema – Baltarusijos muitinės teisė nepateikia aiškaus modelio ar principų, kurie padėtų visiškai suderinti muitinių santykių valdymo koncepcijas su Kazachstano Respublikos, Rusijos Federacijos ir galimai naujų narių muitinėmis. Autorės atlikti tyrinėjimai veda prie išvados, kad šiuo metu Muitų sąjungos valstybės turi savitas muitinės sistemas, tačiau problemų kelia ir Muitų sąjungos mastu vykdomas muitinių teisinių santykių derinimas.

Penktame mokslo studijos skyriuje „Materialieji srautai tarptautinės prekybos logistinėje grandinėje“ pateiktas autoriaus požiūris į logistikos vietą ir vaidmenį tarptautinėje prekyboje ir kitose tarptautinio verslo veiklos srityse. Logistikos objektas yra apibrėžiamas plačiąja prasme, siekiant į tyrimo lauką įtraukti visus erdvėje galinčius kisti materialiuosius objektus bei atskleisti materialijų objektų transformacijų įvairovę.

Skyriuje nagrinėjamos, lyginamos bei vertinamos terminų „logistika“, „tarptautinė logistika“, „logistikos grandinė“ apibrėžtys. Išskirti ir suklasifikuoti logistinės grandinės elementai, apžvelgta jų įvairovė ir ypatumai. Tyrinėjamos logistinės operacijos ir logistinės paslaugos, jų vaidmuo materialijų srautų judėjimui, aptariamas šiuolaikinis logistikos subjektų bendradarbiavimas ir jo perspektyvos. Apžvelgiami šiuolaikinėje logistinėje veikloje dalyvaujantys tarpininkai, analizuojamos jų funkcijos bei statusas, aptariamas tarpininkų, kaip logistikos subjektų, tarptautinis bendradarbiavimas. Išsamiai

nagrinėjamos operacijos su materialiaisiais srautais, atlikta logistinių operacijų ir logistinių paslaugų sąsajų ir priklausomybių tyrinėjimo duomenų analizė, atskleistas specifinis logistinės veiklos muitinėje supratimas. Ypatingo dėmesio pelno autoriaus netradicinis požiūris į muitinės vaidmenį tarptautinės prekybos logistikos grandinėje. Remiantis Lietuvos ir užsienio šalių autorių darbais, pateiktas mūsų mokslo literatūroje naujas terminas „muitinės logistika“. Išsamiai nagrinėjama šios sąvokos samprata, apibrėžtas šios specifinės logistikos srities objektas ir dalykas. Autoriaus nuomone, muitinės logistikos dalykas – tai asmenų su muitinės prižiūrimu ir / ar mišriu materialiuoju srautu atliekamos operacijos ir šias operacijas atliekančių asmenų sąveika. Moksliniu požiūriu reikšminga tai, kad analitiniais metodais išskiriami du muitinės logistikai, kaip tarptautinės logistikos pošakiui, reikšmingi aspektai:

1. Operacijos;
2. Asmenų sąveika.

Pabrėžiama, kad muitinės logistikos dalykas – tai asmenų su vienos ar kelių valstybių sienas kertančiu materialiuoju srautu atliekamos operacijos ir šias operacijas atliekančių asmenų sąveika. Gana plačiai aptariami specifiniai materialieji srautai – muitinės prižiūrimi tarptautiniai materialieji srautai, analizuojamos su jais atliekamos operacijos. Atsakoma į klausimą, kaip tradiciškai muitinės neprižiūrimi materialieji srautai gali tapti prižiūrimais srautais, kas yra mišrieji srautai ir kt.

Pateiktas ir pagrįstas autoriaus savitas srautų logistikoje supratimas, įvestas ir paaiškintas naujas terminas – „logistinės grandies (grandinės) ištekliai“. Išskirti ir suklasifikuoti logistinės grandinės elementai, apžvelgta jų įvairovė ir ypatumai. Pateiktas gana naujas požiūris į logistikos veikloje dalyvaujančius asmenis, išskirta ir analizuojama atskira jų grupė – kontrolieriai.

Skyriaus pabaigoje nagrinėjami sandėliai ir terminalai, apžvelgiamos juose atliekamos operacijos, vertinama jų reikšmė ir vaidmuo materialijų srautų judėjime. Moksliniais metodais atskleidžiamos sandėlių ir terminalų plėtros perspektyvos. Pažymima, kad reaguojant į globalizacijos iššūkius kuriami logistinės infrastruktūros objektai, kuriuose sujungiami sandėlių, terminalų ir kitų logistinės infrastruktūros elementai. Taip siekiama visa apimtimi išnaudoti specialią įrangą, kitas technologines galimybes. Taigi steigiami logistikos centrai, logistikos platformos, logistikos centrų tinklai, krovinių kaimeliai, kiti šiuolaikiniai logistinės infrastruktūros objektai. Taip pat šioje grandyje sudaromos sąlygos tarptautinės logistikos, muitinės logistikos

subjektams vykdyti jiems pavestas funkcijas siekiant trumpinti materialųjų srautų judėjimo laiką, taupyti finansus, žmogiškuosius išteklius. Trumpai tariant, šiame mokslo studijos skyriuje pateiktas originalus požiūris į šiuo metu vykstančius logistikos integracijos procesus.

Apibendrinant visų studijos autorių siūlomus diskursus, keliamas problemas ir sprendimų paieškas, pažymėtina:

- ✓ Studijoje pateiktos naujos, autorių siūlomos visuomeninių muitinių santykių sąvokos, tokios kaip „kompleksinė skėtinė muitinės teisė“, „muitinės logistika“, „logistinės grandies išteklius“ ir kitos, bei atskleistas muitinės specifinių sąvokų turinys;
- ✓ Studija parengta taikant sisteminės analizės metodus. Atskleidžiant visuomeninių muitinių santykių valdymo klausimus remiamasi dichotomijų idėja, nagrinėjami muitinės kontrolės ir paslaugos konceptai saviraidos filosofijos kontekste;
- ✓ Studija yra pirmas žingsnis muitinės moksle, todėl nesiekama pateikti užbaigtų, neginčijamų teiginių. Taigi šios mokslinės studijos tikslas – identifikuoti esmines muitinės mokslo sritis ir paskatinti mokslininkus ir šios srities ekspertus įsitraukti į mokslinius tyrimus teikiant įžvalgas, geriausius praktinės veiklos konceptus.

SUMMARY OF THE STUDY

Customs within the International Trade Logisticals Chain

This study has been conducted by international trade and customs experts representing the Department of Finance and Taxes of Faculty of Economics and Finance Management at Mykolas Romeris University and the Department of Customs of International Relations Faculty at Belarusian State University. The authors of the publication have a large background in the customs practice and they have carried out multiple studies focused on the practical experience of the research works and textbooks analyzing the role of customs across a chain of international trade logistics. The present paper is a comprehensive study, in which the authors aimed at examining conceptually theoretical and practical aspects of the development of customs' function and its extension. The structure and content of the study is constructed on sustainable development principles, perception of globalization and regional integration, the impact of social, economic relations, culture, civilization problems, which all together aim to create a supportive synergy. The researches have concluded that international trade stipulates and boosts the development of significant changes in the analyzed domain. They have offered companies well-defined options to expand the horizons and reduce isolation basing it on robust analysis.

In the first chapter, it is pointed out that the customs retain, in fact, its traditional functions, including maintenance and inspection of international trade logistics. In the developing economies, custom's authorities have a particularly important role to play, especially in the areas of ensuring security of the international trade chain, the removal of tariffs, non-tariff and other trade obstacles provoking and causing social tensions and slowing down the economic progress.

The second chapter addresses a theoretical development of customs law and analysis of its systematization and codification problems. Having examined the customs legislation systematization assumptions and the specific social relations, such as development trends, the author concludes that under the legal theory, the customs law encompasses all features to be treated as an independent complex branch of law.

In view of the assessment of international trade and international logistics, the customs play a very important role in social and economic life, and the importance of it is increasing permanently. Companies around the world break away from their national roots and become more proactive to taking the challenges of globalization. They seek to create transactions around the world under the most favorable conditions. When choosing the best place to invest, business is looking for states with favorable tax and security policies. The first institution facing the international trade business is customs. In the 21st century, customs' authorities have a wide range of public relations management possessing authoritative power. The author assumes that the customs law is a frame legislation of interest: the wide-ranging law system that combines relevant legal institutions, legal subsectors and regulate one type of public relations under a specific method. It also includes the rules and principles of systematic application of customs legislation administrative activities and customs business partnership areas. The author proposes that the system would be based on the European Union and national codified customs legislation. The chapter is concluded with the examination of the EU Commission's proposed EU Competency Framework for the Customs Professional, an overview of the installation assumptions based on the concept in terms of customs legislation proposed by the author.

The third chapter examines the customs formalities and customs control changes ensuring safety and security, harmonization of customs procedures and simplification of other relevant customs operations, procedural issues. The aim is to reveal the idea of managing customs in order to provide the most favorable conditions for the legitimate international business security in protecting the economic interests of the parties, the public and the private interest. It is a complex issue how to reconcile the simplification of procedures and requirements, improve safety and security, requiring customs to take more authority and more responsibility for the international trade logistics chain. The author links changes to the bill as higher customs risk management of technological opportunities. Today, the interaction between the European Union and Russia, Belarus, Kazakhstan customs union is of tremendous importance. The author examines interactions and tensions arising from these two unions through conducting a comparative analysis of the bill. The last section of this chapter is devoted to specific customs instruments examination.

The fourth chapter studies the Customs legal status of the Republic of Belarus, the Republic of Kazakhstan and the Russian Federation Customs Union. Thus, the reader is provided with the latest information on the current Customs Union Member States in implementing the reforms of the aspirations of a gradual transition from the customs National regulators towards supranational ones. When examining various customs regulations of relations, sources reveal customs administration, structure and competence differences. It should be noted that there is a significant difference, even within customs mission and vision concepts. In the conclusion, the author argues that in spite of the Customs Union aims to create a unified customs law theory, the state retains the original command and accountability. Another important study claims that Belarus and Kazakhstan customs legislation is consistent with the law of the Customs Union, while the Russian Federation customs law has a lot of differences. Another problem posed by the study underscores that Belarusian customs law does not provide a clear pattern, or principles are needed to fully harmonize customs relationship management concepts with Kazakhstan Republic, the Russian Federation and the potential new members of the customs authorities. This chapter also presents the scientific study of the author's attitude to the place and role of logistics international trade and other international business activities. There are plenty of analyses of logistics operations and logistics services, the role of material traffic movement, discussions on modern logistics operators and its prospects. An overview of modern logistical operations and agents concentrates on their features and the status of agents across logistics and international cooperation. Particular attention has been given by the author to a non-traditional approach to the role of the customs of international trade logistics chain. According to the Lithuanian and foreign authors' findings, a new term "bonded logistics" has been coined. At the end of the chapter, an analysis dealing with warehouses and terminals is presented, providing an overview of the operations carried out.

In a nutshell, having gone through the study discourses, problems and solutions, it should be noted that:

- ✓ it is a unique study, where the authors proposed the concept of social customs relations as "a complex umbrella" of customs law, customs logistics, logistic chain resource, and other customs and revealed specific notions;

- ✓ the study has been performed by means of systematic analysis methods. It revealed social customs relationship management issues based on the idea of dichotomies, dealing with customs services and control of the self-concepts of philosophy;
- ✓ the study is the first step in customs education, and it is not intended to provide complete and unquestionable claims. Thus, this research study is to identify the essential customs areas of science and to encourage researchers and experts in the field to join the research by providing insights into best practice concepts.

Laurinavičius A., Sarapinienė S., Gurevičienė J. J., Martiuševskaja E., Jablonskis A.

Mu25 **MUITINĖ TARPTAUTINĖS PREKYBOS LOGISTINĖJE GRANDINĖJE.** Mokslo studija. – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2014. 322 p.
Bibliogr. 33–34, 104–107, 207–209, 227, 308–309 p.
ISBN 978-9955-19-644-0 (spausdinta versija)
ISBN 978-9955-19-643-3 (elektroninė versija)

Mokslo studijos autoriai yra muitinės, tarptautinės prekybos ekspertai, turintys nagrinėjama tematika praktinės veiklos patirties. Tai pirmoji tokio pobūdžio mokslinių darbų knyga, kurioje autoriai siekia conceptualiai nagrinėti teorinius ir praktinius muitinių funkcijų klausimus, reikšmingus plėtojant tarptautinę prekybą. Nors studiją sudaro Mykolo Romerio universiteto ir Baltarusijos valstybinio universiteto mokslininkų savarankiški autoriniai darbai, tačiau leidinys yra nuoseklus, klojantis tolesnius muitinės mokslinių tyrimų pagrindus siekiant apimti svarbiausias muitinių santykių sritis. Skaitytojai, susidūrę su knygoje nagrinėjamomis problemomis, geriau galės jas spręsti praktiškai.

UDK 339.54

Alfonsas Laurinavičius, Stanislava Sarapinienė, Jūratė Jadvyga Gurevičienė,
Elena Martiuševskaja, Alvydas Jablonskis

MUITINĖ TARPTAUTINĖS PREKYBOS LOGISTINĖJE GRANDINĖJE

Mokslo studija

Redagavo *Jūratė Balčiūnienė*
Maketavo *Birutė Bilotienė*

SL 585. 2014 05 15. 19,2 leidyb. apsk. l.
Tiražas 200 egz. Užsakymas 21 636

Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, Vilnius
Puslapis internete www.mruni.eu
El. paštas leidyba@mruni.eu

Parengė spaudai UAB „Baltijos kopija“
Kareivių g. 13B, Vilnius
Puslapis internete www.kopija.lt
El. paštas info@kopija.lt
Spausdino UAB „Vitaė Litera“
Kurpių g. 5–3, Kaunas
Puslapis internete www.bpg.lt
El. paštas info@bpg.lt